Dr L. A. RADEMAKER

AAN DE POORT VAN DEN NIEUWEN TIJD

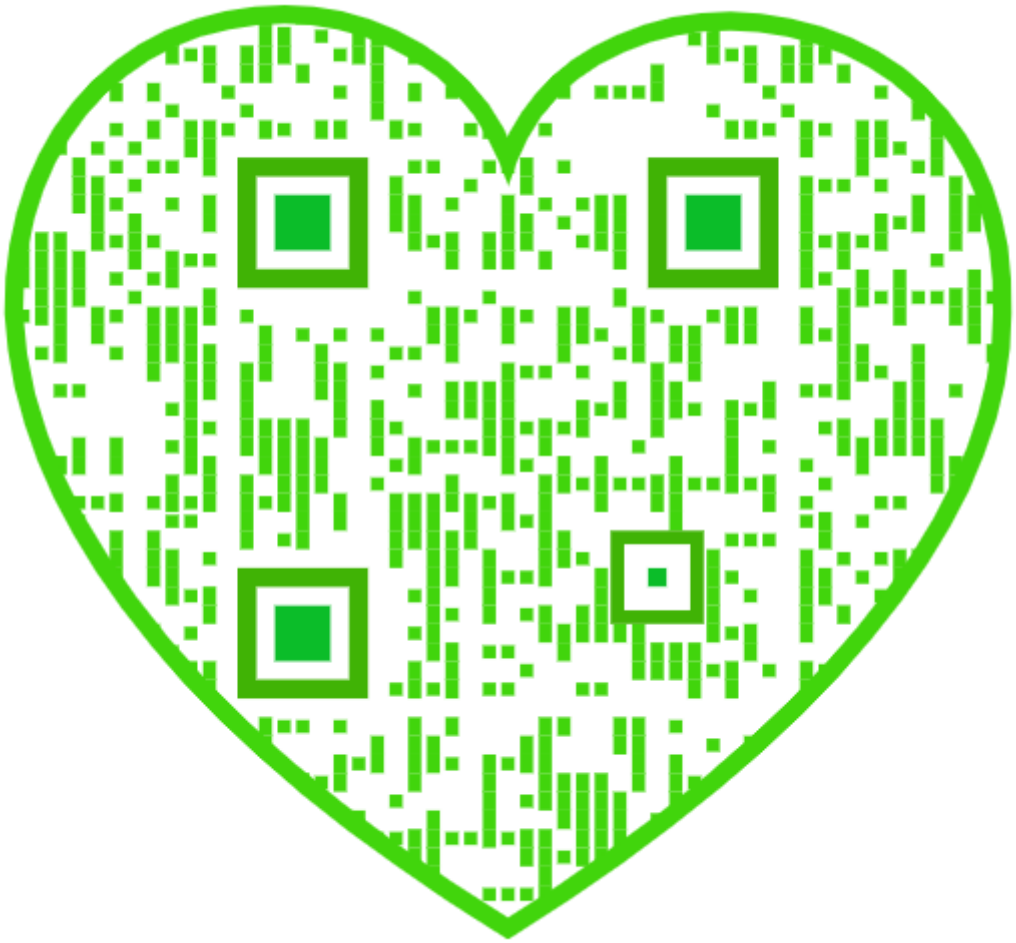

AAN DE POORT VAN DEN NIEUWEN TIJD

ONZE GEESTELIJKE
EN MAATSCHAPPELIJKE REVOLUTIE

Van denzelfden schrijver
bij dezelfde uitgeefster:

AAN DE POORT VAN EEN NIEUWE WERELD

HET WEZEN VAN DEN MENSCH
(Nederlandsche bewerking van
„Vom Wesen des Menschen")

CREMATIE
Vijfde Druk

VAN HEIDENDOM TOT HEDEN
(Nederlandsche bewerking van
„Die Religionen der Erde")

DR. L. A. RADEMAKER

AAN DE POORT VAN DEN NIEUWEN TIJD

ONZE GEESTELIJKE EN MAATSCHAPPELIJKE REVOLUTIE

A. J. G. STRENGHOLT'S UITGEVERSMAATSCHAPPIJ N.V.
AAN DE LEIDSCHEGRACHT No. 11 TE AMSTERDAM

L. S.

De in dit boek opgenomen artikelen verschenen alle in het Zondagsblad van «Het Vaderland».

Eigenlijk is de rubriek spontaan tot stand gekomen.

Uit een paar boekbesprekingen werd, als men wil toevallig, de gedachte geboren, een Zondagsrubriek aan te leggen voor boeken en geschriften, welke inzicht geven in de Geestelijke en Maatschappelijke Revolutie, waarin wij ons bevinden en welker schrijvers een nieuwere, betere en gelukkiger wereld verwachten.

Het bleek, dat de rubriek bij onze lezers insloeg. Er was veel navraag voor het Zondagsnummer en ook heel wat correspondentie over het Zondagsnummer. Deze correspondentie was niet altijd vleiend ; men wilde soms «protesteeren» en «inzenden», maar de Hoofdredactie heeft daartegen — wij brengen er haar hier dank voor — streng gewaakt. Immers niet haar redacteur, maar de auteurs hadden het hoogste, vooral laatste woord.

Uit de correspondentie bleek echter ook, dat velen de artikelen uitknipten, bewaarden, naar elders verzonden en vroegen, of ze niet..... *uitgegeven konden worden.*

Toen een ondernemend uitgever met dit verzoek kwam, zijn wij, onder goedkeuring van Hoofdredactie en Directie, voor de verleiding bezweken.

Eensdeels kunnen en mogen wij wel verzekeren, dat in dit boek schrijvers en zieners aan het woord zijn gekomen, die godsdienstig, philosophisch, psychologisch, parapsychologisch, oeconomisch, maatschappelijk, wetenschappelijk en ook spiritistisch, *de Nieuwe Wereld, welke komende is, voorbereiden en belichten.*

De voorlichters zijn bijna allen Sterren op hun terrein. Misschien is het geen boek, om achter elkaar uit te lezen, maar wel gelooven we, dat het leiddraad en wegwijzer kan zijn voor diepere studie over de tallooze vraagstukken van het hedendaagsche leven en zijn toekomst.

Moge de lezer van zijn inspanning evenveel genoegen beleven, als de ondergeteekende van zijn verzamelwerk.

Dr. L. A. RADEMAKER.

INHOUD.

VOORWOORD VAN DR. RADEMAKER, REDACTEUR VAN «HET VADERLAND»
Nicolai Lenin of Jezus Christus ?
door Dr. George Mecklenburg . Bldz. 9
Psycho-analyse en Kinderopvoeding
door Hil. Deman . . . . . » 18
Belangwekkend pleidooi voor toenadering tusschen Psychiatrie en Parapsychologie
door Dr. P. P. Leendertz . . . » 22
Geestelijk Defaitisme en Pessimisme
door Dr. Antoon Vloemans . . » 27
Geestelijke durf en optimisme door Jinarajadasa . » 33
De groote reis in den levenssneltrein
door N. J. C. Schermerhorn . . » 38
De rijzende kerk door J. M. van Veen . . . . . » 43
Wat dunkt U van den Christus ? door C. B. Burger » 49
Het Christendom en de Wereld
door Hilbrandt Boschma . . . » 55
De eeuwige Christus in ons geweten
door Carl Larssen I By . . . » 63
De Paaschzon voor altijd over Golgotha opgegaan
door Dr. E. Schlink . . . . » 71
Heeft het Leven zin ? Heeft het Leven waarde ?
door Prof. Dr. Ernst Horneffer » 78
De nieuwe samenleving in haar puberteitsstadium
door J. H. Bolt . . . . . » 84
Het offer de grondgedachte van alle religie en moraal
door J. C. Wannée . . . . . » 89
De crisis der beginselen door Mr. van Walsum . . » 94
De wereld van den geest door Andrews . . . . » 100
Het Andere en de Andere I door Fr. M. Huebner . » 105
Het Andere en de Andere II door » » . » 110
Krishnamurti en de dynamiek van het leven
door Krishnamurti . . . . . » 116
De boodschap der Geesten
door Ir. P. J. Carrière-Bilheimer » 123

De plaats van den Mensch in het heelal
door Mesalina . . . . . Bldz. 132
Een dynamische geloofsbelijdenis
door Dr. J. A. de Koning . . . » 140
Levenshoudingen van den modernen mensch
door Dr. H. Jansen . . . . . » 148
Verlangen naar nieuwe religie door J. C. Wannée » 153
Openbaring en haar toegangswegen » » » 157
Germaansche religie
door Prof. Dr. Hermann Schwarz » 164
De zondeval der cultuur
door Dr. Theodor Wilhelm Danzel » 171
De tot misdaad vervallen mensch
door Dr. S. v. Mesdag . . . . » 176
De Ironie der geschiedenis
door Dr. J. D. Bierens de Haan . » 183
Wetenschap en Religie door Ds. C. Kunst . . . . » 188
De koninginnewaarde der theologie
door Prof. Dr. G. v. d. Leeuw . . » 193
Het leerboek over het leven door Martin Kojc . . » 198
De gouden standaard van den inwendigen mensch
door Vash Young . . . . . » 203
Christus in Japan door Tojohiko Kagawa . . . . » 207
Het groeiend nationaal bewustzijn en zijn belofte
door J. H. Daniels . . . . . » 214
Nieuwe Tijden, nieuwe zeden
door Ralph W. Sockmans . . . » 218
Kerstgedachte en Kerstdaad door Hugh Redwood . » 223
Sylvester roept ons op den wachttoren
door Ds. P. L. L. Post . . . . » 229
Het wonder en de zegen der Stilte
door J. C. Wannée . . . . . » 234
Het wonder en de zegen der Stilte
door Dr. P. Stegenga Azn. . . » 239
Het wonder en de zegen der Stilte
door Prof. Dr. L. J. v. Holk . . » 246
Hoe kom ik met het leven en met den dood in het reine?
door Dr. Johannes Müller . . . » 251
Aan Albert Schweitzer den zestigjarige
door Emy Hopf . . . . . » 257
De kosmische openbaring van den geest
door A. E. Thierens . . . . » 263
Wij en ons levenslot door Dr. Johannes Müller . . » 268

Nicolai Lenin of Jezus Christus?

Niemand brengt Christus in praktijk, hoont Sowjet-Rusland

Ik wil het probeeren, antwoordt Dr Mecklenburg, Wesleyaansch predikant

Amerikaansch—Russische mentaliteitsverwantschap

Het onderstaande is ontleend aan een buitengewoon boeiend boek, dat een voor velen nieuwen kijk op Rusland geeft en dat den lezer schier onweerstaanbaar tot het inzicht van den schrijver overhaalt.

Bedoeld boek heet : «*Rusland daagt den godsdienst uit,* door Dr George Mecklenburg. Vertaald door Johanna Kuiper en met een voorwoord van Henriette Roland Holst-van der Schalk. Uitgever Erven J. Bijleveld. Utrecht 1934.

Ik beveel de lezing dringend aan, want dit boek doet begrijpen, waarom het Sowjet-Regiem, trots alle voorspelling van instorting, zich handhaaft en ook waarom de Westelijke Christenheid het recht mist, zoo hoog en machteloos van den toren te blazen tegen Russische godsdienstvervolging, atheïsme, zedelooze huwelijksverhouding, kinderverwaarloozing enz. Het dwingt den Christen van het Westen de hand in eigen boezem te steken en te zwijgen, maar ook om na het zwijgen der schaamte de hand aan de ploeg te slaan. Deze schrijver mag bovendien schrijven zooals hij doet, omdat hij het Russische voorbeeld in Christelijke praktijk tracht om te zetten.

Elken dag, dien wij in Rusland doorbrengen, begint Dr Mecklenburg, die drie maal Rusland heeft bezocht — in 1913, 1925 en 1933 — is een uitdaging van ons Americanisme en ons Christendom en het doet er weinig toe, of iemand voor dan wel tegen Rusland is, want de uitdaging blijft er hetzelfde om. We kunnen schelden op Rusland, we kunnen Rusland haten, maar we kunnen Rusland niet negeeren, en terwijl we ons afvragen hoe lang ons individualistisch, systeemloos winststelsel zich zal kunnen blijven handhaven, biedt Rusland ons een *wereldlaboratorium,* een sociaal en een geestelijk laboratorium. Misschien staat het ons niet aan, maakt het ons bang, maar als *Christen* wilde ik weten, wat er in dit laboratorium geproduceerd wordt, WANT HET IS DE WERKPLAATS VAN HET GROOTSTE DRAMA DER GESCHIEDENIS.

De leiders van Rusland hebben door hun geweldige opofferingen en door hun geloof Rusland thans voor de heele wereld belangrijk gemaakt. Al noemen zij het anders, zij worstelen voor de stichting van het Koninkrijk Gods op aarde. *Zij* gelooven nog, maar *wij* gelooven niet meer, dat het Evangelie van Jezus Christus verandering kan brengen. De Russen gelooven, dat een nieuw economisch systeem een nieuwe menschheid kan scheppen. Hun geloof is zóó sterk, dat het hun heele wezen doortintelt.

Het bezoek aan Rusland heeft mij gemaakt tot een nieuwen prediker van het Evangelie ; in mij heeft het opnieuw de begeerte verwekt, het frissche origineele Evangelie van Jezus Christus te verkondigen.

Dit is zeker het *critiekste moment in de geschiedenis van het Christendom.* Wanneer de Kerk niet kan ontwaken op dit oogenblik, nu de beschaving afbrokkelt en boven onze hoofden ineenstort, dan is er voor de Kerk geen hoop en er staat ons niets te wachten dan duistere nacht.

DE GROOTE UITDAGING.

Na deze inleiding neemt de schrijver ons mee door heel Rusland en zijn tallooze problemen en moeilijkheden, om telkens schel licht te werpen op Ruslands uitdagingen, welke, beschamend vaak, het karakter van Russische voorbeelden krijgen.

Aan het begin staat een gesprek met een museumdirecteur, die meende dat drie groote persoonlijkheden op aarde geleefd hebben : Nicolai Lenin, Leo Tolstoi en Jezus Christus, en de grootste van dezen was Lenin, want de menigte volgt hem. Honderdzestig millioen menschen gehoorzamen blindelings aan zijn leer, *maar er is niemand, die Jezus Christus in praktijk brengt.*

Dat is — zegt Mecklenburg — voor mij het belangrijkste oogenblik van mijn leven geweest, want toen kwam de groote uitdaging tot mijn ziel. *In mij brandde het vaste besluit, terug te keeren naar Amerika en de Christenen aan te vuren Jezus Christus in praktijk te brengen.* De woorden hebben mij niet meer losgelaten, ik heb alles gedaan, om ze weg te dogmatiseeren en weg te preeken, maar het is niet gelukt. Misschien staat de wereld thans voor de keus : *Lenin of Christus.* Wat een uitdaging aan de Christenen in het Westen ! Christus is oneindig grooter dan Lenin ; Lenin is de Messias van een oogenblik, Christus is de Messias der eeuwigheid. Wanneer Christus wordt gevolgd, zijn we niet alleen economisch veilig, maar ook de honger van de ziel wordt gestild. Voor mij beteekent Christus in praktijk brengen : strijd tegen werkeloosheid, voor pensioen van ouden van dagen, rechtvaardige verdeeling van het goede der aarde. Christendom is slechts ten deele in praktijk gebracht. Nooit nog hebben wij een ernstige proef er mee genomen. Idealistisch en onmogelijk ? *Maar is dan niet zelfzuchtig Materialisme bezig ons te gronde te richten ?* Zou het niet kunnen zijn, dat wij alleen reeds door de zinneloosheid van het leven zonder

God tot Christus werden gedreven ? Het uur is gekomen om het groote avontuur te wagen, om met Christus de wereld te herbouwen.

* * *

De schrijver vertelt dan, dat aan de godsdienstvervolging (verklaarbaar omdat Kerk en Tsarisme hand in hand gingen bij de volksverdrukking) een einde is gekomen en dat de kerken vol en vol stroomen. De Russen hebben, verzekert hij, de emotioneele geschiktheid voor het grootste, geestelijke revival van den modernen tijd ! Telkens weer ben ik getroffen, geestelijk wakker geschud door de mogelijkheden van Rusland in geestelijk opzicht. Zullen we eens beginnen met aan de Russen te denken als aan een volk, dat zich eindelijk ontworsteld heeft aan een duizendjarige geestelijke kluistering ? Geen wonder, dat ze den weg nog niet weten en dikwijls tot atheïsme vervallen. Diep in hun hart is een groot verlangen naar God en iets dat tractor en turbine niet geven kunnen. Indien wij in de kerk drie millioen menschen hadden, die even vurig in Christus gelooven als de communisten gelooven in de beginselen van Lenin, zouden wij in zeer korten tijd Amerika voor Christus kunnen winnen. Wij hebben het Christendom doodgepreekt, losgemaakt van het actieve, brandende leven.

Rusland is een uitdaging en het verwijt de Kerk : Kunt ge meer dan preeken alleen ? Wanneer we voortgaan met niets doen dan preeken, zullen we spoedig niet eens meer de kracht hebben tot preeken.

Rusland is zoo groot, zoo centraal en het neemt de proef met zulk een geheel nieuwe beschaving, dat we beter zullen doen te pogen het te begrijpen dan het uit te schelden. Ik ben blij, dat Amerika dit land erkend heeft.

DE RUSSISCHE LIQUIDATIES.

Met werkelijk verrassende voorbeelden, sprekende cijfers en nieuw inzicht in veel, dat wij nog altijd verkeerd schijnen te begrijpen, vertelt de schrijver dan, hoe druk men bezig is aan het «liquideeren» van de onwetendheid, de slechte wegen, den ouderwetschen vorm van landbouw, stelen en bedelarij, de oppositie tegen het communisme (volgens M. Staatskapitalisme), de oppositie tegen het ongeloof, enz. Iedere Rus, die spreekt over liquidatie, heeft het oog op de toekomst gericht. Hij is eeuwig ontevreden met de dingen, zooals ze zijn en hij heeft een..... goddelijk vertrouwen in de dingen, zooals ze behoorden te zijn.

Hoe graag, verzucht de schrijver, zou ik de Kerk van Jezus Christus ernstig bezig zien met liquideeren van gierigheid, zelfzucht, geestelijke luiheid, onoprechtheid, krenterigheid, groepsnijd, rassenvooroordeel en alle vormen van huichelarij.

Het zou er bij ons zeker heel anders uitzien op het oogenblik, als de Kerk een even open oog had gehad voor de zonden der gemeenschap, als ze dit had voor de zonden der individuen. In een strijd tusschen volk en aristocratisch wanbeheer staat God

steeds aan de zijde van het volk. God verlaat de Kerk en marcheert mee in de legers van het opstandige volk. Laat de Kerk van Amerika op haar hoede zijn. Zal het Evangelie van Jezus Christus den stempel van rechtvaardigheid en humantieit weten te drukken op onze toekomstige beschaving ? Van het antwoord hangt af of wij het Koninkrijk Gods op onze aarde zullen zien, ja of neen.

GEBEUREN ER WERKELIJK IN RUSLAND ZULKE VREESELIJKE DINGEN ?

Rusland lag, zegt schrijver, geheel voor ons open en wij hebben alles gezien ; we konden gaan en staan waar we wilden.

Hoe jammer toch dat de kranten steeds over elkaar liegen. De Russische kranten vertellen van Europeesche gruwelen, de Europeesche van Russische afgrijselijkheden. Als we aan die propaganda een einde maakten, zouden er geen wereldoorlogen meer komen.

Men moet nieuw Rusland altijd beschouwen met Oud-Rusland op den achtergrond en zijn Oostersch geaarde bevolking, want anders maakt men de grootste denk- en gevoelsfouten.

De vrouw staat in Rusland gelijk met den man, verzekert M. Zij verdienen hetzelfde loon, hebben denzelfden werktijd, ja dikwijls bekleedt de vrouw de hoogste betrekkingen. Het percentage echtscheidingen is op 't oogenblik niet veel hooger dan in de Ver. Staten. De kinderen genieten 'n goede verzorging in Rusland, aan de opvoeding wordt groote zorg besteed. De staatsmisdadiger wordt zeer streng gestraft, maar de andere misdadigers ontvangen een in de eerste plaats opvoedende behandeling. Een bezoek aan de gevangenis te Bolchevo doet den schrijver uitroepen : «Kan het zijn dat ons Amerikaansch gevangenissysteem, gebouwd op het principe van wraak en straf, geheel onjuist is en onwetenschappelijk en onchristelijk ? Hebben de Russen iets nieuws ontdekt in hun gevangenissysteem en in de bekeering van misdadigers Mij lijkt het mogelijk, dat het Russische reformsysteem een les wordt voor de geheele wereld !»

* * *

Er is iets uitdagends, vervolgt hij, origineels en experimenteels in wat er op het oogenblik in Rusland gebeurt. Het is het grootste sociale laboratorium van de geschiedenis. Aanvankelijk staat men verbaasd dat deze nieuwe beschaving, die zoo materialistisch en zoo atheïstisch lijkt, blijk geeft van zooveel vitaalmaatschappelijk gevoel. Rusland heeft een dieper gevoel voor de behoeften der kinderen en der arbeiders dan Christelijk Amerika. Onze industrie is opgebouwd op het principe van winstbejag, de communistische leiders zijn bezeten van de passie, den Russischen boer op te heffen tot een hooger niveau.

Zou het niet mogelijk zijn, dat zoowel Rusland als Amerika het Christendom stelden voor den eisch, *een economisch systeem te scheppen, dat rechtvaardiger is dan alles wat thans bestaat ?*

Atheïstische Russische leiders komen eindelijk ook tot een uitdaging van het Christendom door de wijze, waarop zij gekleurde volken behandelen. Wat ook de Russische motieven mogen wezen, waar blijkt, dat er onder het teeken van de sikkel en den hamer plaats is voor ieder ras.

* * *

Dr Mecklenburg maakte een deel van zijn reis door Rusland in gezelschap van een Engelschen communist en een Amerikaanschen kapitalist. De communist, zegt hij, kreeg hoe langer hoe meer hekel aan Rusland. Hij zei tegen de gidsen: «U hebt hier geen communisme. Het klasseverschil is hier sterker dan in Engeland. Ik meende, dat jullie het marxistisch communisme zouden doorvoeren.»

Aan den anderen kant begon de kapitalist elken dag meer belangstelling en sympathie voor Rusland te krijgen en toen hij den grooten Dnjepr-dam had gezien, riep hij uit : «Ik neem mijn petje af voor Rusland».

Het is tijd, besluit de schrijver zijn boeiend betoog, waaruit ik slechts eenige grepen kon doen en wiens practische toepassing van de Russische les in Minneapolis ik tot het volgende hoofdstuk moet bewaren, het is tijd, dat het Christendom naar voren komt met een positief uitdagend program voor de reconstructie der wereld. In zijn diepste wezen is het Christendom een zuurdeesem en het heeft voor deze aarde een programma : het Koninkrijk Gods, waarin Gods wil wordt gedaan. *Christendom is geen opium voor het volk.* Het echte oorspronkelijke Christendom brengt er de menschen *niet* toe, te berusten in slechte aardsche omstandigheden. Integendeel. *Het Christendom predikt ontevredenheid over een onmenschwaardig bestaan.*

Rusland daagt de Kerk uit tot zulk een krachtige directe actie, dat in de Christelijke landen verhoudingen ontstaan, welke met recht kunnen worden genoemd het Koninkrijk Gods op aarde.

Nicolai Lenin of Jezus Christus ?

Hoe Dr Mecklenburg de vraag oploste

Het wonderelixer van den arbeid

Niet langer praten, maar dadelijk doen

De Kerk weer werkelijk aller moeder

Met het onderstaande vervolg ik het vorige hoofdstuk met te vertellen, hoe Dr Mecklenburg zijn keus voor Christus in practische daad omzette. Het staat weer in dat mooie boek «*Rusland daagt den Godsdienst uit*», maar hij schreef dit gedeelte zelf niet. Dat deed de secretaris-penningmeester van zijn Actie-comité tegen de werkeloosheid in Minneapolis, Earl Lenth.

Het gaat allemaal over Amerika, maar de toestand, de houding der kerk, het *gepraat* over de crisis enz., enz. lijkt als twee druppels water op onzen toestand. Men kan b.v. gerust inplaats van Minneapolis Den Haag lezen.

De reddingshistorie van Minneapolis is opwindende lectuur. Ik ten minste ben onder het lezen warm geworden en ook een beetje..... hoopvol.

Waarom ? Zie, het was wel mogelijk een oecumenische kerkeenheid van Protestanten, Roomschen en Joden te verkrijgen — men denke aan de groote meeting in den Dierentuin — toen het ging om te *protesteeren* tegen de geloofsvervolging in Rusland. Een schoon gebaar, maar thans zitten we *met de daad en haar fenomenaal succes* van den Amerikaanschen predikant, die in Rusland leeren ging, op welke wijze Jezus Christus het van Nicolai Lenin winnen moet. Dat kan ook hier, dat *zal* ook hier gebeuren, als dezelfde oecumenische kerkeenheid van het protest *zich thans aangordt tot de daad.*

Het lijkt mij, dat Dr Mecklenburg bij het ontwerpen van zijn systeem ook aan Bellamy heeft gedacht. Welnu, enthousiaste Bellamyianen zijn er ook onder de Nederlanders velen.

Toen Dr Mecklenburg dan uit Rusland, lam geslagen als 't ware door de Russische uitdaging, in Minneapolis terug was gekeerd, stond allereerst hem klaarder als het zonlicht voor oogen, dat de Kerk, wil zij iets tegen het communisme vermo-

gen, niet bij prediking en diaconale bedeeling alleen, kon blijven staan en dat zij het buitengewone sociale probleem van het heden in zijn geheel had te overzien. Er moest «aangepakt» en dadelijk. In vijftien maanden heeft hij zijn kerk weer tot een sociaal middelpunt van Minneapolis weten te maken door *een reusachtige organisatie van werkeloozen voor werkeloozen. Hij bezielde zijn hoorders voor de gedachte, dat de Kerk vroeger uitdeelster van de barmhartigheid, maar sinds een halve eeuw deze taak aan wereldlijke lichamen overgedragen hebbende, zich daarmee zelfmoordde en dat zij dus uit zelfbehoud, had terug te keeren op haar pad.*

HOE WAS DE TOESTAND ?

Dagelijks schrijft Earl Lenth, namen werkeloosheid en ellende toe en Dr Mecklenburg zag, *dat een eeuw van Christelijke cultuur door twee jaar werkeloosheid vernietigd werd.* Hij zag de doffe wanhoop in het hart van jonge mannen, hij zag de ieder uur toenemende moreele depressie, hij zag dat geen gemeentelijke hulp oplossing bracht (zij rekte slechts het physieke leven) en hij nam in Godskracht het besluit, den ondergang te stuiten. Dàt moest ook God willen, dacht hij en in die overtuiging begon hij een uitgebreide studie van crisissen en depressies in den loop der tijden. *Die studie voerde hem terug naar de achtste eeuw en hij ontdekte, dat in vroegere eeuwen ruilhandel of uitwisseling van producten o.a. door een bonstelsel redding had gebracht.* Toen ontwierp hij een plan voor zijn gemeente, dat bestond uit de vraag : *hoe het overschot van arbeidskracht in contact te brengen met het overschot van producten,* m.a.w. *hoe de overschotten van levensmiddelen te brengen in hongerige magen.*

DE OPLOSSING VAN HET PROBLEEM.

De eerste practische daad was een oproep per radio aan alle leiders van menschen en organisaties om in de Wesleyaansche kerk te komen, ter bespreking van den toestand. Er kwamen er 75. Daarop volgde een bespreking met de werkeloozen en toen was de kerk stampvol. Men kwam nog eenige keeren op die wijze bijeen en de *Wettelijk goedgekeurde bond van werkeloozen* werd in het leven geroepen met centraal comité, subcomités, wijkhoofden, assistenten enz.

Toen werd een statistiek van de werkeloosheid opgemaakt : 12000 gezinnen leefden geheel van steun, 18000 gezinnen leefden in omstandigheden, welke spoedig steun noodzakelijk zouden maken.

Op grond van de statistiek werd het volgende werkplan ontworpen :

1. *Steun van werkeloozen en bestudeering van het werkeloozenvraagstuk onder vermijding van elke politieke actie.*
2. *Bestrijding van de zedelijke gevaren der werkeloosheid (door lezing, bioscoop, bonte avonden, enz.).*
3. *Organisatie van een stelsel van ruilhandel, onderlinge uitwisseling van producten, schepping van productieve werkzaam-*

heid, waarbij bonnen als ruilmiddel zouden worden gebruikt.

4. *Organisatie van een dienst voor afbetalingsmoeilijkheden ter voorkoming van executie.*

Hoe kon men op deze wijze helpen en waar kwamen voeding, kleeding, behuizing, enz. vandaan ?

We laten nu even den secretaris-penningmeester zelf aan het woord.

Ons hoofdkwartier is ondergebracht in de oude Vocational High School in de Fourth Avenue South en de 11e Straat, die aan onze werkeloozenorganisatie werd afgestaan en buitengewoon geschikt was voor het werk. Naast den ingang vinden we de bank der organisatie. We hebben ons eigen geld gedrukt, namelijk bons van vijf cent, tien cent, vijftig cent, een dollar, vijf dollar en tien dollar. Waar in Minneapolis vooral gebrek aan bestond was geld. Dus drukten de werkeloozen hun eigen geld ter waarde van een kwart millioen dollar. Het geld van de bank wordt met evenveel zorg geadministreerd als dat van een gewone bank.

Naast de bank is onze winkel, waar elken dag omstreeks duizend menschen komen, om met bons inkoopen te doen. Zij kunnen alles koopen wat wij in coöperatie hebben geproduceerd. Zoowel oude als nieuwe kleeren zijn er te koop. Oude schoenen en nieuwe schoenen en overschoenen. Allerlei soorten groenten die in Minnesota gekweekt worden, zuurkool en ingemaakte vruchten en blikgroenten. En bedenk wel, dat dit alles tot stand is gebracht zonder dat er veel Amerikaansch geld aan te pas is gekomen. Er zijn geen inzamelingen van geld gehouden. Nooit komt de beweging op het terrein der zakenmenschen. De activiteit van de georganiseerde werkeloozen schept haar eigen zakenleven en doet zaken die ongedaan zouden blijven, wanneer wij ons niet hadden georganiseerd.

Aan den overkant van 't gebouw is ons «Witte-Boorden»-restaurant, dat nationale bekendheid begint te verwerven. We vonden in Minneapolis niet alleen doelloos rondloopende mannen, maar ook doelloos ongebruikte winkelinrichtingen, bakkerijen, schoenmakerswerktuigen, naaimachines, vrachtauto's, ja, alles wat tot het productieproces behoort. Thans worden daar doelloos stilliggende boerderijen weer op gang gebracht en doelloos wachtende grondstoffen weer verwerkt.

Dit «Witte-Boorden»-restaurant maakt geen inbreuk op de officieele eetgelegenheden. Alleen werkelooze mannen en vrouwen mogen er eten. Er eten nu dagelijks duizend menschen, er zijn reeds over de vierhonderd duizend maaltijden opgediend.

In de groote kamer achter het restaurant is het departement voor ruilhandel en uitwisseling van producten.

Het is er altijd buitengewoon druk. Hier kan iedereen zich ten allen tijde vervoegen en alles voor bons verkoopen, terwijl de verkooper met zijn bons weer allerlei dingen, welke hij noodig heeft, kan inkoopen. Artikelen blijven eigenlijk nooit langer dan vijf dagen in ons bezit. Zulk een ruilhandel zou in elke stad zonder veel moeite kunnen worden georganiseerd. In onze

kleedingwerkplaats wordt aan 44 electrische naaimachines gewerkt aan nieuwe kleeren.

Verder hebben wij een arbeidsbeurs : op de lijsten komen voor dokters, advocaten, dominees, enz. Vijftien beroepen hebben wij tot beroepsgilden georganiseerd. Wanneer we beslag hebben kunnen leggen op een bepaald werk wordt het aan een van onze gilden toebedeeld. Onze Afbetalingsdienst wist reeds 400 woningen voor executie te redden. Wij hebben verder onze schoenmakerij, bakkerij, brandstoffenvoorziening, enz.

De ontwikkelings- en ontspanningsavonden worden gemiddeld door een vierduizend menschen bezocht. Wij hebben een dozijn huurhuizen geopend voor werkeloozen die uit hun woning waren gezet. De kamers worden verhuurd aan werkeloozen tegen bons, nadat onze werkelooze timmerlieden en stucadoors leegstaande panden in bewoonbaren toestand hadden gebracht.

DE VERBROEDERING VAN DEN ARBEID.

De meesten van ons die in de organisatie werken hebben betere dagen gekend. Er ontwikkelt zich onder ons een prachtige geest van kameraadschap. De gewezen bankier werkt tezamen met den gewezen loodgieter en in geen twintig jaar — verzekert hij — heeft zijn eten hem en zijn kornuiten zoo goed gesmaakt. We hebben een sterk enthousiasme gewekt bij menschen die voelen dat zij meewerken aan een experiment, waardoor *nieuwe levensmogelijkheden* worden geschapen. Wij zijn kruisvaarders die de Russische uitdaging aan de Amerikanen beantwoorden.

CONCLUSIES NA 15 MAANDEN EXPERIMENT.

Wij zijn, besluit Earl Lenth tot de volgende conclusies gekomen :

1e. De meeste werkeloozen willen graag werken. Ze vinden het verschrikkelijk afhankelijk te zijn van de liefdadigheid.

2e. Voor hen die meer dan twee jaar zonder werk zijn geweest is het zeer moeilijk opnieuw te beginnen. De capaciteit voor geestelijke of lichamelijke arbeid gedurende meerdere uren per dag is bij hen verloren gegaan.

3e. Het is mogelijk overtollige arbeidskrachten en overtollig voedsel tot elkaar te brengen en dit door te zetten zelfs in deze tijd van economische ontreddering.

4e. De werkelooze arbeiders hebben nog meer behoefte aan een organisatie dan de werkende en nog grootere behoefte bestaat aan een sterk constructief leiderschap en belanglooze hulp.

Zoo wordt de leer, elken Zondag gepreekt, elken werkdag in praktijk gebracht en de depressie, die de volkskracht vernietigt, bestreden door de *Kerk-in-actie*. Onze kerk is weer teruggekeerd in haar oude positie : uitdeelster der ware barmhartigheid !

Elke commentaar zou het Amerikaansche voorbeeld slechts kunnen verzwakken. *Daarom alleen dit : Kerken van den Haag wordt oecumeen en daardoor oeconoom in den geest van Christus, Uwen Heer.*

Psychoanalyse en Kinderopvoeding

Geen brave Hendrikken moeten we hebben

Psychoanalyse, goede hulp bij de opvoeding

Het onderstaande is ontleend aan het boek «*Het kind en de adolescent in de Psycho-analyse* door H i l. D e m a n, met een inleidend woord van den Amsterdamschen zenuwarts Dr. J. H. de Hoop. N.V. Uitgeverij v/h C. A. Mees te Santpoort. Het is een boek, waaraan ouders en opvoeders veel kunnen hebben. De Vlaamsche schrijver weet den leek-lezer goed op het moeilijke terrein der nog zoo jonge en weinig vast resultaat biedende wetenschap rond te leiden. Aan het begin schijnt het, dat hij zijn kunnen te hoog heeft aangeslagen, want de Inleiding lijkt ons verward en zeer onvolledig, maar zoodra hij tot de praktijk komt, wordt het veel beter en ouders en opvoeders kunnen hier buiten kijf veel opsteken.

Na een klare uiteenzetting van de verschillende complexen (Oedipus, Diana, Kaïn en Castratie) behandelt schrijver het Ik, het Boven-Ik en het sublimeeren en hij steekt de psychoanalyse dezen geweldigen pluim op den hoed : «De oude associatiewet leerde: het nieuwe verbindt zich met het oude en wordt door het laatste voor een groot deel gedetermineerd. De associatie-psychologie had het ongelijk (men bedenke, dat de schrijver een Vlaming is. — Rad.) het heele intellectueele leven te willen herleiden tot een associeeren van voorstellingen, begrippen, oordeelen. *Aldus werd het scheppend element in het denken genegeerd.*

De psychoanalyse heeft de oude associatiewet teruggevonden in de diepere roerselen van het menschelijk gemoed. Men heeft wel eens den indruk, of ook bij haar het scheppende element zoek blijft. Het is onze overtuiging, *dat iedere menschelijke beleving nieuw is, dat niets wat in den innerlijken mensch omgaat, vroeger op geheel dezelfde wijze beleefd werd.* Bergson heeft dit reeds gezegd.

PSYCHOANALYTISCHE PAEDAGOGIEK.

De psychoanalytische paedagogiek is voor Hil. Deman een paedagogiek van de juiste maat ; die van de opvoeders optimisme eischt. maar waarschuwt tegen overspannen verwachtingen en utopieën ; zij is vijand van *geheimdoenerij* en steeds voorstandster van het open vizier, dat is van waarheid, openbaarheid en vertrouwen.

Juiste maat : te groote losbandigheid van de instincten is even verkeerd als te groote gebondenheid ; te groote onverbiddelijkheid van het Boven-Ik. (onder Boven-Ik verstaat de schrijver hetgeen de omgeving aan het Ik oplegt ter verwezenlijking) is even noodlottig als te groote toegeeflijkheid.

Optimisme : Wie vervuld is van angstige pessimistische verwachtingen, brengt deze stemming door identificeering over op de kweekelingen en is dus een slecht opvoeder. De psychoanalytische opvoeder is voorzichtig en nauwlettend, maar hoopt voor het overige dat alles terecht komt. Hij is ook durver en onversaagd : het diepzee-onderzoek heeft diep-ingewortelde vooroordeelen definitief doen wijken.

Waarheid, openhartigheid, vertrouwen : Geen andere paedagogiek heeft, als de psychoanalyse, zoozeer den nadruk hierop gelegd, vooral op het gebied van de sexueele opvoeding, waar geheimzinnigheid en leugen tot nog toe schering en inslag waren.

PSYCHOANALYSE EN PRIMAIRE INSTINCTEN.

De psychoanalyse is den laatsten tijd tot het inzicht gekomen, dat de aggressiviteit een primair instinct is, dat niet weg te praten valt met humanitaire beschouwingen.

In een van zijn laatste werken verwijt Freud de opvoeding (Das Unbehagen der Kultur, Wien 1930), dat ze de kinderen voorbereidt op de aggressie waarvan ze het voorwerp zullen worden. Als men zoo de kinderen de wereld inzendt, doet men niet anders dan wanneer men menschen, die op expeditie naar de Poolstreken trekken, zou uitrusten met zomerkleeren en kaarten van de Italiaansche meren. Bovendien heeft ook de dienst van de gemeenschap en zelfs het behoud van den vrede vinnige, strijdbare karakters noodig. Met brave Hendrikken is het leven niet gediend.

Het instinct van aggressie is evenmin te vernietigen als alle andere. Dit instinct maakt niet den oorlog, maar maakt hem wel mogelijk en er moet dus een middel gevonden worden om aan de aggressiviteit deze vreeselijke uiting te ontnemen.

HOE HET AGGRESSIVITEITSINSTINCT AF TE LEIDEN.

Niet in het verdringen van dit machtig instinct, moeten we, meent Deman, redding zoeken. We kunnen om te beginnen het afleiden door sport, maar het ideaal blijft sublimeering : kampvaardigheid in dienst van den hulpbehoevenden medemensch, kampvaardigheid dus, die vreedzame, helpende, reddende activiteit geworden is. Het ideaal van Baden Powell, dat helaas dikwijls verkeerd in de praktijk gediend wordt door de Padvinderij, zij ook het ideaal van den jeugdleider. Het ideaal van de ridderlijkheid pakt zoo onze jonge menschen aan, omdat ze hier een afvloeiing vinden voor hun aggressiviteit, die goedgekeurd en aangemoedigd wordt door hun hooger ik.

Men late ook den *vorm sublimeeren,* waarin dit tot uiting komt : geen krachtvertoon van spieren, maar geestelijke strijd-

vaardigheid voor een godsdienstig, sociaal of nationaal ideaal. Dit drijft het instinct op tot de zuivere hoogten, waar ten slotte het geluk van het individu gevonden wordt in het dienen van de hoogste goederen der gemeenschap en dit zonder dat andere menschen daaronder lijden moeten.

PSYCHOANALYSE EN OVERDREVEN PACIFISME.

Schrijver zegt dan nog een en ander over het spelen en het vechten van het kind.

We waren in de gelegenheid — vertelt Deman — van dichtbij *een kind van pacifistische ouders* te observeeren, die hun zoontje van jongsaf een afschuw voor den oorlog hadden ingeprent. De ouders hadden al de wapens uit het speelgoed van het kind zorgvuldig geweerd en ook alles wat aan het leger herinnerde. *Welnu, wij mochten het beleven, dat het jongetje zijn eigen speelgoed ging ruilen bij de makkertjes voor pistolen en geweertjes. En als de schrijnbewerker in huis kwam, werd er met de overblijvende latjes een dolk en een degen getimmerd.* Een van de liefste spelen was nu het cowboy- en Indianengevecht. *De voorliefde voor wapens als speelgoed is bij het kind instinctief aanwezig.* Het is een echo van het leven der voorouders in de oerwouden. In bovenbeschreven voorbeeld bleek, dat het cowboy-spelen niet in het minst de anti-oorlogsgezindheid van het knaapje verminderde. En we kennen volwassen anti-militaristen die in hun kinderjaren net als hun makkers, de geweertjes pief-paf lieten gaan en kinderoorlog voerden.

Het komt ons dus voor, dat we hier te doen hebben met een fase in de ontwikkeling van de aggressiviteit, die het best doorleefd en dan als een van zelf opgegeven stadium vervangen wordt door meer geëvolueerde vormen. Raadzaam schijnt het kind te laten betijen en vertrouwen te hebben in de ontwikkelende krachten die het kind drijven, als ook in de macht van de identificeering. Het kind systematisch afhouden van het oorlogje spelen schijnt ons zelfs gevaarlijk ; het kan de aggressiviteit lam leggen, wat we noodlottig achten, maar het kan evenzeer deze belangstelling fixeeren in de verbeelding, waar ten slotte de ouders geen vat meer op hebben. En misschien wordt dan later wel een gelegenheid gezocht om het lang gekoesterde ten uitvoer te brengen : de gerechtelijke kroniek brengt ons daar nu en dan de vreeselijke voorbeelden van. Dus : noch aanmoediging noch afkeuring. Hoofdzaak is de algemeene houding van de ouders, die langs het Boven-Ik om, overgenomen wordt. Er komt zoo vanzelf een oogenblik, dat het kind de tegenstelling inziet tusschen beide gezindheden en den goeden weg op gaat.

Het bovenstaande geldt nog sterker voor *het vechten der kinderen.* Zelfs een Tolstoi zeide na aanschouwing van het kindergevecht : Laat ze met vrede en laat ze uitvechten.

Het vechten is de gewone vorm, waarin de aggressiviteit van de kinderen zich uit omstreeks het 10e levensjaar. *Dit vechten staat reeds in dienst van hoogere motieven : de rechtvaardigheid, de eerlijkheid, de dapperheid, de solidariteit e.a. Met het*

vechten onvoorwaardelijk te verbieden worden ook deze edele motieven geraakt. Vooral wanneer het kinderlijke vechten verhinderd wordt door hardhandig optreden van volwassenen wordt het voor de heele opvoeding bedenkelijk ; de kinderen krijgen wel eens het gevoel, dat ook in de opvoeding macht boven recht gaat. De verhouding tusschen opvoeder en kind kan er blijvend door worden verstoord. Net als over de sexueele aangelegenheden leeren de kinderen ook over hun twisten en vechtpartijen *zwijgen,* maar daarom worden deze niet stopgezet. De kinderen moeten ook voor hun twist en vechtpartij bij de ouders een welwillend gehoor vinden, waarbij deze het kinderlijk vechten geleidelijk onderwerpen aan zedelijke wetten tot geestelijke slagvaardigheid.

PSYCHOANALYSE EN SEXUALITEIT.

Ernstig, zéér ernstig waarschuwt Deman tegen de opvoeding, die de sextualiteit zelf voor een onbetamelijkheid en schande wil doen doorgaan.

Het is met de libido als met de aggressiviteit : zij *kan* niet vernietigd en *moet* geleid worden. We moeten haar zoo min mogelijk verdringen en zoo min mogelijk sublimeeren.

De schrijver behandelt ook de sexueele voorlichting en geeft de volgende regels :

1. *Men moet het kind inlichten, wanneer het zoekt zonder zelf te kunnen vinden of wanneer het bevestiging vraagt van hetgeen het gevonden meent te hebben.*
2. *Men moet het kind alleen in zooverre inlichten als het vraagt en zoekt.*
3. *Het op verschillende tijden meegedeelde moet bij elkaar aansluiten.*
4. *Wie voorlicht moet zich in den geest van het kind kunnen verplaatsen, om de houding te bepalen, welke moet aangenomen worden. Geven we werkelijk waarheid, al is ze nog zoo onvolledig — het kind vraagt niet verder, voelt vasten grond onder den voet. Na de voorlichting moeten wij ook sprookjes vertellen, maar als sprookjes.*

Collectieve voorlichting door de school is principieel verkeerd, maar in de tegenwoordige omstandigheden, waarin zoo dikwijls de straat inlichtster is, zou het, meent Deman, wel wenschelijk zijn, dat voor de meisjes in de lessen over kinderverzorging, voor de jongens in de lessen over natuurwetenschappen, ook de levensverrichting bij de voortplanting behandeld wordt.

* * *

Tot zoover het boek, dat over het algemeen mij een geslaagde poging lijkt, om ouders en opvoeders met het door de psychoanalyse opgedolvene tot heil van opvoeder en opvoedeling beiden in kennis te stellen. Het trof mij zoo vaak als Deman onzen Ligthart aanhaalt en hem als den Johannes den Dooper des psychoanalyse schijnt te beschouwen.

Belangwekkend pleidooi voor toenadering tusschen Psychiatrie en Parapsychologie

NIEUWE AANVAL OP DEN BURCHT MATERIALISME

Een schoone taak voor den parapsycholoog

Daagt er meer hoop voor den kranke van geest ?

Het onderstaande is ontleend aan een zeer lezenswaardig artikel in het Januari-nummer van het Tijdschrift voor Parapsychologie. Het artikel is van *Dr P. P. Leendertz,* zenuwarts te Delft, en het gaat over: *Eenige beschouwingen over de psychiatrie en een mogelijk verband met de parapsychologie. (1935)*

Ik vertel er over op deze plaats, bestemd voor vraagstukken welke op ethisch en religieus gebied liggen, omdat Dr Leendertz allereerst een ethisch vraagstuk behandelt : de verhouding van den gezonde tot den krankzinnige en daarna een wetenschappelijk vraagstuk van zoo mogelijk nog grooter ethischen inslag, omdat het van den Schoolgeleerde een zeker gewetensoffer vraagt in het belang van die beklagenswaardige medemenschen, die door ziekte van den geest zijn aangetast.

Eindelijk gaat het hier ook om wéér een aanval op den burcht, welke Materialisme heet en die theoretisch telkens als «gevallen» wordt gemeld, maar practisch nog zoo dikwijls heerschappij over hoofd, hart en gedrag van den mensch, geleerde en leek uitoefent. Zoo hoort dit artikel eigenlijk toch heelemaal in de nieuwe geestesverhouding van de wereld die komende is.

Dr Leendertz begint dan met de opmerking, dat men aan het begrip krankzinnig nog de voorstelling verbindt, die men er in zijn jeugd van zijn ouders en vrienden van geleerd heeft. In andere begrippen en voorstellingen moge men geëvolueerd zijn, het begrip gek, krankzinnig is af. Je bent gek of je bent het niet en daarmee uit.

Dit begrip verklaart de houding, die het publiek tegenover krankzinnigen en krankzinnigengestichten aanneemt. En toch is zij voor het meerendeel der krankzinnigen *onjuist* en behoort deze opvatting, zooals zoovele, tot het zeer subjectieve beeld,

dat wij ons van de wereld maken. Hoe gelukkig zou het voor onze patienten zijn, wanneer de «gezond denkende» menschen van hun waanideeën omtrent de krankzinnigen genezen konden worden !

Een groot aantal van hen, die in gestichten verpleegd worden, behoort niet tot hen, die elke leek als «gek» zou beschouwen. Er zijn er velen, die in verschillende psychische kwaliteiten volkomen normaal zijn, met alle schakeeringen van middelmatigheid tot uitnemendheid, die men overal onder menschen aantreft. Zij hebben in hun geheel, te zamen, dezelfde stemmingen, gevoelens, waardeering en inzichten als normale menschen, al heeft natuurlijk ieder zijn psychische afwijkingen, waarom hij verpleegd moet worden. Daarom herhaal ik nog eens, dat de ontwikkelde leek zijn opinie moet herzien en goed moet beseffen hoe pijnlijk het voor de verpleegden is, als men hen allen over één kam scheert en als men over gewone, heel menschelijke uitingen kreten slaakt als : «hoe is het mogelijk dat ze dat beseffen» of : «ze zijn zoo gevoelig voor muziek, hè ?» Wat zou het goed zijn als ook redacties van couranten en tijdschriften beseften, dat hun goedbedoelde berichten over krankzinnigen en gestichten ook door de verpleegden dier gestichten gelezen werden !

Dr Leendertz behandelt dan verschillende ziekten van geest of psychosen : stoornissen in het bewustzijn, de waarneming, het gevoelsleven, den gedachtengang, de herinnering en de handeling, om daarna te vervolgen :

«Dit is een vluchtige schets van de verschijnselen, die ons psychiaters om zoo te zeggen dagelijks omgeven. Een deel daarvan begrijpen wij d.w.z. wij kunnen ze in een logisch verband brengen met de ziekte of met de psychische constellatie van den patient. Een ander deel begrijpen wij weliswaar niet in logischen samenhang, maar wij zien wel, dat bepaalde oorzaken steeds bepaalde gevolgen hebben. In elk geval is er een groot aantal verschijnselen, waar wij met een psychologische verklaring wel uitkomen.

NOG VEEL ONBEGRIJPELIJKS TROTS DE PSYCHO-ANALYSE.

En toch, wat is er veel onbegrijpelijks. Waarom reageert onze psyche op een of andere soms duidelijk stoffelijke oorzaak met... onzin ? Men kan dit gedeeltelijk trachten te begrijpen op de wijze der psychoanalyse. Bij de krankzinnigen treft men soms uitingen aan, die levendig herinneren aan Freuds beweringen o.a. omtrent het pylomorphe van den sexueelen aanleg. Zoo ziet men bij mannen buitengewoon vaak homo-sexueele vervolgingsideeën, bij vrouwen meer heterosexueele symbolen, verschuivingen en verdichtingen, zooals door Freud voor het droomleven besproken. Alleen... *de duidingen die de psychoanalytici geven vindt men niet.* Men dient zich ten slotte te houden aan het observeeren van feiten en het zich indenken in de belevingen der patiënten. Houdt men zich te veel op met bespiegelingen à la Freud, dan vervalt men van het eene onbegrijpelijke

in het andere. Wij moeten aan elke psychose twee zijden beschouwen, n.l. het lichamelijke proces in de hersenen èn de wijze waarop de menschelijke geest de ziekte *beleeft*. Stelt men zich op materialistisch standpunt en zegt men met Jelgersma (Leerb. dl I, pag. 5) «de ervaring heeft ons geleerd dat stoffelijke verschijnselen zonder geestelijke voorkomen, maar dat omgekeerd nooit geestesverschijnselen zijn waargenomen zonder begeleidende stoffelijke verschijnselen», dan heeft men zich gebonden om alleen in de hersenen naar de oorzaken der psychosen te zoeken. Het is echter onbegrijpelijk hoe men dan óók een causaliteit in het geestesleven kan aannemen, zooals Jelgersma doet (dl I, pag. 2). Want wanneer men de causaliteit zoekt in het stoffelijke proces en de geestelijke verschijnselen opvat als een psychisch paralellisme, dan moet men niet daarin nogmaals de causaliteit gaan zoeken, dat is dan overbodig.

Zetten wij eens even alle theorieën op zijde en vragen wij ons af wàt is het onbegrijpelijke van de psychotische toestanden, dan komen wij tot de conclusie, dat het is het *onlogische* en het *oninvoelbare*.

Dat b.v. iemand die over alle mogelijke dagelijksche dingen normaal en logisch oordeelt, meent, dat hij is een geteekende door een Vrijmetselaarsorde, omdat hij op zijn voorhoofd drie bijna onzichtbare lidteekentjes heeft, ontstaan door een vork die zijn zusje hem als kind naar het hoofd wierp..... dat is iets dat wij niet begrijpen. Zeker — als wij deze belevingen als droomen beschouwen en wij gaan er allerlei uitleggingen aan geven, die in een vooropgezet systeem min of meer passen....., maar deze menschen droomen *niet*, ze zijn wakker, zij kunnen alles goed waarnemen, goed en gewoon redeneeren, alleen van de onjuistheid hunner waan-ideeën en hallucinaties zijn ze niet te overtuigen.

Men kan deze belevingen ook niet gelijk stellen met die van een onwrikbaar geloof of overtuiging. Dààr worden argumenten gebruikt of gevoelsgronden aangevoerd, die voor den tegenstander weliswaar geen bewijskracht hebben, maar toch als begrijpelijke of invoelbare redeneeringen kunnen verstaan worden. De waandenkbeelden en hallucinaties echter wijzen wij af als oninvoelbaar en onbegrijpelijk.

BOUWT DE PARAPSYCHOLOGIE HIER EEN BRUG TUSSCHEN DOKTER EN PATIENT ?

Ik vraag me nu af — vervolgt Dr L. zijn uiterst belangrijk betoog — of de parapsychologie niet bezig is hier een brug te bouwen tot beter besef en beter begrip. Zij brengt ons een aantal verschijnselen, de telepathie, de helderziendheid, de materialisaties, die analogen zijn van de verschijnselen die ons de psychoselijders beschrijven. Zij herinnert ons ook door haar waarnemingen omtrent profetiën aan ons te zeer gebonden zijn aan plaats, tijd en ruimte. *En door dat alles legt zij ons een zekere bescheidenheid op inzake onze theorieën.* Wij beginnen te beseffen, dat er nog ongekende mogelijkheden zijn om tot meer

begrip van de psychosen te komen en daardoor misschien tot meer hulp aan de lijders.

Er is een tijd geweest, waarin men meende de psychotische verschijnselen te kunnen verklaren uit bezetenheid. In dien tijd geloofde men de lijders *wel*, men begreep hen heel goed, want al die verschijnselen waren inwerkingen van een kwaden geest. Thans weten wij beter en..... minder.

Niet, dat ik zonder meer tot die oude opvattingen zou willen terugkeeren, maar wij moeten niet vergeten, *dat vooral de geneeskunde nog eenigszins staat onder den ban van de materialistische opvattingen van de laatste helft der 19e eeuw*, waarmede de stelling : «*dat nooit geestesverschijnselen zijn waargenomen zonder begeleidende stoffelijke verschijnselen*» overeenstemt. Ten slotte behelst deze stelling een theorie, geen ervaringsfeit. De ervaring is :

1e. dat wij onze eigen geestesverschijnselen waarnemen zonder begeleidende stoffelijke verschijnselen ;

2e. dat onze patiënten allerlei waarnemingen doen zonder aangetoonde stoffelijke verschijnselen, terwijl zij die toch als zoodanig waarnemen ;

3e. dat de spiritisten en parapsychologen beweren een aantal dergelijke verschijnselen waar te nemen, soms mèt, soms zonder aantoonbare stoffelijke verschijnselen.

Wil men nu deze «ervaringen» voor een groot gedeelte nog niet als feiten aanvaarden, dit doet aan het principe niet af, dat wij menschen een aantal geestelijke verschijnselen zonder begeleidende stoffelijke waarnemen en dat wij van een ongeoorloofde praemisse uitgaan door de bestreden stelling te handhaven. Ik meen, dat wij in elk geval verder komen als wij ons voorloopig nog aan een dualistische levensbeschouwing houden als werkhypothese, d.w.z. de these : de mensch is een ziel die een lichaam bewoont. Op een hooger plan kunnen wij toch tot een monistische beschouwing komen en het kan blijken, dat ook de ziel nog weer een stoffelijk substraat heeft, maar voorloopig kunnen wij die kwestie laten rusten.

Men kàn echter niet ontkomen aan den indruk, dat *de psychosen nog te dogmatisch uit een materialistisch oogpunt beschouwd worden* en dat ze pas dan in het juiste licht zullen gezien worden, *als men de ziel uit het oogpunt der eeuwigheid gaat zien, als men de mogelijkheid erkent van groeps- en van kosmische belevingen in het bewustzijn van den enkeling*, die hij niet bij machte is te begrijpen en te verwerken en hem een diep gevoel van ongeluk en onmacht geven. — 't Is wel eigenaardig, dat verschillende psychiaters tegenwoordig reeds min of meer tot dergelijke opvattingen komen, met name voor de onbegrijpelijkste aller psychosen : de schizophrenie.

TOENADERING VAN PSYCHIATER EN PARAPSYCHOLOOG.

Tot voor korten tijd was een toenadering van psychiatrischen kant tot de parapsychologie nog niet te verwachten. Als men daarentegen de onderzoekingen van parapsychologen leest —

en ik denk nu vooral aan von Schrenck Notzing — dan ziet men dat daar wèl eenige aandacht aan de psychiatrie wordt gewijd. Wij lezen o.a. van Eva C., dat zij verschillende hysterische stoornissen had. Ook bij Willy Schneider bestonden verschillende nerveuse afwijkingen. Van Rudi vond ik dienaangaande geen gegevens. Het is echter bekend, dat vele media nerveuse stoornissen vertoonen. Eigenaardig is het optreden van spontane trancetoestanden bij de media. Deze herinneren sterk aan hysterische schemertoestanden en epileptische æquivalenten. Von Schrenck vestigt hierop ook de aandacht.

In het voorafgaande werd er reeds op gewezen dat de gedachtengang en uitdrukkingswijze van vele moderne psychiaters wel op een zekere toenadering tot de parapsychologie wijzen. De bekende Zwitsersche psychiater Bleuler schreef bij v. Schrencks laatste werk «Die Phaenomene des Mediums Rudi Schneider» een voorrede, die hij beëindigt met de woorden : «*Jedenfalls bilden die hier niedergelegten Untersuchungen v. Schrenks einen Markstein in der okkulten Forschung, die hauptsächlich dank seiner Pionierarbeit sich anfängt in die Wissenschaften einzureihen.*»

Dit is dus een erkenning van de parapsychologie als wetenschap.

EEN CONCLUSIE WAAR WE MEE MEEGAAN.

Moge de tijd komen - besluit Dr Leendertz - dat de parapsychologen tezamen met de psychiaters het moeilijke vraagstuk der psychosen tot meerdere opheldering brengen. Dat voor den parapsycholoog ook de noodige psychiatrische kennis van belang is, spreekt van zelf. Hij bestudeert een gebied, waar het stellig zeer moeilijk is het pathologische van het normale te onderscheiden en zijn taak wordt in niet geringe mate bemoeilijkt door het feit, dat juist vele psychisch-onevenwichtigen door het geheimzinnige van deze onderzoekingen worden aangetrokken.

Geestelijk Defaitisme en Pessimisme

WAARTOE EENZIJDIGHEID LEIDEN KAN

HET GESCHENK VAN DEN GEEST ONS NOODLOT ?

Een mager offerfeest

Het levensgeluk dat de geest schenken kan

Het onderstaande is ontleend aan het tijdschrift «*Erasmus*», dat tot dusver zijn bestaansrecht kranig handhaaft. In het Jan.-Febr.-1935-nummer schrijft Dr Antoon Vloemans een knap artikel over : «*De eenheid van lichaam en ziel*», terwijl L. Wagner een interview met den beroemden David Hilbert over : «*De wijsbegeerte der wiskunde*» geeft.

Uit het eerste artikel neem ik een grooten brok, niet wegens instemming, maar juist om verzet bij den lezer wakker te roepen, en omdat het, van eenzijdig standpunt bekeken, een zeer knap betoog is. Het artikel stemt overeen met het eenzijdig pessimisme, dat ik onlangs ook in «*Het Nieuwe Leven*» aantrof. Het gaat over de opvatting, dat verstand, intellect, geest, eigenlijk den mensch tot zijn verderf geschonken zijn.

Maar, evenals in hetzelfde nummer van «*Het Nieuwe Leven*» dit geestelijk defaitisme door een anderen schrijver werd ontzenuwd, werpt ook David Hilbert het betoog van Dr Vloemans omver. Ja, op enkele punten doet m.i. dit ook Vloemans zelf, en daarom zal ik mij hier en daar in het excerpt een opmerking veroorloven, waaruit die zelfweerlegging schijnt te blijken.

Slechts als men de gevolgen van onze geestesbedeeling van één zijde beziet, is er ongetwijfeld reden voor defaitisme en pessimisme, maar dan verwaarloost men de andere zijde, welke m.i. reden geeft voor de herhaling van het aloude lied : *nooit kan het geloof* dat ook alleen door onzen geest bestaanbaar is *te veel verwachten.*

Dr Vloemans dan begint met de opmerking dat men het leven, om het te leeren kennen, in de veelvuldigheid van zijn vormen moet bestudeeren, want het leven zoekt overal vorm en neemt overal gestalte aan.

Daarna stelt hij vast, dat het lichaam alleen voor ons begrip nooit een mensch is. Wij situeeren, zegt hij, in dat lichaam altijd een beginsel, dat wij zijn *ziel* noemen en dat aan alle bewegingen en geluid van den mensch zin en samenhang geeft, en wij denken ons in het lichaam een geestelijke bedrijvigheid, een bewustzijn, dat denkt, wil, voelt, streeft en voortdrijft. Wij zoeken dan ook de ziel in den medemensch en begrijpen hem van daaruit, omdat wijzelf onszelven zoeken in de ziel en ook wij slechts van daaruit kunnen begrepen worden.

Wat is de ziel ?

Onoplosbare vraag, meent Vloemans. Ons heele leven is er uitdrukking van ; de ziel schenkt ons het bewustzijn van ons zelf en gaat tegelijkertijd schuil achter dat bewustzijn. Zoodra de mensch over zichzelf begon na te denken, kende hij zich een ziel toe, maar pas na overrijpe cultuurperiode komt — hoe wonderlijk het ook klinke — twijfel aan het bestaan van de ziel op.

Voor den zin des levens vindt Vloemans het van ondergeschikt belang, of de ziel sterfelijk is dan wel onsterfelijk (dus ook het onderzoek van spiritisten en parapsychologen).

Maar hoe men overigens ook moge denken over de ziel, één feit staat vast, namelijk, dat de opvatting van die negentiendeeeuwsche anatomen verworpen moet worden, die beweerden, dat, daar zij bij al hun secties van het menschelijk lichaam nimmer een spoor van eenige ziel hadden gezien, het dus ook geen zin kon hebben van een zoodanige ziel te spreken en, erger nog, er eigenschappen en vermogens aan toe te kennen.

Zij verloren uit het oog, dat er gansche gebieden van werkelijkheid zijn, die aan eigen wetten gehoorzamen en zich op eigen manier doen gelden, zonder dat men ze met de zintuigen waarnemen, zonder dat men ze met pincet of microscoop ontleden kan. Zooveel is wel voor alle tijden zeker : het geestelijke in ons, ons bewustzijn (wij noemen dit alles voorloopig nog met het ééne woord : ziel) kan men *niet* als een zinloos spel van atoombewegingen duidelijk willen maken. Al zulke pogingen moeten falen.

De groote moeilijkheid van het vraagstuk schuilt, vervolgt Dr V., in het feit, dat wij ons eigen lichaam en de dingen der buitenwereld als *stoffelijk* waarnemen door middel een vermogen in ons, dat zelf onstoffelijk is. Dat is een raadsel, dat wij voorloopig in zijn raadselachtigheid moeten laten berusten, daar alle pogingen om het op te lossen als mislukt moeten worden beschouwd. Wij vermelden in dit verband slechts de twee voornaamste en meest gekenmerkte : die van het Materialisme en die van het Spiritualisme. Het materialisme houdt het er voor, dat alleen stof en bewegingen van deze de werkelijkheid uitmaken ; het geestelijke wordt natuurlijk in zijn bestaan wel erkend, niet echter als een zelfstandig iets, veeleer als een eigenschap, een uitvloeisel van de stof, de substantie, waartoe al wat werkelijk is, moet worden herleid — een opvatting, die zeker verkeerd is, daar de stof in haar bestaan alleen kan worden waargenomen door iets wat niet stof is en bij gevolg ook

niet tot stof kan worden herleid, daar het anders ophouden zou *bron* van kennis der Stoffelijkheid te zijn. Van den anderen kant wil het spiritualisme (waartoe ook al *die theorieën* te rekenen zijn, die zich liever met den ietwat misleidenden naam van idealisme tooien) alleen het geestelijke als werkelijk laten gelden. Dit standpunt beschouwt het «stoffelijke» eenvoudig als door den geest bepaalden en gevormden inhoud van het bewustzijn, zoodat al wat werkelijk is, geestelijk van aard moet zijn — een standpunt dat al evenmin bevredigen kan, want al heeft het de logische bewijskracht voor, zoo heeft het de stem van het natuurlijke realiteitsbesef met beslistheid tegen. Wel mag men, naar verkiezen, aan dit natuurlijke besef veel of weinig beteekenis toekennen.

Onze fundamenteele vooropstelling is deze : nimmer zal het stoffelijke tot het geestelijke kunnen worden herleid en omgekeerd : nimmer zal het geestelijke tot stof kunnen worden gereduceerd, zoolang men den stof beschouwt als datgene wat niet deelbaar, doch alleen mede-deelbaar is.

Dat zij intusschen, al is het nog een mysterie *hoe* natuur en geest samenhangen, een tweeheid zijn en toch een eenheid vormen, is een feit, dat wij bij al ons doen, ons gansche leven, ervaren aan ons zelf, aan onzen bestaansvorm in *de eenheid van lichaam en ziel.*

Heel mooi — maar m.i. tegen zijn eigen hoofdstreven in — toont Dr Vl. dan aan, hoe de geest het stoffelijke weet te sublimeeren o.a. in den geslachtsdrang door de liefde, want deze mogelijkheid, de inhouden van het bewustzijn te sublimeeren d.i. ze uit te heffen boven de grens van het louter equivalent zijn met de physieke processen, is datgene wat den mensch bij uitstek karakteriseert en hem van louter bewustzijnswezen maakt tot een geesteswezen en levensvorm, die alleen hij onder alle levende wezens bezit. Het bewustzijn heeft zich in den mensch tot een geestestrap omhoog gewerkt en ontwikkeld en het kenmerkende van den geest is dan ook, dat hij zich onafhankelijk gemaakt heeft van het animale en dit bewustzijn is niet langer te vergelijken met een fakkel, maar met een vuurtoren, die richting geeft en den weg wijst naar wat gebeuren zal.

DE HEERLIJKHEID VAN HET MENSCH ZIJN.

Men zou dus den mensch in het algemeen kunnen kenmerken door te zeggen, dat hij het eenige levende wezen is met spanningen, verscheurdheden, ja afgronden in zichzelf. Duidelijk wordt dat door vergelijking met het dier, zelfs dan nog wanneer het den mensch zoo nabijkomt als het huisdier.

Het dier drijft mede in den stroom van het natuurbestaan ; al zijn levensdriften, zoowel naar den kant van het lichaam als van de ziel, zijn gericht en betrokken op de instandhouding van het individu en van de soort. Met zoo goed als niets verheft zich het dier boven dit niveau. Maar ook volkomen harmonisch leeft en bestaat het dier in zijn natuur. Het leeft en sterft zon-

der vragen naar het waarom der dingen, zonder zich te *verdiepen* in de oorzaken van de verschijnselen. Het aanvaardt de werkelijkheid met dezelfde vraagloosheid, waarmede het zijn bestaan aanvaardt. Het heeft geen «zintuig» voor raadsels.

Hoe geheel anders is het bij den mensch ! De mensch wil niet meedrijven, hij kan niet meedrijven in den stroom van het natuurbestaan, zónder zich daarboven te verheffen, zooals het dier doet. Hij *kan* niet, omdat hij niet, zooals het dier, louter natuurwezen is, doch daarnaast en bij uitstek : geesteswezen. Hij *wil* niet, omdat hij in het rijk des geestes zijn bestemming zoekt.

DE GROOTE OMMEKEER NAAR HET PESSIMISME.

Na dezen heerlijken lofzang komt dan bij Dr Vl. het sombere klaaglied. Die veelgeprezen geest is ook 's menschen noodlot, de rustverstoorder, soms de ondermijner en de vernietiger van het leven, want met de doorbraak van den geest en het bewustzijn begint ook de vervreemding van de levenswerkelijkheid. De geborgenheid waarin het jonge leven bloeide, scheurt open en voor het jonge ik staat de wereld en haar raadsel. Vreemd ziet het ik in de wereld, zoodra de geest de levenswerkelijkheid gespleten heeft in *ik* en *niet-ik*. Het blijft niet bij vragen, de mensch wil weten en de samenwerking der dingen doorgronden. Zoo wordt het gansch bestaan van den mensch voortgestuwd, opgestuwd door de ongerustheid die in weten bevrediging zoekt, doch geen lafenis vindt, want alle weten leidt tot nieuwe raadselen en dus tot nieuwe onrust.

De levenshouding der menschen brengt dit alles duidelijk tot uitdrukking : de mensch mist het levensvertrouwen en de levenszekerheid van het dier ; hij mist die algeheele, instinctieve vertrouwdheid met het natuurlijke levensmilieu ; hij mist het harmonische gevoel van de juiste verhouding van zichzelf tot de wereld, zooals dat alles bij uitstek kenmerkend is voor het dier.

Zoo ongehoord het dus ook moge klinken, zoo waar is het niettemin : *ons geestelijk leven is het noodlot van ons natuurlijk bestaan,* maar — hier zie ik een zelftegenspraak, welke ik intusschen van harte toejuich — maar ondanks alles is de geestelijke zijde van ons bestaan ons *eigenlijke* menschelijke leven. Onze geestelijke levenshoogte is onze trots en wel in zoo hooge mate, dat, wanneer dieren ons van uit hùn standpunt zouden beoordeelen, zij van ons menschen zouden spreken als van het armzalige geslacht der *zieke* dieren.

Volgens Dr Vl. zien ook Freud, Adler en Jung de menschheid in ziektelicht, maar merkwaardig genoeg noemt de eenzijdige auteur m.i. terecht deze geleerden eenzijdig, en hij neemt een loopje met den «goochelzak» van het Onbewuste : ware virtuoozen, echte goochelaars toonen zich de diepte-psychologen, die zelf steevast en chronisch lijden aan de kwaal, het bewuste te willen verklaren door middel van het onbewuste, alsof men het het redelijke verklaren kan door middel van het redelooze.

VLOEMANS' MAGERE TROOST.

De schrijver laat den lezer echter niet heelemaal zonder troost. Hij sublimeert zijn pessimisme tot een zekere ondergangswellust : het leven offert zich aan den adel van het leven en hij omschrijft dit proces aldus :

En ook dit (het offerproces — Rad.) weer brengt een dynamisch element te meer in de verschijnselen van het leven, want daardoor wordt ook het leven van de menschengemeenschap in *verticale* richting in beweging gebracht en in beweging gehouden. Uit de massa, uit het volk, daar waar het leven nog het dichtst bij het natuurlijke levensfundament is gebleven, stijgen steeds nieuwe krachten naar de hoogte. Zoo offert inderdaad het leven zich aan den adel van het leven, want, ten slotte, wat hebben kunst en wetenschap te maken met de animale behoeften van het leven, animale behoeften, die toch volmaakt ontoereikend zijn, om het leven van de soort tot in het oneindige in stand te houden ? Het leven offert zich aan den adel van het leven, want aldoor opnieuw wordt op de geesteshoogte min of meer het contact verbroken met den voedingsbodem, die ook bij de massa niet onuitputtelijk is. Aan deze armoede sterven de volken, aan deze armoede, die naar den geestelijken kant gezien, hoogsten bloei beteekent, moet ook de menschheid als geheel ten onder gaan. Zoo eindigt de zin van het leven schijnbaar in een tegen-zin, *schijnbaar*, want zijn lot ondergaan (juister : volbrengen en verwerkelijken), zoowel in het negatieve als in het positieve, dat is, met recht gezegd, zijn ware bestemming bereiken en den oppersten zin vervullen.

EEN KOSTELIJK TEGENGIF.

Ik vertelde al, dat hetzelfde nummer van «*Erasmus*» een kostelijk tegengif bracht. Een rotsvast geloof in de overwinning des geestes.

De beroemde Göttinger wiskundige David Gilbert verklaart in een interview :

«Er zijn inderdaad tegenwoordig profeten genoeg, die den ondergang der wetenschap in een of anderen vorm verkondigen ; buitendien zijn er machtige philosophische stroomingen, die twijfelen aan de macht van den geest en zich aan mysticisme en wilde fantasieën overleveren. Zelfs onder ernstige natuurvorschers en mathematici vindt men er, die met betrekking tot het eene of het andere vraagstuk er aan twijfelen, of de kracht van den menschelijken geest wel toereikend is, om het ooit tot een oplossing te brengen. Mijn overtuiging is, dat de wetenschap, ondanks al zulke modestroomingen, die altijd weer periodegewijs opduiken, steeds tot het veroveren van nieuwe inzichten voortschrijden zal en dat ons gansche leven steeds meer door het kennende verstand zal worden beheerscht.

De wijsgeer Comte zeide eens, met de bedoeling een zeker onoplosbaar vraagstuk te noemen, dat het de wetenschap nooit gelukken zou, het geheim van de samenstelling der hemellicha-

men te doorgronden. Korten tijd daarna was dit vraagstuk reeds volledig opgelost en tegenwoordig kunnen wij zeggen, dat ook de verste sterren voor ons ideale physikale en chemische laboratoria zijn, zooals zij in zulk een volmaaktheid op aarde niet zijn te vinden. Ik ben overtuigd, dat de toekomst iedereen, die eenig probleem onoplosbaar zou willen noemen, evenzoo zal beschamen. Al diegenen, die dat onzinnige Ignorabimus (wij zullen niet weten) profeteeren, zou ik daarom willen toeroepen : «Wij moeten weten, wij zullen weten !»

En van dezen man weten we, dat zijn wiskunde hem iederen dag nieuwe, rijker levensvreugde en toekomstverwachting brengt.

Geestelijke durf en optimisme

Omzetting van stof in geest wel mogelijk

Levensvermeerdering trots lichaamsverzwakking

De religie van den Geest

Het onderstaande is ontleend aan een rede van *Jinarajadasa,* den opvolger van Leadbeater, in het Februari-nummer 1935 van *Theosophia.* Deze rede is niet alleen een bijna volmaakte antipode van geestelijk defaitisme en pessimisme, maar zij geeft ook een levensrecept, dat in menig opzicht tevens een wederzijdsche aanvulling van Westersche en Oostersche levenshouding beteekent, dus ook een toenadering van Oost en West en daarmee tot een geestelijke eenwording van de wereld bijdraagt.

De redenaar knoopt aan bij Goethe's beroemde sterfbed-kreet : *Licht, meer Licht !,* welke hij omzet in de leus : *Leven, meer Leven !*

Jinarajadasa begint met de opmerking, dat de menschheid in schier alle landen er op uit is, het leven met zooveel mogelijk aangename bezigheden te vullen, en zij denkt, door beschaving en techniek geholpen, tienmaal intenser te leven dan de voorouders. De moderne mensch denkt dan ook : hoe méér ik beleef, des te meer leef ik. Wie zoo spreekt denkt bij : «*Leven, meer Leven*» enkel aan de wereld der zinnen. Trots de leer van alle godsdiensten voelen zij die meer als werkelijkheid dan de onzichtbare werelden, die een werkelijk en waar tehuis worden genoemd.

De waarheid is, dat deze wereld — onze wereld — ook Gods wereld is, waarin Hij werkt, doch zij is slechts een zeer klein deel van Zijn werkplaats en onze fout is, dat wij zoo verdiept zijn in deze wereld en haar belangen dat wij geen tijd hebben om te zoeken naar een samenwerking met God en te beseffen dat, niettegenstaande zij ons meer smart brengt dan vreugde, zij toch Gods wereld is.

Daar komt nog wat bij. De geschetste levensopvatting kan niet de juiste zijn, omdat de meerderheid door allerlei omstandigheden (maatschappelijke positie, lichaamsgesteldheid, enz.) niet kan meedoen aan den wedloop, om door veel beleven meer leven te verkrijgen.

Maar het scherpst wordt de fout getoond door de ijzeren

Wet der verandering, welke overal kan worden waargenomen, want het heelal is altijd in beweging en verandering. Als wij ons lang voor iets hebben ingespannen om tot «*meer leven*» te komen, ervaren wij, dat wij óf zelf veranderen óf dat het leven vormen aanneemt, die wij niet bedoeld hadden. Het proces heeft dan het tegengestelde resultaat, want het leven met een lichaam dat verzwakt, wordt m i n d e r leven.

HOE NU EEN VOORTDUREND «MEER LEVEN» TE BEREIKEN ?

Dat kan, zegt Jinarajadasa door de Wet der verandering in ons leven op te nemen, ons bij haar aan te passen. Wij zondigen niet tegen de wet der zwaartekracht, als wij een trap opgaan, maar wij passen er ons bij aan. Zoo kunnen wij ons ook aanpassen aan de wet der verandering. Wij doen dat, als wij zelf volgens een vast plan een verandering oproepen, voordat de wet ons dwingt te veranderen. Als wij ons in de wetenschap der verandering — want daar bestaat zulk een wetenschap — oefenen, dan zal ons leven worden tot «meer leven».

Om u die methode te verklaren, wil ik mijn toevlucht nemen tot een vergelijking en wel met de veranderingen gebracht in den handel ten opzichte van de munt, «geld» genoemd. Bij de wilden was die munt een schelp. Daarvan waren massa's noodig om zich één klein voorwerp aan te schaffen. Toen werd koper in gebruik genomen, en één stukje koper stond gelijk met hoopen schelpen. Maar ook koper werd te omslachtig, 240 koperen munten voor één pond waren te moeilijk te bergen ; zilver werd ingevoerd om verandering te brengen in de waarde van de munt. Toen volgde goud, en één gouddstuk vertegenwoordigde twintig of meer zilverstukken. Ten slotte verscheen het papier, op zichzelf van geen waarde, maar als banknoot en met de handteekening van den Staat vertegenwoordigt het zelfs het goud. En ten laatste vonden Joodsche bankiers de chèque uit, die zelfs niet de handteekening van den Staat, maar die van den bankdirecteur draagt.

Ge zult hierin een proces zien van transmutatie en tevens een van sublimatie, waarbij vele zware voorwerpen, die «geld» werden genoemd, langzamerhand vervangen werden door één licht voorwerp, een stukje papier. En wat daar ten slotte de waarde aan geeft, is het *vertrouwen,* dat het geld aanwezig is, en het is dit *vertrouwen,* dat de handel en daardoor de beschaving heeft bevorderd.

TRANSMUTATIE EN SUBLIMATIE.

Deze zelfde processen van transmutatie en sublimatie, met vertrouwen tot achtergrond, moeten in het werk worden gesteld, om leven te laten uitgroeien tot «meer leven», niettegenstaande de verzwakking van het lichaam, en de wet van verandering, die zich steeds laat gelden. Wij moeten die wet van verandering bestudeeren, en daarnaar handelen. Voortdurend

krijgen wij indrukken door de vijf zintuigen, en we hebben die reeds leeren omzetten in reacties op ons gevoel. Door «*ik houd er van*» of «*ik houd er niet van*» wordt aangeduid of die indrukken ons al dan niet aangenaam zijn.

Het volgende transmutatie-proces is de verandering van die gevoelens in emoties, en daarbij moeten met overleg die emoties vermeden worden, die niet leiden tot het doel, tot «*meer leven*». En de emoties moeten worden omgezet in denkbeelden, ideeën — ideeën die tot een andere wereld behooren dan de wereld van gevoel, maar die dadelijk alle gevoelens tot uiting kunnen brengen, zooals men door op een knop te drukken het electrisch licht in een kamer ontsteekt.

Maar men moet niet bij de ideeën blijven staan, er worden voortdurend te veel ideeën gelanceerd, wij worden er door overstelpt. Ook hier moet het proces van transmutatie en sublimatie worden voortgezet, door onze ideeën om te zetten in *idealen.* Eén ideaal omvat dan honderden of duizenden ideeën, en deze kunnen zoolang als in een pakhuis worden opgeborgen, tot men ze noodig heeft voor de verwezenlijking van het ideaal. En dan volgt het laatste stadium : de omzetting van het ideaal in *handeling.* Uw denken zelf vertegenwoordigt slechts één aanzicht van uw wezen, de schepper der idealen ; pas door handeling openbaren wij ons volle wezen. Als wij dan goed en vlug weten te handelen, dan brengen wij door die eene handeling idealen, ideeën, emoties en gevoelens tot uiting, die de wereld kunnen veranderen. Maar, zult ge misschien zeggen, hoe kan ik troost vinden in dit proces van transmutatie, als ik zie, dat mijn lichaam steeds achteruitgaat en de dood mij wacht met misschien algeheele vernietiging of wel een soort leven aan gene zijde ?

Als gij — antwoordt J. — leeft in overeenstemming met de Wet der Verandering, als ge uw idealen hebt gevormd en getracht hebt die met geheel uw hart en verstand te dienen, dan zult ge tot het verrassend resultaat komen, dat gij, ofschoon uw lichaam verzwakt, zelf niet verzwakt ; dat, ofschoon uw zintuigen minder scherp worden, uw gewaarwordingen met de jaren levendiger worden. Zoo moet Ruskin eens gezegd hebben, dat hij, ofschoon hij niet meer, zooals in zijn jeugd, in geestdrift kan geraken over de schoonheid van een wolk, die schoonheid *innerlijk* veel dieper voelde. Dit is een voorbeeld van de transmutatie van stof in geest ; dit is het proces, dat zich in ons moet voltrekken, als wij ouder worden en zelfs bij lichamelijke hulpeloosheid «*meer leven*» willen ontdekken.

Op dezelfde wijze moeten wij trachten van dag tot dag onze geheele aard door reine gedachten, gevoelens, woorden en daden om te zetten, zoodat wij lang vóórdat ons lichaam sterft, dood worden voor de stof, die wij in geest hebben omgezet. En als dan de dood werkelijk tot ons komt, zal dat geen ramp zijn, welke een Sterkere ons oplegt, maar het slot-accoord van een groot muziekstuk, dat wij zelf spelen, een accoord dat zal zijn als de klanken van een plechtig «Amen».

DE VIER OPVOEDINGSIDEALEN OM DIT TE BEREIKEN.

Jinarajadasa geeft dan vier opvoedingsidealen om deze levensvermeerdering door majesteitelijke levensbeheersching te verkrijgen.

1. *Elke daad die goed wordt verricht, voert tot «meer leven». Volmaking is «meer leven» en het doen van elke daad, hoe onbeduidend ook, maar met de bedoeling die goed te doen, maakt «meer leven» vrij.*

2. *Elke ondeugd, die omgezet wordt in een deugd, bevrijdt «meer leven». In dezen tijd wordt deugdzaamheid niet altijd naar waarde geschat.* Deugdzame menschen vinden wij vaak onbruikbare menschen. Als dat werkelijk zoo is, dan zijn die menschen nog niet tot de volle verwezenlijking der deugd gekomen. *Ware deugd is dynamisch.* Heiligheid is geen sentimentaliteit, *maar in haar ware gedaante het vlammende zwaard van God, dat duisternis verdrijft.*

3. *Iedere daad van zelfopoffering bevrijdt «meer leven». Zelfopoffering is de openbaring van het allerhoogste zelf.*

In het Westen gaat de idee van offering, onder den invloed van de beelden van den gekruisigden Christus, gepaard met smart. In Indië beteekent offering een poging, en wel de uiterste poging, waartoe men in staat is. Als dan achter die poging een ideaal staat, wordt dat offer door het idealisme zoo verlicht, dat elke smart, die het offer meebrengt, zich oplost in een gevoel van geestelijke blijmoedigheid, welke onder den invloed van den wil, ontstaat door het besef mede te mogen werken aan een groote taak.*Als alle beelden van den lijdenden Christus verdwenen, en daarmee de neerdrukkende gevoelens, die zij oproepen, dan zou het Christendom ons leeren dat offeren vreugde is,* en dat Christus nog steeds onder de menschen leeft, en niet in een hemel, ver van ons verwijderd. Zoolang het gevoel van smart bij een offer nog de overhand heeft, komt dat, omdat men het ideaal, waarvoor het gebracht wordt, nog niet ten volle begrijpt. Pas als men het klaar voor zich ziet, kan men niet anders dan vreugdevol offeren. Zich geheel in offering geven, is doen als God Zelf.

Wij moeten twee onaangename dingen van het leven aanvaarden : *ouderdom en dood.* Wij moeten het ouder worden van het lichaam zien als een middel om den geest van de stof los te maken, zoodat het leven kan worden beschouwd van uit den geest, ongestoord door het gewoel der hartstochten. Ons Hooger Zelf krijgt meer gelegenheid zich te openbaren.

Zoo moeten wij ook tegenover den dood staan. *De waarlijk groote sterft* vóór dat zijn lichaam sterft. Als wij zoo stof in geest weten om te zetten, vinden wij den *Eéne die nooit verandert.* Ook voor hem moeten wij de deuren van hart en verstand wijd openzetten, zoodat *«meer leven»* in ons kan stroomen. De Kunst kan ons daarbij helpen. Wij moeten leeren de gebeurtenissen van het leven te vertolken door gezang, gedicht, spel, beeld en dans en wij moeten de heele wereld in ons opnemen :

de goede dingen en wat niet goed schijnt. Dan wordt zij door medegevoel en begrijpen ons bezit.

4. «*Leven, meer Leven*» kan zich — ten slotte — van dag tot dag in ruimen overvloed voor ieder onzer ontplooien, als wij vertrouwen in onszelf hebben. Dat vertrouwen komt met toenemende loutering en rijpende intuitie. En dan zal ook komen de dag, waarop wij ons den mantel der Godheid kunnen omhangen en onze ware levensrol spelen, niet als menschen die leven onder de schaduw des doods, maar als onsterfelijke goden, die vreugde vinden in offering en schepping.

Tot zoover Jinarajadasa.

Men voelt het : dàt is geen zelfvernietigingsoffer aan den «adel van het leven», maar de zelfbehoudenis van een zelfstandig opgaan in den Levenden God Zelf.

De groote reis in den Levenssneltrein

Verschillende passagierstypen — De wijze conducteur

Waarheen 't ook gaat, het is goed

Een ontroerende en bemoedigende levensaanvaarding

Er is een eeuwig excelsior !

Het volgende werd ontleend aan een wondermooi getuigenis van *vertrouwen* en *geloof* in het Leven. Het verscheen in Januari-nummer 1935 van «*Het Nieuwe Leven*» en het werd geschreven door *N.J.C. Schermerhorn.* Dit getuigenis streeft uit boven alle overgeleverde godsdiensten of juister, het neemt deze op in een hoogere synthese, zóó grootsch, dat men er zich evenzeer over verheugen als verbazen moet, dat zij in een nietig menschenhoofd kon worden gedacht en in een arm menschenhart kon worden doorleefd... als een geloof zóó groot, dat de Meester ervan herhalen zou, dat hij het in Israel zóó groot niet vond.

Wij k u n n e n niet anders dan deze visie verder verspreiden en wij verwachten er van, dat zij velen in de chaos van het heden een houvast zal schenken.

De schrijver werd geïnspireerd door Erich Kästner's «*Eisenbahngleichnis,* dat hij aldus vertaalde :

Wij zitten tezaam in denzelfden trein
En reizen dwars door den tijd.
Wij kijken uit. Waar zouden wij zijn ?
Wij reizen tezaam in denzelfden trein
En niemand weet wat hem beidt.

Een buurman slaapt, een ander klaagt,
Een derde voert 'n hoog woord.
Bij elk station het naambord daagt.
De trein, die door de jaren jaagt
Snelt eeuwig, doelloos voort.

Wij pakken uit. Wij pakken in.
De zin daarvan weet geen.
Waar zullen wij vanavond zijn ?
De conducteur loopt door den trein
En lacht stil voor zich heen.

Ook hij weet niet waarheen hij wil,
Hij zwijgt en gaat weer heen.
De spoorwegfluit klinkt lang en schril
De trein rijdt langzaam en staat stil.
De dooden stappen uit.

Een kind stapt uit, de moeder schreit
De dooden zwijgen..... stom,
Op 't perron van den voorbijen tijd.
De trein jaagt door de eeuwigheid
En niemand weet waarom.

De eerste klas is bijna leeg,
Alléén op 't rood fluweel,
Zit welgedaan een trotsche heer
Hij ademt zwaar en voelt zich zeer.
Op hout zitten zeer veel.

Wij reizen tezaam de toekomst in,
Eénzelfde trein neemt ons mee.
Wij kijken uit. Waar zouden wij zijn ?
Wij zitten tezaam in denzelfden trein
En vaak in verkeerde coupé.

De gang der menschheid door de eeuwen is — schrijft Schermerhorn — te vergelijken met een lange spoorreis. Dag en nacht gaat het door onder zon en regen, zachte koelte en bulderende storm, door licht en duisternis.

Waar is die groote reis begonnen en wanneer ? Waar was het beginstation ?

Sommigen antwoorden met volle verzekerdheid : In het Paradijs en de eerste reizigers waren Adam en Eva.

De resultaten van het wetenschappelijk onderzoek hebben deze simplistische opvatting voor talloozen onhoudbaar gemaakt. Niet zesduizend, maar tienduizenden jaren geleden is de menschheid haar groote reis begonnen en Schermerhorn noemt haar de evolutie.

Aan dit evolutieproces ontkomt niemand of, zooals Kästner het uitdrukt : wij zitten tezamen in den zelfden trein, welks motor Het Leven is, de in alles werkzame kosmische kracht. En omdat wij in dit alles stuwende Leven de strekking naar redelijkheid moeten erkennen, mogen wij dit Leven nader aanduiden als Wereldrede, als Logos. Hierdoor wordt voor ons bewustzijn dit kosmisch gebeuren méér dan een zinloos spel van blinde krachten, *het wordt zinvol* en daarmee krijgt ook ons eigen leven als deeltje in het eeuwig gebeuren beteekenis en zin als schakeltje in het groote evolutieproces. Zoo kunnen wij in alles, óók in behoudzucht en reactie den drang van het stuwende Leven bespeuren.

En wij denken hierbij onwillekeurig aan treinreizigers die *vooruit* en die *achteruit* rijden. Ze gaan toch allemaal in dezelfde richting, waarin de trein ze voert. De vooruitrijders zien

naar het komende, de achteruitrijders kijken naar het voorbije: vooruitstrevenden en behoudsgezinden !

SLAPERS, KLAGERS EN PRAATJESMAKERS.

Kort en knap typeert Kästner de treinreizigers : slapers, klagers, praatjesmakers.

De slapers. Wij kennen ze. Ze stappen in, zoeken een goed hoekje, dutten en de rest laat hen koud. Het zijn de menschen, die zich niet bekommeren om de groote levensvragen noch om het lot van hun naasten. Zij houden zich krampachtig vast aan het bestaande en denken niet verder door. Het zijn nette, fatsoenlijke menschen, boven alles gesteld op hun zalige rust, *maar waarachtig leven d.i. denken, geestelijk vechten..... dàt kennen zij niet.*

De klagers. Een heel ander type. Voor hen is klagen een levensbehoefte en zij zouden zich diep ongelukkig voelen, als ze niets meer hadden om over te klagen. Zij spreken veel over zieken en kwalen, maar scheppen bij voorkeur behagen in het eeuwige jammeren over de verdorvenheid der menschen en over de slechtheid en boosheid der wereld. En daarvan zijn zij dan de dupe. Zielige menschen zijn het, die altijd verzuimen te vragen of het met hen zèlf wel in orde is.

De praatjesmakers. Ze worden overal aangetroffen en ze zijn vermakelijk soms vanwege hun holheid en doen ons denken aan de bekende, klinkende leege vaten. Wij vinden ze aan de bittertafel, op de markt, in den trein en ontmoeten ze op feesten en op begrafenissen. Het zijn de alles-wetenden, de alles begrijpenden, de zwetsers, voor wie geen probleem te ingewikkeld is. In een handomdraaien lossen zij de moeilijkste vraagstukken op. *Als ze vroom zijn, weten zij precies te vertellen wat onze lieve Heer wil,* als ze met godsdienst hebben afgedaan, lachen zij om de onnoozelheid van hen die nog gelooven. En wat de sociale en economische vraagstukken betreft : zij weten voor alles raad en hun eenige verdriet is, dat de wereld niet meer naar hen luistert.

Er zitten nog vele andere typen in den trein.

WAAR GAAT DE REIS HEEN ?

De trein die door de jaren jaagt, snelt eeuwig *doelloos* voort, meent Kästner.

Voor velen klinkt dit teleurstellend ; voor de meesten misschien, want wij spreken zoo gaarne over de bestemming der menschheid zal kunnen zeggen : ik heb bereikt, waarnaar ik een eindstation zijn, d.w.z. er moet eens een tijd komen, dat de menschheid zal kunnen zeggen : ik heb bereikt waarnaar ik eeuwen streefde, waarvoor ik werkte, leed en streed. En de volmaking wordt als iets zeer begeerlijks voorgesteld, maar men vergeet — meent Schermerhorn — dat volmaaktheid tevens het einde van alle streven en actie is, absolute stilstand... de dood. In een wereld van volmaakte menschen zou het — meent hij — niet uit te houden zijn van verveling en daarom moeten wij als een illusie verwerpen, dat er een einde zou komen aan de

reis in dien zin, dat zoolang de menschheid zal bestaan, haar evolutieproces zou beëindigd zijn. *Er is een eeuwig excelsior.*

DE CONDUCTEUR.

Onze bijzondere aandacht verdient de conducteur.

Als ik Kästner goed begrijp — schrijft Schermerhorn — wordt in hem getypeerd de wijze, de mensch met het klare inzicht, die heeft leeren lachen om de slapers, de klagers, de praatjesmakers, om de dwaasheid der wereld, om haar humbug, om haar kinderachtige ijdelheid.

De conducteur is de filosoof, de diep-religieuse mensch, die met alle godsdienststelsels heeft gebroken omdat hij heeft leeren vertrouwen op die eeuwige kracht, welke hij i n zichzelf heeft leeren kennen als de stuwing naar licht en liefde. Ook hij weet niet, waarheen de trein gaat, maar hij is rustig bij de gedachte, dat zijn baan is bepaald en dat hij steeds verder moèt gaan. En... hij doet kalm zijn plicht. En hij weet dat al die menschen in den trein, ook de onbenulligen en onbewusten mee moèten.

Daar klinkt de schrille spoortreinfluit ; de trein rijdt langzaam en staat stil. De dooden stappen uit. Wie zou hierbij niet denken aan de uren, waarin wij staan aan de baar van hen, die wij liefhadden ? Dan is het, of het jagende leven voor ons stil staat. Niets heeft onze belangstelling dan wat den doode aangaat : zijn leven, zijn werken, zijn lieven, zijn lijden... als een bliksemflits gaat het door ons heen. Alles voorbij. Uit den trein gezet op 't perron van den voorbijen tijd. En verder gaat het weer en de conducteur kijkt met zijn stillen, wijzen glimlach de menschen aan. En in dien glimlach lezen wij : och menschen straks is het uw beurt om uit te stappen en wat hebt gij dan van uw leven gemaakt ?

WAAROM RIJDT DE TREIN ?

«De trein jaagt door de eeuwigheid en niemand weet waarom», dicht Kästner en Schermerhorn stelt vast :

Hier staan wij feitelijk voor het allergrootste mysterie, voor het benauwende raadsel, waarop geen mensch het antwoord weet. Waarom is de menschheid op aarde ? Waarom is er de evolutie met haar strijd en moeite, zegepraal en nederlaag ? Is dat alles er maar voor... niets ?

De mensch heeft altijd over het antwoord gepeinsd en niets is begrijpelijker dan dat.

En dan vervolgt Schermerhorn :

Laten wij eerlijk erkennen, dat wij 't niet weten en daarin berusten. Z ó ó a l s 't i s, i s 't g o e d. Ik weet niet of dit leven de voorbereiding voor een volgend leven is. Ik weet alleen dat ik van d i t leven iets heb te maken. Wil men met alle geweld van een levensdoel spreken, dan zou ik willen zeggen : het doel van het leven is te l e v e n, te leven groot en sterk, met volle intensiteit en wat beduidt dit anders dan de ontwikkeling, de ontplooiïng van onze intellectueele, aesthetische en zedelijke

gaven ? Wat beduidt dit anders dan de bewuste bevordering van den groei onzer persoonlijkheid ?

Hier denk ik aan wat voor mij de verborgen zin is van het oude dogma der menschwording Gods, want ik vind in dit dogma deze mooie en aantrekkelijke gedachte : God d.i. Het Leven, de Logos wil in den mensch, in iederen mensch zich verwezenlijken.

Is dit ons niet genoeg ? Ligt hierin niet de verzoening met het leven ? *Ik heb geen hemel noodig na den dood, ik heb den hemel hier reeds, hier op aarde. Ik heb den hemel in die wondervolle uren, waarin ik me volkomen bewust ben van de eenheid met Het Leven, met den eeuwigen al-doordringenden Geest.*

HET SOCIALE ONDERSCHEID TUSSCHEN DE PASSAGIERS.

Scherp teekent Kästner ten slotte nog de sociale tegenstelling tusschen de treinreizigers : er zitten enkelen op fluweel, velen op hout en ettelijken in de verkeerde coupé.

Ook dit is naar Schermerhorns hart en even flikkert de sociale toorn op. Het is zoo goed hieraan te worden herinnerd. Want laten wij 't eerlijk erkennen : wij zijn allen in meer of minder mate zedelijk afgestompt door de gewoonte ! Van jongs af aan hebben wij geleefd onder bepaalde verhoudingen en zijn daaraan gewend en er mede vertrouwd en zij hinderen ons niet ofschoon zij door en door onmenschelijk zijn. Ja, wij zijn zoo afgestompt, dat het niet eens meer tot ons doordringt, dat we leven in afgrijselijke leugens, waarvan dit wel de allerverschrikkelijkste is, dat wij openlijk en officieel een heel mooie, ja zelfs een verheven moraal aanhangen en praten van liefde en gerechtigheid, terwijl we tegelijkertijd een leven handhaven en verdedigen dat met die moraal in lijnrechten strijd is en daarmede absoluut onvereenigbaar.

Toch, trots deze wereld vol sociale ongerechtigheid, trots het bittere, zware, ellendige leven van te veel medemenschen, overwint bij Schermerhorn de zonnekant en hij eindigt met deze slotzang op het Leven, welke geen zwanengang is, maar een eeuwig lied van geboorte en levensaanvaarding : *De trein rijdt verder. De evolutie gaat haar gang. Is het ons geen vreugde te kunnen bedenken, dat dus ook eenmaal de maatschappij van thans zal verdwijnen, om plaats te maken voor een hoogere ?*

* * *

IN DIE UITSPRAAK VOELEN WIJ EEN BERGENVERZETTEND GELOOF EN DE ALLERBESTE ARTZENIJ VOOR DEN HUIDIGEN DAG.

De rijzende kerk

Haar grondwet — Haar doel — Haar werkwijze

Haar geloofsbelijdenis :

Verbonden met allen die van goeden wille zijn,
Gedragen door hoogere kracht,
Geroepen tot vernieuwing van de wereld en ons leven
Willen wij God met al onze krachten dienen.

Het onderstaande is oververteld uit een merkwaardig propagandageschriftje, dat ik in zooveel mogelijk handen van alle leeftijden wensch, al is het bijzonder tot de jeugd gericht.

De ouderen kunnen er haast nog meer uit leeren dan de jongeren. Het is voor een deel wel een beschamende, maar toch ook zoo'n opbeurende les.

Voor velen zal het een verrassing zijn wat er al zoo in het hart van onze godsdienstige jeugd omgaat. We hebben natuurlijk allemaal wel van jeugdkerken, jeugddiensten, enz. gehoord, maar de ouderen zijn al gauw geneigd om aan zucht «tot anders doen» en lust in «apartigheden» te denken, terwijl in werkelijkheid die jeugd bezig is, als merkte zij niets van onze zorgen, narigheden en wanhoopsbetoogen, met rotsvast geloof te bouwen aan een nieuwe samenleving. Zij handelen als het meisje, dat 's morgens in de kerk vurig om regen had hooren bidden en 's middags met de parapluie uitging onder nog stralende zon.

Het brochuretje heet : «*Versterkt onze rijen*» en het werd geschreven door *J. M. van Veen,* in opdracht van de organisatie *De Rijzende Kerk,* bond van Vrijzinnig-Christelijke Jongeren-groepen. Het boekje kost maar 10 cent en het is te krijgen bij de Vrijz. Chr. Jeugdcentrale, Nieuwe Gracht 27, Utrecht.

Henriette Roland Holst gaf aan de organisatie haar naam door dit gedichtje :

Tot een blijvend bestaan,
Voert elk hunner aan
Zijn steen
En zoo rijst de Kerk.

Aan de Jeugdbewegingen van Albert Schweitzer en aan het werk van dezen groote onder de menschen ontleende de organisatie haar niets ontzienden omwentelingsmoed, vooral aan het verhaal, waarin Schweitzer vertelt, hoe hij zijn menschenvrees en angst om uitgelachen te worden, overwon.

Men ziet, dat De Rijzende Kerk geen kwade aardsche leidslieden heeft gekozen.

* * *

De schrijver begint met de korte geboortegeschiedenis der Rijzende Kerk, een paar jaar geleden op een Novemberavond in het herbergzaaltje van een Friesch dorp. Eenige jongens en meisjes kwamen daar tot het besluit, zich aaneen te sluiten, om te komen :

1. tot een krachtig geloof dat in staat stelt om moedig in het leven te staan en te strijden ;
2. tot inzicht in de vragen van leven en maatschappij ;
3. tot goede ontspanning.

Het was een dorp met veel vereenigingen en toch bleek deze al spoedig in een behoefte te voorzien, want in bovengenoemd dorp waren jongeren, die wel eens iets anders wilden dan alleen maar sport, alleen maar doelloos vertier op straat en in de herberg, alleen maar hard werken voor school en diploma. Wat dat andere was, konden velen van hen niet duidelijk zeggen ; wat ze wel wisten, was dit : ze waren niet bevredigd door wat het leven hun tot dusver had geboden ; ze hadden op een gegeven oogenblik het gevoel gekregen, dat alleen maar werken, eten, drinken, slapen, wat ontspanning van vaak slecht gehalte en wat sport een jong mensch niet kon bevredigen, nog sterker : «dat je aan zoo'n leven toch niet veel had. Je werd er op den duur zoo onverschillig en oppervlakkig door. En dat komt, merkte een der aanwezigen op, omdat er niets is dat je opheft boven je gewone leven. En nu verwacht ik van die nieuwe vereeniging, waar ik lid van geworden ben, dat ik samen met andere jongeren iets ontvang van dieper, rijker, wijder leven dan ik tot nu toe ken».

De verwachtingen van dezen jongen man zijn blijkbaar niet beschaamd, want de vereeniging bestaat nu al eenige jaren, hij is nog lid, zit zelfs in het bestuur.

DE GRONDWET DER RIJZENDE KERK.

De Rijzende Kerk gaat uit van deze fundamenteele gedachte : *Niets dan een ideaal is bij machte onze levens op te heffen en in evenwicht te houden.*

In een tijd als de onze, met zijn bedreiging en strijd, ontwaken veel menschen uit hun onverschilligheid en vragen zich af, waarvoor zij eigenlijk leven. En daarnaast zijn er velen, die juist door de crisis, door werkeloosheid en armoede moedeloos

dreigen te worden ; de harde onverschilligheid sluipt hun huis binnen.

Zoowel aan de eene als aan de andere groep roept de Rijzende Kerk toe : Juist in dezen tijd van crisis en bedreiging heeft de mensch een houvast, een innerlijk houvast noodig, wil hij in staat zijn om staande te blijven en zich door dezen tijd heen te slaan. En dit houvast, dit anker wordt den mensch alleen geschonken, als hij *een waarachtig ideaal* kent. d.w.z. een levend doel, waarop hij zich kan richten, *een uitzicht op een nieuwe wereld, die komen zal,* als hij maar al zijn kracht wil inzetten om dit ideaal te verwezenlijken.

Werkelijk, dat er ten slotte zooveel onverschilligheid, zooveel zwaarmoedigheid en angst rondwaart, komt, *omdat de menschen geen uitzicht, geen ideaal in hun leven hebben.* Dat er zooveel jonge menschen zijn, die zich vergapen aan schijnvermaak en schijngenot, vindt zijn oorzaak hierin, dat zij geen ideaal hebben in hun leven dat brandt in hun hart en dat hen uitheft boven alle oppervlakkigheid en zelfzuchtig alleen-aan-zich-zelf denken.

NAAR AUGUSTINUS' VOORBEELD.

Toen in het jaar 410 na Christus de wereldhoofdstad Rome, door de Vandalen was ingenomen en geplunderd — een voor dien tijd wereldschokkend gebeuren — vatte de beroemde kerkvader Augustinus het plan op om een boek te schrijven over de «Godsstad». Wat was zijn bedoeling ? Om in de «crisis» van zijn tijd aan de wanhopende en geteisterde menschheid een uitzicht te geven, een geweldig uitzicht op de eeuwige Godsstad, die eens zal verrijzen op de puinhoopen van het Rome van deze wereld.

De nieuwe Godsstad, waar al het oude, het zelfzuchtige vernietigd is, onoverwinnelijk, onneembaar, omdat God de ontwerper en bouwmeester is, God, met welken naam wij willen aanduiden die grootsche en heilige werkelijkheid, waarvan wij ons diep in ons hart bewust worden en die onze ziel vervult met de kracht tot zelfverloochenende liefde.

Het is het uitzicht op de Godsstad dat de Rijzende Kerk drijft. Zij wil als een der vooruitstrevende, godsdienstige jongerenorganisaties van ons land mensch en wereld vernieuwen, door als gemeenschap van jonge menschen de komst van het Godsrijk op aarde te helpen voorbereiden. Dit Rijk komt niet door geweld of machtstrijd, niet door stil zitten maar door geloovigen arbeid en werkzame liefde in de kracht van Christus, die zelf kwam om op goede wijze te dienen en daarmee het eeuwige voorbeeld werd van alle geloovige strijders, die door de eeuwen heen het Godslicht hebben doen ontbranden op liefdelooze en donkere aarde.

Tot dit idealisme, dit geloof, waarvan wij zingen om onze kampvuren, wil de Rijzende Kerk haar leden leiden. Zij wil het geestelijk leven der jongeren wekken en versterken. In dezen tijd van verwarring en ontwrichting, juist onder de jeugd,

heeft zij een grootsche taak : uitzicht en evenwicht te brengen in het leven van tallooze jongeren. Zij vormt jongens en meisjes tot dappere menschen, die den strijd om het bestaan, die de nood der werkelosheid met moed aandurven, omdat zij zich gedragen weten door hooger kracht.

DE KERK WEER GEESTELIJK MIDDELPUNT.

Onze nieuwe godsdienstige gemeenschap zal het geestelijk middelpunt zijn in elk dorp, in elke stad, in elk land. Eens was de kerk zoo'n middelpunt. Die tijd is lang voorbij, ook door de schuld van haar leden, die heel vaak vergaten tot welk een leven God haar riep.

God eeren dat is : het met God durven wagen straks in ons kantoor, op onze school, achter onze studieboeken, in onze huiskamer, in smart en blijdschap, in de eenzaamheid en in de gemeenschap. God eeren..... dat is de d a a d. Er zal, eer ze weer geestelijke middelpunten zijn, nog heel wat moeten veranderen in de kerken. Zij zullen hun werkzaamheid nog heel wat moeten uitbreiden en zich op tal van punten moeten vernieuwen, oude vormen voor nieuwe verwisselen, krachtiger en geestdriftiger taal gaan spreken.

Maar overal waar hiermee een begin gemaakt is, is het duidelijk, dat, als er maar genoeg geestdriftige strijders opstaan, de Kerk weer het geestelijk middelpunt kan worden, zelfs in die streken, die nu in hooge mate onkerkelijk zijn. *De kerkklok moet weer luiden met zoo'n krachtigen en onweerstaanbaren klank, dat niemand meer onverschillig kan blijven.*

Wij noemen onze organisatie DE RIJZENDE KERK en ons symbool is een LUIDENDE KERKKLOK. De jeugd heeft de toekomst in haar hand. Het hangt van hààr idealisme, hààr geloof af, of de toekomst zal brengen wat zij zich diep in haar ziel voorstelt. Zal zij talrijke gave steenen aanvoeren tot den opbouw van de toekomstkerk, tot de nieuwe gemeenschap van menschen, die de komst van het Godsrijk op aarde verbeiden ?

DE ORGANISATIE DER RIJZENDE KERK.

De Rijzende Kerk heeft over het heele land afdeelingen, welke geregeld in *clubavonden* samenkomen. Er worden op die avonden ernstige en vroolijke liederen gezongen, actueele onderwerpen besproken, een mooi boek gelezen. De meisjes doen tusschen de bedrijven door handwerk voor uitdeeling onder behoeftige gezinnen.

Dan is er het *adspirantenwerk.* Om lid te kunnen worden van de R. K. moet men 16 jaar zijn, maar op 13 jaar kan men alvast adspirant worden. In de adspirantenclubs wordt veel gedaan aan handenarbeid, zang en voorlezen. Anders leege winteravonden krijgen op die manier een rijken inhoud.

Dan zijn er *bijzondere avonden* voor tooneelspel, film, Kerstwijding, enz.

Eindelijk hebben we nog gewestelijke samenkomsten met gezamenlijken kerkgang, wandeling en maaltijd, reciteerwedstrijden, openluchtspel, volksdansen. De jaarlijksche Landdagen op de Drentsche hei of in de Utrechtsche bosschen zijn hoogtepunten van ons kerkelijk leven.

Omtrent het openluchtspel lezen we nog deze fijne typeerende opmerking : «Zij (de Kerkleden) spelen niet omdat zij zulke goede tooneelspelers zijn, zij spelen omdat het leekenspel een steeds meer gewaardeerde uiting van gezindheid, van hun vreugde, hun idealisme is. En daarom gaat er vaak groote bezieling uit van een leekenspel. Vereischte om mee te doen aan zoo'n spel is niet, dat men goed of mooi tooneelspeelt, maar of men zijn overtuiging, zijn blijdschap wil uiten te midden van kameraden.

Kampeeren, gezamenlijk reizen, het kampvuur vullen de zomervacantie en om het kampvuur leeren wij, dat ook in ons leven *het vuur der bezieling* hoog moet opvlammen !

Zoo vormen wij met elkaar een eendrachtig front van jonge menschen, die eigen leven en de wereld elken dag een stukje mooier willen maken. Onze R. K. is verbonden met de Vrijz. Christelijke Jeugdcentrale, de Vrijz. Christelijken Jongeren Bond (V. C. J. B.) en de Vrijz. Christelijken Studentenbond (V. C. S. B.) die hun Centraal Secretariaat te Utrecht (N. Gracht 27) hebben. Daar worden onze kranten gedrukt, onze boeken en brochures uitgegeven, daar wordt ons heele werk geregeld, ook onze werkkampen met jeugdige werkeloozen en door dat lichaam voelen wij ook iederen dag de waarheid van het aloude spreekwoord : *Eendracht maakt macht.*

Wij gelooven in de volgende voorschriften : wees in de gemeenschap waarin ge staat een goed kameraad. Spreek daarom nooit kwaad van een ander, denk nooit het slechte van een ander, wees rechtvaardig in uw oordeel, help waar je helpen kunt, wees trouw aan je kameraden, want alleen dan kan je ook hulp verwachten in eigen moeilijkheden.

Wees altijd opgewekt, ook in moeilijkheden, die zeker komen in elk leven, want wat je leerde in de Rijzende Kerk zal je staande doen blijven.

WAT DE RIJZENDE KERK HAAR LEDEN BRACHT.

Vreugde en ernst ! Dat heeft de Rijzende Kerk gebracht in het leven van duizenden jongeren. Zij beteekende voor ontzaglijk velen ongekende mogelijkheden, een nieuw uitzicht, ja, een nieuw leven. Zij waren niet meer dezelfde jongens en meisjes als vroeger, hun leven had een anderen stijl gekregen. Dat kan ook niet anders. Als men iets van dat hooge en wijde heeft beseft, dat de Rijzende Kerk wil, dan is het niet meer mogelijk om op dezelfde wijze te leven als vroeger. Zij probeeren immers de idealen, die zij aanhangen, waar te maken in eigen leven. Zij leeren nieuwe, goede gewoonten aannemen. Zij beseffen dat men door de radio nog wel naar andere dingen kan luisteren

dan alleen maar naar dansmuziek, zij weten dat er nog wel andere lectuur bestaat dan alleen maar sensatieromannetjes. Weg met alles wat ons vervlakt en verruwt, wat ons naar beneden haalt !

Op de vlaggen en de insignes van de Rijzende Kerk staat een Kerkklok. Deze klok luidt onophoudelijk, zij maakt ons indachtig, dat er nog iets anders in de wereld is, iets hoogers, iets dat van uit den hooge tot ons komt en dat wij moeten volgen. Zij roept jonge menschen op om de Godsstem in hun geweten te volgen. Zij roept ons op tot den dienst aan Gods heilige orde : de Godsstad, die ligt te blinken in de verte en waarheen wij allen tezamen optrekken als een eendrachtig leger, vallend, struikelend, maar telkens weer opstaande en elkander helpende.

* * *

Tot zoover deze van jonge geestdrift tintelende brochure, welke op haar omslag werkelijk vertoont een rijzigen toren, omringd van vlaggen en banieren, door de jeugd tot aan den trans omhoog getild.

Zóó wordt er onder onze kinderen gesproken en..... gehandeld, onder de kinderen van het geslacht dat den Oorlog maakte en dat thans bij de crisisellende in doffe wanhoop neerzit.

Is dit getuigenis der jongeren geen stem uit den hemel, waarvoor wij niet dankbaar genoeg kunnen zijn ? Maar is ze ook niet voor velen onzer, kleingeloovigen als wij zijn, een beschaming ?

Als wij ook zoo eens aanpakten met het Geloof en den Durf der Jeugd. Maar wij durven niet vanwege..... geld, rente, inflatie, deflatie, devaluatie, autarkie, contingenteering en meer van dergelijke vreemdnamige begrippen en onze werkeloosheid en armoede nemen toe en wij gelooven ten slotte meer in Oeconomie dan in God, hoewel de eerste slechts een tijdelijk scheppinkje is, de tweede de Schepper, de Logos, de Wereldgeest, de Kosmische Kracht en volgens heel velen de Liefde, Motor van den Levenssneltrein.

Wij praten van en filosofeeren over de Nieuwe Wereld die komende is, onze jeugd bouwt haar, maar Geld heeft ze niet en..... belemmert haar ook niet.

Wat dunkt u van den Christus?

Wij in Christus — Christus in ons — Wij als Christus

Het Christendom is een Leven, dat ons leven opeischt

Christus is de menschheid in hope

De jubel van Augustinus : Laat ons elkander gelukwenschen en laat ons danken, dat wij niet Christenen geworden zijn, maar Christus.

Het onderstaande werd ontleend aan het Februari-nummer 1935 van «*De Smidse*» en geschreven door *C. B. Burger*. Een merkwaardig en een diep artikel, maar geheel van onzen tijd met zijn verschijnselen, die tegelijk ten doode benauwen en tot nieuw leven roepen, den ouden horizon vernauwen en nieuwe vergezichten scheppen.

Burger wijst er op, dat ook op het terrein van den Godsdienst in het algemeen en op dat van het Christendom in het bijzonder bezinning en concentratie werkzaam zijn. Hij bedoelt de Oecumenische Beweging, welke streeft naar de Una Sancta en hij ziet, dat die bezinning op eigen religie niet wekt verachting van andere godsdiensten, maar juist waardeering van dezen.

Dit resultaat is wel zeer verblijdend en het wekt de hoop, dat ook de heden in gang zijnde concentratie op natie en ras zal leiden tot die onderlinge waardeering, welke een wereldhuishouden mogelijk maakt, waarin Jezus' woord : «In het Huis Mijns Vaders zijn vele woningen» een geheel andere beteekenis zou krijgen dan wij er tot dusver aan hechtten.

Als Burger het Vrijz. Protestantisme tot bezinning over den Christus roept, bedoelt hij niet den historischen of niet-historischen Jezus, niet de verzoening door het bloed des kruises, niet het eenmaal gebeurde Verlossingsdrama, maar Christus als *voortdurende openbaring van het geheimenis der Liefde Gods*. Is het in dit verband niet merkwaardig, dat iemand als prof. v. d. Bergh v. Eysinga, die in Socrates, Plato,

Seneca, Marcus Aurelius voorloopers van den Christus ziet en die de wijsgeerige grondslagen van het Christendom in de klassieke oudheid zoekt, onlangs in Den Haag verklaarde : Er blijft een diep en groot verschil tusschen den Wijze der Oudheid en den Heilige van het Evangelie.

Christus als de eeuwige openbaring en de eeuwige werking van Gods liefde tot Schepping en Schepsel — dat is het standpunt, van waaruit men Burgers artikel moet lezen en overdenken.

Hoe lang is het geleden, — begint de schrijver — dat Ph. R. Hugenholtz zijn apodictische verklaring gaf : «In een geloofsleer, naar moderne beginselen, is voor een Christologie, hoe ook aan- of uitgekleed, geen plaats meer» — hoe lang is dat geleden?

Vijftig jaar misschien ? Het is bijna niet te gelooven !

O zeker, nog is het Vrijzinnig Protestantisme niet rijk aan dogmatische doordenking van de Christusfiguur, nog kan men in 't algemeen niet zeggen, dat voor de meeste vrijzinnigen Christus een allesbeheerschende plaats in hun geloof inneemt, maar de tijd schrijdt voort en de geschiedenis vervult haar opdracht. En deze is voor het Vrijzinnig Protestantisme *de ontwikkeling van een in alle richtingen verantwoord en nieuw geformuleerd Christusgeloof.*

Er wordt op gewacht !

Zoowel in de gemeente als in de jeugdbeweging, maar ook in onkerkelijke kringen is een vernieuwd zoeken om met de Christusfiguur in het reine te komen, gevolg van een zich steeds duidelijker openbarende behoefte, eigen geloof te verdiepen en te versterken, benevens ten aanzien der wereld een machtiger maatstaf te vinden om haar processen te kunnen beoordeelen en leiden.

Burger schrijft deze veranderde geesteshouding toe aan oorzaken met de gemeenschappelijke grond : reactie tegen den geest der 19e eeuw met haar optimistisch, werkelijkheidsbesef missend rationalisme. Dit rationalisme droomde van een universeele religie en van een nieuwen door de rede gezuiverden mensch.

DE REACTIE UIT ZICH IN : 1. ANTI-UNIVERSALISME ; 2. ANTI-OPTIMISME EN 3. ANTI-NATURALISME.

1. Men gelooft niet meer aan de rationalistische nivelleering van de historische wereldgodsdiensten, maar meent, dat door dieper inleven in eigen godsdienst de waarheid Gods benaderd moet worden. Daaruit groeide de Oecumenische Beweging en haar herstel van de Eene, Heilige, Algemeene, Christelijke Kerk. Is dit dan geen stuk 19e eeuwsch individualisme ? Integendeel. De concentratie, zegt Stanley Jones, verdiepte juist de verhouding tot andere godsdiensten, leidde tot een intens contact met dezen en tot de hiërarchische opbouw der menschheid naar vol-

ken, rassen, godsdiensten. Ze is het tegengif tegen het kosmopolitisch relativisme, dat zooveel *oude gemeenschapsordening* had ondermijnd en daardoor millioenen van den zin van het leven beroofd. voor den mensch zonder gemeenschapsbinding wordt het leven vroeg of laat zinloos, zooals de moderne wereldstad overvloedig bewijst.

Zoo ontstond dan de vraag naar religieuse gemeenschap en groeide weer belangstelling voor de Kerk en het wezen der Kerk.

Welnu, wie Kerk zegt, zegt Christus. Wij moeten ons losmaken van het beeld dat de kerken ons bieden — een zeer onverkwikkelijk beeld vaak — en terugzoeken naar het wezen der Kerk, de groote geestlijke werkelijkheid die eeuwen en volken omspant, naar den eeuwigen Christus, in wiens gemeenschap allen zijn opgenomen, die met recht den Christennaam dragen.

2. Het anti-optimisme is vrucht van verandering in de begrippen van zonde en schuld. De oorlog en de na-oorlog vaagden het rationalistisch optimisme weg en een verbitterd werkelijkheidsbesef verving het, dat geen halt houdt voor welke burcht van traditie en conventie ook. En men zoekt God niet meer in natuurstemming of cultuur-pathos, maar in de tragische werkelijkheid van het leven zelf, in dood en zonde. *En juist daar staat Christus.*

Men wenscht niet over hem te redetwisten, noch door dogma's te worden lastig gevallen, men wenscht Christus als kracht tot verlossing en bevrijding van zonde en schuld. Want hier zijn de oogen voor open gegaan in deze wereld vol niets ontziende wreedheid ; in plaats van zelfgenoegzame braafheid is het *besef eener collectieve schuld* levend geworden. Zou de vorige eeuw in een liberaal blad hebben kunnen neerschrijven, wat dezer dagen een ooggetuige van het Hauptmann-proces in Amerika in het Handelsblad schreef : «Ik heb de wraking der juryleden bijgewoond — poovere zielen, die moeten oordeelen. Hauptmann is de gerechtszaal binnengestapt alsof hij gefilmd moest worden, maar ik heb in zijn oogen gelezen dat hij van den electrischen stoel gedroomd had. Ik heb Lindbergh met den vinger zien wijzen op Hauptmann, als op den dief van zijn zoontje. Bij de nauwelijks hoorbare woorden, bij de pijnlijke fluisteringen van de moeder, is me het hart zoo zwaar geworden dat ik ben weggegaan. Ik vraag den lezer om excuus. Ik peilde mijn eigen, diepe medeschuld aan de ellende der menschheid».

Wie heeft in deze jaren niet weleens op dezelfde wijze gepeild en toen begrepen, dat er boete en verzoening en verlossing moesten komen ? Als deze dan in Christus worden toegezegd, is het zoo'n wonder niet, dat de moderne mensch daar ook eens het oor te luisteren legt. Als hij dan maar verstaat, wat het zeggen wil, dat Christus *in* hem geboren moet worden en *in* hem opstaan, wil het ook in *zijn* ziel Pinkster kunnen worden. Want de «heilsfeiten» uit Christus' leven zijn, schrijft Heiler (Strijd om de Kerk) geen heilsfeiten in de zin van een afgeloopen, eenmaal in de geschiedenis voorgevallen gebeurtenis,

maar in de zin van *voortdurende openbaring* van het eeuwig goddelijke liefdesgeheimenis.

3. Het anti-naturalisme openbaart zich in de klacht over het gemis van wat de oude vromen noemden : de hoop des eeuwigen levens, in opbloei van occultisme en spiritisme, in een meer dan genoeg hebben soms van deze wereld, genoeg ook van de overheersching van het natuurlijke als het in-zich-zelf-voltooide. Tillich noemt in dit verband het Liberalisme «den geest der in zich zelf rustende eindigheid, die te veel de hang naar het volmaakte mist, welke hem een dwaas noemt die ijzer met de hand wil breken». Er kwam tegen dit alles protest uit de jeugdbewegingen en allerlei andere idealismen, maar, vraagt Burger, bewegen deze bewegingen zich nog niet te veel in het horizontale inplaats van in het verticale ? Wijkt men wel zoo heel ver af van het liberale menschheidsideaal der 19e eeuw ?

Op welke wijze dan ook, de marteling naar het volmaakte, het heimwee naar het smetteloos volkomene brengt het Christus-ideaal weer naar voren, niet als voorbeeld der imitatie (navolging) maar als de uiteindelijke vervulling van het menschen menschheidsideaal, want boven het «Wij in Christus» en «Christus in ons» is daar als eisch en belofte het «Wij als Christus». Dat klinkt misschien overdreven, zegt Burger, maar onze tijd heeft dit noodig, want aan halfheden verkoopt de moderne mensch zich niet meer, wel aan het *alles of niets*.

DE DRIE SPRONGEN NAAR HET HART VAN HET CHRISTENDOM.

Burger komt dan tot wat hij noemt de psychologische verwerking en de theologische verantwoording van zijn betoog.

Het betoog — zegt hij — zal niet het karakter van een bewijsvoering dragen — er laat zich ten aanzien van Christus in 't geheel niets bewijzen. Er zal altijd sprake zijn van wat het godsdienstig spraakgebruik *overgave* noemt, wat trouwens aan alle geloof eigen is, de overgave, laatste uitweg, die niet door verstandelijke, maar door practische, niet door rationeele, maar existentieele motieven wordt bepaald. Het gaat hier om een doorbraak van den vicieusen cirkel der verstandelijke argumenten, die ten slotte alles relatief laten of ten hoogste gradueel beter of minder goed. Het gaat kortom over het verstandelijk niet te verantwoorden waagstuk. Men mag dit bekeering noemen, als men maar niet denkt aan iets, wat slechts eenmaal gebeurt. De drie sprongen naar het hart van het Christendom dan zijn : Wij in Christus, Christus in ons, Wij als Christus of Christusgeloof, Christusliefde, Christushoop.

WIJ IN CHRISTUS.

De terugkeer tot Christus zal, meent Burger, den niet godsdienstig opgevoeden mensch gemakkelijker vallen dan den godsdienstig-opgevoede.

Juist bij intellectueelen is de tegenzin, zich aan iets bepaalds te binden, groot door het relativisme, dat het al breeder wordend uitzicht met zich brengt. Men verbeeldt zich, dat het noodig zou zijn, alle godsdiensten te kennen, voor men zich bij *één* aansluit.

Indien men wachten wil op den idealen godsdienst, dan kan men even lang wachten als de jongeling, die eerst alle meisjes wil kennen, om dan het ideaal te kiezen.

Rationeel bezien, bestaat er geen ideaal-godsdienst. Het Christendom is voor den louter verstandelijk redeneerenden mensch allerminst de ideëele godsdienst, zooals een vorige eeuw dacht, omdat er zulk een verheven Godsbegrip en zedeleer gepredikt wordt. Het Christendom is geen ideaal, omdat het geen begrip en geen leer is. Het is een Leven, dat o n s leven opeischt, want dat beteekent het zich aansluiten bij het Christendom : het tot Christus willen behooren, het «ja» zeggen op zijn roep «Volg mij !» omdat wij in hem zien *den leider van Godswege.*

Dit is geen depreciatie van Zarathoestra of Boeddha, maar het besef dat in Christus de goddelijke waarheid tot o n s komt en o n s leven pas zinvol maakt, want Christen zijn beteekent, volgens Tillich, de zin der historie zien in het Christendom.

Al zijn de rationeele motieven bij de keuze van een geloof niet weg te cijferen, primair geven irrationeele motieven den doorslag. Dit bewijst de tragische steriliteit van elke rede-religie, te beginnen met die der Aufklärung. Voor hem die gegrepen is door het Christendom is de vraag Christendom of universeele religie geen vraag meer. Want tenslotte gaat het niet daarom, of zich in het Christendom of Christus een idee verwerkelijkt, maar of er de zinloosheid van het leven overwonnen wordt.

CHRISTUS IN ONS.

Toen Christus lichamelijk van zijn discipelen was weggegaan, kon hij pas gestalte in hen krijgen, kon een Paulus getuigen : «Ik leef, doch niet meer ik, maar Christus leeft in mij».

Het is in het Evangelie duidelijk gezegd en door de hedendaagsche diepte-psychologie van Freud, Adler, Maeder, Künkel e.a. opnieuw voor den modernen mensch klaar betoogd in de taal van onze tijd, dat, «wie zijn leven zal willen behouden, het zal verliezen en wie het verliezen wil, het zal vinden» (Matt. 16 : 25). Alle verkeerde dingen in ons leven komen voort uit egocentrische levensinstelling, die in onze prilste jeugd uit zelfverdediging en zelfhandhaving wordt opgebouwd en ons alle zonden, smarten en angsten bereidt die het menschelijk bestaan vaak tot een hel maken.

Onze tweede natuur heeft onze eerste overwoekerd en... verstikt. Onze onvrede kan tijdelijk getemperd worden door aansluiting bij de een of andere Christelijke kerk, maar wij geven gewoonlijk slechts *iets* van ons zelf, niet *onszelf.* En daarom blijft het bij de meeste Christenen half werk. Er is geen kracht en geen blijdschap, hoogstens somber fanatisme en valsche

vrede, hetgeen Nietzsche deed spotten : «*Gij Christenen ziet er mij veel te weinig verlost uit !*» Het alles aan Christus overgeven is geen ascese. Luther heeft juist na de groote verandering het klooster verlaten en een vrouw getrouwd.

Christus in ons beteekent niets anders dan dat Hij door ons werkt, liefheeft, zegent, zooals God door Hem.

WIJ ALS CHRISTUS.

Dit is de synthese van «Wij in Christus» en «Christus in ons», want Christus i s de mensch en de menschheid als toppunt der goddelijke scheppingshierarchie en tevens de vervulling ervan. *Hij is de menschheid in hope.* Dit verklaart den boven aangehaalden jubelkreet van Augustinus en het woord van Tagore : Het doel van ieder Christen moet zijn te worden als Christus.

Hier komen wij, zegt Burger, in de Eschatologie (leer der laatste dingen), waarover men huiverig is te spreken, maar het zou wel eens kunnen zijn, dat de vraag: Wat mogen wij hopen? niet langer als secundair *kan* worden verwaarloosd, omdat onze tijd er weer een levensvraag van maakt, zooals 17 eeuwen Christendom dit voor de «Aufklärung» hebben gedaan. Dan gaat het niet meer om persoonlijke onsterfelijkheid, maar om de volkomen openbaring en vervulling der goddelijke volkomenheid : het *God alles in allen.*

Tot zoover Burger.

Inderdaad... wie zou het in Hugenholtz' tijd in zijn hoofd gekregen hebben zoo'n vrijzinnig-godsdienstig Christus-betoog te voorspellen ? Onze tijd is wel héél merkwaardig. Telkens grijpt hij terug naar het verleden, niet uit *imitatiezucht, maar om nieuwen wijn te doen in het oude vat;* niet in de wijsgeerige berusting van den Prediker, maar in de werkenergie van een Dr Schweitzer.

Zou het bij alle ellende van den huidigen dag toch niet kunnen blijken, dat het een voorrecht was en is, deze revolutie van het geestelijke en stoffelijke te mogen meemaken ?

Het Christendom en de Wereld

Het Evangelie van Christus een riskante onderneming

Ons Christelijk etiket een bespottelike aanmatiging

Christus Triomphator

Kruis van Jezus, stille kracht
Zie, hoe alles naar u smacht.
Wanneer zult ge vrijheidsvaan
Lichtend aan den hemel slaan ?

Kruis van Jezus antwoordt zacht :
Waarop is het dat gij wacht ?
Draag uw deel der wereldsmart
Laat mij heerschen in uw hart.

Het onderstaande is ontleend aan een frisch boekje van den frisschen schrijver *Hilbrandt Boschma,* die al meer origineele boekjes heeft geschreven. Het boekje heet «*De weerlooze Christen in een wereld van geweld*» (Licht en Liefde, Ruurlo). Het origineele bestaat dezen keer hierin, dat hij onverbiddelijken ernst maakt met het Christendom, maar tegelijk het Anti-Christendom beschouwt in de volmaakste gemoedsrust. De huidige Christenen «verbeelden» zich Christenen te zijn, maar ze zijn Heidenen in de beste beteekenis, goed van wil maar stekeblind.

Verder ging ik weer op leentje-buur bij Theosophia (het April-nummer 1935) en Jinarajadasa, die schrijft over : *Christus' werk in de wereld van dezen tijd.*

De eerste schrijver is een Christen, de tweede niet en zij vonden den Christus langs verschillende wegen. Hun verwachtingen omtrent Christus' werk zijn gelijk, Christus zal overwinnen, maar Jinarajadasa schijnt die overwinning meer nabij te zien dan Boschma en in dezen zouden wij meer de zijde van den theosoof kiezen, omdat de verschijnselen, welke hij ziet, ook reeds eenige jaren onze aandacht trokken.

DE ONDERNEMING VAN HET CHRISTENDOM.

Wij beginnen met Boschma's cardinale stelling : Het Christendom is de onderneming om het kwade op aarde te overwinnen door de kracht der liefde, die het kwade verzoent, niet door het te keer te gaan, maar door het tot het einde toe aan zichzelf te laten uitwerken.

Ik spreek, zegt hij, met opzet van een «onderneming» en wil daarmee te kennen geven, dat het een zaak betreft, waaraan risico verbonden is en kans op mislukking. Want laten we ons dit wel indenken, dat het toch eigenlijk tegen heel de natuurorde en tegen heel deze tegenwoordige wereldorde ingaat. De natuurorde toch kènt geen vergeving. Ze straft kwaad met kwaad, en keert geweld met geweld. Inplaats van zich aan het kwade over te geven, stelt zij er zich tegen te weer met het instinct van het zelfbehoud. En gelijk de natuur van de schepping der wereld af tegen het kwade gehandeld heeft, zoo ook de menschheid. Mogen alle Theosophen, Pacifisten en Humanisten, deze woorden met voldoende verstand lezen en erover nadenken, hopende, dat zij beseffen zullen, hoe onjuist vele van hun leerstellingen zijn. Zij heeft alle eeuwen door het kwade zoeken te bestrijden door middel van het geweld. Christus heeft ondernomen, de methode van het kruis te aanvaarden.

Als we nu eerlijk en zakelijk nagaan, welke uitwerking deze methode tot nog toe gehad heeft, ja, zeker, dan mogen we constateeren, dat ze werkelijk niet zonder succes is gebleven. Christus schijnt er op gerekend te hebben, dat men, als men zich aan het kwade overgaf, toch niet bloot passief behoefde te zijn. Hij wist, dat deze overgave aan het kwaad in den boozen mensch ook de allerdiepste en alleredelste krachten opriep, de kracht namelijk van zelfinkeer en schaamte. En de uitkomst heeft aanvankelijk bewezen, dat Hij zich daarin niet vergiste. Reeds een week of vijf na zijn dood kwam dat aan den dag. Op den Goeden Vrijdag hadden priesters en volk nog om het luidst en verwoedst geschreeuwd van «Kruis hem, kruis hem !» — vijftig dagen later, met Pinksteren, kwamen ze plotseling tot inkeer, stonden verslagen over wat ze gedaan hadden en op één dag werden er drieduizend zielen voor Christus gewonnen ! — En wat u en mij betreft, waarde lezer, als gij en ik soms nog eens tot inkeer komen, *en ons over onze slechtheid een beetje schamen,* geloof maar, dat wij en alle menschen dat dan te danken hebben aan dien armen stakker, die daar midden in de menschheidsgeschiedenis aan het kruis hangt.

Uit deze daad onzes Heilands blijkt, hoe onjuist het is te meenen, dat werkeloosheid een bloot *negatief* begrip is. Het is juist *de hoogste positiviteit.* Weerloos te zijn wil niet zeggen: *werkeloos* te zijn. Kan iemand, met het gezicht op Christus' kruis, volhouden, dat weerloos te zijn enkel beteekent passief te zijn ?

DE UITZONDERLIJKE POSITIE VAN DEN CHRISTEN.

Uit het bovenstaande volgt, dat zoowel Christus-zelf, als zijn volgelingen in deze wereld een geheel uitzonderlijke positie in-

nemen en behooren tot een geheel andere wereldorde. Christus en zijn volgelingen hebben daarom in deze wereld *een zeer bescheiden plaats* in te nemen. Wij spreken wel van een christelijken staat en van christelijke partijen, *maar inderdaad bestaat er geen christelijke staat en eigenlijk ook geen christelijke partijen.* De grootste partijen in ons land, die zich als zoodanig aandienen, de roomsch-katholieke, de anti-revolutionaire, de christelijk-historische, en op haar manier ook de nationaal-socialistische partij, zijn niet ónchristelijk, maar ze zijn zeer bepaald anti-christelijk. In den strijd tegen het kwade verwierp Christus het zwaard en hij koos het kruis ; *zij doen precies andersom : ze verwerpen het kruis en verkiezen het zwaard, tot zelfs het zwaard van den beul toe.*

Wel verre echter van dit te zeggen in een geest van Farizeesche hoogmoed en bitterheid, kunnen we jegens die waarlijk-antichristelijke staatsmachten en partijen daarbij toch wel met een geest van oprechte loyaliteit bezield zijn. Want ook deze anti-christelijke wereld is toch Gods wereld, en wie verbitterd is tegen hààr, die is verbitterd tegen Hem, die haar geschapen heeft. *En ons hart moge nóg zoozeer uitgaan naar een àndere wereld, we moeten eerlijk erkennen, dat in deze wereld het anti-christendom wel degelijk zijn redelijken zin en dus zijn recht van bestaan heeft.* Dit zal menigeen heel vreemd voorkomen. Want met smart moet erkend worden, dat het christendom, of liever datgene, wat zich als zoodanig heeft aangediend, sinds eeuwen gewend is een geweldig hooge borst op te zetten en voor zich absolute waardeering op te eischen. *Wij zijn aan de alleenheerschappij van ons (schijn-) christendom* zóó gewoon geworden, dat we ons absoluut niet kunnen indenken, dat er een goed en edel en waarlijk religieus mensch zou kunnen zijn, die desondanks toch het christendom verwierp en het een heel onsoliede onderneming achtte.

De «onderneming van Christus» is nog zóó weinig uitgebouwd, dat, zakelijk gesproken, geen verstandig handelsman zijn aandeelen op de beurs erg hoog zou kunnen noteeren, ja, we mogen ons als Christenen niet beleedigd achten, als zoo iemand tot ons zou zeggen : Ik beschouw de heele zaak voor niet veel meer dan een romantischen, maar ijdelen droom.

DE CHRISTELIJKE REGEERINGEN ONDER HET MES.

En nog veel minder mag men het wraken, indien aldus gesproken wordt door degenen, die hebben op te treden als bestuurders van den Staat. Er zijn regeeringen geweest, die den goeden wil hebben getoond, om, zooals zij dat uitdrukten, «den Naam Gods weer tot eere te brengen in het volksleven», maar ze hebben het nooit verder kunnen brengen, dan dat ze wat meer zeggenschap toekenden aan de kerk inzake het openbaar leven, vooral met betrekking tot Zondagsviering en schoolinrichting ; maar ieder voelt, dat dit alles niet verder gaat dan den buitenkant van het leven. Alle regeeringen, — ook al zou-

den ze uitsluitend zijn samengesteld uit de vroomste predikanten en pastoors en al zouden ook zelfs alle Kamerleden inniggeloovige lieden zijn, — kunnen toch niet anders dan op het terrein van het staatsleven het Christendom met beslistheid verwerpen.

Ze zullen zeggen : «Persoonlijk en in mijn particulier leven zou ik desnoods nog in sommige gevallen kunnen handelen naar de geboden van Christus, maar als regeeringspersoon kan ik geenszins zoo handelen. Ik kan niet, als Japan tot mij zegt : «Ik wil Nieuw Guinéa van u hebben » antwoorden : «Het is goed, en neem er ook nog Java bij !» — Het is duidelijk, dat we het Christendom in het staatsleven niet kunnen gebruiken.

CHRISTENDOM LAATSTE TOEVLUCHT.

We willen het zoo kras mogelijk zeggen : Christus heeft geen recht te verwachten, dat het menschdom ooit Zijn godsdienst aan zal nemen, tenzij alle andere pogingen tot redding en verlossing volkomen gefaald hebben.

De aanneming van het Christendom zou voor de menschheid beteekenen : het doen van een huiveringwekkenden noodsprong, het aanvaarden van een vreeselijke operatie. Christus kan niet verwachten, dat de menschheid daartoe zal overgaan, tenzij in den allerbittersten nood. En Hij héeft dat blijkbaar ook niet verwacht.

Pas toen de verloren zoon bij den zwijnentrog beland was, pas toen keerde hij zich tot het vaderhuis. En dat is dan ook de weg, dien de menschheid *moet* doormaken.

Thans staat het leven van alle volken — ook van de Christelijke volken, nog in het teeken van het Zwaard, waarmee zij zich tegen elkaar trachten te handhaven. En heel de wereldorde, waarin we leven, is de wereldorde van het geweld. Maar het kan niet anders, of zulk een wereld *moet* zichzelf vernietigen. En pas dàn, als het leven op die manier zoodanig tot een hel is geworden, dat men allerwege uitroept : «*Bergen, valt op ons, heuvelen bedekt ons !*» pas dàn kan de menschheid oog krijgen voor en haar leven zetten in het teeken van het Kruis.

HOE MOET DE HOUDING VAN DE CHRISTENEN ZIJN ?

Wat is nu de plaats, welke de Christenen hebben in te nemen in deze tegenwoordige wereld, en wat is het deel der wereldsmart dat ze kunnen dragen ?

We hebben reeds gezegd, dat de aanhangers van de Christelijke godsdienst hier in de wereld een zeer bescheiden positie hebben in te nemen, en niet moeten doen, alsof deze wereld onmogelijk elke vier en twintig uren zou kunnen rondwentelen, als zij niet op de noordpool aan de kruk staan te draaien. *Ook moeten we elken schijn of schaduw van gedachte, alsof een Christen «beter» zou zijn dan andere menschen, of dat de Chris-*

tenen een soort «élite» der menschheid zouden vormen, met vuur en zwavel uit onze ziel branden.

Om maar één voorbeeld te noemen : er is geen geslacht geweest, dat armer was aan religieus bewustzijn dan het oude Liberalisme, maar ook nooit heeft eenige klasse van menschen zooveel voortreffelijke regenten, trouwe ambtenaren en solide kooplieden voortgebracht.

Wanneer we nu als Christenen dit maar verstaan mogen, dan behoeven we ons ook niet al te zeer neergedrukt en verdeemoedigd te gevoelen.

VREEMDELING EN..... GAST.

De volgelingen van Christus zijn volgens Hebr. 11 gast en vreemdeling in deze wereld.

In onze jeugd gingen we op een christelijke school, waar we een versje leerden, dat, naar we verwachten, tegenwoordig op de christelijke scholen in Nederland wel niet meer geleerd zal worden. Het luidde ongeveer als volgt :

Waar is des Christens vaderland ?
Zou 't Frankrijk zijn ? Of Nederland ?
Is 't waar de Rijn of Donau vloeit ?
Het koren ruischt ? De wijnstok gloeit ?
O, neen, o neen, o neen,
Des Christens hart trekt e l d e r s heen !

Maar terwijl de christen hier nooit zijn vaderland kan hebben, daar hij toebehoort aan een andere wereldorde, en dus in d e z e wereldorde niet anders kan verkeeren dan als *vreemdeling*, zoo mag hij zich hier aan den anderen kant ook als *gast* gevoelen. Het woord «gast» is een vriendelijk woord. Het wekt vele dankbare associaties op.

Dit woord «gast» is aan alle kanten geladen met een stroom van welgezindheid en goedheid. Wie als gast ergens verkeert, moet beginnen met bescheiden te zijn. Hij moet niet meenen dat hij het huis kan regeeren en de dingen naar zijn hand zetten. Integendeel, hij voegt zich geduldig en vriendelijk naar de huisorde, in welke hij nu eenmaal is opgenomen en weet ook sommige ongerieflijkheden voor lief te nemen. Er zijn christenen, die op grond van het feit, dat een christen tot een andere wereldorde behoort dan de tegenwoordige, meenen, dat ze dus ook geen gebruik zouden mogen maken van de ruilmiddelen, welke de staat heeft ingevoerd of van post, telegraaf, spoortrein of straatweg, welke de regeering heeft laten aanleggen. Dezulken vergeten, dat de christen in deze wereld niet alleen vreemdeling, maar *ook gast* mag zijn en als zoodanig dankbaar gebruik mag maken van die faciliteiten, welke te zijner beschikking worden gesteld. En natuurlijk nog veel verder van den geest des christendoms verwijderd, is de houding dergenen, die

tegen het staatsleven met bitterheid zijn vervuld en in elken staatsambtenaar hun natuurlijken vijand zien. Neen, een christen kan ten volle waardeering hebben voor veel, wat in die maatschappij door hen, die haar beginselen zijn toegedaan, verricht wordt en het betrekkelijk goede daarvan erkennen.

IS DAN DE CHRISTEN EIGENLIJK OVERBODIG IN DEZE WERELD ?

Nog één bezwaar hebben we onder de oogen te zien, n.l. dat de christen, door zichzelven tot een andere wereldorde te bekennen, ook afstand doet van allen invloed, dien hij nog ten goede op de tegenwoordige wereldorde zou kunnen uitoefenen.

Juist als vreemdelingen, als partijloozen en stemloozen kan ons woord, ons advies van veel grooter beteekenis worden, dan het anders zou geweest zijn. Het is bijv. een feit, dat Lenin er ernstig over gedacht moet hebben, om heel het maatschappelijk leven in Rusland in te richten gelijk dat het geval was bij de Weerlooze Christenen in de Oekraïne.

Maar hoe dit alles zijn moge, de christen heeft in elk geval hier op aarde geen keuze. Hem geldt dat mooie woord uit Selma Lagerlöfs «Jeruzalem», dat, h o e het er in de wereld ook bij mocht staan, en w a t de andere menschen ook doen mochten, «de Ingmarsens in elk geval Gods weg hadden te gaan».

En die weg moet gegaan worden *zonder* te vragen naar *toekomst* of *succes*. We hebben in bovenstaande regels reeds duidelijk genoeg uitgesproken, dat naar menschelijk inzicht gemeten de zaak van Christus er weinig hoopvol voorstaat. Indien er *niet* één of andere groote catastrophe plaats heeft, die diep in het stoffelijk en geestelijk leven ingrijpt, — indien dus de wereldgeschiedenis zich blijft ontwikkelen, zooals ze zich de laatste negentien eeuwen ontwikkeld heeft, dan kan het nog wel *millioenen jaren* duren, eer er van eenig Christendom op aarde sprake kan zijn.

Maar wat hindert dat ?

Dan zullen we als christenen ons leven en denken op *grooter* voet moeten inrichten en we zullen *den tijd moeten leeren tellen niet bij seconden, maar bij eeuwen* ; en «duizend jaren» zullen ook voor ons besef moeten zijn als «één dag». En of morgen aan den dag de volken elkaar zullen vernielen met pestbacillen en giftdampen, en of ze àl hun duurverworven vrijheden zullen overgeven aan één enkel mensch en tot hem zeggen : «Wij zullen allen naar lijf en ziel uwe slaven zijn», — en of de cultuur van Europa ondergaat in bloed en tranen, gelijk die van Babel en Nineveh is ten onder gegaan — wat hindert dat ? Per slot van rekening zal er in ieder huis en ieder hart, dat naar Gods wil wil leven, ook Gods licht schijnen. Want wèl zag de wereld, hoe bitter Christus aan het kruis leed, maar zij heeft niet gezien hoe diep *Zijn vreugde* was onder de smart.

JINARAJADASA OVER HET WERK VAN CHRISTUS IN DEZE WERELD.

In de laatste eeuw heeft Christus zich bezig gehouden met een bijzonderen arbeid : *de éénmaking der wereld door middel van de wetenschap en haar uitvindingen.* Door telegraaf en radio, door spoortreinen en stoombooten, door boeken en couranten, door lezen en reizen zijn de volken dichter tot elkaar gekomen. Hun belangen grijpen zoo in elkaar, dat een economische catastrofe in het eene land de geheele wereld treft. Zulk een innig verband is het resultaat van den ernstigen arbeid van den Christus en zijn medewerkers om een type van beschaving vast te stellen voor de geheele wereld, als de menschheid aan de verdeeldheid tusschen rassen en godsdiensten zal zijn ontgroeid, en elkaar zal erkennen als broeders, werkend voor een gemeenschappelijk doel.

Zulk een toekomst z a l komen, omdat Hij er voor werkt. Hij staat achter allen en leidt en richt den arbeid ; hij zit niet aan Gods rechterhand, alleen om te worden aangebeden, maar werkt harder en onder grooter verantwoording dan de machtigste vorst, want op Hem rust de organisatie van de geheele wereld. Hij moet alle menschen van verschillende temperamenten, godsdiensten en rassen tezamen brengen.

Er bestaat voor u Christenen zeker niets bezielender dan de zekerheid te erlangen, dat Hij hier op aarde leeft en dat Hij staat achter alle onzelfzuchtige plannen. Door de getuigenis van enkelen in dezen tijd, zooals van leden der Oxford-beweging, in wier bewustzijn een klein deel van het Zijne is overgegaan, en die daardoor ondervonden hebben, dat hun geheele leven veranderd is, weten wij *dat Hij zeer nabij is.*

Eén weg naar Hem is te trachten u te vereenzelvigen met het groote ideaal van één werk voor alle menschen, d.w.z. geen gedachten van nationaliteit of godsdienst toe te laten, of overtuigingen te kweeken, die de deur in u sluiten voor het instinct om u te vereenzelvigen met het edelste in de wereld van alle volken. Het vinden van den Christus is het moeilijkste maar tevens het schoonste werk in de wereld.

Een tweede weg is uw diepste sympathieën uit te zenden naar allen die lijden. Alleen reeds door uw sympathie kunt ge iemand helpen.

Als ge in ernst bereid zijt de noodige offers te brengen, zult ge Hem vinden, en dan zal uw leven veranderen.

Zoo, broeders, was het ook mij een behoefte van Hem te getuigen, daar ik, ofschoon niet in Zijn godsdienst geboren, Hem ook heb gevonden en Zijn grootheid heb leeren kennen, zooals uw godsdienst die beschrijft. Maar daarnaast zie ik in Hem nog iets veel grooters en wel dat Hij in Zijn hart de geheele menschheid heeft opgenomen, zonder onderscheid van geloof, sekse, kaste of kleur. In allen tracht Hij den verborgen Christus wakker te roepen.

Als uw grootste verlangen niet uitgaat naar de redding van

uw ziel, maar naar het uitroeien van het kwaad, de ellende, en het onrecht, dat velen uwer broeders doet lijden ; als de Christus, dien gij zoekt, niet is een Heer en Meester, die in den hemel troont, maar een, die hier op aarde is, en aan wien gij uzelf kunt geven in vreugdevollen dienst, zooals eens de ridders der Christenheid, die in Zijn naam uittrokken ; als ge dien Christus niet in uw Kerk kunt vinden, kies dan den weg, dien ik gegaan ben. Want ik kan u er van getuigen, dat voor één stap, dien ge naar Hem doet, Hij er tien naar u aflegt. Hoe meer uw ernstig verlangen en zoeken naar Hem uitgaat, des te meer zal Hij u zoeken.

De eeuwige Christus in ons geweten

Ik ben gekomen, om onder U Christenen naar een Christen te zoeken.

Wordt g i j rechtvaardig dan heb I k U gevonden.

Allen spreekt gij over wat is, maar Ik zeg hoe het behoorde te zijn.

Waarom moet Ik altijd sterven, alvorens te hebben kunnen leven ?

Zoo spreekt, leert en vraagt de Christus nog elken dag.

Het onderstaande is ontleend aan een wonderlijk boek, dat zich laat lezen als een boeiende roman, al handelt het over een bekend onderwerp als den Zoon des Menschen.

Het boek draagt tot titel : «*De terugkeer van Christus*» en het is geschreven door den Zweed *Carl Larssen I By,* vertaald door N. Basenouw—Goemans en uitgegeven bij de Erven J. Bijleveld, Utrecht.

Het boek brengt ons weer in de sfeer van den Moskouschen Museumdirecteur, die Lenin boven Christus stelde, omdat Lenin millioenen volgelingen heeft, maar Christus niet een ; ook in de sfeer van Hilbrandt Boschma, die «Onderneming» van Christus nog altijd zeer riskant vindt wegens het gesol der Christenen met hun Heer, maar ook in de sfeer van Jinarajadasa, die altijd den Christus onder ons — hoe duister de toekomst der wereld ook is — werkende ziet.

Toch is dit boek weer heel anders. Voorop sta, dat het niets met de chiliastische verwachting heeft uit te staan en nog minder met een nieuw antwoord op de reeds herhaaldelijk behandelde vraag : «Hoe zou Christus, als hij terugkeerde op aarde, in deze wereld handelen ?» En daarom verbaast ons de titel. Hij klopt niet met den inhoud, want die wil ons juist bijbrengen, dat de Christus altijd in ons is.

Maar de vorm is wel zeer origineel en de fantasie van den schrijver geweldig. Hij (of de vertaalster) koos den Bijbelschen verhaaltrant en den Bijbelschen zinsbouw en hoewel het boek de na-oorlogsche ellende behandelt, wekken ook de namen der personen Samuel, Marco, Lucas, Maria, Simon, Nial (Nicodemus)

herinneringen aan Bijbelsche personen op. Aan den anderen kant komen wij bij de overspelige vrouw, maar ook op het Oecumenisch Congres en bij den Volkenbond en Christus valt op een..... barricade.

Begrijpen wij den schrijver goed, dan heeft hij in Christus geteekend ons geweten, dat diep in alle menschenzielen leeft en spreekt, dat ons ook alleen uit de duisternis weer naar het licht voeren kan en dat daarom onze laatste redding is, want God en Christus spreken daarin tot ons, of zooals de vertaalster het uitdrukt : «het Groote Licht is er, maar wij menschen moeten de bemiddelaars zijn, wil het op aarde zijn schijnsel verspreiden».

Ook Larsson I By's Christus leert ons op elke bladzijde dat het Christendom niet is een leer, maar een daad en levenshouding, een «onderneming om het kwade te overwinnen door het goede».

Het boek vertoont, trots oogenblikken van verzwakking, een voortdurende stijging en aan het slot bereiken vrome phantasie en bergen verzettend geloof een hoogtepunt. En den op de barricade gevallen Christus erkennen wij in ons diepste wezen en met innige dankbaarheid als triomphator. Een boek om te lezen en te herlezen ; waar men het ook opslaat, pakt het, omdat het wat te zeggen heeft. Ik doe een paar grepen in het volle besef, dat we te kort moeten schieten.

* * *

Na de groote oorlog, die 52 maanden duurde, leed — begint Larsson I By zijn boek — de wereld zeer onder slechte tijden, ziekten, oneenigheid en verdeeldheid. In de landen, die aan de oorlog hadden deelgenomen, was geen huis of men miste er een vader, een zoon of een broeder, en in de andere landen hadden velen geen werk, geen geld, geen brood genoeg voor de komende dag. En er was hevige strijd tusschen de leiders en de overheden. Oeroude keizerstronen vielen en de gekroonde vorsten ontvluchtten hun land. Keizers, die over groote volken en groote landen hadden geregeerd, stierven arm in den vreemde, koningen aten genadebrood bij andere koningen, of voorzagen in hun onderhoud met het werk hunner handen. Zij die bovenaan op de maatschappelijke ladder stonden, werden vernederd en vele vernederden klommen daarentegen op. Er bestond in die dagen zeker geen enkel volk waar niet groot weeklagen en groote tegenspoed was.

Na deze inleiding introduceert de schrijver dadelijk den Menschenzoon in allerlei gezelschappen en kringen, die meenen den Christus bijzonder te dienen.

CHRISTENEN ZONDER CHRISTUS.

Eerst bij een groep, die Christus' wederkomst uit allerlei bijbelteksten in den trant van Joh. de Heer voorspellen, maar hun leider is de wisselaar Kilak ; dan bij de Samuel, die bezig is aan zijn Kerstpreek en Christus wegjaagt, als hij mede wil aanzitten aan het Kerstmaal ; dan in een arm gezin met een slovende Marta, die Christus niet kan aannemen, omdat zij vastzit in de zorgen voor morgen ; verder bij Nanna de danseres die Christus' oogen zag en dan niet meer dansen wil maar hem liefhebben zooals een vrouw een man lief kan hebben ; en eindelijk bij Marco den journalist, die door zijn redactie er op uit werd gezonden om Christus te interviewen.

EEN INTERVIEW MET CHRISTUS.

Marco is de gevierde redacteur van een groot dagblad. Aan dit interview ontleenen wij het volgende :

Toen Marco in het huis kwam waar de vreemdeling woonde, gaf hij zijn kaartje om het aan den man, dien hij kwam bezoeken, te overhandigen, en de dienstbode Maria keerde terug en zeide, dat Marco even moest wachten, want zie, Christus bad.

Toen glimlachte Marco en die glimlach was als zure wijn, want nooit had iemand Marco laten wachten, wanneer hij gestuurd werd door de courant. Iedereen kende Marco en hij wist dat de menschen het prettig vonden, als zij in de krant zagen, wat zij gezegd of gedaan hadden en dat in de Groote courant, die over het geheele land verspreid was, vermeld werd, want dit maakte hen bekend. Daarom was Marco een machtig man en nog nooit tevoren was iemand in gebed verdiept geweest als hij kwam ; Marco's gevoelens werden hard tegenover den vreemdeling en hij dacht bij zichzelf, dat die man zeker niet wist wien hij prikkelde. Maar morgen als de krant uitkwam, zou hij het wel te hooren krijgen.

Eenige oogenblikken later opende Maria de deur en Marco trad binnen bij den man, die zich Christus noemde. Hij stond voor het raam en het raam was open. Marco trad zeer hoffelijk binnen en boog wat dieper dan hij wellicht gebogen zou hebben, als hij niet even had moeten wachten. En hij noemde zijn naam en de reden van zijn komst.

En de vreemdeling keek hem aan en zei : «Ik ken je, Marco. Wat wil je weten ?» En de glimlach verdween van Marco's lippen, toen hij de oogen van den vreemdeling op zich gevestigd zag, want zulke oogen had hij nimmer tevoren gezien, maar hij zeide : «Ik wil weten, wie ge zijt !» En om den vreemdeling op de proef te stellen, stelde hij die vraag niet in de taal van het land, maar in een westersche taal. En de vreemdeling antwoordde in dezelfde taal : «Ik ben Christus, Gods zoon.» Toen verbaasde Marco zich, want hij hoorde, dat de vreemdeling deze taal even goed sprak als hijzelf. Toen wilde hij den man nog verder op de proef stellen en toen hij weer een vraag deed, ge-

bruikte hij weer een andere taal, want Marco kende veel talen en dialecten. En de vreemdeling antwoordde in alle talen, die Marco gebruikte en hij sprak ze alle beter dan Marco zelf. Toen begon Marco zich minder zeker te voelen, zoodat hij vroeg : «Hoe komt het dat ge alle talen spreekt ?» En de vreemdeling antwoordde : «Vindt ge dat zoo merkwaardig, dat, waar alle menschen Gods kinderen zijn, ik, die Christus ben, al hun talen en dialecten ken ?»

Toen verbaasde Marco zich zeer en hij stelde den vreemdeling allerlei vragen om hem te beproeven.

En Marco ging naar huis om over het bezoek bij den man, die zich Christus noemde, te schrijven. Maar toen hij aan zijn schrijftafel plaats nam, om het artikel neer te schrijven, vond hij geen woorden, hetgeen hem nooit te voren was overkomen.

CHRISTENEN DIE LETTERKNECHTEN ZIJN.

En Christus vervolgde zijn weg en hij kwam bij de Tertullianen, die werk en gezin hadden verlaten, om Christus, wiens wederkomst zij hadden vernomen, op te wachten in hun versierd bedehuis.

Maar Christus zeide tot Andreas : «Andreas, waarom ben je niet bij je vrouw, die je getrouwd hebt en waarom ben je niet waar je kinderen zijn ? Zie, je vrouw heeft niets om de kinderen te voeden en te kleeden en zij is de gemeente tot last !» En tot Kristina zeide hij : «Kristina, waarom heb je je man en je kinderen verlaten ? Hij heeft mij ter wille van jou aangeroepen, want hij heeft het moeilijk. Hij kan niet naar zijn werk gaan wegens de kinderen en niet bij de kinderen blijven wegens zijn werk.» En Andreas en Kristina antwoordden: *Heere! Wij hebben naar Uw woord gehandeld : «Wie mij volgen wil, neme zijn kruis op zich.....»* Maar hij zeide tot hen : *«Uw kruis is uw werk en de moeilijkheden en tegenspoeden en die hebt ge van u afgeworpen.»* En zij konden hem niet antwoorden.

En Christus vervolgde : Gij zult de wereld niet verlaten terwille van mij, maar terwille van mij zult gij in de wereld blijven. Zijt gij het zout der aarde, dan zult gij het zout niet onttrekken aan de wereld. En zijt gij het licht der wereld, zoo ontvlucht de wereld niet, want dan wordt het donker. Ga elk terug van waar ge gekomen zijt en doe goed onder uw naasten, uw familieleden, uw buren. Mijn vader en ik verheugen ons, als gij het goede zoekt en doet wat recht is, want wat recht is, is ook goed. Ga elk naar uw eigen huis en laat uw licht voor de menschen schijnen, dat zij uw goede daden mogen zien, want daden zijn meer dan woorden.....

CHRISTUS IN HET KLOOSTER.

En toen Christus eens op verzoek een klooster bezocht, waar monniken waren, die uit Godsvrucht nooit spraken, zeide hij :

«Broeder. Ik heb niet zulk een achting voor uw vreedzaam kloosterhoekje als gij hebt. Mijn vader en ik zijn er terwille van de wereld en wij werken en lijden in de wereld en wij zijn er niet voor hen, die de wereld ontvlieden. Mijn Vader en ik scheppen behagen, wij verheugen ons in het werken en streven van de menschen. Mijn Vaders oog volgt de schepen op zee, den landman, die de velden doorploegt, den herder, die zijn schapen hoedt, den leeraar op zijn zetel. Hij lacht hen allen toe. Hij heeft den dagwerker lief en al degenen, die hun werk onder regen en zonnehitte volbrengen ; hij heeft degenen lief die een vrouw of een man nemen en kinderen ter wereld brengen, hij heeft hen lief, die zaaien en planten en vreugde en gezang over de wereld verspreiden. Hij heeft lief wie de verleiding niet ontloopt, want die verleid wordt, kan de verleiding overwinnen en wie valt kan weer opstaan. Maar gij, broeders, die uw vrede omringt met steenen muren, eiken deuren en ijzeren sloten, u heeft hij niet lief, want gij hebt de wereld gemeden, inplaats van in- en met de wereld te lijden en te strijden. Mijn Vader is leven, en gij ontvliedt het leven. Mijn Vader is arbeid, en gij vermijdt arbeid. Naar uw vrede vraag ik niet, want die is u niet van boven af gegeven, evenmin is de rust u gegeven, want de rust die gij uzelf schept, is van geen waarde. Ga heen en groet de broeders.»

CHRISTUS OP HET OECUMENISCH CONGRES.

Toen Christus dit congres wilde bezoeken, nam de voorzitter het woord en zeide, dat het duidelijk was, dat, waar hier een groot oecumenisch congres was, waartoe alleen Christelijke Godsdienaren geroepen waren, vele dwepers en menschen van verschillende sekten zich zouden willen indringen en aan het woord komen. Waarschijnlijk was deze man één van die dwepers, waarvan het wemelde in de wereld, en het gaf geen pas hem tot de samenkomst toe te laten. *Dat hij zich Christus noemde, was een bewijs temeer, dat hij een dweper was.* Toen keek Christus den voorzitter aan, nam het gouden kruis, dat hij op de borst droeg, in zijn hand en zeide : «Dit kruis is niet zoo zwaar te dragen als mijn kruis was en toch was het mijne van hout en dit van goud.» De voorzitter moest zijn oogen neerslaan voor den blik van dezen vreemdeling en toen hij zijn kruis terugtrok, beefden zijn handen en kon hij niets zeggen. Maar heer Samuel en Christus verlieten zwijgend de zaal, de deur werd achter hen gesloten en degene, die het woord had gevraagd, ging voort met te spreken over de noodzakelijkheid *de salarissen der kerkdienaren te verhoogen ter opheffing van het gebrek aan theologen.*

DE INVLOED VAN MARCO'S ARTIKEL.

Eindelijk kreeg Marco toch een artikel klaar, dat hem zijn positie aan de groote courant kost, maar duizenden op de been brengt, om Christus te zien en hulp te vragen, maar Christus

zegt: «Ik moet hun nood lenigen, niet zooals I k wil, maar zooals z i j dat willen en zich voorstellen. En van al die menschen wil de een het zoo en de ander zoo. Niet eens Mijn Vader in de hemel zou het hun naar den zin kunnen maken. *Wat de wereld ontbreekt, is niet dat zij mijn woorden niet kent, maar dat onder hen niemand is, die naar mijn woorden leeft en handelt.*

Hun nood kunnen zij alleen lenigen door het goede te d o e n. En dat willen zij niet. Het heeft geen nut tot hen te spreken.»

En zij zwegen, want het kwam hun voor, dat het was zooals deze man zeide.

En Christus vervolgde :

«Niet met woorden lenigt men de nood van deze wereld, want dan was alles reeds lang in goede banen, zooveel als daar over gepraat werd. Het zijn alleen de goede daden, die de wereld nu nog kunnen redden, en deze goede daden moeten niet ik of mijn Vader doen, maar de menschen zelf. Ik ben nu niet gekomen om de wereld te redden, maar de wereld moet zichzelf redden Zij, die mij gelooven en mij willen volgen, moeten nu niet uitgaan om te preeken tot het volk, maar in daden moeten zij mij en mijn Vader in den hemel eeren.»

EEN WANDELTOCHT VAN CHRISTUS DOOR EEN GROOTE STAD.

Op een tocht door een groote stad, welke Christus met eenige vrienden deed, kwam men o.a. ook op de plaatsen van vermakelijkheid en toen zagen zij wat volgt :

En zij zagen hoe de menschen zich in de feestlokalen vermaakten met allerhande dwaze dingen.

Zij vermaakten zich, maar waren niet blij.

Zij lachten niet, zij grijnsden of krasten als raven.

Zij dansten niet, maar hupten vermoeid in 't rond.

Zij voerden geen geestige gesprekken, maar maakten drukte.

Zij voerden in 't geheel geen gesprek, maar lieten hun monden maar gaan, teneinde hun lust tot geeuwen te verbergen.

Hun oogen glansden niet, maar gloeiden van leegte en begeerte, op hun wangen bloeiden geen rozen, maar zij waren kunstmatig rood gekleurd ; zij kusten elkander met geverfde lippen. Hun harten waren niet warm, zij waren heet van asch. Zij beminden, maar hun liefde was slechts begeerte.

CHRISTUS IN HET PALEIS DER POLITICI.

Ook daar bracht Christus een bezoek en hij verbaasde zich over het gebrek aan groote mannen.

Vóór den grooten oorlog waren er geen, want dan was de oorlog niet uitgebroken ; zoolang de oorlog duurde stond er ook geen groot man op, want dan had die oorlog zich geen 52 radelooze maanden voortgesleept tot onberekenbare schade voor de heele wereld, evenmin zag men eenige verstandige mannen na den oorlog, want dan waren voorwaar de moeilijkheden in de wereld reeds eerder opgelost geweest.

Maar nu waren dan toch de staatslieden van heel de wereld bijeen gekomen. Was ieder op zichzelf geen groot man, samen hadden zij toch groote macht. En die wilden zij nu gebruiken op deze samenkomst, een ieder tot voordeel van het eigen land. Hoe, dat was hun nog niet duidelijk, want hoewel zij allen wisten wat zij zelf wilden, kenden zij den wil der anderen nog niet.

Zij debatteerden hevig over de oorlogsschulden, welk van de rijken, die aan den oorlog hadden deelgenomen, zou deze kosten betalen, want zij hadden immers gezegevierd, en de verliezende partij kon niet betalen, want zij hadden immers verloren. En hierover twistten zij met gesloten deuren.

Toen hoorden zij een stem, die zeide : Is er niet gezegd : Wie uwer denkt over oorlog voeren alvorens de kosten te hebben berekend ? Hadt gij dat gedaan, dan waart gij de oorlog niet begonnen, dan hadt gij hier nu niet behoeven te zitten om over het betalen der schulden te twisten».

Allen hoorden zij die stem, ieder in zijn eigen taal en zij verbaasden zich grootelijks wie daar zoo sprak, want zij zagen niemand spreken. Zij keken elkander aan, denkend : was jij het, die sprak ?

Weer hoorden zij de stem : Hier spreekt gij over uw legers en uw vloten en uw wapens, die gij nù tegen het eene volk, dàn tegen het andere volk keert. Wordt gij dan nooit verzadigd van mannenbloed en wordt nooit uw dorst gelescht door vrouwentranen ? Het bloed van duizenden en nogmaals duizenden menschen roept van de aarde tot God, maar gij hoort het niet, want gij denkt alleen aan u zelven.

Allen hoorden zij de stem, maar zij zagen niemand spreken en in groote verbazing staarden zij elkander aan.

Toen riep degene, die de verhandelingen leidde : «Wiens stem is het die wij hoorden ?»

En Christus trad naar voren, naar de tafel midden in de zaal, waar de voorzitter zat en zeide tot hem : «Christus heeft tot u gesproken».

Toen was er plotseling een hevig rumoer in de zaal. Zij schreeuwden : «*Wat heeft Christus op deze vergadering te maken ?*» En de voorzitter liet een krijgsknecht binnen komen en beval hem Christus weg te voeren en hem in de gevangenis op te sluiten, tot zij tijd zouden hebben hem te verhooren.....

Ik moet hier afbreken. Wie de ontknooping van het Christusdrama, dat plaats vond op het plein voor het Palais der Politici, wil kennen en weten, hoe Christus op de barricade sneuvelde, neme het boek zelf ter hand, maar ik eindig met

HET GEBED VAN CHRISTUS OP DE BARRICADE :

«Vader, indien het mogelijk is, laat deze drinkbeker aan mij voorbijgaan ! *Waarom moet ik altijd sterven, alvorens te hebben kunnen leven !* Waarom moet ik altijd heengaan, alvorens het graan te hebben zien opkomen op de akkers die ik bezaaid heb, alvorens de velden groen te zien ? Ik vraag niet de velden

wit te mogen zien tot het inhalen van de oogst, want ik weet dat die tijd nog niet is gekomen, maar laat me iets van een naderende lente zien, dat de knoppen opengaan, dat ik niet tevergeefs heb geleefd. Doch niet mijn wil, maar Uw wil geschiede ! Ik hoor Uw roepstem. Uw zoon is bereid !»

En kort daarop werd hij neergeschoten door Kilak, die de voorganger was geweest van hen, die uit bijbelteksten den datum van Christus' wederkomst trachtten vast te stellen.....

De Paaschzon voor altijd over Golgotha opgegaan

Wààr we Christus' kruis moeten zoeken

Wie het eerst debeteekenis van het Kruis heeft gezien

Waarom zelfs Christus' Moeder die niet zag

Het is volbracht — Wàt is eigenlijk volbracht ?

Het is merkwaardig zooveel stemmen als er den laatsten tijd gehoord worden uit de Christenheid, stemmen van boete en bekentenis, dat men den Christus heeft miskend en Zijn werk meer vernietigd dan opgebouwd heeft. Deze sfeer is goed voor de oecumenische gedachte en deze gedachte kan op haar beurt misschien het allerbest arbeiden voor den wereldvrede.

Ik krijg soms werkelijk den indruk, dat een nieuwe Christusgeboorte, een nieuw Golgotha en een nieuw Paschen komende zijn en dat de Christelijke godsdienst, eindelijk beter begrepen, niet als in het verleden splijtzwam en verwekker van de langdurigste en wreedste oorlogen zal zijn, maar verbindingselement en misschien stichter van den wereldvrede.

Zoo worden er telkens lichtflitsen gezien in deze stikdonkere tijden, lichtflitsen welke even, heel even iets doen vermoeden van een Toekomst. Daarom bewaarde ik het hieronder volgende voor den Paaschmorgen. Het is ontleend aan een brochure van *Dr E. Schlink,* welke tot titel draagt : *De Gekruisigde spreekt* (uit de Libellen-Serie van Bosch en Keuning, uitgevers Baarn). De brochure behandelt de bekende Kruiswoorden en zij doet o.a. een vraag, die mij trof, namelijk deze, of Christus' bede «Vader vergeef het hun, want zij weten niet wat zij doen», wel voor *onze* Christenheid geldt.

Overigens eischt ook deze schrijver die absolute, voor kritiek en discussie onvatbare overgaaf aan het God-Christus-Mysterie, welke godsdienstig in de Bewegingen van Oxford en Möttlingen onvoorwaardelijke eisch is.

* * *

Laten wij het kruis van Christus — begint Dr Schlink — niet uitsluitend in Palestina zoeken. Het zou kunnen zijn, dat wij het juist dààr niet vinden. Maar laten wij het ontdekken midden onder ons. Laten wij het kruis van Christus niet uitsluitend zoeken in het verleden : het is een werkelijkheid van het heden en het staat onder ons opgericht. De duistere hemel, die boven Golgotha stond, welft zich ook boven ons. De storm en de aardbeving, die toenmaals Jeruzalem deden sidderen, schokken ook ons. Laten wij het kruis van Christus niet beschouwen als iets, dat ver af is, — het kruis des Heeren is ons zoo nabij en is zoo geheel van onzen tijd als maar iets nabij en tegenwoordig wezen kan. Zoo zeker Christus slechts eenmaal gestorven is, in het tijdstip omstreeks het jaar 30, op Golgotha's top ginds in het verre land, en nimmer meer sterft, zoo zeker heeft hij toch nooit opgehouden, met de menschheid mede te lijden. Er is geen menschelijke nood, waaronder ook hij niet zou lijden. Er is geen menschelijke vertwijfeling, waardoor Christus ook niet mede aangegrepen en mede vertwijfeld zou worden. Want hij spreekt: «Ik ben hongerig», als één van ons door honger wordt gekweld. Hij spreekt : «Ik ben dorstig», als één van ons dorst lijdt. Er is geen naaktheid waarvan Christus niet zegt : «Ik ben naakt», — geen ziekte, waarvan Hij niet zegt : «Ik ben krank». Zoo gaat door de tijden mèt het menschelijk lijden het lijden van Christus en komt de Gekruisigde tot ons in het leed, dat ons treft en in het lijden van onzen naaste.

Christus' kruis staat midden onder ons, — in ons volk, in onze plaats en in onzen stand, — en niemand van ons kan zeggen, niet onder het kruis van Christus te staan. Is het op zichzelf reeds vreeselijk, dat het lijden van Christus nog altijd niet geëindigd is, zoo is het eenvoudig verschrikkelijk, meer dan ons denken vatten kan, dat het juist die menschen zijn, voor welke Hij op Golgotha stierf, die Hem telkens weer kruisigen.

WIE ZIJN CHRISTUS' MOORDENAARS ?

Laten we Christus' moordenaars niet zoeken in Palestina : zij leven midden onder ons. Laten wij hen niet slechts zien in de Joden en Romeinen van het jaar 30, maar hen zoeken onder onszelf. Evenals het kruis van Christus staan ook zij midden onder ons, die hem telkens opnieuw pijnigen, bespotten, hoonen en kruisigen. Maar zij staan niet slechts onder ons, wij zelf zijn het, die Christus bij voortduur kruisigen.

Wij kruisigen Christus, als we niet met de hongerige deelen en verwarmen dengene, die koude lijdt. Wij kruisigen Christus, als wij den eenzame in zijn eenzaamheid laten en den wanhopige in zijn wanhoop. Wij kruisigen Hem, als wij, hetzij in trots of in een zelfbewust gevoel van kracht, hetzij uit moralisme of uit ijdelheid, onzen medemensch voorbijgaan, in plaats van te treuren met de bedroefden, gebrek te lijden met de nooddruftigen en de verstootenen op te zoeken. Wij richten Christus' kruis voorts altijd weer opnieuw op, als wij in opstand komen over ons eigen leed en God vloeken, Die ons dóór het leed met Chris-

tus wil verbinden. Wij verlengen Christus' lijden, als wij in ónzen nood niet zijn kruis leeren zien en het op ons nemen en liefhebben. Wij kruisigen Christus met ons vertrouwen, als wij eigenlijk beangst zouden moeten zijn, en met onzen angst, waar wij gelooven moesten. Wie Christus kruisigen zonder ophouden, telkens en telkens weer, *dat zijn wij !*

* * *

Zoo staat het kruis van Christus dan opgericht in het ver verleden zoowel als in onzen eigen tijd, en zoo kruisigen de menschen Christus zoowel toen als heden ten dage. Maar geldt nu Christus' eerste kruiswoord ook voor toen zoowel als voor onze dagen ?

WETEN WIJ NIET WAT WIJ DOEN ?

Geldt de bede van den Gekruisigde «Vader vergeef het hun, want ze weten niet wat ze doen», ook voor ons, die in de twintigste eeuw rondom zijn kruis staan en zijn kwellingen vernieuwen ?

De soldaten deden wat hun bevolen was; hadden ze iets anders gedaan, het zou gebrek aan trouw en ongehoorzaamheid geweest zijn. De kruisigende Joden deden zóó, als men hun geleerd had. Zij handelden uit gehoorzaamheid jegens de geestelijke overheid en in getrouwheid aan de voorstelling van den Messias, zooals deze hun sinds geslachten was voorgehouden en zooals ze ook zelf geloofden in den bijbel te lezen. Zij wisten niet, dat Jezus' strijd tegen de wettische joodsche vroomheid van farizeeën en schriftgeleerden geen strijd tegen God, maar een strijd vóór God was. De Joden, die Hem kruisten, wisten niet, dat de Messias geen politieke leider, geen nationale held zou zijn, en evenmin wisten de Romeinen, dat de Zoon Gods in nederigheid en machteloosheid op aarde te verwachten was. Maar bovenal wisten allen niet, dat de Gekruisigde door God zou worden verhoogd en een eeuwige toekomst hebben zou. Zij wisten in waarheid niet, wat zij deden.

Maar onze positie is een geheel andere. Wij weten, dat de wettelijkheid der joodsche vroomheid ons niet met God verbindt, en wij voelen ons niet gekwetst, wanneer Jezus de farizeeën en schriftgeleerden aanvalt. Wij weten, dat wij noch door een joodschen nationalen held noch door een romeinschen imperator geholpen kunnen worden en wij zijn niet verontwaardigd, wanneer Hij zoowel romeinsche als joodsche politieke verwachtingen onvervuld laat. Wij leven niet vóór Paschen, zooals de Joden en Romeinen op Golgotha, maar het is ons van onze prilste jeugd bekend, dat de Gekruisigde zich als Overwinnaar heeft geopenbaard. Daarmee is ons — al mag ons weten dan ook nog zoo fragmentarisch zijn — van Jezus oneindig meer gezegd dan aan al zijn moordenaars. Als wij dit alles bedenken, kunnen wij dan nog zeggen : Wij weten niet, wat wij doen ? Is het dan nog

waar, dat wij door onze liefdeloosheid, zelfverzekerdheid en angst een Christus smaden, slaan en kruisigen, dien wij niet kennen ? Weten wij niet veel meer heel goed, wat wij doen, als wij Christus steeds weer pijnigen, in plaats van met de kracht van Zijn dood een nieuw leven te beginnen ?

Het verleden van Golgotha en ons eigen heden hebben het opgerichte kruis des Heeren gemeen; gemeen hebben zij de kruisigenden, want ook wij kruisigen Hem. Maar breekt dit gemeenschappelijke niet af bij Jezus' motiveering van zijn bede om vergeving ? Zou daarom Jezus' bede «Vader, vergeef het hun» alléén voor de moordenaars van 30 kunnen gelden, maar niet voor ons, zijn moordenaars in de 20e eeuw, juist omdat wij weten, wat wij doen ? Heeft deze met haar eigenaardige motiveering «want zij weten niet, wat zij doen» misschien geldigheid en kracht voor iederen goddelooze en heiden, maar is juist de Christenheid er van uitgesloten ?

Laat niemand deze vraag ontwijken ! Als een angel moet ze zich in ons boren en ons een pijnlijke wonde toebrengen. Deze wond mag niet weer spoedig genezen, maar zij moet open blijven. De angel mag niet zoo spoedig mogelijk verwijderd worden, maar moet er in blijven zitten en ons blijven pijnigen. Slechts met deze wonde in het hart kunnen wij het lijden des Heeren verstaan. Want alleen de gewonde wordt door het kruis genezen.

WIE ZAG 'T EERST IN HET KRUIS OVERWINNINGSTEEKEN ?

Hij, dien de Heer als eerste deelen liet in zijn overwinning, was geen getrouwe, geen liefdevol vriend, geen geleerde en geen nauwgezet plichtsbetrachter, maar een minderwaardige. Iemand, die zich op de gemeenste manier aan de volksgemeenschap had vergrepen en de geboden Gods had overtreden. Het was iemand, die zijn volksgenooten op den weg had overvallen en daarbij waarschijnlijk tot een moordenaar geworden was. Hem, die toch niet de minste aanspraken op onderscheiding kon doen gelden, viel het ten deel, in Christus' overwinning te mogen deelen, — hij, die niets anders dan zijn terechtstelling verdiend had.

Alle anderen daarentegen beleefden niets van Christus' zegepraal : de jongeren waren bijna allen gevlucht, zijn moeder in de smart der wanhoop verstard, de geleerden waren door hun knappe theologie tot de eerlijke overtuiging gekomen, dat Jezus alleen maar een Godslasteraar kon zijn, en de brave nauwgezette plichtsgetrouwe zielen kruisigden Hem, zooals hun bevolen was. *Juist door de deugden, die hen onderscheidden, kwamen zij allen ten val :* de jongeren vluchtten door hun trouw, de moeder verstarde door haar liefde in ongeloof, de theologen veroordeelden Hem op grond van hun schriftkennis en de krijgsknechten kruisigden Hem door hun gehoorzaamheid en plichtsbetrachting. Hadden de plichtsgetrouwen het verdiend, door hun plichtsbetrachting op een dwaalspoor en tot zonde geleid te worden ?

Zij allen antwoorden : Neen ! Neen ! en met dit «neen» wijzen zij Jezus' kruis af, dat hen verbrijzelen wil. Tusschen het kruis en henzelf dringen zich hun voortreffelijke eigenschappen en brengen hen ten val. Zij willen gelijk krijgen tegenover het kruis, dat God hen oplegt en dat aan hen zelf en aan al hun verwachtingen en eischen allen grond ontneemt, en willen zoodoende gelijk krijgen tegenover God.

De houding van alle anderen aan den voet van het kruis is eigenlijk één verwijt. Zoo verwijten de vrienden Jezus in hun hart, dat Hij zijn wondermacht niet heeft gebruikt of tenminste Jeruzalem vermeden heeft, — zijn moeder, dat Hij zichzelf niet gespaard heeft voor hààr, — de schriftgeleerden, dat Hij door den duivel bezeten is, en de brave zielen, dat Hij de wet heeft overtreden. Zij geven allen Jezus de schuld. *Alleen de moordenaar aan het kruis weet, dat hijzelf schuldig is* en wel zóó door en door, dat hij ophoudt eischen te stellen en protest aan te teekenen. Slechts de mensch, die onder zijn zonde volkomen bezwijkt en zijn kruis als een rechtvaardig loon begroet, ziet, dat in Jezus een onschuldige lijdt.

Kan dan alleen een moordenaar Christus' overwinning aan het kruis aanschouwen en in deze overwinning deelen ? Ja, alleen een moordenaar. Laten wij toch eindelijk eens alle misleidende zedelijkheidsbegrippen van ons burgerlijk leven terzijde. Laten wij het ons voor gezegd houden : voor God bestaat er geen onderscheid tusschen liefdeloosheid en moord, tusschen haat en doodslag, tusschen wantrouwen en struikrooverij. Struikroovers en moordenaars zijn wij allen zonder uitzondering, of wij het nu in het verborgen zijn of openlijk, of wij het ons bekennen of niet.

Men bereikt Christus niet met den roep : Help ons van het kruis af, bevrijd ons van zijn nagels en van zijn hout ! Maar Christus verhoort hèm, die onder zijn leven lijdt en verlangt naar verzoening van zijn schuld.

Ik wil — al is er nog heel wat origineels en pakkends in deze behandeling der kruiswoorden — alleen nog stilstaan bij het laatste kruiswoord, de zegekreet :

HET IS VOLBRACHT !

Wat is volbracht ? Hij, die stroomen van levend water had beloofd, roept stervend : «Mij dorst !» Hij, die van zichzelf had gezegd : «Ik en de Vader zijn één», hangt van God verlaten aan het kruis. Hij, die alle ellendigen tot zich genood had om hun het leven te geven, is de allerellendigste van alle ellendigen, blijft hulpeloos en sterft.

Wat is volbracht ? De onschuldige sterft den dood van den misdadiger aan het kruis en de schuldigen staan vrij en ongedeerd onder het kruis en leven verder, ja, zullen zelfs vergeving ontvangen. Onder het kruis betoonen de getrouwen zich als ontrouw, en de misdadiger, de moordenaar, de vijand van Gods geboden, betoont zich op eens als Gods vriend. Vol hardheid wordt aan de moeder de zoon ontnomen, dien God haar gegeven

had, en juist daardoor moet dan die zoon de liefde Gods deelachtig worden.

Is dit alles niet één groote ongerijmdheid ? Is dat niet slechts één verward kluwen van tegenstrijdigheden, waarvan er één alleen al voldoende zou zijn, om de dwaasheid van deze geheele aangelegenheid aan te toonen ? Is het kruis niet een éclatante, grootsche mislukking, zoodat in plaats van «volbracht-zijn» beter van «vernietigd-zijn», in plaats van voleinding beter van einde en ineenstorting gesproken kan worden.

Ja, het kruis is een mislukking, een ineenstorting en een vernietiging. Ja, het kruis is een ongerijmdheid en een dwaasheid. God zij dank, dat dit zoo is ! Alleen omdat het een ongerijmdheid is, wordt er eindelijk een einde gemaakt aan de ellende van onze menschelijke verstandigheid. Alleen omdat het een mislukking is, wordt het falen van ons leven, dat bij alle successen toch zoo ongelukkig is, teniet gedaan. Want hierdoor, dat een onschuldige het middelpunt is van de ongerijmdheid van Golgotha, is het kruis de hoogste wijsheid. Hierdoor, dat God zelf zich aan de mislukking van het kruis prijsgeeft, is het kruis eeuwige voleinding.

Wat is volbracht ? Alles is volbracht. Niet alleen Jezus' lijden en zijn opdracht, maar ook wij. Niet alleen wij, maar de geheele wereld. Niets is meer onvoltooid. Niets is er meer over, dat er ter voltooiïng nog aan zou moeten worden toegevoegd en er ter redding van de wereld nog door eenig mensch zou moeten worden bijgewrocht.

Ja, de uitwerking van Jezus' kruisdood reikt oneindig ver. De scheiding tusschen God en mensch is teniet gedaan. De strijd tusschen willen en volbrengen, tusschen gebod en gehoorzaamheid is beslist, — beslist en beëindigd. Wij zijn nu vernieuwd. Gerechtigheid en gemeenschap met God zijn ons deel. De dood regeert niet meer, wij staan in het eeuwige leven. De heerschappij van dood en vergankelijkheid is alom teniet gedaan. Mensch en schepsel zijn thans vrij. Voorbij is de ellende van deze wereld. Een nieuwe wereld is daar, zonder onderdrukking, dood en schuld.

Maar is in werkelijkheid niet alles, alles anders ? Nog steeds stuit ons leven op zijn grenzen en de dood heerscht nog evenals tevoren. Nog steeds wordt het zijn tusschen het op-en-neer der eeuwige wisseling vermalen en geen rijk van deze wereld blijft in eeuwigheid. En niet slechts om ons heen, maar ook in ons is alles nog steeds stijgen en zinken, loopen, vallen en weer opstaan en weer vallen en weer loopen. Waar is dan de overwinning over de zonde ? Zij overvalt ons altijd nog evengoed en telkens weer delven wij het onderspit ! En waar is de nieuwe, reine mensch ? Waar is zijn nieuw, onsterfelijk lichaam ? Waar is hier Gods overwinning ?

Kan men niet op zijn hoogst zeggen : Dit alles zal hopelijk eens anders worden, — hopelijk zal God zijn nieuwe wereld ééns voltooien ? Moeten wij ons niet daartoe bepalen en zeggen: Aan het kruis is alleen de vergeving volbracht, al het andere

wacht nog en blijft te wenschen en te hopen, als men ten minste na tweeduizend jaar wachten nog durft hopen ?

Dat alles is toekomst, maar het is toch volbracht en heden. Gelooven wij aan den Gekruisigde, laten wij ons door Zijn kruis verbrijzelen en zien wij, evenals de moordenaar, slechts op Hem, dan openbaart God zich aan ons. Gods toekomst is echter grootere werkelijkheid dan het heden der menschen, Gods belofte een tastbaarder feit dan menschelijk verleden. Wat God *zegt*, heeft meer realiteit, dan wat wij *doen*. Bij God vallen besluit en daad niet uit elkaar, zooals bij ons, maar zij zijn één. Bij God bestaat geen onderscheid tusschen belofte en vervulling, dat alles is één. Gods toekomst is zekerder dan het bidden der menschen, en de volgorde van deze wereld wordt door Gods openbaring buiten werking gesteld. Gelooven wij, dan is Gods toekomst heden en het menschelijke heden wordt verleden.

Wij staan in den strijd van deze wereld, en wee ons voor God, zoo wij met dezen strijd geen ernst zouden maken ! Als we evenwel in Jezus Christus gelooven, dan is deze strijd reeds beslist, ook al wordt de geschiedenis der menschheid, in het groote zoowel als in het kleine, hoe langer hoe duisterder en goddeloozer.

Volbracht is de nieuwe wereld, ook al ligt onze wereld nog zoo zeer in smarten. Volbracht is het Rijk van God, ook al verzetten de kerken en rijken van deze wereld zich nog zoozeer daartegen. Tot ons allen, die meenen nog zoo in den overgang of zelfs in den aanvang te staan, die ons ergeren over het weinige, dat wij volbrengen, en het vele, dat wij met heilig voornemen willen maar niet tot uitvoering brengen, ook tot ons, is gesproken : Het is volbracht ! Ja, aan het kruis is alles zóó volkomen volbracht, dat er door den mensch niets, maar dan ook absoluut niets meer aan zou kunnen worden toegevoegd.

Heeft het Leven zin ?
Heeft het Leven waarde ?

Kant, Schopenhauer, Nietzsche

Het levensverdriet van Kant — Nietzsches zielekreet om verlossing

De toekomsttaak der Wijsbegeerte klinkt als een oecumenisch geloofsartikel

God alles in allen !

Het onderstaande is ontleend aan een meesterlijk artikel van *prof. Dr Ernst Horneffer* te Berlijn in Forschungen und Fordschritte van 1 April 1935, dat tot titel draagt : *Nietzsche und die gegenwart.* Treffend juist teekent Horneffer den geestelijken nood van onzen tijd, dien Nietzsche wellicht het sterkst van alle menschen aan zijn ziel heeft vóórvoeld, al was hij enkel nog maar Ziener. Zijn vizioen verteerde hem als was het reeds werkelijkheid geworden.

Nietzsche is geweest Ziener, maar ook, hoe gebrekkig ook, wegwijzer naar de verlossing.

En, als de Wijsbegeerte zal volbrengen, wat Nietzsche en... Horneffer van haar verwachten, dan zal zij nooit meer in de Geschiedenis heeten Ancilla Theologiae (Slavin der Theologie) maar Ancilla Dei (Slavin van God), omdat de Geest haar uitverkoor, om zijn revolutie in dezen tijd te brengen tot het hoofd en het hart, het hart en hoofd der huidige menschheid.

O wat mogen wij toch leven, trots de verschrikkingen van schier elken dag, in een tijd, die van..... Pinksteren te profeteeren begint.

NIETZSCHE.

Het wijsgeerige werk van Nietzsche is uit een krachtig zieleleven ontsproten, dat hem in scherpe tegenstelling met de wetenschap en het leven van zijn tijd bracht.

Deze ziele-ervaring van Nietzsche is alleen te begrijpen, als wij tot Kant en Schopenhauer teruggaan. Nietzsche is historisch sterk belast. Ook Kant en Schopenhauer worstelen om een volmenschelijk zieleleven, dat zijn merk heeft gedrukt op het leven van de heele 19e eeuw.

Men kan zich den invloed, welken Kant in de geschiedenis van den menschelijken geest en daarmee in het menschelijk

leven heeft uitgeoefend, niet groot en diep genoeg voorstellen.

Vóór Kant was namelijk de mensch doordrongen van de overtuiging, *in het bezit der waarheid te zijn.* Hij geloofde daarin óf als een genadegeschenk van goddelijke openbaring óf hij meende de waarheid door de kracht van het menschelijk verstand gevonden te hebben. Er doken tijdelijk wel sceptische richtingen op, maar de twijfelingen werden altijd weer overwonnen. In den tijd van Kant was de dogmatisch-metaphysische wijsbegeerte tot den top van haar zelfbewustzijn omhoog gestegen. Van Plato en Aristoteles over de middeleeuwsche Scholastiek tot Spinoza en Leibnitz toe, strekte zich de hoogtevlucht der metaphysische bouwmeesters uit.

DE GROOTE VRAAG VAN KANT.

Toen kwam Kant met zijn vraag : *Is het Zijn in zijn diepsten grond voor den menschelijken geest feitelijk wel kenbaar ?* Deze twijfel won in beteekenis juist door het feit, dat Kant geen scepticus zonder meer was, want de geldigheid der empirische wetenschap liet Kant onaangeroerd. Hij geloofde zelfs, met zijn vraag voor de echte empirische wetenschap vast haar bevredigende fundamenten geschapen te hebben. Deze wetenschap beweegt zich slechts in *het rijk van het bepaalde,* terwijl de kennis van het onbepaalde, dus van het metaphysische, waaraan de menschengeest toch alles gelegen is, voor eeuwig dien geest ontzegd blijft, ook bij hoogste stijging der empirische kennis. Nooit, principieel niet, kan de bepaalde en bepalende functie van den menschelijken geest den stap van het bepaalde naar het onbepaalde, van het zinnelijke naar het bovenzinnelijke, doen.

KANTS LEVENSVERDRIET.

Kant heeft diep en zwaar onder zijn overtuiging geleden. Het werd voor hem een heel harde en smartelijke berusting dat de menschelijke geest voor altijd van metaphysische kennis moet afzien. Naar mijn meening, zegt Horneffer, heeft de heele laatste eeuw zich aan een valsche uitlegging van Kant schuldig gemaakt, doordat men den tragischen noot in Kants kennisleer niet wilde hooren. Maar al te gemakkelijk maakte men zich van het resultaat zijner kenniscritiek af. De onmiddellijke navolgers van Kant, slechts bij bepaalde gedachten van Kant aanknoopend, vernieuwden het geloof aan absolute kennis en kennis van het absolute. Zij vijzelden zich zelf op tot een overdreven geloof aan de metaphysica, welke het vertrouwen van alle vroegere tijden overtrof. Maar deze romantische droom was spoedig vervlogen en de metaphysische twijfel van de menschen in de 2e helft der laatste eeuw werd er slechts te grooter door.

SCHOPENHAUERS TWIJFEL.

Twijfelde Kant aan de *kenbaarheid* van het Zijn, Schopenhauer twijfelde aan *de waarde* van het Zijn. Heeft het menschenleven waarde, zin, doel ? Met dezen bangen twijfel is de

19e eeuw de *tragische eeuw* der geschiedenis geworden, waarin het *kennen* en het *willen* van het bestaan betwijfeld werd.

De oudere geslachten vóór Kant leggen, trots hun historische stormen en worstelingen, een eigenaardige voor ons benijdenswaardige *zekerheid* van levenshouding en levensvoering aan den dag, omdat zij op een onvoorwaardelijk en onwrikbaar waarheidsbegrip konden steunen en doordrongen waren van den zin des levens, welke het eindige leven van den mensch verbond met een eeuwige, bovenzinnelijke waarde. En de moderne mensch ? Hij is de onzekere, wankelende mensch, voor wien alle vaste horizonten zijn verdwenen, die niet op een vast waarheidsbegrip steunt en voor wien de zin van het leven een..... vraagstuk geworden is.

HET WEGMOFFELEN VAN KANT.

Nu is het merkwaardige dat de Wetenschap van dien tijd, de geleerde wereld, deze tragiek heelemaal niet scheen te voelen en dat ook de philosophen zich van deze beide bange twijfelingen (de kenbaarheid en de waarde van het Zijn) weinig aantrokken, want alle positivisten en kennistheoretici, die toen de philosophie vertegenwoordigden, *verwisselden Kant met zichzelf*. Zij legden Kant uit naar hun eigen wijsgeerige opvatting en houding. Omdat zij geen sikkepit metaphysische behoefte meer hadden en zich volkomen thuis voelden binnen hun ervarings-grenzen, legden zij Kant net eender uit en huldigden hem als den grondvester van het positivisme ! Hun exegetisch werk heeft den waren Kant meer voor ons verborgen dan onthuld. Was hun streven er niet op gericht, het beroemde «Ding an sich» uit de gedachten van Kant weg te werken en zijn stelsel van dit «wanbegrip» te zuiveren ? Dit metaphysisch begrip was echter het centrale hoofdbegrip van zijn leer, zijn wijsgeerig smartekind, want Kant worstelde met de heele innigheid en kracht van zijn persoonlijkheid in het metaphysische, maar tegelijk had de zelftucht van zijn geest hem den toegang tot de metaphysica versperd. Dit is de diepe, tragische kloof in den geest en het levenswerk van Kant. Zij staat reeds geopenbaard in den eersten zin van zijn «Kritik der reinen Vernunft». Het noodlot van het menschelijk verstand is, dat het door vragen wordt lastig gevallen, welke het niet kan afwijzen, want deze worden door de natuur van het verstand zelf gesteld, maar het kan deze niet beantwoorden, daar zij het vermogen van het menschelijk verstand te boven gaan. Is er tragischer toestand denkbaar dan vastgeketend te zijn aan een taak, welke men toch nooit zal kunnen volbrengen ?

KANT EN GOETHE.

Kants hoofdwerk staat in de onmiddellijke nabijheid van Goethes Faust. Het is naast de Faust *het hartstochtelijkste boek der wereldlitteratuur,* maar Kant, zooals den wijsgeer past, bedwong zijn hartstocht en vertolkte die in koele begrippentaal. Als motto zou men boven Kant's «Kritik der reinen Vernunft»

het Faustwoord kunnen zetten : «Zie, dat wij niet kunnen weten, dat verteert schier mijn hart.» Kant zegt ergens, dat de mathematicus gaarne zijn heele groote wetenschap er voor geven zou, als hij voor dit offer een enkel metaphysisch idee bewezen kreeg.

Kant heeft het onkenbare van het metaphysische nooit teruggenomen. Aan den anderen kant liet het metaphysische hem niet los en, daar de weg der kennis versperd bleef, heeft hij zich door middel van den wil en het gevoel, met behulp van de zedelijkheid en kunst, den toegang tot het metaphysische ontsloten.

HET WEGMOFFELEN VAN SCHOPENHAUER.

Nog erger is de onmacht der wijsbegeerte tegenover Schopenhauer en zijn problemen omtrent *de waarde van het Zijn* gebleken. Zoo goed als eenstemmig verklaart de vak-philosophie, dat ze dit heelemaal geen philosophisch probleem vond. De beslissing of het leven waarde heeft of niet, is niet op een algemeengeldende wijze uit te maken ; ieder voor zich moet persoonlijk daarover in het reine komen, het antwoord is zuiver subjectief.

Horneffer onderwerpt ook deze houding aan scherpe critiek. Hij wijst op het eenheidskarakter in het menschelijk kennen en hij meent, dat in diepsten grond de wils- en gevoelsaanleg van den mensch een eenheid moeten hebben en dat men dus ook tot algemeen-geldige waarde-oordeelen moet kunnen komen.

Ten bewijze voert hij aan, dat de heele levensphilosophie der Oudheid zich bewoog om de vraag naar het Geluk. Wat is het wezen van het menschelijk geluk en hoe is het bereikbaar ? Socrates verklaarde voor zijn rechter, dat hij zijn heele leven er naar gestreefd had, zijn medeburgers niet alleen in schijn maar ook waarlijk gelukkig te maken. Ook bij Plato en Aristoteles staat het vraagstuk van het persoonlijk geluk en van het algemeen geluk in het middelpunt hunner levensphilosophie. Moeten wij aannemen, dat het Antieke Denken zoo totaal gedwaald heeft, om daar een probleem te zien en te zoeken, waar heelemaal geen probleem is ? Zoolang in de nieuw-Europeesche wereld het godsdienstig geloof aan de individueele onsterfelijkheid de waarborg voor een oplossing in het bovennatuurlijke bood, kon men over dit vraagstuk gelaten heengaan, maar hoe meer dat geloof verbleekt hoe dringender het probleem omtrent de waarde van het menschenleven om antwoord vraagt.

DE WARE NIETZSCHE.

Een wijsgeer begrijpen, beteekent in de eerste plaats zijn probleem begrijpen. Nietzsche nam, om zoo te zeggen, den heelen nood, de heele tragiek der 19e eeuw, in zijn wezen op. Hij leefde met zijn heele ziel in de vraagstukken van de kenbaarheid en de waarde van het Zijn en hij vroeg zich af : Is het leven nog uit te houden zonder een absoluut waarheidsbegrip, zonder antwoord op Schopenhauers vraag ?

Nietzsche is in een tijd van vervlakking, welke zich aan den buitenkant der dingen vastklampte, de eenige mensch — 't zij met eenige overdrijving gezegd — de eenig ware, echte, volle mensch geweest, die het waarachtige menschelijke nog in ongerepte frischheid, onmiddellijkheid en kracht aan te voelen en te leven wist. Het is iets groots, in zoo'n tijd een echte mensch te zijn ! Hij drong door het struikgewas van de vele, aparte vragen heen uit de diepte van zijn menschelijkheid tot de grondvraagstukken door. Hij slaakte de ontroerende klacht dat hij «uit alle waarheid verbannen, slechts dwaas, slechts dichter» was. Hij riep uit : «God is dood». Hij zag de groote schemering, de moeheid, de gevaarlijke ondergangsstemming opkomen, waarvoor hij *het leven zelf, den mensch,* trachtte te redden.

Met deze taak, het leven zelf voor den mensch te redden, heeft Nietzsche nieuw bloed en nieuw leven aan de Wijsbegeerte toegevoegd, een nieuw «pathos» haar gegeven, dat een nieuwe philosophie in het leven kan roepen, indien tenminste dit gigantisch gebaar in staat blijkt, een nieuw geslacht mee te sleepen. Nietzsche wist zich in zijn nood niet anders te helpen dan dat hij den Gordiaanschen knoop doorhakte, door den wil tot kennis om te zetten in den diepen levenswil, welken hij meende te mogen zien in den *wil tot macht.* Dat was geen zakelijke oplossing, geen doelbewuste uitweg, dat was slechts een persoonlijke zelfhandhaving. En toch heeft Nietzsche daarmee boven zichzelf uit, duidelijk der wijsbegeerte haar toekomstige taak aangewezen, namelijk de taak, *een normatieve wijsbegeerte te scheppen.*

DE TAAK DER WIJSGEEREN.

Omtrent de wijsgeeren heeft Nietzsche gezegd : «De taak van den wijsgeer is, dat hij *waarden* schept» ; «De ware philosophen zijn bevelvoerders en wetgevers», zij zeggen, *zoo moet het zijn ;* zij bepalen het waarheen ? en waartoe ? van den mensch en beschikken daarbij over het inleidend werk van alle wijsgeerige arbeiders, alle overweldigers van het Verleden..... zij grijpen met scheppende hand naar de Toekomst en alles wat is en was, wordt hun daarbij tot middel, werktuig, hamer. Hun «kennen» is *scheppen,* hun scheppen is een *wetgeving,* hun wil tot het kennen der Waarheid is wil tot het bereiken van de Macht. Zijn er op het oogenblik zulke wijsgeeren ? Waren er reeds zulke wijsgeeren ? Moeten er niet zulke wijsgeeren zijn ? Deze hooge taak echter, zegt Horneffer, is nooit van Nietzsches standpunt uit, dat van een *subjectieve* waardeleer, te bereiken, doch alleen op de basis van een *objectieve* waardeleer, die op het objectieve waarheidsbegrip, ja zelfs op het absolute waarheidsbegrip steunen moet. De terugkeer tot de methaphysica is de oplossing van den tijd geworden. Maar hoe dat moet, is nog steeds niet helder.

TERUG NAAR DE METAPHYSICA.

In de middeleeuwen hadden wij de *wetenschap der begrippen.* De leer van het wezen, de betrekkingen en de bewegingen der begrippen vormden den heelen inhoud van de wetenschap dier

dagen. Geleidelijk maakte het gevoel van de onvruchtbaarheid dezer soort wetenschap zich van de hoofden meester. In den nieuwen tijd werd dan een grootsche *wetenschap der feiten* opgebouwd uit de natuur en de historische wereld. Ook de verbinding van feiten met eenheidstichtende philosophische ideeën werd niet verzuimd. Maar wederom krijgen in dit keerpunt der tijden zeer velen het gevoel van een zekere onvruchtbaarheid der overrijke feitenwetenschap. Feit wordt op feit gestapeld. Er is blijkbaar niet alleen een scholastiek van begrippen maar ook een van feiten. De beheersching der begrippen, de rijke kennis der feiten moeten toch daartoe dienen, om *op het wordende leven in te werken, om het wordende leven zijn normen te geven en vruchtbare, waarde hebbende maatstaven, richtlijnen, doelwitten voor het toekomstige leven op te richten.*

Dàt gebiedt de tijd, dàt verwacht de Jeugd. De wetenschap der begrippen, de wetenschap der feiten, de wetenschap der ervaring, ze zullen zeker niet gestaakt of zelfs maar verzwakt worden, ze moeten alle drie slechts worden aangevuld met de *wetenschap der normen.* Daarmee keert de Wijsbegeerte terug tot de Totaliteit, welke Plato en Aristoteles haar tot eeuwig voorbeeld hebben nagelaten. Daar in onzen tijd alles uit de verbrokkeling naar Totaliteit streeft, moet ook de Wijsbegeerte den moed hebben, het totaal der menschelijke voorstellingen, niet alleen die van het Werkelijke, maar ook die van het Nog-niet-werkelijke, van Wat-moet-zijn, te omvatten en op die wijze aan de menschelijke gedachtenwereld de volle Eenheid te geven.

De nieuwe samenleving in haar puberteitsstadium

Haar alleen veilig fundament

Hoe de Moderne School haar voorbereidt

Perspectieven voor de vervulling van Christus' hoofdbevel :

Hebt God lief boven alles en Uw naaste als uzelven

Ik kerkte in de nieuwe fraaie Jerusalemkerk te Zwolle, onder het gehoor van Dr Horreus de Haas en het was of Kagawa op den Zwolschen kansel stond. Want het ging over het Fundament dat voor altijd is gelegd in Jezus Christus, omdat deze is geweest de Liefde, die zich geeft, zich offert en sterft en daardoor altijd weer de menschheid redt.

Heeft ook Kagawa niet zóó en zóó alleen den Christus begrepen en ons Westerlingen, die Hem verdogmatiseerden en daardoor altijd opnieuw naar Gethsemane verwezen, wederom als levende werkelijkheid voor hart en geweten geplaatst ?

Maar in Horreus de Haas was er ook de profeet van de Nieuwe Wereld die komende is en hij teekende de geweldige spanning van het oogenblik : het Oude, dat onherroepelijk voorbij is, maar nog blijven wil en ook, voorzoover het goeds dus eeuwigs in zich bevat, blijven mag en blijven zal èn het Nieuwe, dat zich baan breekt en voor een deel te snel wil doorkomen, dat dictatuur, bloed en tranen aanvaarden wil, als het maar schielijk tot zegepraal komt.

Zoo'n spanning maakte de wereld ook door in 1526, in de dagen der Hervorming en toen waren de ongeduldigen, wien de vernieuwing niet snel genoeg ging, vertegenwoordigd in een Thomas Münzer en de razende boeren. In de spanning van thans, in de worsteling voor de doorbraak van het Nieuwe, heeten de ongeduldigen Hitler, Mussolini, Stalin en hun volgelingen.

De Bijbel, het Boek der eeuwigheidswaarden, zeide Horreus de Haas, geeft ook het Fundament, waarop het Nieuwe alléén zich zal kunnen fundeeren en waarop het alle stormen van hardnekkige reactionairen en wilde evolutionisten zal kunnen uit-

houden en afslaan. En dat fundament is Jezus Christus.

Hebt gij, lezers, niet gedacht aan het betoog van prof. Mennicke en Krekel en Kagawa en aan allen, die de Oecumenische Beweging dienen ?

Zoo vermeerderen zich alom de teekenen van het Nieuwe op alle terreinen : op medisch, psychisch, paedagogische en welke andere terreinen ook en het is wel heel typisch, dat na hetgeen wij mochten vertellen over het ideaal der Volkshoogeschool, de stemmen uit het Jeugdkamp, de Montessori-tentoonstelling alhier, een artikel van den heer *J. H. Bolt,* den directeur der Pallas Atheneschool te Amersfoort, in het Juninummer 1935 van *Perspectieven van wordende cultuur* ons komt verrassen en leeren dat op het gebied van onderwijs en opvoedkunde Montessori en Dalton onbewust wellicht in dienst van den Geest zijn genomen, die de nieuwe samenleving in het aanzijn roept. Hij roept de specialisten uit hun enge tuintjes in den wereldhof. Dààrom zijn de moeilijke tijden, waarin wij leven, ook zoo ontzaglijk grootsch en wij beginnen het iederen dag meer te begrijpen, dat, naarmate Religie d.w.z. de Liefde die zich geeft, offert en sterft, of met nog andere woorden : de aanvaarding van het levenslot en de volksgebondenheid, kortom het besef van *Allen voor Allen* en het leven *voor* elkaar inplaats van *van* elkaar, ons aller eigendom wordt, de Nieuwe Wereld des te sneller zal worden geboren en niet door rampzalige conflicten zal worden vertraagd.

De bekwame kampioen van het nieuwe onderwijs heeft nu verder het woord.

PUBERTEIT DER KOMENDE SAMENLEVING.

Een krachtig middelpunt in de menschelijke ziel is bezig — schrijft Bolt — gestalte aan te nemen : *sociaal besef*. Reeds een eeuw worstelde zij met deze bewustwording. Men zou het zoo kunnen formuleeren : tweeduizend jaar geleden maakte de mensch zich los uit de massa : hij werd een individu en kwam tot het besef, dat hemel en aarde in hem tezamen gebonden worden. Hij ervoer, dat hij de maat aller dingen is, dat het volstrekte en relatieve hun synthese vinden in hem.

De mensch, onverwoestbaar middelpunt van bewustzijn, ervoer in dit bewustzijn de mogelijkheid van opgang in het àl en zijn spel met de veelheid der dingen van de wereld. Zijn leven was de cadans van den slinger des tijds tusschen deze beide polen. Korte slingeringen in de ontwikkeling der menschheid. Momenteel keert de slinger uit de wereld der verschijnselen naar eenheidsbesef : wij ontwikkelen sociaal bewustzijn.

Het eigendommelijk individualisme der 19e en voorafgaande eeuwen kentert. Er is een typische parallel te trekken tusschen

het proces dat zich voltrekt in het innerlijk der jongeren gedurende de puberteit en wat nu geschiedt in de wereld der groote menschen. In de puberteit wendt de jongeling zich uit de wereld der veelheid die hij als kind verstandelijk ontdekte en leerde ordenen, tot eigen ik. Bij sommigen voltrekt het proces zich geleidelijk en neemt Psyche ongerept haar vlucht in het rijk der ziel. Bij anderen is er een schok, met als consequentie : een stadium van verbroken evenwicht. Dan volgt er een tijd van terugval in den zin van : vlucht in de massa door hen, die de eenzaamheid niet aan kunnen. Dan wordt de soortgenoot alles voor deze door kinderen en volwassenen onbegrepenen. Dan ontwaakt opnieuw het instinct van de massa, de kaste, de groep, met daaraan verbonden : de vechtlust, de verstandelijke eenzijdigheid. In de volkeren toont zich dit stadium als nationaal-socialisme, fascisme of communisme.

Dit sociale is nog nationaal, dit fascisme protsig of dom met vuistdreiging en sabelgekletter, dit communisme in de eerste plaats eenzijdig verstandelijk-oeconomisch georienteerd.

Maar alle zijn ze teekenen van de zwenking uit het enge individualisme der laatste eeuwen naar het sociale bewustzijn, dat voorkomt uit eenheidsbesef of liever het eenheidsbesef is.

DE ALZIJDIGE ONTWIKKELING VAN HET INDIVIDU.

Met deze stelling zijn de grondslagen van de nieuwe opvoeding aangegeven.

Tegenover de eenzijdig verstandelijke ontwikkeling, die de scholen haar pupillen gaven en die de ouders voor hun kinderen eischten onder de valsche leuze : kennis is macht, stelt men thans de alzijdige ontplooiïng van het individu.

Er is niet alleen intellect, er is ook schoonheid, er is kunst, er is spel, werkzaamheid met de hand ; er is de groote wereld van de bewegende dingen, die de mensch op allerlei wijze moet leeren kennen en beheerschen.

Niet het diploma is langer van belang : *het gaat om den mensch en daarmee om de samenleving.* Hoe rijker het individu ontplooid is (niet hoe knapper hij is of hoe meer hij weet !!) des te bloeiender, gelukkiger, in alle opzichten rijker, is de samenleving. In zooverre is het niet een probleem van : hoe halen we de samenleving uit het moeras ? Maar er is dit vraagstuk : hoe wordt het individu werkelijk mensch ? *Dit is het criterium voor een menschwaardiger samenleving dan de tegenwoordige.* Over ettelijke jaren zal men niet langer vragen aan een sollicitant : wat weet je ? maar : hoe ben je aan je weten gekomen en wat kan je ? De werkmethode die tot weten voert, diè is van belang. Immers het is de werkmethode die in staat is de sluimerende krachten te wekken of te verstikken. Domweg van buiten leeren heeft geen zin. Leeren werken, wetenschappelijk werken langs den weg van het intelligente zoeken, observeeren, vastleggen, combineeren van feiten en het trekken van conclusies, dààr komt het op aan.

Wie dat heeft geleerd mag volstaan met een kwart van de

kennis, die nu voor toelating aan de universiteit wordt gevraagd. En dit beteekent voor het individu : het opvoeden tot zelfwerkzaamheid, tot zelfstandigheid, tot oorspronkelijkheid. In de nieuwe scholen is daarom het aantal mondelinge lessen tot een minimum gereduceerd en is er zooveel mogelijk tijd vrijgemaakt om de leerlingen zelf te laten werken.

ZELFWERKEN LEIDT TOT SAMENWERKEN.

Dit zelf laten werken voert natuurlijk tot *samenwerken*. Waarvoor wordt men anders in groepen bijeengebracht ? Waarvoor zoekt anders de eene mensch den ander ? Waarvoor wordt de mensch in een gezin, een stam, een volk geboren ?

Juist van dit samenwerken verwacht men het grootste heil voor de toekomst. Het is n.l. alleen samenwerkende, dat karakters worden gevormd en het sociaal besef wordt wakker geschud.

Geen kuddedier mag de mensch langer zijn, maar een bewuste werker in het groote geheel.

Daarom behoort elke school een gemeenschap te zijn, waar de scherpe kanten van het karakter afgeslepen worden in de dagelijksche wrijvingen, waar samenwerken een integreerende factor is van het schoolleven.

Alle kennis, alle uiterlijk kunnen kan men individueel leeren : *alleen sociaal besef verkrijgt men als onderdeel van een groep, die samenwerkt.* En dan nog liefst een groep waar groote verscheidenheid heerscht wat betreft de geslachten, de leeftijd, de aanleg.

Daar immers zijn alle krachten voorhanden, die vruchtbaar op elkaar kunnen inwerken, die andere kunnen wekken of stimuleeren.

Het is duidelijk dat de geforceerde concurrentiegeest, door de demon «het cijfer» ieder uur van den dag gestimuleerd, in de nieuwe school niet meer op haar plaats is. De natuurlijke competitiegeest is ruim voldoende als prikkel.

Dan pas zal men geleidelijk leeren werken om de vreugde van het werken. De drang om te leeren en te scheppen is ingeboren in ieder menschenkind. Wanneer wij slechts probeeren uit te vinden welke zijn aanleg is en dus welke zijn belangstelling (de laatste is, dat is duidelijk, geheel van de eerste afhankelijk !) dan is er voor iedere leerling het juiste werk te vinden, dat hij graag, ja, met vreugde doet.

WERKVREUGDE VOOR ELK KIND.

Het uitgesproken intellectueele kind moet hoofdzakelijk intellectueele arbeid verrichten. Kan men het een tegenwicht bezorgen in handenarbeid, kunstuiting of spel, des te beter. Maar lukt dat niet al te best, welnu, waarom zou hij zijn weg dan niet zoeken in intellectueele richting : geleerden moeten er ook zijn ! Maar als de intellectueele aanleg gering is, dan moet men zijn geestelijke spijsvertering niet in de war sturen door het te overladen met een teveel aan intellectueel voedsel, Dan moet alles wat het leert elementair blijven, dan moet de

hand meer te doen krijgen, het organisatietalent misschien. Of wellicht steekt er een kunstenaar in hem. Of een eenvoudig, maar daarom niet minder noodzakelijk handwerksman of 'n hulp in de huishouding. Geen arbeid die de samenleving eischt is inferieur ten opzichte van een andere. *We moeten los van het idee dat een professor meer is dan een timmerman of 'n kok.*

Het beste is de kwestie aldus te zien dat een ieder op zijn plaats met zijn gaven niet alleen noodig, maar onmisbaar is en dus recht heeft op dezelfde appreciatie, hetzelfde recht op vreugde, geluk en ontwikkelingsmogelijkheden.

Dit kent geen alleenzaligmakend vak. Concentratievermogen ontwikkelt men aan het vak, waarin men belangstelling heeft. Het kind dat van teekenen houdt, krijgt het al teekenende, de knutselaar al knutselende, de intellectualist al studeerende. Bij jonge kinderen is dit reeds waarneembaar.

Leert men alleen nauwkeurigheid door rekenkundige of algebraïsche vraagstukken te maken ? 't Mocht wat. Nauwkeurigheid, zorg voor het werk, oplettendheid leert men evengoed met de breinaald, het teekenpotlood, spons en zeem, den hark en den schoffel, den schaaf en den beitel, ja gewoonlijk veel beter.

Leert men zichzelf bezig houden door aardrijkskunde- en geschiedenislessen van buiten te leeren ? Integendeel, het is de dood van allen werkelijken leerlust. Men leert zichzelf bezig houden door kalm en rustig uitwerken, door de vreugde te leeren kennen van het zoeken, het nasnuffelen, het leeren omgaan met encyclopaediën, woordenboeken, studiewerken, door teekenen, schema's opzetten, enz.

Een voorname eisch in de nieuwe scholen is dan ook het facultatief-stellen van de leervakken en de mogelijkheid open te laten in die vakken een einddiploma te halen, in overeenstemming met den aanleg en de latere studierichting.

Dat dit alles niet verkregen kan worden zonder een vernieuwd inzicht in het begrip *vrijheid,* spreekt vanzelf. Uit de uniforme gebondenheid van onze scholen, die berust op uiterlijk gezag, op opgelegde discipline, op een minderwaardig systeem van straffen en belooningen, evolueeren we naar een eeuw, waarin de persoonlijkheid werkelijk geëerbiedigd wordt en haar zooveel vrijheid verleend wordt als in overeenstemming kan worden geacht met het belang van de groep. Vrijheid van beweging, voor zoover zij niet storend werkt op de rust in de groep of liever op het harmonisch werken in de groep.

Het is alleen op deze wijze, dat de mensch zich zelf en zijn krachten leert kennen, dat hij de mogelijkheden, die in hem sluimeren gaat ontplooien, tot heil der samenleving.

Het is ook alleen op deze wijze, dat wij de moeilijke periode, die deze tijd ongetwijfeld is, zonder ongelukken te boven komen en dat wij kunnen opbouwen een betere menschheid, te midden waarvan het inderdaad mogelijk zal zijn z'n naaste lief te hebben als zich zelf.

Het offer de grondgedachte van alle religie en moraal

Hoe wij het offer door zelfzucht vervingen

De wereldmaskerade en het gasmasker

Vreugdelooze offerdwang en levenwekkende offerlust geven het al-dragende levensgeheim

Toch duidelijker worden de zich naar één punt bewegende stralingen uit den chaos van het heden en wie zijn oog scherpt en zijn oor spitst, heeft oogenblikken van stil genot en groene hoop te midden van een wereld, die aan den rand van den afgrond te waggelen schijnt.

Onder de stralingen verstaan wij de stemmen der menschen, die zich uitsloven, om hun indrukken van de gebeurtenissen alom te uiten en die trachten hun zin te verstaan. Zij worstelen met hun woorden, want er is nog geen taal voor het Nieuwe ; zij komen met hun begrippen in moeilijkheid, want geen enkel past er nog op hetgeen zich uit de geheimzinnige diepten van de Godheid, de Christusgestalte, den Kosmos, het Al of hoe men het noemen wil, aan het ontwikkelen is. Men grijpt terug naar Primitieven en Middeleeuwen, men staart vooruit naar de blinkende Godstad van de Profetie, maar men *voelt* — dat is het heel merkwaardige en ik denk aan den Levenstrein van Hugo Kästner en Schermerhorns artikel — zich gegrepen en getrokken, in welke taal men het ook zegt, of men is Christen dan wel heiden, vrijdenker of theosoof, anthroposoof, soefist, men *voelt* zich gedrongen en gestuurd in één richting, samengedrongen op één pad en men is zéér verwonderd zich in een zoo bont gezelschap te bevinden, dat een vlag voert met de leus : Wij zijn de kinderen van één Kracht en wij kunnen alleen weer gelukkig worden door de aanvaarding van het Kindschap, dat enkel vraagt het zelfoffer, omdat dit alleen het ware zelfbehoud waarborgt.

Deze keer noodig ik mijn lezers bij *Dr J. C. Wannée* en bij het artikel van zijn hand in «*Het Nieuwe Leven*», in het Juli-nummer 1935. Hij is wel eens

wat bitter in zijn kritiek en onrechtvaardig tegenover het Christendom, dat hij teveel met zijn belijders vereenzelvigt, maar door zijn Nurksch gebaar slaagt hij er toch nooit in, zijn groote menschenliefde en zijn vurige begeerte, om den medemensch te mogen helpen, tot een gids te mogen zijn, te verbergen.

Het artikel heet *Vreugdeloos offeren,* maar Wannée weet ten slotte toch wel een weg om tot *vreugdevol offeren* te komen en dien wil ik den lezer niet onthouden, want hij heeft den weg gevonden in het beluisteren van de stemmen der Stilte.

De schrijver is van meening, dat Christendom en Westen de beteekenis van het Offer, zooals de primitieven het voelden, niet meer kennen. Zij denken dat het Offer een poging was, om God of Goden gunstig te beïnvloeden. Iets van het oude begrip leeft nog voort in den Roomschen Mis, te veel ontaard in sleur, en den Protestantschen collectezak, welks inhoud vaak een ontstellend duidelijke taal spreekt ten opzichte van de offerbereidheid der aanwezigen.

De primitief voelde het héél anders. Hij voelde sterk, dat zijn leven van goddelijken oorsprong is en als hij offerde, voedt en versterkt hij zijn God, opdat deze hem weer voeden kan en versterken. De mensch leeft uit het Groote Leven, het Groote Leven uit hem ; het is weer de heilige kringloop : «Wie geeft zal ontvangen, wie behoudt, wordt armer.»

DE BETEEKENIS VAN HET OFFER.

Voor den antieken mensch was — aldus Wannée — de religie met haar offerliturgie, in den meest letterlijken zin de bron van zijn bestaan, vooral van zijn diepere bestaan : wanneer het offer nagelaten wordt, dan moet hij sterven.

Voor den Katholiek is zij dit, althans in naam, nog gebleven: wie moedwillig de mis verzuimt, pleegt een doodzonde, d.w.z. een zonde, die ten doode voert.

Met het Protestantisme komt de groote kentering : niet door het gestadige offer wordt de mensch behouden, zijn werken zijn machteloos, maar, al naar zijn toevallige secte hem leert : door het geloof, of door een vrijmachtige uitverkiezing Gods.

En hoe langer hoe meer, naarmate de tijdstroom verder vloeit en zich verbreedt, maar niet verdiept, wordt de religie nu van levensbron tot iets *naast* al het andere, iets, waaraan men, ge kent dien term, waaraan men al of niet «doet», zooals men aan eenige kunst of wetenschap, tenslotte zelfs aan eenige sport pleegt te doen.

Men zegt van een mensch in onzen tijd, dat hij al of niet «belangstelling» heeft voor religie.

«Hij» — ja natuurlijk, het gaat toch immers in de wereld om «Hem».

Doet uw oogen open en ziet, hoe met dit enkele woord, met het persoonlijke voornaamwoord — wat is dat brutaal-duidelijk gezegd — het heele moderne leven van den enkeling, zoowel als van de maatschappij, gestempeld is ; ik zeg : *gestempeld,* om niet te moeten zeggen : *gebrandmerkt.*

Wij komen toch zeker in deze wereld om te ontvangen en als wij om eenige reden niet of maar heel weinig ontvangen, dan is ons leven immers mislukt.

We hebben toch recht om te ontvangen. Als we in de oude Joodsche psalmen één woord zouden willen veranderen, opdat het onze volle instemming hebbe, dan zou het dit zijn : Deze aarde is óns, mitsgaders hare volheid.

Het is jammer, dat we ons zoo moeten inspannen, om tot ons recht te komen, eigenlijk óók nietwaar, dat er nog zooveel anderen zijn, die ook tot hun recht willen komen, maar we zullen vechten, nietwaar, om tot ons recht te geraken ! Wat zeg ik : ons *heilig* recht !

Een oud-Indisch offerformulier begint : «O, God van alle ademtochten, uw wezen is het *te nemen,* het onze is *te geven.*» Maar, nu ja, dat waren menschen, die nog lang niet toe waren aan onze moderne «cultuur» !

Wanneer men nu aan 's menschen religie a.h.w. den graad kan aflezen, waarin zij zich bewust is, deel te zijn van het Groote Leven, dan kan men, althans voor de Westersche cultuur, zeer duidelijk de volgende lijn onderscheiden :

Daar, waar nog het oerbewustzijn, dat al wat leeft, uitdrukking is van het Groote Levensbeginsel en waar dit oerbewustzijn nog niet verstard is in de formuleering van eenige dogmatiek, daar leeft nog in iederen enkeling het gevoel van de levengevende en levenhoudende kracht van het offer ; in het kort gezegd : van *geven als het al-dragende levensgeheim.* Het Groote Leven heeft ons geven noodig, opdat het leve en wij daaruit en daarin.

Waar het oerbewustzijn vertroebeld is, daar is het besef van de levengevende kracht van het offer wel niet geheel verloren gegaan, maar men heeft, als bijv. in het Christendom, het offer van innerlijke beleving tot een uiterlijk schouwspel gemaakt.

Men noemt het offer van Christus een heilsfeit voor de menschheid, vereert het, aanbidt het, zoekt er langs allerlei magische en liturgische wegen deel aan te krijgen, maar vereeren is altijd gemakkelijker dan doen en de zelfwerkzaamheid raakt op den achtergrond of verdwijnt.

In het stadium der moderne cultuur is het oerbewustzijn verdwenen, of zoo goed als verdwenen.

DE RELIGIE DER MODERNE CULTUUR.

En in dit stadium is het besef gerijpt, dat het groote beginsel van alle leven is : dat men moet trachten te nemen of te

verkrijgen. Er is een nieuwe religie opgekomen, in zekeren zin het spiegelbeeld van wat van oudsher als religie gold ; de oude religie had gezegd : *niet ik, maar Gij ;* de nieuwe religie zegt : *niet gij, maar Ik.*

Zij fluistert dit in haar binnenkamer als een dierbaar en krachtdadig morgen- en avondgebed ; zij draagt het uit op de straten in verleidelijke leuzen ; zij danst op het groote wereldcarnaval met een oneindige verscheidenheid van maskers.

Masker, de naam klinkt niet vriendelijk. Geen nood, aan schoone namen geen gebrek in de kermiskraam van dezen tijd ! Dus noemt ze haar masker : klassebewustzijn, of partijpolitiek, of welbegrepen democratie, of vrijheid, welvaart, natie en eer.

Slechts één masker wordt onder ons met zijn eigen naam genoemd, inderdaad een sieraad voor ons geslacht, in al zijn gracelijkheid een klein monumentje onzer cultuur : *het gasmasker.* Zie den mensch, de kroon van al het geschapene, hij is op weg naar zijn schuilplaats, diep onder de aarde, nog dieper dan hij zijn dooden begraaft ; wat drijft hem naar die duistere diepten ? Hij schuilt voor zijn eigen cultuur !

Maar aan haar nieuwe religie is de menschheid bezig ten gronde te gaan, zij danst om haar eigen galg, de eeredienst van haar Ik wordt haar vloek.

Tenzij, ja, er is een heel groot geloof toe noodig om nog te kunnen zeggen : tenzij.

DE EENIGE MAAR ZOO GOED ALS ZEKERE REDDINGSPLANK.

Maar op één punt heb ik een heel groot geloof :

Het Leven, waarvan wij deel uitmaken, waaruit alles, wat der aarde is, mitsgaders haar volheid, geboren is, is een groeiproces. En elk groeiproces wordt, zij het maar heel vaag bewust, of geheel onbewust, gedragen door een oerbeeld, waarheen alles wat een wezen opbouwt, getrokken wordt, als de magneetnaald naar de pool. In het zaad is het oerbeeld van den boom, in het kind het oerbeeld van den uitgegroeiden mensch.

Zooals nu de naald van het kompas siddert, maar toch de richting houdt, zoo zijn er in het groeiproces afwijkingen, die zichzelf weer herstellen, de richting blijft, ook waar zij ons, die geneigd zijn alles in klein verband van tijd en ruimte te beschouwen, zoek lijkt geraakt.

Zoo heb ik het gevoel, dat onze wereld, die toch voor ieder, die niet opzettelijk blind wil zijn, hoe langer hoe sneller naar den afgrond glijdt, in één opzicht bezig is zich te herstellen.

Langs zijn eigen wegen poogt het groeiproces, een gigantisch pogen, de versplintering en de splijting van het leven, die het Ik begeeren en het Ik streven, de heele Ik-religie onzer cultuur meebrengen, weer tot de Groote Eenheid terug te dwingen.

Er is in onzen tijd een ontzaglijke verarming en verarming beteekent altijd : nivelleering, terugdrukken tot een bepaald peil, of als het ware tot ons geslacht gezegd wordt : *het is tegen de rede, tegen de ethische rede dat de één meer zou zijn naar zijn uiterlijken staat dan de ander.*

En daarnaast ligt in onzen tijd het accent op het massale ; laat het vaak in grove en stuitende vormen zijn, maar het individueele wordt voorbijgezien.

Wat wij in sommige landen van Europa beleven, is niet een verstandelijk uitgedacht experiment, maar een zich baanbreken van oerkrachten, ruw, maar geweldig.

Voor ons, die door eeuwen ontwikkeling tot het individueele zijn uitgegroeid, angstwekkend.

Aan alle kanten, in allerlei opzichten wordt den mensch van ons geslacht ontnomen, ontnomen en weer ontnomen. Hij heeft het gevoel op een ijsschots te drijven, die scheurt en wegsmelt.

Verzet ? Een dor blad aan den boom, dat zich tegen den herfstwind zou willen verzetten ! Hij wordt door het ontzaglijke geweld der tijden gedwongen en daar begint het mysterie, *gedwongen* te offeren, vreugdeloos te offeren, maar..... te offeren.

Zal hij tot de erkenning komen van de levenwekkende beteekenis van het offer ?

Dit zou de oplossing zijn. Nog tracht hij aan die oplossing te ontkomen ; nog wringt hij zich in allerlei bochten om te behouden, wat onhoudbaar is, nog beraamt hij maatregelen om den wereldsstorm met uiterlijke middelen te bezweren.

Tevergeefs. Wie ooren heeft om te hooren, die hoore ! Er is maar één weg en die leidt *door hem zelf heen*, die begint daar, waar hij vrijwilig den slagboom van zijn Ik opheft, daar waar hij probeert zijn eenheid met het Groote Leven bewust te beleven, door een vreugdevol offer van zich en het zijne, daar waar zijn Ik maar in één verbinding waarde en stand heeft gehouden en dat is in de zekerheid : *ik dien.*

De crisis der beginselen

Ook zij moeten in den smeltkrocs

Stemmen voor loutering uit het orthodoxe kamp

Zoo groeit de Oecumenische gedachte gestadig

Nagenoeg denzelfden titel zou ik boven deze beschouwing kunnen zetten als boven het vorige hoofdstuk. Ook het inleidend woord zou te herhalen zijn, maar er is één groot en bijzonder veelzeggend onderscheid. Wat Wannée zeide, hooren we thans van orthodoxen kant en men kan zich daarover moeilijk genoeg verheugen. Het wordt aan die zijde toch blijkbaar ook begrepen, dat niet de Bijbel en dat hoeft ook niet, want hij *is* — dit wordt thans van de zwaarst orthodoxe en van de hypermodernste zijde erkend — drager van eeuwige waarden, maar dat het uit den Bijbel gedistilleerd Beginsel, helaas weleens zoo hoog opgevoerd, dat men het ter verklaring van den Bijbel zelf gebruikte, dat het Beginsel ook in den smeltkroes van de wereldcrisis moet worden gelouterd en dat wij het niet beter moeten willen weten dan..... God.

Hoeveel zal dat inzicht, mits moedig en eerlijk toegepast, kunnen bijdragen tot versterking en eenheid van de internationale geesten, die van den Geest hebben begrepen, dat Hij een nieuwe samenleving in het leven wil roepen : een samenleven van dienen en gerechtigheid, van vreugdevol offeren in plaats van vreugdeloos offeren, een samenleving van *vóór* elkaar leven in plaats van *van* elkaar leven wegens erkenning van de Gerechtigheid, dat elke arbeider zijn loon waard is, elk schepsel gelijk voor den Almachtige, Die wil, dat wij vrijwillig het stoffelijk en geestelijk tekort van den medemensch aanvullen en Die dat mogelijk heeft gemaakt, omdat Hij aan de wereld schonk een technisch apparaat, dat in aller nooddruft kan voorzien.

Het artikel, dat grootendeels volgt, is ontleend aan een boekje *Onze samenleving in nood* (Breede's Uitg. Mij, Rotterdam) en het bevat vijf lezingen, welke in de Prinsekerk te Rotterdam, op verzoek van de

Kerkeraadcommissie voor Winterlezingen in de N.H. Gemeente te Rotterdam in 1935 gehouden zijn.

Mr G. E. van Walsum sprak over : De nood van onzen tijd en de maatschappij ; mr H. de Bie over : De nood van dezen tijd en de maatschappij ; Dr J. Eykman over : De nood van dezen tijd en de jeugd ; Dr Joh. v. d. Spek over : De nood van dezen tijd en de ziel en prof. Dr Th. L. Haitjema over : De nood van dezen tijd en de kerk.

Het artikel van *Mr van Walsum* heeft mij het meest geboeid, het is m.i. het principieelst en het raakt den kern van de crisis en haar..... oplossing. Bovendien meent hij mannen als prof. Aalders en prof. Kohnstamm tot medestanders te mogen rekenen. Daarom koos ik uit zijn artikel een en ander voor dit hoofdstuk als orthodoxe echo op Wannées zielekreet.

CRISIS EN NOOD DER MAATSCHAPPIJ.

Men neemt vrijwel aan, aldus Mr v. Walsum, dat wij het diepste punt van de crisis bereikt hebben. Wat wij vóór ons hebben, is dus nog slechts de weg naar het herstel. Die weg kan lang en zal zeker moeilijk zijn. Het is het groote probleem van de aanpassing en de daarmee verband houdende vraag van de deflatie of devaluatie, die wij op dien weg ontmoeten.

Maar als wij den weg naar het herstel ten einde toe hebben afgelegd, dan zullen wij er nog niet zijn — en laten we daar toch vooral niet gering over denken — maar daarmee is de nood van de maatschappij nog niet opgelost. De groote massa zal er zich dan zonder twijfel nog minder van aantrekken dan op het oogenblik. Maar als wij ons voor God verantwoordelijk weten, dan kunnen wij er onze oogen niet voor sluiten, want de nood van de maatschappij is in laatsten aanleg geestelijke nood en de opheffing van den materieelen nood kan den geestelijken nood wel uit het oog doen verliezen, maar niet wegnemen.

Niet alleen de structuur van het oeconomische leven is in deze crisis in het geding, maar evenzeer de structuur van onze maatschappij-beschouwing. Zullen wij straks, als de oeconomische crisis tot het verleden behoort, weer op den ouden voet voortgaan ? Zullen wij er ons mee tevreden blijven stellen, om te streven naar sociale verbeteringen ? Of zullen wij zoeken een andere, nieuwe maatschappij op te bouwen ?

DE TAAK VAN DE KERK.

De Kerk heeft er zich van te onthouden partij te kiezen vóór of tegen welken maatschappij-vorm ook. Dat wil echter niet zeggen, dat de Kerk ten aanzien van de maatschappij geen taak heeft. Integendeel. De Kerk heeft mede de roeping uit te dragen, de boodschap, die het Evangelie voor het maatschappelijke leven heeft. En als daarmede ernst wordt gemaakt, dan zal het

zoo zijn, dat de Kerk de krachten losmaakt, die regenereerend inwerken op de maatschappij.

Die krachten loopen samen in dat eene woord : *gerechtigheid.* In de hitte van den strijd der meeningen staat dat woord bloot aan het gevaar van devaluatie. Wij moeten er voor oppassen het zijn luister niet te laten verliezen. Wij moeten vasthouden aan het hooge gehalte, dat dit woord naar zijn Bijbelschen klank heeft. Als wij dat doen, dan is het ons toch wel duidelijk, dat de maatschappij, waarnaar God wil, dat wij ons richten, een andere, een nieuwe maatschappij is.

Niet langer kan dan het oeconomisch motief, dat eischt, dat ieder voor zich zooveel mogelijk ziet te verkrijgen, tegen de geringst mogelijke opoffering, de uitsluitende en alleenheerschende drijfveer zijn. Niet langer kan de winstmogelijkheid het uitsluitende regulatief zijn van de productie, zonder dat met de maatschappelijke behoeften rekening wordt gehouden. Niet langer kan dan de volkswelvaart overgelaten worden aan het vrije spel der maatschappelijke krachten, zonder dat met bovenmaterieele belangen rekening wordt gehouden. Want daarop komt het vóór alles aan.

Men pleegt ter rechtvaardiging van de huidige maatschappelijke orde telkens weer te wijzen op de geweldige vermeerdering van de welvaart, die zij mogelijk heeft gemaakt. Dat is zeker van enorme beteekenis. Maar het is niet alles. Als men den nood van de maatschappij uitsluitend materieel ziet, is daarmede inderdaad het laatste woord gezegd. De welvaart heeft zich dan slechts weer te herstellen en het is alles in orde. Voor wie den nood dieper peilt, is dit echter een onvoldoende rechtvaardiging van deze maatschappelijke orde, want de herleving van de welvaart kan ons in den diepsten grond niet verlossen van de onzekerheid en kan ons het vertrouwen niet teruggeven.

IS ER OOK NOOD VAN DEN STAAT ?

Kunnen wij ook spreken van den nood van den staat ? Er is van gezaghebbende zijde op gewezen, dat ons staatsstelsel relatief gezond is. Ik zal dat niet betwisten, mits dat ons de oogen maar niet doet sluiten voor den nood van den staat. *Want die is er.*

Men heeft in de laatste jaren veel gesproken van de crisis van het gezag. Dit schijnt in den allerlaatsten tijd wat geluwd te zijn. Omdat men, als men het heeft over de crisis van het gezag, in de eerste plaats hieraan denkt, dat het gezag zich niet voldoende weet te handhaven. Dat is één kant van de zaak. En niet eens de belangrijkste. Belangrijker is, dat het gezag niet voldoende wordt erkend. In dien zin duurt de crisis van het gezag nog onverminderd voort. Want het is geen erkenning van het gezag, als men zich eraan onderwerpt, omdat men anders met geweld daartoe wordt gedwongen. Willen wij de crisis van het gezag te boven komen, dan is niet alleen de medewerking

noodig van degenen, die aan het gezag onderworpen zijn, maar evenzeer van de gezagdragers zelf.

Het gebrek aan stijl (prof Aalders) is de sleutel van den nood van den staat. Het is ook hier weer het gemis aan zekerheid, aan houvast. Ook in het staatkundige leven ontbreekt de eenheid. Ondanks de relatieve gezondheid ligt het in wezen uit elkaar.

Kortom, het is alles verwarring. Ik zeg dit met een zekeren schroom, omdat een beroep op de verwarring der geesten meer en meer het geëigende middel tot disqualifatie van den tegenstander schijnt te worden. Maar het moet toch gezegd worden en het mag ook gezegd worden, als wij onszelf maar daarbij inbegrijpen.

Men kan die verwarring, dat gemis van eenheid betreuren, het is nu eenmaal een feit, waarmede wij te rekenen hebben. Wij kunnen er niet overheen loopen. De groote fout van onzen tijd is, dat men daarin de uitkomst zoekt.

VERKEERDE LAPMIDDELEN.

Het bezwaar van de veelheid van politieke partijen zoekt men op te heffen door er één voor in de plaats te stellen ; den volksinvloed vervangt men door de dictatuur en de volksrechten en -vrijheden door het staatsabsolutisme. En men vergeet, dat eenheid van stijl niet is eenvormigheid, maar veelvormige verscheidenheid, die harmonisch is gereid.

Een werkelijke éénheid van opvattingen kan natuurlijk niet ineens worden verwezenlijkt. En het is dan ook slechts een schijnoplossing, wanneer men vooruitgrijpt op de ontwikkeling, door nu reeds de resultaten, die aan het eind daarvan zullen liggen, te willen verwerkelijken.

DE DIEPERE LEVENSVRAGEN ZIJN AAN DE ORDE.

Eén ding is thans wel duidelijk : het is een welhaast noodlottige dwaling te meenen, dat in dezen tijd de diepere levensvragen niet aan de orde zijn. Wie dat zegt, miskent den nood van de maatschappij, omdat hij daarin niet meer ziet dan een welvaartsprobleem.

Het schijnt wel of men in onze dagen den geestelijken achtergrond van den nood van de maatschappij meer en meer gaat aanvoelen. Steeds dringender toch wordt de roep om terug te keeren tot het beginsel en steeds luider klinkt het, dat men zich weer moet wenden tot God en Zijn wet. Laten wij toch voorzichtig zijn ! Wij staan hier op een gevaarlijk kruispunt. Er is inderdaad al heel veel mee gewonnen, als wij gaan begrijpen, dat de nood van de maatschappij *niet louter materieel,* maar vooral ook *geestelijk* is.

Zouden wij niet gaarne bereid zijn met wat minder stoffelijke welvaart genoegen te nemen, als daarmede de verlossing van de onzekerheid, het herstel van de samenleving in den vollen zin van het woord kon worden bereikt ?

En er is zonder twijfel veel mee gewonnen, als wij gaan inzien, dat de nood van de maatschappij ons heenwijst naar het beginsel, naar God. Maar als wij daarmee ernst maken, zullen wij bemerken dat het daardoor er voor ons niet gemakkelijker op wordt, want dán blijkt, dat de crisis van de maatschappij tegelijkertijd is de crisis van het beginsel.

Wij zijn er ons zoo langzamerhand naar gaan gedragen, alsof het uitgewerkte bestek van het Koninkrijk Gods ons is toevertrouwd, zoodat het slechts aan ons ligt, het te verwezenlijken. Het gevaar dreigt dan, dat God op den achtergrond komt, als ik het zoo mag zeggen, de vlag wordt op *onze* lading. Ik zal mij er wel voor wachten geringschattend te spreken over beginselen. Als wij in de samenleving willen handelen, dan kunnen wij het buiten beginselen niet stellen, omdat wij nu eenmaal een richtsnoer, een kompas moeten hebben. Maar wij moeten nooit vergeten, dat de beginselen, die wij opstellen en uitwerken *onze* formuleeringen zijn van de eischen Gods met betrekking tot maatschappij en staat. *En wij mogen onze formuleeringen niet met Gods wil vereenzelvigen.* Onze formuleeringen zijn altijd voorloopig. Zij zijn bovendien altijd in sterke mate bepaald door de verhoudingen van den tijd, waarin wij leven. Daarom moeten wij altijd bereid blijven onze beginselen met het Evangelie te confronteeren. In het bijzonder zullen wij er ons voor moeten hoeden, dat wij de gedachte van de leiding Gods in de geschiedenis, die van onvergelijkelijke waarde is, zoo gaan vervlakken, dat zij leidt tot een verheerlijking en een vergoddelijking van het bestaande, omdat het historisch is geworden.

«De crisis van het beginsel» kan beteekenen, dat wij veel overboord moeten gooien, waaraan wij ons tot nog toe aan vastgehouden hebben, dat kan zelfs beteekenen, dat God door onze beginselen een streep haalt en ons opnieuw laat beginnen. God wil, dat wij Zijn verborgenheid eerbiedigen, dat wij den afstand bewaren. Niet wij, maar Hij alleen.

Dat is voor ons zoo ontzaglijk moeilijk te aanvaarden. Wij gelooven, dat God een bedoeling heeft met ons leven, met de maatschappij, waarin wij staan en met de wereld. Wij gelooven, dat dat alles ergens op uitloopt, ergens toe dient en niet volstrekt zinneloos is. Maar het valt ons zoo moeilijk te wandelen in het geloof en niet te aanschouwen. Wij zouden het zoo graag willen zien, zoo graag willen narekenen.

Het is zoo volkomen juist wat prof. Kohnstamm zegt, dat wij de wegen waarlangs God Zijn Koninkrijk wil bouwen, niet kennen. Toch weten wij, dat God werkt in deze wereld. Christus heeft de gedaante van deze wereld niet onveranderd gelaten. Er is van Hem uit door de eeuwen heen een kracht gegaan, die werkt tot op dezen dag en die ook in de toekomst werken zal. Die kracht heeft in menig opzicht de maatschappelijke verhoudingen veranderd en omgevormd en zal dat ook in de toekomst blijven doen.

Zoo worden wij op God teruggedreven. Wij moeten onze zelf-

gemaakte zekerheid loslaten, om het te wagen met Zijn onzekerheid. En dan voltrekt zich het wonder van het geloof, dat die onzekerheid ons tot zekerheid wordt.

Zoo hebben wij als nuchtere werkelijkheidsmenschen met bewogenheid te staan midden in den nood van de maatschappij in het sterke besef, dat wij dragers zijn van de roeping, de roeping om ieder op de plaats, waar hij is gesteld, mede te werken aan het groote werk Gods.

De wereld van den geest

Verschil tusschen West en Oost en wat het Oosten aan het Westen leeren kan

De sfeer van het Wonder en de sleur van het alledaagsche

Waar ligt de Hemel ?

Waarom wij allen sterven moeten

Langzaam maar zeker komt de Westersche menschheid tot het besef van haar vernuchtering door de materialistische levensbeschouwing, waarin zij werd opgevoed. Men voelt, dat Techniek, Geld, Hygiene duur zijn betaald en ons los hebben geslagen van het Kosmische Anker. We hangen in de lucht met onze schatten aan materie en we voelen ons niet meer veilig en daarom ook niet gelukkig. Van daar de vlucht in het Occulte. Er is een vlucht in het Occulte, welke een zeer stoffelijk karakter draagt en die uit is op het mathematisch bewijs. Ze wil het geestelijke tasten en meten en zij voedt vaak bijgeloof. Maar er is ook een vlucht in het Occulte, in de stilte, in bezinning, in het beluisteren van de stilte en het opvangen van de stemmen uit den Kosmos. Het is een opsporen van het verband, dat er, volgens een groeiend besef, wezen moet, dat zin zal geven aan alle leven, vertrouwen in elke toekomst, genegenheid tot aanvaarding van elk lot, omdat wij zijn in één Leven, in één Kosmos, in één God. Deze vlucht voedt vaak het geloof.

Hard is onze leerschool, benauwend de eisch van offering, dreigend het spook van verarming, bankroet de zekerheid, dat een knappe kop, een beetje protectie en een appeltje voor den dorst er ons persoonlijk wel brengen zullen, want de Geest vraagt er niet naar, of wij er persoonlijk wel zullen komen, maar of zijn Wereld van gerechtigheid er komt.

In het Oosten nu is dat kosmisch eenheidsbesef veel meer bewaard gebleven dan in het Westen. Ten bewijze haal ik iets aan uit *C. F. Andrews* boek over *Sadhu Sundar Singh* (Uitg. Erven J. Bijleveld, Utrecht.

In het elfde hoofdstuk wordt het verschil tusschen Oostersche en Westersche mentaliteit ten opzichte

van het Mysterieuze en het dagelijksch leven met het Geheimzinnige, dat uit den Kosmos zich manifesteert, uiteengezet en daarom vertel ik daaruit een en ander over :

DE GEEST VAN HET WESTEN.

Wij moderne menschen hebben — schrijft Andrews — ook onze kracht. Wij staan veel strenger-critisch tegenover bijgeloof dan eenige vroegere eeuw in de menschelijke geschiedenis. Bovendien hebben wij ons weten vrij te maken van vele beangstigende dwangvoorstellingen. Maar daarnaast hebben we onze verlammende zwakheden, waarvan we ons dikwijls nauwelijks bewust zijn. Want in het drukke, woelige leven van de moderne stad, te midden van het steeds voorthaastende verkeer, loopen wij gevaar alle contact te verliezen met de diepere geestelijke realiteiten, die het fundament vormen van het heelal. Wordsworth heeft ons, reeds een eeuw geleden, dit gevaar voor oogen gesteld in een paar versregels, die nu als een gemeenplaats klinken. Hij sprak ons van de obsessie der uiterlijke wereld :

«Vroeg of laat
hebben wij, gevend en nemend, onze kracht verspild ;
slechts zelden vinden we in de natuur ons zelf terug ;
we schonken onze harten weg, een droeve gave.»

Hij zegt ons, dat we voor de fijnere klanken geen oor meer hebben ; we zijn als instrumenten, die ontstemd zijn geraakt, waar geen muziek meer in zit.

Het gevolg hiervan is geweest dat het beste deel van onze persoonlijkheid droevig verwaarloosd werd.

DE SFEER VAN HET WONDER.

In het Indische dorpsleven bestaan ongetwijfeld schrijnende misstanden en grof bijgeloof, maar de kinderfantasie is er niet weggeworpen als een verbruikt ding. Die is nog van een verbazende kracht en levendigheid. De fantasie vervult nog steeds haar schoone rol bij het scheppen van een beeldende taal voor den menschelijken geest. Dorpskinderen verlaten, als ze opgroeien en uit de jeugd overgaan naar den volwassen leeftijd, niet de sfeer van het wonder, zij stellen zich niet tevreden met de sleur van het alledaagsche. De wonderen van de natuur en van het menschelijk leven vervullen over dag hun gedachten en staan hen in hun droomen klaar voor oogen.

Ik geef toe dat hier slechte zoowel als goede geestelijke krachten aan het werk zijn. Toch blijft het waar dat de verbeeldingskracht niet wordt gekortwiekt, dat de dagelijksche gedachten van den mensch niet gevangen gehouden worden door den materieelen kant van zijn dierlijke behoeften. Want de minste dorpsbewoner, die van een heel klein inkomen leven moet, zal zijn laatste geldstukje uitgeven en zijn heele toekomst

belasten, om daardoor een pelgrimstocht te kunnen maken naar den berg Kailash te midden van de sneeuw, of zich te kunnen baden in het heilige water van de Ganges bij Benares, of om, na lange, vermoeiende marschen, den grooten tempel van Puri te bereiken, op het strand van de golf van Bengalen. De verheerlijkte uitdrukking op het gezicht van die pelgrims uit de dorpen, als ze zingend langs de wegen gaan, zegt ons duidelijk dat inderdaad «de mensch niet van brood alleen leeft.»

In de binnenlanden van de Himalaya en overal langs de grens van Tibet, komt dit innerlijke besef van een geheimzinnige Wereld des Geestes, die de geheele materieele wereld der uiterlijkheden omsluit en verband houdt met de verborgen krachten van de natuur zelf, over allen, die zich lang in deze streken ophielden. Ze voelen zich plotseling aangegrepen door een heiligen eerbied voor het bovenzinnelijke, die moeilijk in woorden te omschrijven is.

Terwijl deze eigenaardig-sterke eerbied vooral in het hooggebergte over ons komt, bestaat hetzelfde besef, in minderen graad, in alle deelen van het platteland van India, ook in de vlakten. Ik ken dit dorpsleven van zeer nabij, doordat ik jarenlang met de bevolking heb omgegaan. Uren achtereen heb ik in den avond geluisterd naar de gesprekken, als er druk werd gesproken en gediscussieerd over de gebeurtenissen uit de «geestenwereld».

In de schemering van den avond vertoonen zich vage gestalten en worden fluisterende stemmen gehoord. De dorpelingen voelen die geestenwereld bijna den geheelen dag om zich heen.

Ik kan zonder eenige neiging tot kleineeren over dezen kant van het Indische dorpsleven spreken. Want toen ik zelf een jongen was, leefden wij, in mijn ouderlijk huis in Engeland, ook voortdurend in een wereld die vol was van het boek der Openbaring en mijn vader en moeder hebben nooit een andere geestelijke wereld gekend. Zoo werd het bovennatuurlijke vanzelfsprekend voor mij, precies zooals het vanzelfsprekend is voor de dorpen van India.

STEMMEN EN GEZICHTEN.

De authentieke berichten van alle tijden schijnen er duidelijk op te wijzen, dat er in de woeste plaatsen der aarde en onder sterke spanning van den menschelijken geest, stemmen gehoord worden en gezichten gezien, waarvan in het normale leven nooit iemand droomen zou. *We zullen dus wijs doen onzen geest voor die mogelijkheid open te blijven stellen.* De vorige eeuw meende klaar te zijn met haar wereldbeeld, maar dit beeld heeft reeds plaats moeten maken voor een wijdere horizon van wetenschappelijke ontdekkingen. Dat beteekent heelemaal niet, dat we terug moeten naar bijgeloof en lichtgeloovigheid, maar wel dat we vol deemoed zullen moeten toegeven, op dit oogenblik nog niets te weten over de diepste wetten van ons geestelijk leven.

Dezelfde mysterieuze vragen over het eigenlijke leven van de

ziel — of het is «in het lichaam of buiten het lichaam» — hebben de wijdste en diepste denkers van het menschelijk geslacht reeds van de vroegste eeuwen af bezig gehouden. We hebben de opvattingen, zoowel van Plato als van Worldworth over een vroeger bestaan. We hebben de beroemde woorden van Euripides :

Wie weet, of de dood niet het leven, het leven niet de dood is ?

We hebben den beroemden Chineeschen filosoof, die nimmer met zekerheid heeft weten te zeggen of het droomleven het ware leven der ziel was dan wel het actieve leven in de wereld. Ook hebben we de theorie, die zoowel door Hindoes als vele andere geloovigen uit het Oosten aangehangen wordt, dat de ziel verschillende stadia van bestaan doormaakt.

Al die speculaties van de grootste wijzen van het menschelijk geslacht, moesten ons aan het denken brengen, wanneer we ooit neiging mochten gevoelen op het eerste gezicht een getuigenis te verwerpen dat tot ons komt uit deze onzichtbare wereld van den Geest. We mogen tegenwoordig zelfs vertrouwen, dat dit geheimzinnige heelal ons ten slotte eenige van haar diepste geheimen openbaren zal en dat we, nog in deze generatie, *staan aan den vooravond van groote ontdekkingen, die licht zullen brengen in vele miraculeuze gebeurtenissen,* welke in den Bijbel staan vermeld, en ook in veel waarvan de Sadhu vol oprechtheid geloofde, dat het op miraculeuze wijze in zijn eigen leven had plaats gegrepen.

Wat ik gezien heb in India heeft me wel zeer sterk bevestigd in de opvatting die reeds lang te voren bij mij had postgevat, dat in dit opzicht het Oosten veel aan het Westen leeren kan, in ruil voor wat het zelf van het Westen ontvangen heeft. Bovenal heb ik leeren inzien, dat de «overspannen zenuwen» van het Westen (mijn eigene niet uitgezonderd) dringend behoefte hebben aan genezing. En terwijl het helaas waar is dat de koorts van het moderne leven ook reeds diep is doorgedrongen in het Oosten, toch is het ook waar dat er daar velen zijn die geestelijk sterk genoeg zijn gebleken weerstand te bieden aan de zuiging van dezen gevaarlijken draaikolk van onzen tijd. En deze triomfeerende zielen kunnen ons zeggen, zoo wij slechts nederig en wijs genoeg zijn om er naar te luisteren, hoe ook wij onze zwakheid kunnen overwinnen en van Christus den innerlijken vrede ontvangen, dien Hij ons geven wil..... zoo wij er slechts om leeren vragen !

> Als verblijdende Westersche echo op deze sfeer van het Oosten geef ik nog iets uit een artikel van *W. v. Gorcum* in het Julinummer van *Spir. Bladen* en uit een artikel van *Tony de Ridder* in het Julinummer van *Grensgebieden.*

Gods schepping is één ; wij weten dit allen heel innerlijk. Hij schiep niet Zijn heelal van sferen en daarnaast of daarbuiten de aarde. Alleen de mensch was in staat, zich de aarde waanwijs toe te eigenen als iets aparts, voor hem bestemd, waaromheen of waarbuiten andere sferen mogelijk zijn.

Er is niet één karakteristiek onderscheid te vinden tusschen de aarde en de volgende sferen ; zij zijn allen verwant. Er is slechts gradueel verschil en niet soortelijk.

Alle sferen, ook de aarde, vormen de school des levens, de school, waar wij leeren te leven door «te leven». Dit leven is werken, strijden en lijden tot wat wij in staat zijn, het lijden te overwinnen door Liefde, door de volkomen overwinning op ons zelf. Zoo zijn de sferen samen de leerschool van het Leven en zoo is de aarde daarvan een klas, een onafscheidelijk en onmisbaar deel.

Geen bezit van goederen of kennis kan ons den hemel inleiden. Ons diepste geluksgevoel geeft aan den graad van hemel, dien we op onszelf veroverden door *ons werk voor anderen.* Neen, de hemel is niet dààr, ver weg, aan gene zijde, achter den dood, boven of onder ons, maar hier in ons. Bouwt allen uw hemel hier, hem neemt ge mee, al het andere ontvalt u...

Tony de Ridder :

Alles wat aardsch bestaat, moet hebben een verborgen zijde en het uiterlijke moet wezen een afbeelding van een onvergankelijk Eeuwig bestaan.

En daarom *moeten* wij eenmaal worden weggenomen van deze aarde, want bleven we hier nóg langer, dan werden wij nog geleerder en knapper van hoofd, maar nog armer van ziel dan we al zijn, al begrijp je soms niet, dat het nog armer kan dan het al is. Daarom worden we weggenomen hier om verder te leeren in gebieden van ijlere stof. En daarom is voor een wijs en bedachtzaam mensch sterven nooit werkelijk vreeselijk of griezelig geweest, al ziet hij begrijpelijkerwijs wel even op tegen dien grooten stap over den drempel, want niet werkelijk bestaat het Dal der schaduwen des doods ; dat bestaat enkel in onze voorstelling, omdat van het aarde-bewustzijn uit wij menschen net van den verkeerden kant uit tegen alles aankijken, alles, om zoo te zeggen, net «op z'n kop» zien.....

Het Andere en de Andere

Stadsmensch en Dorpsmensch in den Kosmos

De groote fout der Psycho-analytici

Ik, Wij en de verre Gij

De Stilte en haar boodschap dat niemand werkelijk eenzaam is

Een buitengewoon boekje is op mijn schrijftafel neergefladderd. Het schudt hart en verstand beide wakker en het opent duizelingwekkende vergezichten. Daardoor werkt het verruimend en tegelijk verlossend. Het pakt ons, om zoo te zeggen bij onzen stoffelijken en geestelijken kraag, het rukt ons uit de eenzaamheid van ons met dingen en gedachten overstelpt rumoerig bestaan en het neemt ons mee naar de Stilte, niet om uit te rusten en de zenuwen te laten herstellen, nieuwe kracht te verzamelen voor het Ik-leven en ook niet voor het Wij-leven, dat vermenigvuldigd Ik-leven is, maar om ons te brengen tot het Andere en den Andere, in Wat en in Wien wij alleen kunnen leven, ons bewegen en zijn, omdat Het en Hij onzen eenigen levensbodem vormen.

Op den tocht naar de Stilte ontmoeten we alles wat godsdienst, wijsbegeerte en wetenschap den mensch te leeren en te genieten geven, maar in de Stilte leeren we kennen hun fundament, hun oorsprong en het Verleden wordt Heden en Toekomst tegelijk en wij ademen in Eeuwigheidslucht, wij baden ons in Eeuwigheidslicht, omdat de schrijver ons in aanraking brengt met onzen Partner, die gekend of ongekend, altijd in ons woont en om ons zweeft. Die door inblazing en trilling, ja, zelfs door stemmen spreekt en Die, als wij Hem kennen, ons eenzaamheidsgevoel voor goed tot geschiedenis maakt en als we Hem nog niet kennen tóch in de troostelooze eenzaamheid met ons is.

Dr F. M. Huebner schreef dit fascineerend boekje, dat hij betitelde met *Niemand ist einsam* en uitgaf bij Niels Kampmann Verlag te Kampen auf Sylt.

STADSMENSCH EN DORPSMENSCH.

Dr Huebner begint zijn geschrift met de onderscheiding van stadsmensch en dorpsmensch, wat hun atmosferische uitstralingsvermogen aangaat. Door die uitstraling schept de dorpe-

ling een zekere sfeer om zich. De stadsmensch wil dat juist niet; hij wil anderen beïnvloeden, niet zich door anderen laten beinvloeden ; hij wil er alleen voor zichzelf zijn en daarom schept hij afstand en koelheid om zich ; het terrein waarop zich het dagelijksch verkeer afspeelt, wordt geneutraliseerd.

Men heeft dan ook voor het begrijpen van den stadsmensch niet meer noodig dan zijn gedaante, leeftijd, geslacht, beroep en financieele omstandigheden te weten, m.a.w. de mensch van den modernen tijd beschikt alleen over een burgerlijke kenzijde ; hij staat niet tegen een bovenpersoonlijken, oneindigen achtergrond. Wat hij naar buiten keert, zijn ik-heid, is alles wat hij te zeggen heeft. Al het bijkomstige, dus ook de zielekrachten, welke over de begrensdheid van het Ik heenreiken, wordt onderdrukt en afgesneden.

De menschen op het platteland, in de bosschen, aan de rivieren, op de zeeën hebben meestal een veel breederen contour. Hun beeld is niet enkel op hun verschijning, hun Ikheid, vastgelegd. In hun lichamelijke verschijning speelt iets onlichamelijks mee, een atmosferisch bezit, waardoor dit met dingen is verzwagerd, welke langer leven dan hij : het landschap, de jaargetijden, het weer, het bovenpersoonlijke.

Uit het gebaar van den stedeling kijkt altijd slechts *hijzelf,* uit het gebaar van den boer, den jager, den zeeman tegelijk iemand, die er *niet* is.

Zeker, ook de natuurmensch zit taai in zijn Ikheid vast, maar daarmee is hij niet afgesloten van de omgeving ; hij bezit een plus aan persoonlijkheid, ook dan, als hij in kennis en geestelijke vaardigheid ver bij den stedeling achter staat.

Men ziet den stadmensch reeds in zijn jeugd zich aan de tucht onderwerpen, welke tot inperking van de ziel en haar inkapseling leidt. Onderwijzer en school bemoeien zich ijverig het vormlooze zieleleven van den niet-volwassene op het ik-punt te richten en het daaraan vast te ketenen. De jonge mensch moet genormaliseerd worden, koel, onverschillig, on-electrisch, hard als kristal, als had Goethe nooit geleerd «het beste in ons is vormloos». De geschriften en de leer der psycho-analytici (Freud, Adler e.a.) hebben het nog vrij-geblevene heelemaal doodgemaakt, door het ook op het Ik te richten. Niets onvruchtbaarders en meer verstards dan iemand, die zich totaal doorgeanalyseerd heeft. Door hun streven het Ik van den mensch tot een eenheid te maken en den mensch aan zijn bewustzijn vast te leggen, blijkt uit het werk van Freud en Adler typisch werk van onzen cultuurtijd. Zij hebben alleen oog voor den stedeling en zij willen het primaat van het Ik beschermen. Waren zij bij den landelijken mensch begonnen, dan zouden zij zonder twijfel hebben opgemerkt, dat de krachten van de tot bewustzijn en verstand samengedrongen ik-heid volstrekt niet de eenige zijn, waarmee de mensch zich handhaven en door het leven komen kan en dat het, meer dan op het verplegen van het Ik, aan komt op de *ontwikkeling van de ziel,* zonder welke

de mensch vereenzamen en de menschenmaatschappij als geheel verbrokkelen en tot ontbinding geraken moet.

Het bindmiddel tusschen de menschen wordt geleverd door krachten, die den mensch op onpersoonlijke wijze en zonder naam te dragen toebehooren. Zij zweven meer *om* hem heen dan dat zij *in* hem wonen ; zij vormen minder zijn karakter dan heel zijn atmosfeer, zijn graad van warmte en koude. Zij roepen te voorschijn, wat men sympathische spanning noemt en slechts waar deze optreedt, kan het tusschen mensch en mensch tot toenadering en in een veelhoofdige massa tot saamhoorigheid en gemeenschap komen.

De ziekte van hen, die zonder gemeenschap met het verre (Fernkommunion) leven en in dien toestand bevinden zich de meeste stedelingen, noemt men neurasthenie, welke ziekte hoofdzakelijk ontstaat uit een gemis van kracht uit de sfeer. Zij is dan ook niet te genezen met wilsinspanning, bewustzijnsversterking en staling van het karakter — die maatregelen komen enkel voort uit het Ik en ten goede van het Ik — doch door zijn vermogen, naamlooze krachten, fluïdetrillingen, uit den kosmos te ontvangen. Dezen krachten is 't nooit te doen om vereenzaming van den mensch, maar om een halen van den mensch uit zichzelf, om overbrugging van tijd en ruimte, om «Fernkommunion», om hem te doen deelnemen aan het Al.

'S MENSCHEN DUBBELNATUUR.

Wie met zijn Ik tevreden is, leeft slechts met het minimum van zijn mogelijkheden. De cultuurmensch weet dit ook. Het verschijnsel openbaart zich in de *verveling* en daarom zoekt de stedeling naar afleiding : dancing, concert, schouwburg en naar die plaatsen, waar veel menschen samen komen, snelheidsmanie, van veel almaar meer werk, vereenigingen, maar hij komt van zijn Ik niet los, want in zijn Wij-drift, zijn zucht om velen om zich heen te weten, is het hem feitelijk te doen om een *vergrooting van het Ik.* Immers in de Wij-groepen (vereeniging, partij) wordt de andersdenkende en geaarde, de vreemde niet toegelaten. In de plaats van het afzonderlijk Ik treedt het groep-Ik ; het oude afgezonderde Ik wordt enkel in de pluralis majestatis verheven. Ook de Wij-groep zondert zich af van het Levensgeheel. Zoodra dit gemerkt wordt, komt de angst der vereenzaming honderd-, duizendvoud terug : hopeloosheid, zwaarmoedigheid, wanhoop nemen paniekachtige vormen aan en men waant den ondergang der wereld nabij.

De vrees voor vereenzaming noopt de groep op dezelfde wijze als het afzonderlijk Ik tot allerlei pogingen van uitbreiding en aansluiting ; men zoekt heil in de geschiedenis, bij de voorvaderen, bij oude sage en het is alles tevergeefsch.

Alle streven naar aansluiting bij het Levensgeheel mislukt, zoolang de mensch den eenheidstoestand van zijn Ikheid onvoorwaardelijk tracht te handhaven.

De organen echter, waarmee alleen het wereldgeheel zich

grijpen laat, zijn van totaal ikloozen aard. Zij ontspringen uit diè gronden van de ziel, waar deze nog ongeworden, onhistorisch is, waar deze zelf nog wereldvorm heeft. Dit terrein, het terrein van het geschiedenislooze, van het boven-individueele bestanddeel in het menschelijk innerlijk vormt allesbehalve een voor-vorm en een aanloop tot het ik-bewustzijn. Het is juist de tegenstelling en het tegenspel, de populaire partner aan welks onderdrukking juist de cultuurmensch tot zijn nadeel zich zooveel gelegen heeft laten liggen. Deze mensch moet dus terug naar de middelen, welke de ziel in haar ik-loozen toestand aanbiedt.

De tegenpool is niet het beroemde onderbewustzijn, stambewustzijn of iets dergelijks, want zij zijn enkel de voorvormen van het menschen-ik, neen, het gaat om een andersoortigen inhoud der ziel, welken deze ontvangt van Boven ; hij zweeft boven het hoofd van den mensch. Om met die helft van zijn wezen in contact te komen, moet de mensch niet in zijn innerlijk afdalen, maar uit zijn persoon treden, zooals men van oudsher de geloovigen zag doen : door zang en den rook van het offer. Zin en doel dezer handelingen was uit de verlorenheid en vereenzaming van het Ik verlost te worden en door de macht-tegenover-het-ik weer met kracht te worden gevuld.

Voor het kind van de groote stad, de wetenschap en den twijfel opent zich nog een snellere weg om tot dit doel te komen. Hij hoeft slechts te gaan in de eenzaamheid, welke hij vreest en met haar vriendschap te sluiten, om zich buiten en binnen stilte te scheppen. Hij behoeft zich slechts over te geven aan : wachten, bereid zijn, laten gebeuren. Dan geschiedt het dat hij met zijn wezen groeit en ten slotte zoo groot wordt, dat hij niet meer weet, waar hij eindigt.....

Die bovenpersoonlijke tegenmacht leeft in de ziel van een ieder en zij is er altijd aanwezig. Het Ik is begrensd en leeft maar eenmaal, zijn tegenpartij en tegenspeler heeft alle gedaanten en is eeuwig. Tot deze wetenschap komt de mensch, zoodra hij zich in de eenzaamheid begeeft.

Zoodra de mensch in het bezit van deze wetenschap is gekomen, zoodra hij voelt, hoe in hem elken dag en elk uur een macht werkt, die zich tot geen prijs met zijn Ik laat gelijkstellen, ervaart hij dat de eenzaamheid op zelfbedrog berust. *Niemand is eenzaam.* De natuur van den mensch, zoo beperkt, zoo sterfelijk, grenst aan het gebied van een Geheel-Andere, dat onuitputtelijk, beginloos en altijddurend is. De grensscheidingen verflauwen en worden aan beide kanten voortdurend overschreden. De verbinding geschiedt door trillingen. De mensch wordt gewichtloos en verheft zich omhoog en de Andere, onstoffelijk, straalt met de kracht van een magneet in hem neer.

HET ANDERE EN DE ANDERE.

Zoodra de mensch in de eenzaamheid ontdekt heeft, hoe dwaas en vreeselijk het is, zijn bestaan alleen op het Ik te grondvesten, stelt hij zich open voor de reddende mogelijkheid

tweevoudig te leven: als persoon, als een tijdelijk en burgerlijk Ik, dat echter verbinding heeft met het onpersoonlijke, boven tijdelijke en naamlooze dat in hem is ; het Andere. Dan ontstaan er wisselstroomen tusschen het Ik en het Andere en de mensch ontdekt in *het Andere een scheppende kracht,* die hem wekt tot een tooverachtigen groei, tot deelnemen en deelhebben aan het Levensgeheel. De mensch voelt, dat hij niet meer tot de aarde alleen, maar ook tot den hemel behoort. In kerkelijke kringen noemt men deze menschen ontwaakten, bekeerden. De bekeerde en verlichte mensch ziet nu ook overal de sporen van het Andere in de wereld en hij ziet, dat alles een aanvullenden achtergrond heeft. Hij ziet het Andere in medemensch, dier, plant, berg, zee, kunst, wetenschap en hij beseft dat als hij zegt : ik denk, ik leef, hij juister zou spreken als hij zei : *Ik word gedacht en ik word geleefd.*

In het volgende hoofdstuk zal ik vertellen, hoe Huebner meent, dat het Andere en de Andere gekend en beleefd kunnen worden.

Het Andere en de Andere

Hoe leeren we ze kennen ?

De mimische kunst beste vertolkster

Een bestaan vrij van Ik en Wij

Het kenvermogen omtrent het Boven-Persoonlijke ieder aangeboren

Gebed en Openbaring

Hoeveel ik ook overneem uit *Dr Huebners Niemand ist einsam* (Niels Kampmann Verlag, Kampen auf Sylt) — het is wellicht haast onbescheiden — wie het boekje niet koopt en bestudeert en op zich laat inwerken, doet zich zelf te kort. Ik kon toch slechts samenvatten, terwijl eigenlijk geen zin kan worden gemist.

Wat mij zoo aantrekt in deze studie ? Ik zie in Dr Huebner een der beste exegeten van de Geestelijke Revolutie, welke zich onder ons voltrekt, want hij verklaart, voor zoover dit een mensch mogelijk is, het fundament, waarop prof. Mennicke, Dr Wannée, Dr kunst, Dr Bierens de Haan, Inayat Khan, Krishnamurti, prof. v. d. Leeuw, Dr de Koning, prof. de Hartog, Dr Müller, Stanley Jones, Albert Schweitzer, Barth, Driesch, de Oxforders, de Möttlingers en nog vele anderen bezig zijn te bouwen aan een nieuw inzicht, een nieuwe toekomst. Men zal ook hooren van dingen waarmede het Spiritisme ons reeds vertrouwd heeft gemaakt.

Huebner verklaart ons het wezen der Religie, welke hij tegelijk boven alle religie-vormen uittilt en hij brengt ons bij de Bron, bij Dat, waarvan Paulus getuigt : «Wat geen oog heeft gezien en wat in geen menschenhart is opgeklommen», maar Huebner stelt die Bron voor ieder toegankelijk, voor elk ras en voor elk bloed en hij predikt zóó fijn, zóó mystiek en zóó redelijk den toegang, dat hij in één greep de heele menschheid samenvat niet alleen, maar tevens onweersprekelijk heenwijst naar de eenige manier, waarop onze wereld kan worden gered.

Een tweede zoo veelzijdig, zoo opklarend, zoo meesleepend betoog voor het Deus sive Natura et supra

Naturam (God of natuur en God boven natuur) kenden wij nog niet.

Eén vraag slechts, hoewel ik aan geen polemiek met dezen profeet ook maar een oogenblik denk. De Kracht der Krachten van den Kosmos wacht op ons, dag en nacht. Als zij komt, is zij onweerstaanbaar. Augustinus heeft hetzelfde getuigd in zijn leer van de Onweerstaanbare Genade. Waarom, waarom komt Ze niet tot ieder onzer ??

Dit is geen kritiek, het is enkel een kreet des harten.

Maar wie zich eenzaam voelt, ga tot dit geschrift, waaruit ik slechts zeer gebrekkig heb kunnen vertellen.

DE KUNST EN HET ANDERE.

De mensch kan de ontmoeting met het Andere en den Andere niet verstandelijk in een dogma vertolken ; hij kan er slechts door de bemiddeling van het symbool van getuigen.

Dat is de taak en de beteekenis van de kunst. In de kunst bereidt de mensch voor het Andere een zetel. *Kunstwerken willen den mensch doen begrijpen, dat niets en niemand in de schepping alleen is.* Een verstoffelijking van het Andere slechts in symbolischen zin is het «kunstwerk». De kracht van het Andere, welke in een kunstwerk is vastgelegd, openbaart zich in de fluïde-uitstraling, waarin zich alles bevindt, wat men bij een schilderij, gedicht, statue of muziek als «uitwerking» aanduidt. Met haar grijpt het kunstwerk als 't ware lichamelijk den toeschouwer aan, tracht hem rijp te maken voor begrijpen en aanvaarden : komt dit proces niet tot stand, dan blijft de ontmoeting zonder vrucht. Dat geschiedt overal, waar de toeschouwer zich hoogmoedig of bang in zijn Ik verstart.

Het Andere kan zich het best uiten in de mimische kunst. Hier grijpt de mensch niet naar dood materiaal, maar gebruikt als tooneelspeler of danser zich zelf : zijn eigen gelaat, zijn eigen lichaam, zijn eigen ledematen, om het gedaantelooze te bewijzen. De uitwerking is dan ook daar het grootst. De toeschouwers ontvangen geen eindresultaten van het scheppingsproces ; dit proces voltrekt zich in hun tegenwoordigheid. De toeschouwers zijn er getuigen van, hoe zich in de rol, in de dansfiguur geleidelijk een grootere schuift, die achter den persoon van den speler staat, om dezen tenslotte magisch geheel in beslag te nemen.

Het publiek wenscht dan ook, bewust of onbewust, van den tooneelspeler, den danser, dat zij hem het Andere laten zien. Met natuurgetrouwe vertolking, met psychologische raakheid van blik en gebaar neemt het geen genoegen ; het blijft koud, als speler en danser den toeschouwer niet naar het legendarische kunnen meesleepen. Een kunstenaar daarentegen, die naar het bovenpersoonlijke grijpt, brengt onmiddellijk het fluïdaal verband tot stand, want hij heeft het Andere toegestaan, bezit

van hem te nemen en hij maakt het schouwburgbezoek tot een uur van wijding. Men zegt dan van hem, dat hij boven zijn rol uitgroeit en dat is ook zoo : *hij speelt niet meer maar wordt gespeeld.* De meeste tooneelspelers hebben maar enkele van zulke oogenblikken, maar de groote spelers, een Duse b.v. werken zich van het begin af op naar die bovenpersoonlijke vertolking.

Het gaat niet aan, meent Huebner, deze geestverrukking van den tooneelspeler toe te schrijven aan het onderbewustzijn, een collectief bewustzijn of een archaïsch bewustzijn, want hij tast niet naar den wij-toestand noch naar een voorhistorischen ontwikkelingsgraad van de ziel. Het is een *onbekende kracht,* welke hij ontwikkelt en doorgeeft en welke den toeschouwer rillen doet, omdat hij voelt een levensmacht, welke werkt en weeft aan gene zijde der dingen. Er is een mystische verwantschap en geen psychologisch wij-collectief aan het werk, beiden, speler en toeschouwer laten juist hun «ik» en hun «wij» gaan, om zich te dompelen in een bestaan dat van beide vrij is. Hun gemeenschap berust niet op het op elkaar aangewezen zijn maar op het grootere, dat zich aan hen meedeelt. Zij huiveren onder den adem van het Andere, welke door den schouwburg trilt.

Zegt men niet, dat op zulke oogenblikken de mensch «buiten zich zelf raakt»? Dit bewijst dat de mensch het vermogen heeft met het Bovenpersoonlijke in aanraking te komen, en tevens dat het Bovenpersoonlijke voor hem toegankelijk is.

DE AANGEBOREN KENNIS OMTRENT HET BOVENPERSOONLIJKE.

Inderdaad is het vermogen der menschen om zich te ontleden in een Ik en Niet-Ik den mensch en de menschheid aangeboren en de geschiedenis is vol van zulke oogenblikken van inspiratie, heroïek, offervaardigheid, waarin het offer van het leven met geestdrift wordt gebracht.

Intusschen blijft voor de meesten dat vermogen latent en lijden velen *het in zich zelf opgaande leven* van den modernen cultuurmensch. Het tweede bewustzijn, het kosmische, breekt door onder de verschillende omstandigheden : in vreugde en smart, in geluk en ongeluk. Het kan over U komen in de kerk en in de gevangenis, achter de ploeg en in het boudoir. Vaststaat, dat voor de komst van het Andere beschaving, geleerdheid, scherpte van geest niet meetellen. Het kan komen op alle leeftijden en in elken toestand. Het is wat de mystici van alle tijden het «ontworden» hebben genoemd. Het Ik-gevoel verwijdt zich tot een Al-gevoel. Men wordt van zich zelf ontheven en opgeheven in den Kosmos en de menschen hebben dezulken altijd aangeduid met «Godsgezalfde» en «Godsgezant». Jakob Boehme heeft het zoo uitgedrukt : «Er werd voor mij een deur geopend en in een kwartier zag ik meer en begreep ik meer dan ik gedurende vele jaren op de universiteit geleerd zou hebben.»

Verzetten kan de mensch zich niet. Hij wordt meegesleurd naar zijn wedergeboorte. Het hoogere bewustzijn vertoont zich

niet slechts aan den mensch, *het activeert zich in hem.* E. Carpentier heeft het aldus omschreven : «Het wezenlijke is een gevoel, dat de voorstellingen, dingen en menschen, welke men waarneemt, het gansche heelal, men zelf is. De menschheid heeft zulke uitzonderlijke figuren steeds gevoeld als «werktuigen» en hen daarom «gezalfden» of «gezanten» van God genoemd, daarmee willende te kennen geven, dat deze geestelijke stroomingen en krachten altijd van Boven kwamen.»

DE KOSMISCHE GIJ-PARTNER.

Huebner heeft ook in den Bijbel den Gij-partner gevonden in het verhaal van Vader Jakob met den Engel. Daaruit blijkt, dat het Andere en de Andere vlak bij den mensch komen, maar om het blijvend bezit moet hij worstelen en die worsteling duurt voort tot den laatsten ademtocht.

Uit den Bijbel en uit alle Heilige Boeken, die over den Gij-partner berichten, blijkt dat Hij is een Licht, een Licht der Lichten, reusachtig, kleurloos, vol witte trilling. Het Licht wil het Ik nooit vernietigen, doch het enkel maar bevrijden van betrokkenheid op zich zelf en het betrekken op het Andere en den Andere, hoewel deze zich, trots hun Gij-karakter, tegen elke vermenschelijking verzetten.

Als de mensch het Andere en den Andere als een Gij-macht voelt, dan zegt hij daarmede nog niets over hun wezen ; er wordt enkel een verhouding door aangegeven. Het is net zoo als wanneer de mensch tegen zijn hond of paard, zijn akker en zijn werktuigen en eigenlijk tegen alles, wat niet beslist een Ik of een Wij vormt, «je» zegt. En als de mensch tot het Andere en den Andere «Gij» zegt, dan ontdoet hij de *Macht* van haar ongemoedelijk karakter en geeft haar iets vertrouwds. Wel kan de mensch «sub specie aeternitatis (onder het licht der eeuwigheid) de dingen zien, maar hij kan het aanschouwde nu eenmaal alleen «sub specie individuationis» (onder het licht van zijn individu-zijn) formuleeren.

En de mensch is naar een naam voor het Naamlooze gaan zoeken. Laotse noemde het Tao, de Indiër Brahman, de Joden Jehova, zoo prachtig het kosmisch oorsprongselement symboliseerend door het brandende braambosch.

Maar later ging de mensch zich steeds meer verwijderen van de oorspronkelijke visie en hij vermenschelijkte de Godheid. Ja, nog later verburgerlijkte hij Haar. Ze kregen deugden en zwakheden, ja zelfs een privaatleven (Olympus). Philosophie en wetenschap hebben daaraan ook meegedaan, door te zoeken naar het «Ding an sich», oermonade, een positivum en een definitivum !

Maar wat de mensch ook deed, tot een Wij-collectief met het Andere en den Andere kon hij het niet brengen. Dat gaat alleen met den zelfgeschapen God.

Ik ben nu tot het hoogtepunt van Huebners boek gekomen, want wij gaan vernemen, hoe toch, trots alles, contact met het Andere te verkrijgen is. Dit

wonder wordt bereikt door het Gebed en het Gebed wordt verhoord en het Andere en de Andere antwoorden met..... Openbaring.

Wederom is het de Stilte, waarin het Andere en de Andere antwoorden.

HET GEBED.

Er zijn onbewuste en bewuste tweegesprekken van den mensch met zijn hooger zelf. Van den wieg tot het graf leeft de mensch tegelijk op z'n eentje en dubbel. Het onbewuste tweegesprek van den mensch met het Andere en den Andere geschiedt om zoo te zeggen slapend. De mensch spreekt en het vreemde in zijn binnenste spreekt. Hij luistert en het Andere luistert. Hij knikt goedkeurend of schudt het hoofd en het Andere antwoordt met gebaren, welke ook de mensch begrijpen en verstaan kan. Het terrein van dit gebeuren is het innerlijkste van de ziel.

Zoodra de mensch tot daar doorgedrongen is, waar de «Anderheit» hem opwacht, dag en nacht op hem wacht, is het oogenblik voor het tweegesprek gekomen. *Dat onderhoud noemen wij bidden.* Bidden is het onuitsprekelijke uit- en over-golven van het menschelijk gemoed naar het ziellijk grootere en tegenovergestelde. Het is een voorwaarts schrijden in de sfeer, een zich verlengen naar buiten, een fluïdaal zoeken en tasten, een magnetische golfstrooming naar dien eenen Pool, welke in machtsvolkomenheid wacht en van zijn kant ook strevende, zoekende, tastende fluïde-stroomen uitzendt.

De primitieve volkeren hebben den oorspronkelijken sferischen aard van het gebed nog het best bewaard. Is bij zulke volken de taal in den omgang van mensch met mensch gebrekkig, zij schiet in den omgang met de Godheid heelemaal tekort. De biddende stamelt of fluistert slechts of hij zegt niets. Het tweegesprek verloopt stom. Het bestaat uit niets dan overgeven en ontvangen. Dezelfde vorm keert terug in de hoogste godsdiensten.

De vrome doet dan ook alle gebeden welke hij geleerd heeft, van zich en verzinkt in het woordloos gebed..... want wat wij ten slotte van het gebed verlangen is : toevloed van straling, uitstraling van magnetische kracht, spijziging uit de Lichtbron, die op altaren, in sacramenten en wijdingssymbolen haar zetel heeft. In het gebed wil de mensch de Godheid zelf hebben..... hij wil Heilige Substantie naar zich omlaag halen. Hij wil letterlijk van God worden vervuld.

In het verhoorde gebed ervaart de mensch dan ook toeneming van zijn eigen aura met eeuwige aura. De mensch verheft zich uit de deemoedige houding versterkt en gesterkt. In de plaats van leegheid is volheid, in de plaats van kleinmoedigheid vertrouwen gekomen. De stralende potentie heeft zich verjongd, gelaat en lijf van den gewoonsten mensch hebben glans gekregen.

Waar ter wereld ook, onverschillig onder welk volk, overal bidt de mensch in het gebed om hetzelfde : om het manna, de hemelsche substantie, de adem des lichts. De mensch snakt naar

klaarte, naar straling, naar bevruchting met licht. Hij snakt naar verlossing uit zijn ingekapselden ik-vorm, naar den uit- en overgang in het Levensgeheel.

Hoe wonderlijk is de uitwerking van het gebed ! De verlorene hervindt zichzelf, de neergetrapte richt zich op, de twijfelende grijpt moed en over den gejaagde daalt rust neer. De mensch kent zichzelf niet terug. Na zijn gebed is hij een ander geworden.

Dààrom is de mensch nooit alleen, want het Heilige is hem altijd nabij en hij kan elk oogenblik met zijn wenschen, begeerten, nooden, zorgen en klachten tot het Heilige gaan. Wat een rust, dat in de oneindige ruimte een Iets en een Iemand, een Partner, een Gij-macht aanwezig is, die ons onder haar vleugelen beschermt als een hen haar kiekens.

Wat gebeurt, wordt buitenwereldlijk gewild en tot een goed einde gebracht. Ook in het onzinnig lijkende regeert een doel, een hooger verstand.

OPENBARING.

Deze kennis, de kennis dat werkelijk een kosmisch Gij-Wezen bestaat, ontvangt de mensch als een spontane zekerheid. Men noemt dit openbaring. Openbaringen zijn onmiddellijke en beeldlooze boodschappen. Ze zijn in oorsprong enkel indrukken, invloeden, uitstortingen van goddelijken aether. De mensch ontvangt en verwerkt ze in zijn verstand. Het verstand verwerkt dan het onvoorstelbare tot iets voorstelbaars. Zoo ontstaat leer, moraal, gedachtenstelsel.

Men kan het wezen der openbaring ook met de suggestie vergelijken. De Oneindigheid zendt *wil* uit en de mensch ervaart een *moeten.*

Zelfs de door rede gewonnen kennis berust in laatste instantie op openbaring. De denker en geleerde ontvangt de eerste, stootgevende gedachte steeds door ingeving. De mensch kan niets uitdenken, hij kan enkel nadenken. Hij kan evenmin uitvinden, doch slechts vondsten doen, sluiers wegtrekken, ontdekken. Een openbaringskarakter bezitten vooral de religieuze filosofische en kunstzinnige verrichtingen.

WEDEROM DE STILTE.

De openbaring omtrent hetgeen recht en waar is, ontvangt de mensch het zuiverst in de stilte. In de communicatie met den Gij-in-den-kosmos mag de mensch dan ook niet toelaten, dat anderen, ook hij zelf niet, daar tusschendoor praten. Hij moet zich afsluiten, buiten en binnen stilte maken, zooals Kierkegaard het heeft uitgedrukt : «Naar mate zijn gebed inniger werd, had hij steeds minder te zeggen ; tenslotte werd het heelemaal stil. Hij werd stil en wat een zoo mogelijk nog grooter tegenstelling met spreken is, hij werd..... hoorder. Hij meende eerst dat bidden is spreken, maar hij leerde, dat bidden niet alleen zwijgen is, doch luisteren.»

En zoo is het, besluit Huebner. Bidden is niet zichzelf hooren praten, bidden is stil worden en stil zijn en wachten tot de bidder God hoort.

Krishnamurti en de dynamiek van het leven

Zijn toespraken te Adyar

Het Heden heeft voor den mensch de grootste waarde

Elken dag spreekt het Volle Leven in het Heden

De mensch leere het denken in tegenstellingen af

In dit hoofdstuk vestig ik de aandacht op Krishnamurti, want hij heeft zich ontwikkeld tot een der fijnste denkers van onzen tijd. Voor zijn karakter had ik allang bewondering, voor zijn denken wilde de waardeering slechts héél langzaam groeien, omdat een enkele openbaringsflits door hem geschonken, door zooveel duisters telkens weer werd toegedekt, maar ik heb nu neiging te gaan erkennen, dat de hoofdschuld bij mij zelf lag. Ten eerste, omdat zoo'n zware denklast en denkerfenis van het verleden moest worden meegesleept ; ten tweede omdat Krishnamurti voor zijn gedachten de vormen nog niet gevonden had en ten derde een zeker wantrouwen, dat de gebrekkige vormen minder nieuws verborgen dan deze fiere eenzame Oosterling zich scheen te..... verbeelden.

Welnu, uitte ik eenigen tijd geleden het vermoeden dat Stanley Jones zijn meesterwerk heeft geschonken, deze keer getuig ik hetzelfde van *Krishnamurti's* nieuwe geschrift, uitgegeven door de Star Publishing Trust en getiteld : *Toespraken van Krishnamurti te Adyar in Britsch-Indië.* (Reelaan 10 Bosch en Duin.)

Op een uitnoodiging heeft Krishnamurti zich in de bakermat en het hoofdkamp der Theosofen begeven. Men krijgt uit de interrupties tijdens de toespraken, de gestelde vragen en de houding van sommige gastheeren den indruk, dat men hoopte, den voedsterling van Annie Besant in de theosofische schaapskooi terug te krijgen. Als dat de bedoeling is geweest, mislukte zij volkomen. Beleefd en hoffelijk, maar op een wijze, welke geen twijfel overlaat, heeft Krishnamurti ook deze verleiding van de hand gewezen, even fier als toen men in het Sterkamp den wereld-

leeraar in triomf door de wereld wilde voeren en hem alle schatten der aarde beloofde. Misschien hebben de theosofen nooit een goedmoediger maar ook scherper en geestiger criticus in hun vergadering gehad dan deze jonge man, die in zijn overtuigingsmoed werkelijk de herinnering aan den Man van Nazareth levendig maakt.

De wereld kreeg in Krishnamurti een werkelijk zeldzaam hoog, haast weergaloos hoog karakter.

Maar ook zijn denken heeft m.i. beslist aan kracht en helderheid gewonnen. Men overtuige zich daarvan in de eerste plaats, door zelf dit voortreffelijke geschriftje te lezen, want men moet het in zijn geheel kennen, om te begrijpen, waarom Krishnamurti in het Heden ziet de «eeuwigheid», in het zelfbewustzijn «begrensd bewustzijn», in intelligente kritiek de «vervulling», welke uitsluitend in het Nu is, omdat zij beteekent de handeling in harmonie van verstand en hart.

Door dit boekje komt Krishnamurti ongetwijfeld veel dichter ook tot den Westerling o.a. door wat hij over den twijfel zegt. Neen, verbeeld u, dat Krishnamurti den *methodischen* twijfel van Descartes zou willen leeren — hij wil nog altijd niets *leeren*, al lijkt hij daarvoor wel weer een beetje minder huiverig te worden, maar hij noemt den twijfel toch «de balsem die heelt».

Een groot bezwaar heb ik nog tegen hem : Hij kent het «geloof» alleen als leerstelling en dogma en niet als «vertrouwen», om niet van... Godsvertrouwen te spreken.

Gewild of niet-gewild, maar ook Krishnamurti brengt in dit geschrift een bijdrage tot het : *Christenen van alle landen vereenigt U !*

KRISHNAMURTI EN DE OORLOG.

Ik ga nu wat uit het slot van het boekje over vertellen.

Waar nationalisme is, zegt Krishnamurti, moet oorlog zijn.

Dat is onvermijdelijk. Persoonlijk zou ik me niet met oorlogsdaden, van welken aard ook, willen inlaten, omdat ik geen nationalist ben, geen klasse-geest heb, noch zucht naar bezit. Ik zou niet dienst nemen in het leger, noch op eenige andere wijze hulp verleenen. Ik zou echter tot een juist begrip willen komen omtrent deze dingen, vóór er oorlog dreigt uit te breken.

Voor het oogenblik is er nu ten minste geen oorlog gaande. Wanneer er oorlog uitbreekt, wordt er ophitsende propaganda gevoerd, er worden leugens verteld tegen den veronderstelden vijand ; vaderlandsliefde en haat worden aangewakkerd, de menschen raken hun bezinning kwijt in hun vermeende toewijding voor hun eigen land. «God staat aan onze kant», schreeuwen ze, «en het onrecht is bij den vijand». En alle

eeuwen door hebben ze diezelfde woorden uitgekreten. Aan beide kanten strijdt men in naam van God ; aan beide kanten zegenen priesters — buitengewone gedachte — de wapenen. Ze gaan nu zelfs de bommenwerpers zegenen, zoo worden ze verteerd door de ziekte, die de oorlog in het leven roept : *het nationalisme, hun eigen klasse of persoonlijke veiligheid.* Terwijl we dus nog vrede hebben — hoewel «vrede» een eigenaardig woord is, om louter het stopzetten van gewapende vijandelijkheden mee uit te drukken — terwijl we, in elk geval, elkaar niet inderdaad dooden op het slagveld, kunnen we tot juist begrip van de oorzaken van de oorlog komen en ons losmaken van deze oorzaken.

De vraag is dus niet, wat ge zult doen wanneer er oorlog uitbreekt, maar wat ge nu doet om oorlog te voorkomen.

Gij, die mij altijd mijn negatieve houding verwijt, wat doet gij nu om de eigenlijke oorzaak van de oorlog zelf uit te roeien ? Ik spreek over de werkelijke oorzaak van alle oorlogen, niet alleen van de zeer nabije oorlog, die onvermijdelijk dreigt, nu elke natie aan het opstapelen is van wapenen. Zoolang de geest van nationalisme bestaat, de geest van klasse- en standsonderscheid, de geest van speciale eigenaardigheden en van het haken naar bezit, *moet* er oorlog zijn. Ge kunt dit niet voorkomen. Indien ge werkelijk het vraagstuk van de oorlog onder het oog ziet, zooals ge dit nu zoudt moeten doen, zult ge een bepaalde handeling, een bepaalde positieve daad moeten verrichten ; en door uw handeling zult ge meewerken aan het doen ontwaken van intelligentie, want daardoor alleen kan oorlog voorkomen worden. Om daartoe te komen moet ge uzelf echter verlossen van die ziekte van «Mijn God, mijn vaderland, mijn familie, mijn huis.»

KRISHNAMURTI EN DE VREES VOOR DEN DOOD.

Voor hem, die steeds in vervulling leeft, (handelen in harmonie van verstand en hart) bestaat geen vrees voor den dood. Indien we waarlijk elk oogenblik, elken dag volledig leven, kennen we geen vrees voor het «morgen». Ons verstand schept echter onvolledigheid van handeling en zoodoende de vrees voor het «morgen». We zijn door godsdienst, door de maatschappij stelselmatig opgevoed tot onvolkomenheid, tot uitstel en deze helpen ons om de vrees te ontloopen, omdat we morgen moeten afmaken wat we vandaag niet kunnen volbrengen.

Ge kunt wel zeggen : «ik zal voortleven aan gene zijde ; ik zal veel gelukkiger zijn en zal daar beter werk verrichten, dan ik hier kan doen». Maar uw woorden zijn *slechts woorden.*

Ge hebt angst voor den dood, omdat uw dagen onvolledig zijn, omdat er nimmer vervulling is in uw handelingen. Gelooft ge ook niet ? Wanneer uw denken gevangen zit in een geloof, zooals geloof in het verleden of in de toekomst, dan kunt ge een ervaring niet volkomen begrijpen. Wanneer ge bevooroordeeld zijt in uw denken, dan kunt ge een ervaring niet in de daad zelf volledig begrijpen. Daarom zegt ge, dat ge «morgen»

noodig hebt, om die handeling volledig te maken en ge zijt bang dat dat «morgen» niet zal komen. Wat u te doen staat, is te trachten te ontdekken wat u in den weg staat om volledig, zonder de begrenzing van het eindige, te leven ; en ge zult bemerken dat het de herschenschim van een einddoel, van een zekerheid is, waarin uw geest verstrikt is, nl. in het waanbegrip dat er een eindpunt bereikt moet worden. Indien ge aanhoudend het oog gericht hebt op de toekomst, waarin ge resultaat zoekt, winst wilt behalen, wilt slagen, wilt overwinnen, dan moet uw handeling in het heden wel beperkt, wel onvolledig zijn. Wanneer ge handelt volgens uw geloofsovertuigingen of principes, moet uw handeling wel beperkt en onvolledig zijn. Een handeling, die is gegrond op geloof, brengt geen vervulling ; zij is slechts een resultaat van het geloof.

KRISHNAMURTI EN KLASSENONDERSCHEID.

«Klasse-onderscheid» eindigt slechts, wanneer er geen tempels, geen kerken meer zijn, eveneens geen moskeeën of synagogen meer ; want Waarheid, God, is niet besloten in een stuk steen, in een gesneden beeltenis ; vier muren kunnen Hem niet omvatten. Die werkelijkheid bevindt zich niet in één enkele van deze tempels, evenmin ligt ze in een der ceremonieën, die daarin worden verricht.

Werkelijkheid is geen symbool. Werkelijkheid *heeft* geen symbool. *Zij is.* Ge kunt er geen gesneden beeltenis van maken, het begrenzen door een steen, door een ceremonie of door een geloof.

De oorzaak, de wortel van dit alles, van tempels, nationalisme, van uitbuiting, drang naar bezit, ligt in uw begeerte naar zekerheid en steun. Uw eigen zucht naar verkrijgen is de aanleiding dat er ontelbare uitbuiters bestaan, het doet er niet toe of ze kapitalisten, priesters, leeraren of geestelijke leiders zijn ; en gij laat u uitbuiten.

Op één manier slechts kunt ge al deze vraagstukken aanpakken en wel bij de wortel. Indien ge ze bij de wortel aanpakt, zal dit een ontzaglijke revolutie ten gevolge hebben ; vaders zullen opstaan tegen hun zonen, broeders tegen broeders. Het zal dan een tijd zijn van het zwaard, van strijd voeren, niet van vrede, omdat het verderf en het verval zoo groot zijn.

REINCARNATIE EN BROEDERSCHAP.

Ik geloof niet, dat reïncarnatie belangrijk is ; ik geloof niet, dat zij in wezen eenig ding oplost. Gij zegt : «Ik was in mijn vorige leven met iemand getrouwd en in dit leven ben ik met een ander getrouwd ; geeft dit feit nu niet een gevoel van broederschap, of genegenheid, of eenheid ?» Wat een eigenaardige gedachtengang ! Ge verkiest een mysterieuze broederschap boven die der werkelijkheid. Ge zoudt hartelijk willen zijn vanwege verwantschap, niet omdat genegenheid natuurlijk, spontaan, zuiver is. Ge wenscht te gelooven, omdat geloof u steun geeft. Dat is de oorzaak van de vele klasse-indeelingen, de oor-

logen en het voortdurend gebruik van dat onzinnige woord «verdraagzaamheid». — Wanneer ge geen verdeeldheid van geloofsovertuigingen hadt, geen reeksen idealen, wanneer ge werkelijk volkomen menschen waart, dan zou er ware broederschap zijn, ware genegenheid, niet die kunstmatige houding die ge broederschap noemt.

Of ge wel of niet in reïncarnatie gelooft, lijkt mij van zeer ondergeschikt belang ; dat geloof is als een stuk speelgoed, het is iets pleizierigs ; het lost niets op, omdat het alleen maar uitstelt. Het is slechts een verklaring en verklaringen zijn als stof voor dengene die zoekt. Voor elke smart hebt ge een logische, passende verklaring. Wanneer iemand blind is, verklaart ge zijn harde lot in dit leven door middel van reïncarnatie. Ongelijkheden in het leven redeneert ge weg door reïncarnatie, door het begrip evolutie. Zoo hebt ge met verklaringen de vele vraagstukken den mensch betreffende, afgedaan en ge hebt opgehouden te leven. *Het volle leven sluit bij voorbaat elke verklaring uit.* Voor den mensch, die werkelijk lijdt, zijn verklaringen niet meer dan stof en asch. Maar voor hem die troost zoekt, zijn verklaringen noodzakelijk en uitstekend. Er bestaat niet zooiets als troost. Er is alleen *inzicht* en inzicht is niet gebonden aan geloofsovertuigingen of zekerheden.

DE WAARDE VAN WIL EN KARAKTER.

«Wat is er te zeggen met betrekking tot wil en karakter en welke wezenlijke waarde hebben zij voor het individu ?» Van mijn gezichtspunt uit : *geen.* Maar dat beteekent niet, dat ge zonder wilskracht en zonder karakter moet zijn. *Denk niet in tegenstellingen.* Wat bedoelt ge met «wil» ? Wilskracht is het gevolg van weerstand. Wanneer ge iets niet begrijpt, wilt ge het overwinnen. Alle overwinning is slechts slavernij en daardoor weerstand en uit die weerstand groeit de wilskracht, het begrip «ik moet en ik moet niet.»

Ik zeg dat de eenige manier van leven is, te leven zonder weerstand, hetgeen niet beteekent lijdelijk ; het wil niet zeggen dat ge u willoos en stuurloos her- en derwaarts moet laten slingeren. Wil is het resultaat van onjuiste waarden ; en wanneer ge de waarheid inziet, verdwijnt het conflict en tegelijk daarmee de ontwikkeling van den weerstand, die wil genoemd wordt.

Maar zoo'n begrijpenden, plooibaren, waakzamen geest, een geest die niet gebonden, niet hebzuchtig is, voor zulk een geest bestaat er geen weerstand, omdat hij begrijpt ; hij ziet de onjuistheid van weerstand in, want hij is als water. Water zal elken vorm aannemen en toch blijft het water. Maar gij wilt gevormd worden naar een voorbeeld, omdat ge niet het volledige inzicht hebt. Ik zeg u dat, wanneer ge in vervulling, wanneer ge volledig handelt, ge niet meer naar een voorbeeld zult zoeken en uw wil zult inspannen om u aan te passen aan dat voorbeeld, want het zuivere inzicht is een toestand van voortdurende bewegelijkheid en dat is eeuwig leven.

KRISHNAMURTI EN DE TECHNIEK.

Er is vooruitgang op het gebied van de technische wetenschap, vooruitgang met betrekking tot machines, automobielen, moderne gemakken en de verovering van de ruimte. Maar ik heb niet dat soort vooruitgang op het oog, omdat vooruitgang op het gebied van de technische wetenschap steeds voorbijgaand moet zijn ; in deze dingen kan nooit de vervulling voor den mensch liggen.

In technischen vooruitgang kan voor den mensch geen vervulling gelegen zijn. Er zullen betere auto's, betere vliegtuigen, betere machines komen, maar de vervulling wordt niet verwezenlijkt door middel van dit voortdurende proces van technische perfectioneering, al ben ik niet tegen machines.

Volgens mij kan er geen volledigheid van handeling ontstaan door middel van vooruitgang, omdat vooruitgang tijd omvat en tijd leidt niet tot vervulling. *Vervulling ligt uitsluitend in het heden, niet in de toekomst.* Wat weerhoudt u er van, volledig te leven in het heden ? Het verleden, met zijn vele herinneringen en belemmeringen.

Ik zal het anders zeggen. Omdat er keuze is, moet er die zoogenaamde vooruitgang zijn in de essentieele en in de onessentieele dingen; maar op het oogenblik dat ge het essentieele bezit, is het reeds het onessentieele geworden. En zoo gaan wij door, voortdurend ons bewegende van het onessentieele in de richting van het essentieele, dat op zijn beurt weer onessentieel wordt en deze vervanging noemen wij vooruitgang. Maar *volmaaktheid is vervulling,* dat wil zeggen de harmonie tusschen verstand en hart tijdens de handeling. Er kan niet zulk 'n harmonie zijn, wanneer uw geest gevangen is in een geloof, in een herinnering, in een vooroordeel, in een begeerte. Omdat gij gevangen zijt in deze dingen, moet ge daarvan los komen en ge kunt alleen dàn vrij worden, wanneer gij als individu hun ware beteekenis hebt uitgevonden. Dat wil zeggen, ge kunt alleen dàn harmonisch handelen, wanneer ge hun ware beteekenis ontdekt door critisch te zijn, door hun bestaande waarden in twijfel te trekken.

DE KUNSTMATIGE BELEMMERINGEN VOOR HET VRIJE LEVEN.

Wij hebben *kunstmatige belemmeringen* geschapen. Het zijn geen echte belemmeringen, die den bodem der dingen raken ; zij zijn kunstmatig. We hebben ze in het leven geroepen omdat wij iets zoeken : belooning, zekerheid, troost of vrede. Om zekerheid te krijgen, om ons te helpen conflict te vermijden, hebben we vele hulpmiddelen noodig, veel steun. En deze hulpmiddelen, deze steunpilaren zijn zelftucht, leiders en geloofsovertuigingen.

Ik ben op al deze dingen meer of minder diep ingegaan. Wanneer ik nu over deze dingen spreek, denk dan toch vooral niet in tegenstellingen, want dan zult gij het niet begrijpen. Wanneer ik zeg dat zelfbeheersching een belemmering is, meen dan niet dat ge daarom in het geheel geen beheersching moet be-

zitten. Ik wil u de oorzaak van de zelfbeheersching laten zien. Wanneer ge die begrijpt, dan is er noch die zelf opgelegde beheersching, noch zijn tegenstelling, maar dan is er *waarachtige intelligentie.*

REDELIJK INZICHT.

Om nu te verwezenlijken wat we verlangen — en wàt we verlangen is in wezen onjuist, omdat het gebaseerd is op het denkbeeld van de tegenstelling als surrogaat — hebben we kunstmatige hulpmiddelen gevormd zooals zelfbeheersching, geloof, leiding. Zonder zulk een geloof, zulk een gezag, wat toch slechts belemmeringen zijn, voelen wij ons verloren ; dus worden we slaven en worden we uitgebuit.

Een mensch, die krachtens zijn geloof leeft, leeft niet wezenlijk ; hij is begrensd in zijn handelingen. Maar de mensch die werkelijk *los* is van eenig geloof, die wezenlijk *vrij* is van de drukkende last der kennis, *omdat hij begrijpt,* voor dien mensch bestaat de verrukking, voor hem leeft de waarheid. Wees op uw hoede voor den mensch die zegt : «ik weet», want hij kan alleen het statische kennen, het begrensde, nooit het levende, het oneindige. De mensch kan alleen zeggen : «Er is», maar dat heeft niets te maken met kennis. De waarheid is een eindeloos worden ; zij is onsterfelijk ; zij is het eeuwige leven.

HET LOON DAT HET HEDEN BRENGEN KAN.

Gij hebt met het onbekende niet te maken. Neem u in acht voor hem, die u het onbekende, de waarheid of God beschrijft. Zulk een beschrijving van het onbekende biedt u een middel om de werkelijkheid te ontvluchten ; en bovendien tart de waarheid alle beschrijving. In dit ontvluchten is geen inzicht, is geen vervulling. In ontvluchten is alleen sleur en verval. Waarheid kan noch verklaard, noch beschreven worden. *Zij is.* Ik zeg, dat er iets oneindig liefelijks bestaat, dat niet onder woorden gebracht kan worden ; als dat toch werd gedaan, zou het vernield worden ; het zou niet langer waarheid zijn. Maar ge kunt dat liefelijke, deze waarheid onmogelijk leeren kennen door er vragen over te stellen ; gij kunt het alleen leeren kennen, als gij het bekende hebt begrepen, als de volle beteekenis van wat vlak voor u ligt tot u is doorgedrongen.

Wanneer ge uw leven grondvest op het gezag van wat voorbij is, of op de hoop in de toekomst, wanneer ge u, in uw handelingen, laat leiden door de vergane grootheid of de voorbije denkbeelden van een leider, dan leeft ge niet echt ; ge bootst dan alleen na en handelt als een raadje in een machine. En wee zulk een mensch ! Het leven houdt voor hem geen geluk, geen rijkdom in, doch slechts holheid, ledigheid. Leven is nimmer eindigende beweging. *Daarom leeft volledig en natuurlijk als een bloem, want daarin is onsterfelijkheid.*

De boodschap der Geesten

Zij wordt het best in stilte gehoord

Kritiek op het huidige Spiritisme

Ook de Boodschap ziet in het Koninkrijk Gods de eenige uitkomst

Zij herhaalt : Christenen van alle landen, vereenigt U

Na lange aarzeling breng ik voor het eerst een z.g. occult boek in deze bundel.

Het heet *De boodschap der Geesten,* opgeteekend door *ir P. J. Carrière—Bilheimer,* van een Voorwoord voorzien door Dr Herman Wolf en uitgegeven bij A. W. Sijthoff's Uitgevers Maatschappij te Leiden.

In een inleiding vertelt ir J. F. Carrière de wordingsgeschiedenis van het boek. Hij en zijn vrouw kwamen toevallig met het planchette-schrijven in aanraking, gingen, hoewel Mevr. Carrière in den aanvang afwijzend er tegenover stond, aan het oefenen en kregen den inhoud van het boek door geesten, die zich aankondigden als Gunivera en Mesalina. De eerstgenoemde schonk tevens een verzameling liederen, welke bij dezelfde uitgeefster het licht hebben gezien en welke beter zijn van inhoud dan van vorm. Een bijzondere dichteres lijkt Gunivera mij niet.

Ik laat de wordingsgeschiedenis geheel in het midden, doch verklaar gaarne in de overtuigingseerlijkheid van het echtpaar Carrière te gelooven. Verder kan ik onmogelijk gaan, want voor mij heeft de Boodschap geen enkel overtuigend bovenaardsch merkteeken. De inspireerende «geesten» blijken goed op de hoogte van onze aardsche kerkgeschiedenis en zij hebben blijkbaar ook de geschiedenis van onze philosophie met aandacht gevolgd.

Zooals bijna alle occulte boeken is ook dit boek niet zonder innerlijke tegenspraak en nu en dan van een vermoeiende breedsprakigheid. Ook vaak duister. In dit opzicht zijn de lessen van Gunivera typeerend. Dat hoofdstuk lijkt mij het zwakst. De «inspiraties» van Mesalina staan mij beter aan, al geldt van het heele boek, dat de twee auteurs over het Hiernamaals

zeer weinig vertellen, terwijl zij trouwens ronduit erkennen, er weinig van te weten.

Beide auteurs pleiten voor het Spiritisme, doch niet zonder kritiek — soms vrij scherpe — op de huidige practische beoefening van die geestesrichting.

Ik koos dit boek dan ook in de eerste plaats uit een zekere opportuniteitsoverweging. Mesalina hoort in de stilte dezelfde stemmen als b.v. Wannée en Dr Stegenga vernamen ; zij ziet in het Christendom dezelfde fouten als een Stanley Jones ; zij haat het dogma en de onvrijheid als een Krishnamurti ; zij eischt voor de nieuwe menschheid een godsdienstig fundament als prof. Mennicke ; zij bewondert de opoffering van een Albert Schweitzer ; zij verkondigt kortom dezelfde idealen voor een nieuwe wereldorde en een nieuwe menschheid, welke wij schier elken Zondag uit Westen en Oosten mochten vernemen en daar zij vooral het groote wereldleger der spiritisten en occultisten bereikt, voert zij nieuwe troepen aan voor de groote worsteling, welke staat gestreden te worden tusschen het Koninkrijk van Marx en Lenin en het Koninkrijk Gods. Het leger van het laatstgenoemde schijnt er in de huidige wereld nog zoo zwak voor te staan, dat elk nieuw contingent met blijdschap moet worden begroet.

Deed ik eigen zin, dan plaatste ik hierboven, «Boodschap van den Geest», want ik geloof, dat het stralen van den Algeest zijn, welke in deze benarde tijden vele menschenharten raken, tot inzicht brengen en menschenzielen trekken naar Zijn Licht.

STILTE EN EENZAAMHEID.

Het is moeilijk — aldus Mesalina — in het leven de eenzaamheid te vinden.

De groote denkers hebben steeds de eenzaamheid gezocht en zij vermochten licht te brengen krachtens hun bijzonderen aanleg, maar stellig niet alleen daardoor. Er zijn zeer veel menschen, die van nature een fijn-bewerktuigde ziel hebben meegekregen, doch nimmer worden hun gaven in de wereld ontplooid. Zij gaan op in het groote, zij worden gemeenschapsmensch, die voorbestemd waren om eenzaamheidsmensch te zijn.

Anders is het gegaan met de groote wijzen der aarde. Zij hebben hun eigen aanleg doorzien en met taaie volharding hebben zij zich aan de wereld ontworsteld om die eenzaamheid te vinden, waar hun ziel zich in stilte kon ontvouwen, zooals de uitgekomen vlinder staat te trillen op den afgeworpen cocon.

Wat zouden er oneindig veel meer goede en wijze menschen zijn, als de boodschap der eenzaamheid beter begrepen werd !

Wanneer de wereld haar stoffelijke nooden zelf niet genezen kan, is er enkel uitzicht in het geestelijke maar nooit is verbe-

tering te bereiken in de macabere zalen van staatswetenschap en politiek, noch in de hedendaagsche bouwvallige kerken.

Het wonderlijke, essentieele, het onverklaarbare leven, dat nog nimmer uit de doode stof geschapen is, de adem van iets hoogers, de schakel aan het onzienlijke, het is in ieder minuscuul menschje aanwezig.

Verstrooit U, zou ik willen roepen, *ontvlucht de menigte, zoekt U zelf, gaat tot de natuur en neemt eens den tijd om rustig na te denken.* Wat is er van de vonk in Uw hart gebleven, die in Uw jeugd zoo hoopvol gloeide en die als het altaarlampje om gestage en oplettende verzorging vroeg ? Gij zijt gemeenschapsmensch geworden en ge hebt de oliepit veronachtzaamd ; ge hebt toegestaan, dat anderen haar uitbliezen en ge lachte om haar geknetter en gewalm.

Toch *laat* dit licht zich niet dooven en er staan altijd weer wezens gereed, die met liefde en geduld U het vuur weer willen reiken. Maar het zijn geen wezens van de aarde en gij vindt ze alleen in de eenzaamheid.

Er zouden veel meer wijzen zijn, als de menschen de eenzaamheid zochten. Wijsheid is een hoogere gave en zij komt niet langs den weg der zintuigen. Zij zweeft in de lucht, zij bloeit als een bloem, die geplukt wenscht te worden, maar de menschen hebben geen oogen, tenminste geen geestelijke oogen, en de dwazen hebben geen ooren, dat wil zeggen, geen geestelijke ooren.

Zet toch die muziek eens stil, die de gansche dagen en nachten over de aarde schettert en de fijnere stemmen der geesten overstemt !

Het is in de stilte, dat onze ziel haar schoonste taal kan spreken en het is in de stilte, dat zij een gesprek kan voeren met stemmen, die uit andere stilten komen.

Men zegt wel, dat wie luistert naar de stemmen der geesten in waarheid niets anders beluistert dan stemmen der eigen ziel. Maar gesteld dat het niet anders ware, zou het iets afdoen aan het wonder dezer opbouwende lessen. Maar hoe het ook zij, de stemmen *zijn* er en zij vermanen ons weer te keeren naar ons verloren paradijs van idealisme, dat wij in zwakheid vrijwillig verlaten hebben, doch waarin wij vrijwillig terug kunnen keeren, toegerust met de krachten van den sterken, rijpen mensch.

Ik heb U een boodschap te brengen, niet ik alleen, maar velen, velen, en wij zoeken naar ooren, die ons hooren willen, en wij smachten naar oogen, die ons kunnen zien.

Maar de boodschap komt in de eenzaamheid en zij is voor alle zielen afzonderlijk.

DE HARTSTOCHT NAAR BEWIJS.

Er is een verfoeilijke drang in alle menschen aller tijden geweest om het onbegrepene en bovenzinnelijke te willen bewijzen. Hoewel de mensch zelfs niet in staat is, te bewijzen, dat hij leeft en de buitenwereld om hem bestaat, hoewel eeuwen en eeuwen de onbewijsbaarheid van het bovenzinnelijke hebben

bewezen en het nieuwste natuuronderzoek het oude aan het wankelen brengt, heeft de kleine mensch niets van het werk zijner voorgangers geleerd en roept hij als een boos, onwetend kind om bewijzen, die niet te geven zijn.

Men meet geen afstanden met een liter, men schat geen sterrenafstanden met den microscoop, *men verkrijgt geen geloof door bewijzen.*

De komst van het geloof in een menschenhart is een proces, dat geheel buiten het zinnelijk waarneembare omgaat.

En zoolang het Spiritisme in het stadium verkeert dat overal opgeheven gezichten angstvallig om bewijzen vragen, zoolang kan de Boodschap der Geesten niet doordringen tot der menschen ziel.

«Wij wenschen geen geloof meer, wij wenschen wetenschap» is tegenwoordig het wachtwoord van vele Spiritisten !

Wij willen wetenschap ! Och arme, moeten wij ons altijd nog voeden met steenen en hebben duizenden jaren van verdeeldheid en godsdienststrijd ons niet geleerd, dat wetenschap geen zielen voedt en dat ieder geloof, dat door de koude vleugels der wetenschap wordt aangeraakt, onontwijkbaar in verstarring en dogma versteent ?

Het geloof is juist het volkomen ondogmatische, het volkomen onbewezene, het innig vertrouwde en toch onuitsprekelijke. Zooals de stof haar levenskracht put uit de onverklaarde levenskiem, zoo put de geest zijn levensmoed en vertrouwen uit de onbegrepen, onbewezen, doch diep gevoelde liefde, die de boosheid der wereld doordringt. Het geloof in het goede en het geloof in het moreele vormen de draagpijlers van alle geestelijk leven en allen vooruitgang.

Want het Spiritisme met al zijn bewijzen en proeven, zijn tafeldansen, materialisaties en apporten, mag een wetenschap zijn en een heel belangwekkende wetenschap, de Boodschap der Geesten is een geloof, zooals het Christendom en het Boeddhisme en vele andere een geloof zijn.

De Boodschap der Geesten is dan ook volkomen bedoeld als een oproep aan de menschenzielen, om zich los te wikkelen uit de spinnewebben van wetenschappelijkheid en dogma en met een open hart de lafenis te ontvangen, die geesten voor hen putten uit een bron, die niet op de kaart aanwezig is.

De wederopbouw der vervallen wereld kan van de kerken niet uitgaan en nog minder van een gemeenschap van menschen, die dor is als verdroogde infusoriënaarde. Wederopbouw der wereld is gebonden aan wederopbouw der menschenzielen.

De Boodschap der Geesten is een nieuwe loot aan den ouden stam van het geloof.

Luister naar de geesten, zij weten meer dan gij. Zij zien in alle kerken schatten liggen, die zij samen zouden willen brengen in één groote kerk. Zij zien in alle harten reine, moreele gevoelens aanwezig, die zij samen zouden willen voegen tot één krachtig gevoel van samenhoorigheid in God.

Het is der Geesten Boodschap, uit alle kerken de stille, reine

leer te puren en de kapellen te vernietigen, die zijn opgericht voor heiligen van menschenmaaksel.

JEZUS CHRISTUS EN HET DOGMA.

Ik wil hier één ding met nadruk constateeren : ik beroep mij niet op de uitspraken van Jezus, omdat ik Hem een absolute autoriteit toeken, maar omdat Hij de bij uitstek zelfstandige is, Die evenals vele andere wijzen, de essentie van allen godsdienst begrepen heeft, omdat wij in Zijn bewaard gebleven woorden een bij benadering zuivere bron aanboren, die haar voedsel vindt in de Groote Bron, Die wij God noemen.

Wanneer ik mij beroep op de uitspraken van Jezus van Nazareth, dan zie ik in Hem den machtigen vriend van de vrijheid der ziel en den ontzaglijken vijand van het verouderde dogma.

Waar is in Jezus' leer ooit sprake van een dogma ? Heilige verontwaardiging had Hij over voor Farizeërs en Schriftgeleerden en het breken van den korenaar was voor Hem geen schenden van den Sabbath.

Toen Zijn levenwekkende leer reeds lang op de aarde verklonken was, toen het Godsrijk niet komen wilde, dat de stof aanbiddende menigte zich voorstelde op grondslagen van jaspis en saffier, toen kreeg zij angst, dat die heele vreemde, onbegrepene, onstoffelijke leer verloren zou gaan en met ijver is op geschreven, wat van des Grooten Meesters woorden in de legende gebleven was.

De kerk zegt het, de wet zegt het, de partij zegt het, het reglement zegt het ; o, mensch, wanneer zult gij zelf iets zeggen en zult gij de banden verbreken, die gij zelf om uw ziel hebt gestrikt ?

Durf te spreken, durf te getuigen en de dogma's zullen vallen als voor het bazuingeschal de muren van Jericho.

Maar de kerk heeft haar middelen, die den leden den lust tot spreken beneemt.

O, hadden de geesten der sferen de macht om deze krocht af te breken, zij zouden in haar plaats een altaar willen bouwen voor alle kinderen der menschheid, die den moed hebben gehad, uit innerlijke vrijheid en overtuiging te breken met banden, die vergaan en verouderd waren.

HET SPIRITISME.

De menschen roepen hun dooden op, (elders in 't boek wordt beslist ontkend dat dooden opgeroepen kunnen worden. Rad.) ondoordacht en gedreven door zelfzucht en zij vragen, vragen, met een brandenden lust om te weten en zij wenden mismoedig het hoofd af, als het antwoord onbevredigend is. Zij verbazen zich en zij vragen nog dringender : «Vertel mij iets over uw leven, en verklaar mij den zin van het mijne, gij, die alles weet !»

De antwoorden zijn vreemd en dom en bekrompen. «Was dat mijn verstandige vader ? Was dat mijn gevoelig kind ?» Zoo

vragen de menschen en klagen en werpen de onrijpe vrucht van zich, die zij begeerig van een te jongen boom plukten.

Zij eischen een ding, dat onmogelijk is.

DE DOODEN WETEN HET EVENMIN ALS ZIJ.

In hun eerste rust gestoord, die hun ziel dient tot een voorbereiding tot stijging, worden zij wreed aan hun neerhangend gewaad getrokken, neergehaald van de eerste trede, die naar onbekende verten voert en de menschen keeren zich schouderophalend af van de onbegrijpelijke woorden, waarmee een nauwelijks verhelderd bewustzijn zijn bevindingen in aardsche taal moet gieten, waarin het zijn uitdrukkingswijze niet vindt, zoodat menige seance verloopt in een droeve mislukking.

De dooden weten het niet.

Zij weten het evenmin als gij en ik en als de geest van een overledene in zijn mededeelingen zegt : «Het leven verschilt hier weinig van dat op aarde», dan zegt hij slechts naar waarheid, wat zijn gebrekkig waarnemingsvermogen hem leert.

Het Spiritisme, zooals het tot nu toe «beoefend» of «beleden» wordt, krijgt niet de plaats, die het toekomt. Het wordt beoefend als wetenschap, wat alleszins te rechtvaardigen is en het wordt beleden als geloof, doch voornamelijk als geloof, dat de afgestorvenen leven. Het is dus uitsluitend onsterfelijkheidsgeloof en zulk een overtuiging kan toch eigenlijk op den naam religie, dat wil zegen gebondenheid aan het Hoogere, geen aanspraak maken, teminder daar de manifestaties van gestorvenen vaak meer den lust tot sensatie dan de behoefte aan zielsverheffing bevredigen.

Een geloof moet veel rijker zijn dan het onsterfelijkheidsgeloof alleen. Een geloof moet een beter begrip over het leven geven en verzoenen met leed en dood. Een geloof moet bovenal zedelijk opvoedende waarde hebben en het meest van alles binden aan het bovenzinnelijke. Als onsterfelijkheidsgeloof wordt het Spiritisme bijna uitsluitend beleden en als zoodanig vermag het tot zekere hoogte verzoening te schenken met leven, leed en dood.

Wat de menschen van heden vóór alles noodig hebben, wat van veel meer gewicht is dan een bevredigende kijk op het doel van eigen lijden is : door het Spiritisme zedelijk te worden opgevoed. Het is niet genoeg materialisaties te zien en te zeggen : «Ik ben overtuigd spiritist». Het is volkomen nutteloos verhalen of liederen aan te hooren in het Chineesch of een andere onbekende taal. Het doel van het Spiritisme ligt veel en veel hooger.

DE VOORWAARDEN VOOR DE SCHOOL DER GEESTEN.

De voorwaarden zijn uit te drukken in de woorden van onzen Grooten Meester : «Ga al wat gij hebt verkoopen en geef het aan de armen, dan zult gij een schat in den hemel bezitten ; en kom dan, volg mij».

«Ga al wat ge hebt verkoopen», dit wil zeggen : laat u niet

meer beheerschen door de zaken, die gij uw rijkdom waant. Verlang toch niet altijd naar meer geld, ontvlucht de muffe lokalen van ijdel, kunstledig genot, kies in de stad niet uw woning als er daar buiten nog lieflijke huizen te vinden zijn, zet die muziek toch stil en luister naar het gezang van de vogels. Keer tot u zelf terug en bevrijd u van alle onnatuur.

Wat ons vóór alles in de School der Geesten wordt bijgebracht, is een verbeterd levensbegrip. Het zou eigenlijk juister zijn, te spreken van levensgevoel, want begrippen hooren thuis in de exacte en de natuurwetenschappen en gevoelens en waardeeringen in de speculatieve.

Hoe staat het dan met het levens-*gevoel ?* Hier moeten wij de lage landen reeds verlaten en ons verheffen in het land der bespiegeling. Wat hebben hier de wijsgeeren van het levensgevoel gezegd ? Ach, veel is het niet, maar het is tenminste eerlijk en minder hoovaardig dan de uitspraken der broeders beneden. Stil zijn deze geleerden en hoe verder zij voortschrijden langs den weg, die naar boven leidt, hoe zwijgzamer zij worden, totdat zij, vermoeid van het onvruchtbare zoeken, met een eenvoudig handgebaar naar boven wijzen, als wilden zij zeggen : «Daar is de Bron».

DE GENEESKRACHT VAN HET CHRISTENDOM.

Laten wij de handen inéénslaan, wij menschen van het Westen ! Laten wij niet jammeren, dat het Westen in zijn geheel zal ondergaan ; laten wij, die in naam Christenen zijn, ons liever opmaken om den onderaardschen stroom te ontdekken, die diep onder de bergen vliedt en waarvan wij de geneeskracht maar al te goed kennen !

Laten wij liever dat Christendom, dat verminkte, onteerde, vermengde, versneden, gealliëerde, ziekelijk uitgewassen Christendom, dat onbegrepen Christendom trachten te begrijpen !

Want de ware geschiedenis van het Christendom loopt niet over kruistochten, heksenprocessen, den brandstapel van Huss, den Bartholomeusnacht, de Inquisitie en de vele andere gruwelen, die in den misbruikten naam van Christus zijn verricht, noch over pauselijke banbrieven en heiligverklaringen. De ware geschiedenis van het Christendom ligt veel minder in de dingen, die het gedaan heeft dan in de dingen, die het geduld, geleden, opgeofferd en vergeven heeft op voorbeeld van den Grooten Leeraar. De ware geschiedenis van het Christendom loopt over alle fiere mannen en vrouwen, die met geestdrift hebben gestreden voor de vrijheid van de ziel en die naar hun beste weten ijverden voor het goede en edele.

Zij loopt over allen, die zijn opgekomen voor de rechten van onderdrukten, de vrijheidshelden der geschiedenis, die *met* de staatkundige vrijheid die andere vrijheid trachtten te veroveren, de vrijheid van zienswijze.

Ach, de geschiedenis is vol van zulke helden en heldinnen en men vindt ze niet alleen in de geschiedenisboeken vermeld. Millioenen kleine, vergeten levens zijn heldenlevens geweest in

den zin van de leer van Jezus en men mag met innige overtuiging zeggen, dat de geschiedenis van het Christendom twintig eeuwen lang gedragen is door de geschiedenis van het Goede, Ware en Schoone, wat er in al dien tijd is gewrocht en bereikt.

Ach, arme, kerkelijke Christenen, begrijpt gij dan niet, dat ge valsche profeten volgt ? Wat gij zoekt en nergens vinden kunt, wat uw zenuwleven ondermijnt, uw gezinsleven en staat aantast, wat de aarde verkeerd doet draaien en de wereld uit zijn hengsels licht, is uw verbroken contact met God.

En thans zijn het geen handvol Welfen en Ghibellijnen, die de eenheid van een land verscheuren, thans zijn het tot legioenen aangegroeide partijen, die Europa aan flarden trachten te rijten, zijn het Kapitalisme en Communisme, intellect en instinct, enkeling en massa, geest en stof, die elkaar naar het leven staan. Want al moge het kapitaal op zich zelf tot het stof der aarde behooren, het «Kapitalisme» in zijn geheel als regeeringsvorm is de regeering van het intellect en het Communisme is de regeering van de domme, brute kracht. De kapitalistische maatschappij is de Christenmaatschappij en het Communisme is de dood-aan-den-godsdienst-maatschappij. De intellectueelen behooren de dragers van het Christendom te zijn, en in deze hoedanigheid behooren zij den Russischen demon te bestrijden en te overwinnen.

Doch zij dragen het Christendom slechts in naam en niet in de daad en daardoor geven zij hun machtigste wapen prijs : *het overwicht van den geest over de stof*. De geest is van zoo'n wonderlijk maaksel ; één man kan millioenen menschen als gewillige schapen leiden, maar legt hij zijn toover-herderstaf uit de handen, dan staat hij als een nietige eenling tegenover een verpletterende overmacht.

Wanneer de kapitalistische maatschappij zich op *kracht* moet verlaten tegenover de communistische dan kan zij haar doodsgebed uitspreken, doch wanneer zij haar *geestelijke* meerderheid op verstandige wijze benut, dan kan zij de woeste horden terugdringen in hun spelonken van duisternis, waar zij sterven door gebrek aan voedsel en lucht.

Beschaafde menschen van Europa, zijt gij daarom meester op alle wapenen van het weten, dat gij ze niet gebruikt ? Is de leer van Jezus daarom twintig eeuwen verder gedragen, dat het u nu aan moed en vertrouwen ontbreekt ? Zijt ge ingedommeld over den Bijbel en zijn uw zielen krachteloos geworden ?

Een schip zonder stuurman is uw werelddeel, in grooten storm.

HET KONINKRIJK GODS DE EENIGE UITKOMST.

Het Koninkrijk Gods is de ideale communistische maatschappij en het is ook eigenlijk de eenig mogelijke maatschappij, die met den geest van het Evangelie strookt, maar het daalt niet als een Duizendjarig Rijk op aarde neder. Het moet wel degelijk beschouwd worden als het Koninkrijk Gods, wat de Grootste aller zieners met zijn geestesoog zag. Maar het moet

op de aarde verrijzen en langzaam, heel langzaam uit mooie, gelijke, vaste steenen worden gebouwd. Er is geen andere ideale gemeenschap denkbaar dan het rijk waar liefde en offervaardigheid regeeren, maar de mogelijke bouwmeesters van dat rijk wonen onder de ontwikkelden en niet onder de achterlijke Slaven, die in twee beteekenissen slaven zijn, want zij zijn Slaven naar hun ras en Slaven van de kortzichtige, onverantwoordelijke leiders, die hen storten in die afgronden van verderf, waarin Jezus volgens hun drogredenen de maatschappij heeft geleid. Zij beelden den grooten Meester af, zwevend boven een afgrond en zijn volgelingen, die slechts opwaarts kijken, storten van den bergrand in de bodemlooze diepte. Arme, verblinde dwazen, neem de Christusfiguur van deze platen weg en teeken u zelve er op, dan vertelt ge tenminste de waarheid.

De plaats van den Mensch in het heelal

De geheimzinnige vreemdeling in ons

Parapsychologie en haar taak

Een Ordenende Kracht in wereld- en menschenziel

Het wonder der bekeering

Is onze wil vrij of onvrij ?

Nog één keer geef ik aan Mesalina uit het merkwaardige boek *De boodschap der Geesten* het woord, want deze advocate van het Spiritisme aarzelt niet — hoe groot moet wegens haar opgaaf van herkomst haar gezag in spiritistischen kring niet zijn ? — aan de parapsychologie, door zeer veel spiritisten nog met scheel oog aangekeken, zoo niet erger, een dubbele, hoogst belangrijke taak op te dragen. Zij ziet — en ik heb dit steeds met haar getuigd — dat het spiritisme, zal het zijn groote taak kunnen vervullen, de smeltkroes der parapsychologie door moet. Wat Martin Kojc ten opzichte van het Couéisme heeft gedaan, namelijk het geloof door inzicht vervangen, omdat een groot deel der menschen alleen door inzicht tot nadenken en gelooven kan worden gebracht, wil Mesalina voor het Spiritisme doen, omdat zij meent, dat het Spiritisme het scherpst wetenschappelijk onderzoek doorstaan kan.

Hoe dit zij, Mesalina behandelt beslist boeiend eenige oeroude menschheidsproblemen en zij werpt daarop wel geen nieuw licht, maar als zij is wie zij voorgeeft te zijn, zou het Christus-Licht wel een bijzondere sanctie hebben ontvangen, welke voor duizenden «Thomassen» tot zegen zou kunnen worden.

DE UITZONDERLIJKE STAAT VAN DEN MENSCH.

Als een vreemd ongelijksoortig schepsel loopt — schrijft Mesalina — de mensch over de aarde tusschen bloemen en dieren rond. In den mensch is alles tegenstrijdig. Aan den eenen kant gebonden aan de natuurwetten van worden en vergaan, gehoorzaamt hij aan den anderen kant aan zulke vreemde stemmen, dat het geen wonder is, dat hij van de oudste tijden af

als een twee-eenheid is beschouwd. Als de schaal van een tweeling-noot omspant zijn huid zijn stof en zijn ziel, die steeds met elkaar in wisselwerking staan, invloed op elkaar uitoefenen en vaak in bitteren strijd gewikkeld zijn.

Want zij zijn ook wel zeer ongelijksoortig ; de stof volgt de regelmatige wetten der natuur, groeit, vermenigvuldigt zich en sterft af, de ziel leidt haar eigen leven en onttrekt zich aan de meeste wetten waaraan de medebewoner van zijn huis gehoorzaamt. Het voedsel, dat de stof begeert, wordt door de ziel geweigerd ; soms is de ééne ziek, terwijl de andere gezond is, soms trachten zij elkander mee te sleepen in het verderf of op te voeren in kracht.

Het lijkt dikwijls, of de ziel een arme gevangene is in den wand van het lichaam, met water en brood gevoed en verterend van verlangen naar vrijheid. Nu eens wendt zij ziekte voor om het medelijden van den cipier op te wekken, dan weer zoekt zij middelen om den kerker met geweld te doen springen. Maar zij weet wel, dat dit gevaarlijk is en dat haar fijne structuur tegelijk met de stof aan stukken spat en het kost dan oneindig veel moeite, die stukken weer op te zoeken.

Een ander maal is de ziel de sterke en krachtige. Dan neemt zij de leiding in huis en veroordeelt de stof tot den honger, terwijl zij zelve krachtig voedsel neemt, om gezond de reis te aanvaarden, als het uur der bevrijding slaat.

Welk een enorm verschil met de gelijkmatige, enkelvoudige dieren ! Er moet dan toch wel iets bijzonders met dien mensch zijn, dat hem die vreemde gast ter inwoning gegeven is en het moet toch een reden hebben, dat zijn leven verloopt in strijd.

VERSCHIL TUSSCHEN ZIEL EN LICHAAM.

Het is een bekende hoofdwet der natuur, dat in haar niet terug te loopen is. Een plant krijgt nooit eerst vruchten en dan bloemen, geen mensch wordt naar believen jonger in plaats van ouder.

De natuur kent geen wederkeer.

Doch beschouwen we nu eens dat vreemde begrip ziel, die medebewoner onzer materie in onze tijdelijke woning. Zij mag tot op zekere hoogte de levenswijze dier stof deelen, er is één punt waarop zij zich volkomen aan haar wetten onttrekt en dat is het vermogen tot keeren. Zij is het, die in het labyrint het initiatief tot omkeeren neemt en zij neemt daarbij de zware stof op sleeptouw. Maar er zijn ontelbare gevallen, waarin zij alleen haar weg zoekt zonder zich om de stof te bekommeren. Zij kan plotseling verjongen, terwijl het lichaam veroudert ; zij kan groeien, terwijl het lichaam krimpt ; zij kan leven terwijl het lichaam sterft.

Alle natuurwetten ten spijt volgt de ziel een levensweg vol abrupte dalingen, loodrechte stijgingen en verrassende keerpunten. Zij keert in sommige levens telkens doelbewust op haar schreden terug en zegt, dat zij zich bedacht heeft.

Zulke keerpunten hebben ontzaglijke gevolgen voor de

menschheid gehad en men zou in staat zijn, een geschiedenis der menschheid te schrijven aan de hand van 'n reeks keerpunten in verschillende menschenzielen.

Het mag dan ook geen verwondering wekken, dat, waar het menschelijk omhulsel twee gasten van zulk een verschillende herkomst herbergt, ieder zijn eigen taal spreekt en zijn eigen geschiedenis heeft.

De geschiedenis der menschheid is in wezen de geschiedenis der verschillende houdingen der menschelijke ziel tegenover het Onbegrepene. De zielen zijn gelijk gebleven en het Onbegrepene is zichzelf voor eeuwig en immer gelijk.

De kennis der menschelijke ziel vormt alzoo de basis, waarop alle geschiedkundige studie moet rusten. De studie der menschelijke ziel is de belangwekkendste aller wetenschappen, juist om haar onverbrekelijk verband met het Onbegrepene en zij heeft het bekoorlijke en aantrekkelijke van een onoplosbaar raadsel.

Want de menschen hebben nog nooit de juiste herkomst kunnen vaststellen van dien vreemden gast, dien hun aardsche woning herbergt. Het moeilijkste punt is wel, dat men nooit weet, wanneer hij gekomen is. Wij herinneren ons niet anders dan dat hij er was en hij geeft voor, zeer nabestaande familie van ons te zijn ; maar wij weten het al te goed : hij is ons dikwijls vreemd.

Wanneer wij vroolijk zijn, verlaat hij ongemerkt de kamer en als wij slapen willen, treedt hij plotseling in het vertrek en houdt ons wakker. Hij dwarsboomt onze plannen en heeft een halsstarrigen wil. Als een volmaakt egoïst wil hij besturen en heerschen en geven wij hem zijn zin, dan is hij plots volgzaam en zacht en vervult onze woning met vrede.

DE GEHEIMZINNIGE VREEMDELING.

De natuurwetenschappen hebben de 19e eeuw niet willen beeindigen, zonder de studie der ziel, de geheimzinnige vreemdelinge, waarmee theoloog en filosoof zich reeds eeuwen bezighielden, binnen hun gebied te betrekken.

De belangstelling der medici, die reeds met zooveel succes er in geslaagd waren, zieke lichamen te heelen, werd in hooge mate gewekt, toen ze bij het onverklaarbare verschijnsel van de zieke ziel geroepen werden.

Want de vreemdelinge was ziek geworden, ziek van onbegrepenheid en heimwee.

De wetenschap der psychologie steunt hoofdzakelijk op de verschijnselen der zielsziekte en het is niet onder woorden te brengen, wat de theoretische wetenschap aan de practische waarneming der ziekteverschijnselen te danken heeft.

Er wacht den parapsychologen onder meer de moeilijke maar verheffende taak, *aan het wonder weer een plaats toe te kennen* in de rij der natuurlijke verschijnselen. Wij, menschen van dezen tijd, zijn opgegroeid met de natuurwetenschappen en richten ons denken langs de rechte, eentonige wegen der

mathematiek. Het wonder op gezag te gelooven ligt beneden onze waardigheid, maar het wonder cynisch en geringschattend te verwerpen, is even dom. Waar het wonder den toets onzer wetenschappelijke critiek niet kan doorstaan, ligt niets meer voor de hand dan het een hoogeren maatstaf aan te leggen. Wij zullen dan eenvoudig te vragen hebben : «onder welke omstandigheden deden zich onverklaarbare verschijnselen voor en wat hebben zij tot gevolg ?» Hierop is te antwoorden, dat zij hoofdzakelijk daar opgetreden zijn, waar het geestelijke het aardsche, stoffelijke leven trachtte te doordringen. Dat het kinderlijke, onwetende volk die wonderen op zichzelf ging vereeren, reliquieën bewaarde, bedevaartplaatsen inrichtte en het wonder van de Mis als dagelijksche spijs ging eischen, zijn slechts secundaire verschijnselen. Het wonder op zich zelf moet eerder als een signaal beschouwd worden, als een lichtsein, waarmee het menschdom gezegd wordt : let op, gij staat op heiligen bodem, er zal hier iets groots geschieden.

Als wij onze blikken terugslaan op de geschiedenis, dan moeten wij allereerst constateeren, dat de psychose ook vroeger zeer dikwijls en in hooge mate heeft geheerscht. Massa-inzinkingen in zondebesef ; massaverheffingen in kruistochten en geloofsvervolging; erotomanie in de troubadoursbeweging en de tranenrijke dweeperij der romantiek ; schizophrenie in machtswaandenkbeelden van renaissance en opbloei der techniek ; dementia senilis in de verwording der kunst van ondergaande volkeren, zij geven het ziektebeeld van het menschdom als massa. En daar iedere kudde haar leiders heeft, uit haar midden voortgekomen, kan men in het zieleleven der leiders den aard der psychose in gecondenseerden vorm bestudeeren.

Het zou echter zeer eenzijdig zijn, het verloop der gebeurtenissen alleen aan ziekte-verschijnselen te willen koppelen. Ook hier dekt de theorie bij lange na niet de practijk, want er zijn evengoed gezondheidsvlagen in de geschiedenis waar te nemen, bezinning, tot-de-orde-roeping, paal en perk-stelling en wel door elementen, die recht tegen den heerschenden stroom ingingen en hun kracht niet putten uit een ziekte verwekkende, maar uit een *gezondheidschenkende bron.*

Zooals in het individu een sterke, gezonde levenskracht heerscht, die ziektekiemen doodt en zenuwafwijkingen herstelt, zoo toont ons de geschiedenis een tegenstroom van onoverwinnelijke krachten, die de massa-zielen geneest, de fouten zooveel mogelijk herstelt en het evenwicht tracht te bewaren.

De gansche loop der historie valt zoo in twee helften uiteen : één deel steunend op den grond en één deel zwevend in de lucht en hangend aan de wolken met een kracht, waarvan wij de herkomst niet kennen.

DE ORDENENDE KRACHT IN MENSCHEN- EN WERELDZIEL.

Zoo oefent een ordenende en richtende Kracht haar werking uit door de rijen van eeuwen. We kunnen haar de *ziel van de wereld* noemen en wij kunnen haar dankbaar zijn. Want wat

zou er van de wereld terecht moeten komen zonder haar ingrijpen ? Wat komt er van ons zelf terecht zonder de richting gevende influisteringen van ons zieleleven ? Wanneer wij onze levensgeschiedenis nagaan, dan rekenen wij ook heelemaal niet met uiterlijke gebeurtenissen. Onze ware levensgeschiedenis, die na onzen dood niet in de krant komt, ligt daar, waar de veldslagen door lichaam en ziel zijn geleverd, waar plotseling ingegrepen is in het vegeteeren der stof, waar geweldige emoties ons lichaamsgebouw deden trillen en waar ons zieleleven, sprekend als met een stem uit de wolken, zich in volle majesteit manifesteerde.

De keerpunten onzer ziel vormen het ware verhaal van ons leven en de groote keerpunten der historie zijn de ware geschiedenis der menschheid.

Als door een magnetische kracht worden wij steeds tot de orde geroepen. Onze eigen zielekrachten, verstoord, wanordelijk, tegenstrijdig, voelen eensklaps een neiging om zich te richten en scharen zich in het gelid. Met verbazing merken wij, hoe sterk zij zijn, als zij allen samenwerken en een ongekende gewaarwording van moed en kracht vervult ons.

Het is niet te verwonderen, dat de groote magnetische kracht bij voorkeur werkt op menschen met krachtige naturen, dat zij haar intensiteit opvoert en opvoert tot juist de sterkst levenden voor haar geweld bezwijken.

Plotselinge lotsveranderingen in menschenlevens hebben meestal geen ander doel dan richtingsomkeering der zielekrachten.

Hoe dikwijls zien wij het niet gebeuren, dat rijken en machtigen der aarde plots verarmen en bitter weenen over hun verloren bezit. Maar zij begrijpen niet, dat een onhoorbare stem tot hen sprak : «Verkoop al wat ge hebt en geef het den armen en kom dan, en volg mij.» Integendeel, zij vatten hun mislukte schatvergaring op als een aansporing om met verdubbelde kracht een nieuwen schat te vormen. Dikwijls gelukt hun dat dan en als zij sterven, dan glimlachen zij rustig en zeggen : «Mijn levensdoel is bereikt, ik heb weer mijn schat verzameld.»

Verschrikkelijker en indringender werkt bij de poging der richtingsomkeering de *confrontatie met den dood.*

De confrontatie met den dood is in staat de sterkste menschen te breken. Toch is deze dood slechts *schijnbaar.* Een ziel kan niet dood zijn en begraven worden, zij kent alleen schijndood en lange bezwijmingen.

De diepste diepte van de ziel te bereiken, de verwaarloosde gast uit haar gevangenschap te bevrijden, dat is altijd het zekerste middel geweest, waardoor de Groote Kracht de kleine krachten der menschelijke ziel aan zich dienstbaar kon maken.

HET WONDER DER BEKEERING.

Al moge het Christendom in zijn helden, martelaren en heiligen op talrijke authentieke wonderen van groote verscheidenheid kunnen bogen, het zou kortzichtig zijn, het zwaartepunt

der gebeurtenissen in die wonderen te leggen. Het is van veel minder gewicht, dat Franciscus van Assisi aan de bloedende stigmata leed, dan dat hij op het kritieke oogenblik van zijn leven zijn rijken, voornamen vader zijn kleeren voor de voeten wierp.

Het bekeerd *worden* is veel grooter wonder dan het bekeerd *zijn.*

Het bekeerd *kunnen* worden tijdens het aardsche leven is het machtigste bewijs, dat den mensch geschonken is voor de saamhoorigheid zijner ziel met God. Het plotselinge omslaan van egoïsme in altruïsme, van verstoktheid in smeltende liefde, van onaandoenlijkheid in onmiddellijke geroerdheid, is het middel, waardoor God zich aan ons kenbaar maakt. Zijn stem klinkt nog steeds uit het brandende braambosch, maar *dat brandende braambosch is ons eigen hart.*

Het is maar de vraag, of wij luisteren willen.

«De wereld» heeft met bekeeringen nooit weg geweten. Bekeeringen gaan dan ook niet uit van «de wereld», maar van een haar tegenovergestelde macht, in duizenderlei vormen. Zij heeft het mechanisme van dezen gevoelsomslag op alle wijzen trachten te ontrafelen en te verklaren. Tot op aanzienlijke diepte is zij daarin geslaagd. Het valt niet te loochenen, dat de psycho-analystische verklaring van de plotselinge bewustwording van een in het onbewuste gerijpt complex zeer veel licht brengt in dit tot in den jongsten tijd onbegrijpelijk verschijnsel. Maar zij zal er nooit in slagen, den inhoud en de herkomst van dat complex te begrijpen, zonder het aannemen van metaphysische machten en zij zal haar taak op zeker punt moeten overdragen aan de parapsychologie.

Alle groote en kleine bekeerden der historie hebben de «genade ervaren» of de openbaring ontvangen» en naarmate hun gaven hen daartoe in staat stelden, hebben zij dit proces, dat voor hen geen geloof, maar wetenschap was, in zoo juist mogelijke woorden omschreven.

Moge men bij de grooten onder de grooten, Paulus, Augustinus, Franciscus den indruk krijgen, dat hier menschen met zóó groote gaven en zielekrachten voorhanden waren, dat zij genoeg *in zich zelf hadden* om onder pressie van de Groote Kracht dat geheele rijke, onbewuste complex als een tweede persoonlijkheid in de diepte te vormen en te voeden, geheel anders staan de zaken er voor, als men de bekeeringen van de kleinsten onder de kleinen beschouwd. Hieronder worden niet gerekend de tijdelijke bekeeringen van onder suggestie ziekelijk opgezweepte massa's maar de gezonde evangelie-prediking onder armen, geringen, vegeteerenden, niet-denkenden. Hier is niet de minste vóór-oriënteering aanwezig, hier worstelen geen zielen bewust of onbewust in innerlijken strijd naar het Licht. Wanneer er niet toevallig een prediker was langs gekomen, zouden ze sterven, zooals ze geboren waren, dof, dom en onwetend. Maar er kwam *wel* een prediker langs en hij «pakte» ze. Hij wist in die suffe, nergens-om-vragende bestaantjes iets

te gieten, waardoor ze plotseling leven kregen en zonder eenig begrip plots deel hadden aan het Onzienlijke, waardoor ze menschen werden met moreel onderscheidingsvermogen.

De macht, die elke verandering aan den mensch volvoert, is *inzicht*. Wie de aarde niet los kan laten, kan ook niet hooger komen. Pas als wordt ingezien, dat boven leven van de materie leven van den geest uitgaat, zijn de voorwaarden aanwezig tot bekeering.

De nieuwe psychologie heeft juist ten gevolge van de studie der bekeeringsverschijnselen aangenomen, dat er zielen met vele verdiepingen bestaan, waar, onbewust voor den bezitter, de voorbereidingen getroffen worden, die geweldige omwentelingen mogelijk maken en als het ware uitlokken. De groote heiligen hebben immers boeken vol geschreven, ten einde van die wonderlijke verandering te getuigen en om eenige orde te brengen in den chaos van hun gecompliceerd zieleleven.

Nieuwe harten krijgen zij allen, die over den drempel der bekeering zijn gegaan, van den armen daglooner, die «veranderd» is en den zoekenden intellectueel, die «rust» heeft gevonden in een breede, godsdienstige levensopvatting, tot den in hevigen strijd bekeerde. Juist van deze laatsten, van de heiligen der historie, die met nauwgezetheid en meesterschap hun zielsprocessen beschreven, hebben wij de duidelijke getuigenissen, dat zij een nieuw wezen werden.

Men zou bekeering wellicht beter «wilsomkeer» kunnen noemen, geen «vernietiging van eigen kracht en verlangens», maar «verandering» hunner richting tot evenwijdigheid met Gods kracht.

VRIJE OF ONVRIJE WIL ?

Het vraagstuk van de verhouding van onzen eigen, krachtig gevoelden wil tot de van hoogerhand opgelegde beperkingen aan dien wil, heeft het menschdom van zijn kindsheid af bezig-gehouden.

Al neemt men tegenwoordig het meest den wil als het kernpunt van ons geestelijk wezen aan en wordt de wilsvrijheid erkend, hoe staan wij thans tegenover dien Wil, machtiger dan de onze, die onze stoutste plannen verijdelt en ons klein maakt als we ons op het grootst wanen ?

Men zou zeggen : niet erg zeker en niet erg heldhaftig. Wat de menschheid sedert het modernisme en de souvereiniteit van den vrijen wil aan geestelijken groei bereikt heeft, is niet heel belangrijk. Kleinheid, bedrog, twist en oorlog vierden onder haar heerschappij hoogtij. En het bedroevendste is : men gelooft niet meer aan verbetering en aan richting gevende machten. Men ijvert voor den vrede en bereidt zich voor op den oorlog ; men vereenigt en organiseert zich, maar bindt de maatschappelijke banden hoe langer hoe losser ; men voedt het kind in wilsontplooiïng op, maar klaagt, dat het ongemanierd is. Men heeft alle gebondenheid de gehoorzaamheid opgezegd en roept om krachtige leiders.

De oude wereld is moe en gedesillusionneerd.

Zij heeft den ontwikkelingsgang doorloopen van kind tot mensch.

Eerst was het kind onwetend en leerde het den wil van de ouders te gehoorzamen zonder te vragen : «zijn wil stond achter de deur.» (Dit was de tijd van Zeus en het noodlot). Toen kwam het godsdienstig ontwaken (het Christendom) en na de ontwaking kwam vanzelf de gebondenheid aan het verdogmatiseerde geloof (Middeleeuwen en Scholastiek). Doch toen werd het kind volwassen en rukte zich los van al die beperking (Renaissance, Hervorming, Moderne Wetenschap). De jonge man trok uit, om zelf de wereld te veroveren en zijn wapen was zijn wil.

Wanneer wij na een vijftien of twintig jaren een jongen mensch terug zien, die ons zingend verlaten heeft, schrikken wij van de verandering, die in zijn uiterlijk heeft plaats gehad. Men behoeft hem niets te vragen ; men ziet het al lang : zijn idealen zijn niet bereikt, zijn wil is geknot, hij wil de omstandigheden niet meer dwingen, hij is al tevreden, als de omstandigheden het niet slecht met hèm maken. Aan de kerk zijner kindsheid is hij ontgroeid, de wetenschap heeft wel zijn verstand, maar niet zijn *ziel* kunnen voeden. Hij wacht nu maar gelaten af, wat er nog komen zal.

Ook dit punt heeft de oude wereld bereikt, rijp van jaren, nog in volle kracht, maar ontmoedigd.

Maar bij de ontmoedigde mensch en bij de ontmoedigde wereld is het terrein bij uitstek voorbereid tot ontvangst van de Genade.

Zoo ziet men vele rijpe menschen op lateren leeftijd nogmaals de handen uitstrekken naar God en zich volgaarne in gebondenheid aan Hem overgeven. Dan zamelen zij hun verspreide wilskrachten bij elkaar en laten toe, dat God die omdraait. Dan bemerken zij, dat ze na een langen omweg weer zijn thuisgekomen en zij zijn dankbaar voor de hervonden rustplaats.

Zoo zal ook de vermoeide ontgoochelde wereld haar duurgekochte vrijheid weer aan de voeten van de Hoogere Macht moeten leggen en zij zal moeten leeren, de teekenen te begrijpen, die op die noodzakelijkheid wijzen.

Wanneer zij niet roemloos en goddeloos wil ondergaan, maar haar ziel krachtig wil bewaren, dan moet zij zich vastklemmen aan de uiterste vertakking van kracht, waarmee de Groote Macht op aarde inwerkt.

Een dynamische geloofsbelijdenis

Wat Vrijzinnig-Protestanten gelooven

Zij willen behooren tot de Christenheid

De Openbaring Gods een voortgaand proces

Het Godsrijk een magnetisch krachtenveld

De bestemming van ons leven ligt in Gods hand

Al meer heb ik de meening uitgesproken dat de Vrijzinnig Protestanten een goede toekomst hebben, sinds ze zich van het negatieve rationalisme, dat zich in Bijbelcritiek uitputte en dat naar buiten te veel den indruk maakte, dat het Vrijzinnig Protestantisme naar een accoord streefde tusschen wereldsch en godsdienstig leven, losmaakten, naar het positieve omzwenkten en zochten naar een nieuw religieus levensfundament.

Ze hebben hun geloofsschat neergelegd in een Beginselverklaring, welke is een dynamische geloofsbelijdenis van zoo hooge en diepe waarde, dat de duizenden en duizenden buitenkerkelijke zoekers in de heele wereld in haar kunnen vinden, wat ze zoeken, ja, zij geeft het religieus-fundament, waarop prof. Mennicke zijn nieuwe democratie vestigen kan.

Het kloeke werkstuk is nog veel te weinig bekend en daarom deed *Dr J. A. de Koning* een goed werk, door een toelichting op de Beginselverklaring te geven. Zij verscheen onder den titel : *De Beginselverklaring van het Vrijzinnig Protestantisme* bij de Vrijz. Christelijke Jeugd-Centrale te Utrecht.

Ik beveel de aanschaffing en de lezing van dit geschriftje ten zeerste aan, want het geeft ongetwijfeld aan tallooze zoekers van onze dagen een houvast, een uitkomst, ja misschien wel een..... vrede, waarvan zij het bestaan zelfs niet durfden droomen.

Men vindt in het boekje allereerst de Beginselverklaring zelf, welke bestaat uit twaalf punten en daarna onder elk punt de Konings over het algemeen zeer geslaagde toelichting. Een paar punten met toelichting mogen hieronder volgen.

PUNT II DER BEGINSELVERKLARING.

Het luidt:

«Wij vinden de belijdenis van ons geloof niet toereikend bepaald in de uitdrukkingen, die de Christenheid tot heden heeft gevonden. Wij erkennen de noodzaak van een ontwikkeling der belijdenis. En dit vooreerst, omdat ons geloof niet alleen bepaald is door wat God ons heeft geschonken in het verleden, maar mede door wat God schenkt in heden en toekomst. Verder, omdat hetgeen gangbaar is niet samenvalt met hetgeen volstrekt geldig is. Voor personen en groepen handhaven wij dan ook de vrijheid om onbelemmerd te getuigen in woord en daad van hetgeen God hun schenkt, opdat het gangbare tot het geldige naderen moge.»

De kerngedachte van dat punt is — aldus de Toelichting — de *voortgaande openbaring,* het hart van ons ondogmatisch geloof. Immers wij kunnen niet gelooven, dat éénmaal, historisch, voor altijd en ten volle de openbaring heeft plaats gehad.

Wij kunnen niet anders dan de openbaring Gods zien als een voortgaand proces de eeuwen door. God leidt ons leven en Hij leidt de geschiedenis.

De mensch uit het steentijdperk was zich van een Geheimenis bewust en hij naderde daartoe zoo goed hem mogelijk was, met zijn begrip, zijn uitdrukkingswijze. Het is ontroerend-aangrijpend daarvan de onmiskenbaar-primitieve teekenen te speuren in hetgeen uit langvervlogen eeuwen ons nog van die voorouders is overgebleven. De Egyptische priester uit de eeuwen vóór Christus deed het op zijn wijze en doorleefde in zijn geloof Gods werkelijkheid. Die voor hem dus absoluut was, zon en kracht van zijn leven, zijn cultuur. De Christen in de catacomben leefde in zijn voorstellingen, hij wist God nabij in het beeld en de gestalte van zijn Christus. Zoo de Middeleeuwsche monnik op zijn wijze, zoo Franciscus, zoo Thomas, zoo Dante ; ieder naar de waarachtige mogelijkheid van eigen wezen, eigen tijd, eigen leven- en wereldbeeld. Aldus ook, later, Calvijn en Luther, Erasmus, de Vrijzinnige Protestanten.

Dit alles vol groot en bewogen leven. Vol verandering, vol ontwikkeling, vol uitzuivering en stoere herzieningsarbeid. Alles één groote, geweldig aangrijpende worsteling van den menschengeest om Gods Geheimenis telkens weer beter, méér waarheidsgetrouw te verstaan, te duiden, tot verkondigende uitdrukking en gestalte te brengen.

Wij vrijzinnigen aanvaarden deze karaktervolle, intense worsteling om de waarheid in al haar levende grootschheid. Zoo goed als op ieder ander terrein van leven, b.v. van het wetenschappelijk werk der menschheid, zoo moet ook hier de aanhankelijkheid aan de Waarheid ons den moed geven tot herzien van het tot nu toe gevondene. Wij kunnen niet anders dan trouw zijn aan haar, — deden wij dat niet, *wij zouden van God afvallen.*

HET GANGBARE EN HET GELDIGE.

Nog een tweede zinvolle beteekenis wordt ons onthuld, wanneer wij den vierden zin van het tweede punt «Verder, omdat hetgeen gangbaar is niet samenvalt met hetgeen volstrekt geldig is» doordenken. Gangbaar was het, dat de aarde vlak was en in het water dreef. Dit gangbare beeld werd vervangen door het beeld van een bol, die als middelpunt van het heelal door de er om heen draaiende zon, maan, planeten, sterrensferen, was omgeven. Dit gangbare beeld werd later weer opnieuw vervangen door de aarde, die als één der planeten in het zonnestelsel om de zon draaide. Hieruit blijkt duidelijk, dat hetgeen gangbaar is in een bepaalden tijd (en dat voor juist wordt gehouden) niet samenvalt met hetgeen volstrekt geldig is. Wel is ook duidelijk, hoe door den herzieningsarbeid der menschen het gangbare telkens vervangen wordt door een ander beeld, dat meer tot het geldige genaderd is dan het voorafgaande. Hoe meer vrij en onbelemmerd deze herzieningsarbeid kan geschieden, hoe beter dit proces van het naderen tot de Waarheid zich voltrekken kan. Regeneratie is alleen mogelijk door het persoonlijk offer der waarheidsgetrouwen. Hun offer is cultuurherstel. In dat opzicht leeft de wereld van het offer der besten.

PUNT III DER BEGINSELVERKLARING.

> «Dat wij gelooven, wil zeggen dat wij den zin en de bestemming van ons leven niet vinden in ons eigen believen, noch in het believen van eenige menschelijke gemeenschap, doch in die grootsche en verheven werkelijkheid, die wij aanduiden met den naam van God.»

«De zin en de bestemming van ons leven» : omvattender uitdrukking voor onze geheele persoonlijkheid, ons totale menschzijn, is er, meent de Koning, niet te vinden.

Er zijn in onze menschenwereld velerlei keuzen aangaande zin en bestemming van ons leven. Geld en sex-appeal is een veel voorkomende interpretatie van zin en bestemming van ons leven.

Zin en bestemming worden immer duidelijk, wanneer een mensch het richtsnoer van zijn dagelijksch denken en handelen eerlijk durft zeggen, zich bewust worden. Eerzucht, machtsverlangen, genot, onderscheidingen, records, schlagers, films, gramofoon-platen, jazz, eigen welzijn, ongestoord-zijn, rust, — evengoed als een hobby, evengoed als «het believen van eenige menschelijke gemeenschap», als eigen kerkelijke macht, vereenigingssucces, als eigen nationale kracht en eer, als volk, als vaderland, als eigen huis en eigen zin.

Al deze bewegingen van het leven van laag tot hoog, driften, belangen, eischen, plichten, zij worden in de actie van het gelooven, allen overtroffen door Eén, Wiens Werkelijkheid hen allen op hun plaats brengt, — door de Werkelijkheid, Die grootsch en verheven genoemd mag worden en Die wij (onze

woorden schieten zóó zeer te kort) aanduiden met den naam van God.

Gelooven alzoo is een levensproces, een stellige en werkelijke verplaatsing van ons levenscentrum.

Gods verheven en grootsche Werkelijkheid..... Wat is dat ?

Men zou het kunnen zeggen in een beeld : het is alsof God een *geweldig magnetisch krachtenveld* boven ons leven en boven de menschheid heeft gesteld, het Godsrijk, als gebod en belofte, dat komende is, om welks komst wij bidden, waartoe wij met inspanning van al onze krachten moeten trachten nader te komen.

Gelooven is niet een begeleidend vroom gevoel naast een wereld-werkelijkheid, een soort apart terrein, hetwelk verder geen kwaad kan, een bezigheid voor den vrijen tijd, een gebied, dat eenigerlei menschelijke gemeenschap (het parlement, de staat, de wetenschap) wel zoo vriendelijk is volgens haar eigen believen ons wel aan te willen wijzen, neen : gelooven is radicale centrumsverandering van het totale leven, van alle levensgebieden, door heel deze wereld te zetten onder het spanningsveld van het Godsrijk.

Men kan het ook noemen het uiterst-intense streven naar volkomen gehoorzaamheid aan God en het doen van het Gode waardige, altijd en overal.

DE GELOOFSSCHAT DER CHRISTENHEID.

De Christenheid bewaart een geloofsschat. Deze schat heeft een geweldigen omvang en is van een buitengewoon grooten rijkdom. Tijdelijk kunnen heele gedeelten weggezonken zijn uit het bewustzijn eener generatie, — toch worden zij, meest door den nood des levens, weer opnieuw gewekt tot een werkelijk bewust bezit. Dit geschiedt b.v. in den huidigen geloofsstrijd der Belijdeniskerk in Duitschland : hoevelen doorleven daar thans eerst tal van Evangelie-woorden in hun volle diepte, zooals nimmer te voren.

Persoonlijk geldt dit evenzeer : jaren gaan wij aan woorden en beelden, aan geloofsgestalten voorbij, totdat zij op eenmaal spreken gaan tot ons, omdat het leven zelf ze ons doet verstaan.

De schat der Christenheid is een onmetelijke rijke wereld van woord, klank, beeld, gestalten, persoonlijkheden.

Ongetwijfeld wordt er door ons veel te weinig gewerkt, spannen wij ons veel te weinig in om onszelf in dit opzicht rijker te maken. Vooral wij vrijzinnigen lijden aan de zwakheid van ons eigen beginsel, dat zoo gemakkelijk verglijdt tot een banale oppervlakkigheid en een volslagen gebrek aan inzicht in de proporties en de belangrijkheid der Christelijke overlevering.

De beste manier om haar te leeren kennen is m.i. altijd nog deze : verdiep u in het leven van een of ander belangrijk man, wiens werk nu nog imponeerend-reëel is. Alzoo biografieën van «grooten», als b.v. Lincoln, Dr Huebner, Schweitzer, Florence Nightingale, enz. En zoek hun bron van wezenlijke levens-

kracht op. Dan ontdekt men maar al te vaak verrassende dingen. Achter Lincoln staat zijn vrome moeder, achter de slavenbevrijding de wezenlijke Christelijke naastenliefde. Achter Schweitzer de eerbied voor het leven, dat vol is van Evangelische waarden, — achter Florence Nightingale de gelijkenis van den Barmhartigen Samaritaan.

Dit zijn levenswerkelijkheden, waarvoor wij het oog verloren hebben. Wij begrijpen nog veel te weinig, dat alleen dit soort van realiteiten ons persoonlijk leven èn ons cultureele leven bevrijden en verheffen kan. *Ordening kan er alleen dàn komen, wanneer de menschenwereld onder welke woorden verder ook, de beginselen van het Evangelie aanvaardt als werkelijk richtsnoer voor het dagelijksch leven.*

Men leze en herleze de grondwet van het Koninkrijk Gods, hetwelk Jezus predikt als gebod en belofte voor mensch en wereld, — Mattheus 5 : 3—12, Zaligsprekingen.

Vooral bedenke men zich eens, hoe reëel de Zaligsprekingen zijn voor de ordening van het menschenrijk, door ze b.v. om te keeren in hun tegendeel. Zou niet volkomen alle zicht op het Godsrijk verloren gaan voor onze wereld, wanneer de geest der menschen zich bewoog in de richting der hardvochtigheid, onbarmhartigheid, onreinheid en geweldszucht ?

Wij bouwen voort op den grondslag van het Evangelie van Christus, wij als deel der Christenheid, op onze wijze. Dat wil zeggen als Vrijzinnige Protestanten. Wij denken gemeenlijk, dat het Vrijzinnig Protestantisme ontstaan is in het midden van de vorige eeuw, toen het modernisme opkwam. Ons Vrijzinnig Protestantisme is veel ouder, dateert, naar zijn beginselen gerekend, zelfs uit een tijd, toen het heele woord «Protestantisme» nog niet bestond en de R.-K. kerk nog haar eenheid had bewaard, uit den tijd van het Evangelisch Humanisme.

Men moet nooit vergeten, hoe in het bijzonder ons vaderland zijn ordening, zijn vrijheid van geweten, zijn veel minder wreede, innerlijke regeering dan die van omliggende landen, zijn arbeid voor sociale verheffing en ontwikkeling, te danken heeft aan den invloed, die het Evangelisch-Humanisme gehad heeft op zijn stedelijke en andere magistraten.

Het werk van Willem van Oranje, de bloei in de 17e eeuw, onze internationaal-cultureele positie, onze traditie van vrijheidsland, de leiding van Thorbecke in de 19e eeuw : het is alles ondenkbaar zonder den geestelijken invloed van Erasmus en de zijnen en van het godsdienstige humanisme op de leidende kringen.

HET VRIJZ. PROTESTANTISME IS ZEER POSITIEF.

Het Vrijzinnig-Protestantsch geloof vangt niet aan met de prediking der berusting over het onbegrijpelijke. «Geloof dat door de liefde werkt» is de doodsvijand van praematuré berusting. Wij voeren strijd tegen lijden en onrecht en het is ons een gruwel, dat velerlei Christendom, de wereld beschouwende «van de zonde uit» tot de instandhouding van het leed

en onrecht, heeft mede gewerkt, waar later bleek, dat het best anders kon.

Wij kunnen een dergelijk stichtelijk bemantelen niet uitstaan, want het misleidt tot ongehoorzaamheid aan Gods gebod, het ondermijnt het gezag van de grondwet van het Koninkrijk Gods. En het is speciaal het Vrijzinnig Protestantisme, dat het krachtens zijn traditie heeft op te nemen tegen het defaitisme jegens Gods gebod hetwelk een gevolg is van een helaas maar al te veel voorkomende zonde- en berustings-prediking in de Christelijke wereld.

«Berusten» is daarom een woord, dat misschien voor het Vrijzinnig Protestantsche geloof niet te gebruiken is, maar dat wij moeten vervangen door het woord *aanvaarden*, het aanvaarden van een bestemming, die ver boven menschelijke willekeur uitgaat en wier vervulling wij verwachten, omdat God onze bestemming in Zijne handen heeft.

Dit besef moet ons een dagelijksche werkelijkheid worden. Dàn alleen vangen wij de gebeurtenissen des levens op in de juiste verhouding, dàn alleen ook is onze instelling op het leven juist en kan ons alles worden tot een wezenlijke zegen, dient het ons tot vervulling onzer bestemming.

Het ongelukkige in ons is, dat wij helaas dit besef eerst dàn willen hebben, wanneer wij in de ongunst van het lot er behoefte aan gevoelen. «Als ik maar gelooven kon, dan was het te dragen», — zeggen velen, te laat, op het oogenblik als de nood hen aangrijpt. Speciaal, wanneer wij vol geweest zijn van eigenliefde, wordt het uiterst moeilijk, want dan missen wij als het ware ieder orgaan voor het aanvaarden onzer bestemming.

DE EIGENLIEFDE ONZE GROOTSTE VIJANDIN.

«Eigenliefde» is een gesteldheid van ons geheele zijn. Een mensch, die volkomen geleid wordt door eigenliefde, acht zichzelf het centrum van het heelal : in al hetgeen hij denkt, doet en is, gaat het om hemzelf, alles wat gebeurt, betrekt hij op zichzelf.

De mensch met volstrekte eigenliefde bestaat niet. Hij is een grens van menschelijke levensmogelijkheid. Psychologisch is hij te typeeren als de waanzinnige, als de vernietiger van zichzelf, de ondergaande. Hij sterft aan de voortdurende geprikkeldheid en de smart, die hij zichzelf op den hals haalt.

De mensch, die volstrekt met de eigenliefde gebroken heeft, bestaat ook niet. Ook hij is een grens van menschelijke mogelijkheid. De volkomen «zakelijke» mensch is de heilige : hij heeft al zijn eigenliefde overwonnen en stijgt den aardschen levenskring te boven.

De zin van ons aardsche leven is een voortdurende vermindering van onze eigenliefde en een toename onzer «zakelijkheid», dat is onze wezenlijke persoonlijke groei, onze karaktervorming.

Concretiseeren wij dit proces van eigen leven, dan houdt het

in een voortdurende verandering, verschuiving van centrum, waarbij al meer onze eigenliefde wordt vernietigd. De gewone levenstucht is het begin : wij hebben ons lichaam en zijn verschillende eischen te onderschikken aan bepaalde levensdoeleinden. Het *moet,* hoe dan ook, tot een bepaalde levensbereidheid worden gebracht. Getraind worden. Evenzoo onze gedachten, evenzoo ons gemoedsleven. Doen wij dat niet, dan kunnen wij geen enkelen arbeid goed volbrengen.

De ware grootheid van den mensch ligt in den *dienst,* dien hij waarlijk in onbaatzuchtigheid vervult. Aan dien dienst en dien arbeid wordt hij zelf groot. Hij mag nog zulk een zonderling, grillig en ijdel mensch wezen, als er ergens een roeping en een dienst is, die hij boven alles hoog houdt, gehoorzaamt en vervult, ligt daar zijn wezenlijke groei en waarde.

Zwakke, humeurige, gebrekkige, betrekkelijke menschen, zij wij allen : onze grootheid ligt in onze gehoorzaamheid aan onze roeping. Dat heiligt ons leven. En dat vraagt de veroordeeling, ja, de verbreking onzer eigenliefde.

Eigenliefde is levensondergang. Ordening van het leven in «zakelijkheid» met als uiteindelijk centrum de verantwoordelijkheid jegens God, is *levensopgang.* Zoo is eigenliefde de zelfvernietiging en de vernietiging der eigenliefde het wezenlijke leven.

«Wie zijn leven behouden wil, die zal het verliezen en wie het verliezen wil, die zal het behouden.» Er is een opgaande levenslijn naar hetgeen wij eeuwig leven noemen, er is een neergaande lijn naar den wezenlijken dood.

Wie vrij wordt van eigenliefde, ziet steeds meer God als het centrum en ziet om dat centrum ook steeds meer en meer gegroepeerd. Er zijn menschen, die tot anderen nooit verder kunnen naderen dan in verhouding van eigenbelang, anti- of sympathie, sexegevoel. Zij blijven ons dan immer verborgen. Menschen zijn nimmer wezenlijker bijeen dan wanneer God hun centrum is.

Dat dit licht van God het Licht der Liefde Gods genoemd mag worden, maakt ons wel scherp bewust hóé verantwoordelijk wij voor elkander zijn.

DE EENHEID DER MENSCHEN.

De menschheid vormt zich tot steeds grooter en hechter eenheid. Wetenschappelijk en cultureel is er een menschensamenhang. Bovenal economisch zijn de landen en continenten onderling afhankelijk. Dat deze afhankelijkheid nog steeds niet gebruikt wordt tot meer en beter onderling verstaan en samenwerken, loochent nog niet haar feitelijk bestaan. Vergelijkt men de verbondenheid der menschheidsdeelen van thans met die van drie, vier eeuwen terug, dan ziet men eerst recht het verschil en constateert men de verkleining der afstanden en de vergrooting der onderlinge afhankelijkheid. Het is alleen maar door kunstmatige middelen mogelijk, eigen volk of eigen werelddeel economisch en cultureel eenigszins te isoleeren : in feite krijgt

het menschdom in toenemende mate een gemeenschappelijke geschiedenis, dat wil zeggen ook een gemeenschappelijk lot, een gemeenschappelijke verantwoordelijkheid, een gemeenschappelijke toekomst. In steeds grooter mate zullen wij alle vragen van het menschelijke leven, zijn economische beveiliging, zijn cultureelen groei, zijn doeleinden en maatstaven moeten zien als *menschheidsvragen,* willen wij ze kunnen oplossen.

ONZE DIEPSTE VERANTWOORDELIJKHEID.

Onze diepste en laatste verantwoordelijkheid, onze grootste inspanning geldt de «instraling» van het Godsrijk in dit leven, in deze wereld. Verduistert de helderheid van Zijn schijnsel, dan wordt onze wereld en ons leven omhuld door een duisternis als van een eeuwigen dood. Gelukt het ons om onszelf, ons gezin, onze wereld, open te houden voor de instraling der grenswerkelijkheid, zoo is er zekerheid van den juisten weg en een zaligmakende vreugde. Ir dit openbaar worden van de heerlijkheid van het Godsrijk ligt het eeuwig en wezenlijk geluk van ons leven en onze wereld.

Niemand kan deze instraling dwingen tot ons te komen. Daar blijft immer wat men genoemd heeft de eigenmachtige genade van God. Maar wie leeft, waarachtig leeft uit de kracht Gods en wiens hart waarachtig veranderd wordt door Hem, — hij zal de heerlijkheid van het Godsrijk aanschouwen en in die aanschouwing weten, dat deze grenswerkelijkheid van geslacht tot geslacht de menschenwereld nabij zal blijven om in haar stralend openbaar te worden.

Levenshoudingen van den modernen mensch

De wereld snakt naar een Religie die haar lot verklaart en... verhelpt

Het volgende is ontleend aan een referaat door *Dr H. Jansen,* predikant te Batavia, gehouden op een conferentie van Vrijz. Godsdienstigen in Langensari en opgenomen in het uitstekende *Maandblad van de groep Vrijz. Godsdienstigen in Nederlandsch-Indië.* Herhaaldelijk heb ik reeds gewezen op de herleving van Religie en vooral Vrijzinnige religie in het land, dat zoo dikwijls voor geestelijk dood is gescholden. De groote offervaardigheid van die Groep, de religie van de daad, bleek herhaaldelijk zoo treffend in de offers, gebracht om een geestelijk voorganger uit het Moederland te ontbieden, die als een zendeling daar rondreist langs de groepen, geroepen enkel en alleen uit godsdienstige behoefte.

Ik laat nu Dr Jansen aan het woord, terwijl ik natuurlijk enkel zijn kerngedachten kan geven.

Bestaat er werkelijk een specifiek moderne mensch ? Een mensch dus, die van andere geestelijke structuur is, die anders in het leven staat dan de menschen van vroegere perioden ? Ik geloof het wel. Ik geloof, dat er een moderne mensch bestaat als iets «nie-dagewesenes», want dat de geschiedenis zich ooit zou herhalen is een al te duidelijke misvatting.

Maar aan den anderen kant geloof ik ook, dat er over dien modernen mensch (en dat geldt vooral wanneer we komen op religieus gebied) veel te veel wordt gepraat en zijn bijzonderheid, zijn anders-zijn-dan-vroeger veel te breed wordt afgemeten, dat we de uitdrukking «moderne menschen» veel te vaak van onszelf gebruiken. Evengoed als die andere naam, die we ook zoo vaak ijdellijk gebruiken, de naam «vrijzinnig».

Ik bedoel dit : we mogen dan moderne menschen zijn en als zoodanig een eigen kijk op het leven hebben, met eigen moeilijkheden en problemen zitten, we zijn ten slotte toch ook gewoon menschen, menschen zooals ze altijd geweest zijn en altijd zijn zullen, menschen met dezelfde zielenood en hetzelfde heimwee, met dezelfde goede wil maar ook met dezelfde fouten, met hetzelfde berouw en hetzelfde verdriet als de menschen in alle

eeuwen gehad hebben. Alleen de bovenste lagen van het zieleleven veranderen.

Het is dan ook wel eigenaardig, dat bijv. de Buchmanbeweging, die zich aan het eigensoortig karakter van den modernen mensch heel weinig laat gelegen liggen, die aan de menschen van 1938 eenvoudig weer de woorden uit den Bijbel voorlegt en zegt : «het doet er niets toe of die een paar duizend jaar oud zijn want een mensch in zijn nood is altijd hetzelfde», die speciaal haar aandacht richt op wat de menschen altijd en overal noodig hebben : bevrijding van het schuldgevoel en vertrouwen op een leiding in het leven, — dat die beweging zooveel gemakkelijker vat krijgt ook op moderne menschen dan de vrijzinnigheid, die altijd zoo haar best doet om aan de speciale behoeften van dien modernen mensch tegemoet te komen, die altijd klaar staat Zijne Majesteit den modernen mensch op zijn wenken te bedienen.

Toch is het niet te loochenen, dat er een moderne mensch met een typische geestesgesteldheid, met een eigensoortige houding tegenover 't leven bestaat, al mag het dan heel moeilijk zijn die levenshouding te teekenen.

Want waar moeten we den modernen mensch zoeken om een objectief beeld van hem te krijgen ?

Hoe de moderne mensch zich aan ons voordoet hangt ook voor een deel daarvan af met wat voor genre van menschen van tegenwoordig we practisch in aanraking komen ; leven we in een omgeving van menschen wier leven verloopt op de maat van gesyncopeerde gramofoon-muziek, wier meest verfijnde cultuuruiting bestaat in het slurpen van een cock-tail, type Stervend Europa, dan krijgen we onwillekeurig van den modernen mensch een heel andere voorstelling dan wanneer wij bijv. leven temidden van een frissche jeugdbeweging.

Bovendien, sinds de verschijning van het boekje van Broder Christiansen «Das Gesicht unserer Zeit», weet elkeen, dat de geestesgesteldheid van een tijdperk zich nooit geheel zuiver vertoont, dat de H-stijl van het heden, altijd nog heel wat in zich heeft van de G- en E-stijl, de stijl van gisteren en eer gisteren en dat er ook al iets doorheen loopt van de stijl van morgen en dat het heel moeilijk is die verschillende lagen van elkaar af te zonderen.

Al is het door een en ander wel heel moeilijk de levenshouding van den modernen mensch te teekenen, toch vallen bij aandachtig toezien wel enkele groote lijnen in het oog en bovendien zijn er enkele typische karaktertrekken, die reeds bij oppervlakkige beschouwing opvallen.

Om met het laatste te beginnen, er is een vaak genoemde en besproken eigenaardigheid van den modernen mensch, die gewoonlijk *zakelijkheid* heet. Niet dat de moderne mensch geen idealen heeft, maar ze moeten rechtstreeks op de practijk toepasselijk zijn, geen vage en verre illusies maar vlot en paraat handelen, nuchter en rechtstreeks naar het doel. Dit kan natuurlijk volslagen ideaalloosheid worden, is dit ook vaak, maar

het hoeft niet, het kan ook zijn practisch willen wezen in zijn idealisme.

Vlotheid, paraatheid, geen kracht verspillen, de dingen beheerschen zonder praten en alle dingen tot hun eenvoudigste en meest noodzakelijke vorm terug brengen, niet peinzen maar handelen. De glimlach is het typisch symbool van de moderne mentaliteit.

Deze neiging tot directheid is al aanstonds van groot belang voor de houding tegenover de *religie.*

Ook de religie wordt teruggebracht tot haar eenvoudigsten vorm, er wordt gevraagd : wat is de kern ervan en in hoeverre is deze kern voor mij van persoonlijk nut ?

De tijd, dat menschen zich interesseerden voor theologische vraagstukken is lang voorbij ; de kwestie van critiek op den Bijbel, de vraag naar de echtheid van verschillende deelen ervan, vroeger het grootste twistpunt tusschen orthodoxen en vrijzinnigen, interesseert op het oogenblik geen van beide partijen meer. Zelfs de vraag naar de waarheid van alles wat van Jezus verteld wordt, vindt nauwelijks meer belangstelling, de vraag is alleen : «Gaat er een kracht van uit als ik die Jezusfiguur midden in mijn leven zet ?»

Vandaar, dat alweer de Buchman-beweging met haar directe methode vaak zoo veel meer bereikt dan wij ; zij gaat rechtstreeks op het resultaat af.

En zal het vrijzinnige Christendom voor veel menschen van tegenwoordig geen désillusie worden, dan zullen wij hen ook moeten doen voelen, dat het een rechtstreeksche kracht in het leven kan zijn. Dan moeten wij het ook tot zijn eenvoudigsten kern terugbrengen en zeggen : «dat hebt ge noodig in uw leven». We zullen moeten laten zien dat ons Christendom is wat in den Bijbel heet «een kracht Gods tot zaligheid», een kracht, die redt, die ook ons menschen van tegenwoordig kan redden uit den levensnood.

Er is nog een tweede trek, die aanstonds opvalt aan den modernen mensch, dat is dat wat eufemistisch genoemd wordt zijn *ongecompliceerdheid.* Men bedoelt er dit mee, dat menschen van tegenwoordig, die achter zich hebben liggen eenige eeuwen van hooge geestesontwikkeling, van verfijnde intellectueele cultuur, eeuwen, waarin beschaving vooral gezocht werd in het weten en in het denken, nu ineens tot het tegenovergestelde standpunt zijn omgeslagen en teruggekeerd zijn tot een primitieve, naieve manier van denken, tot een ontzeggen van vrijwel alle waarde aan geestesbeschaving. Er is een ontstellend gebrek aan eruditie in onzen tijd, zelden werd geestesontwikkeling zoo laag aangeslagen, zelden was er zoo weinig redelijke bezinning, zelden werden allerlei naieve, simplistische ideeën, of liever woorden zonder ideeën, zoo critiekloos aanvaard.

Ook deze ongecompliceerdheid is van groote beteekenis voor de verhouding tot de religie; vroeger was er een scherpe tegenstelling tusschen verstand en geloof, de bezwaren tegen den godsdienst waren voor een groot deel intellectueele bezwaren,

de groote vijand van de religie was de wetenschap, haar vertegenwoordigers keken minachtend neer op den godsdienst en van de preekstoel werd aanhoudend op de wetenschap geschimpt. Tegenwoordig is dat alles anders geworden, intellectueele bezwaren tellen lang zoo zwaar niet meer, integendeel, menschen van tegenwoordig hebben de neiging aan het denken in den godsdienst veel te weinig plaats te geven. We zien in onzen tijd heel sterk, dat de neiging tot het simplistische, gepaard aan de hartstochtelijke behoefte om toch maar ergens steun in te vinden, maakt, dat allerlei naieve voorstellingen over God, Voorzienigheid, enz., voorstellingen, waarover men twintig jaar geleden geglimlacht zou hebben, weer grifweg en zonder critiek worden aanvaard !

Wanneer wij nog wat dieper trachten te gaan en de hoofdtendens probeeren te zien, die de levenshouding van den modernen mensch beheerscht, dan zien wij als zoodanig reeds gedurende eenige tientallen jaren de ontevredenheid over en de reactie tegen een tot civilisatie verworden cultuur.

We kennen het verschil, dat men tegenwoordig gewoonlijk maakt tusschen cultuur en civilisatie ; cultuur is het innerlijke, civilisatie het oppervlakkige.

Als de cultuur ondergaat in civilisatie, heeft het leven geen ziel meer, maar is er vooral intellect, heel veel intellect noodig om het geweldige mechanisme gaande te houden. Het geciviliseerde leven is het leven zonder «Jenseitigkeit», zonder diepte, zonder geestelijke achtergrond.

Deze levenshouding leidt op zedelijk gebied tot relativisme ; de eenige wetenschappen waaraan zij waarde hecht zijn natuurkunde en techniek ; het eenige beginsel waarmee ze werkt is de causaliteit, de eenige wereldbeschouwing, die zij kan erkennen, is 't realisme, de tastbare werkelijkheid is alles.

De wereld van de civilisatie is de wereld zonder mysterie, «de in zichzelf rustende eindigheid» (Tillich).

Deze levenshouding heeft het laatste gedeelte van de vorige eeuw beheerscht, daarom was dat een tijd van «Religionsstarre», een tijd zonder veel levenden godsdienst ; wat er van bleef bestaan was eenzijdig intellectualitisch, een godsdienst zonder veel warmte en ziel.

Maar toen is, omstreeks 1900, het oogenblik gekomen, dat de mensch het in die zielloos geworden wereld niet meer kon uithouden, dat hij voelde, dat de bronnen van het leven waren verstopt geraakt. Er begon een verlangen door de wereld te gaan, dat we in het algemeen kunnen kenschetsen met de woorden : *terug naar de bronnen.*

Aan het slot van het artikel ontleen ik nog de volgende conclusies :

1. We leven in een tijd, die naar religie vraagt. Er is in dat opzicht een enorm verschil met nog maar korten tijd geleden ; toen voelde men bij alle spreken met menschen over religie, dat er zekere tegenstand, zekere onwil te overwinnen was, dat het eigenlijk altijd was het opdringen aan de menschen van

iets waar zij eigenlijk niet aan wilden. Tegenwoordig is er zoeken, tegemoetkomen aan alle kanten, er is niet meer, zooals vroeger, overvloedig aanbod en weinig vraag, er is een sterke vraag en het ontbreekt veeleer aan de krachten om aan de vraag te voldoen. (Het komt mij voor, dat Indië ons in dit opzicht wel wat vooruit is. — R.).

2. Dat, waarom gevraagd wordt, dat is religie, godsdienst in den vollen zin van het woord. Niet religieus getinte filosofie of cultuur met een zekeren religieuzen inslag of een vaag aesthetische religiositeit, maar godsdienst als kracht om te leven, *om zalig te leven en te sterven.*

3. Het vrijzinnig Christendom heeft daardoor kansen als nooit tevoren, want er zijn, bij alle neiging, die er ook is, om tot het oude, dat met gezag komt en tastbare zekerheid geeft, terug te keeren, toch ook duizenden in Indië en elders, die geestelijken steun zoeken in hun leven en voor wie terugkeer tot het orthodoxe Christendom onmogelijk is.

4. De mensch van tegenwoordig wijst daarbij leiding niet af. Vroeger was in beschaafde kringen heel sterk de gedachte : godsdienst is persoonlijke aangelegenheid van ieder mensch zelf, waar niemand anders aan roeren of over spreken mag : een predikant stuitte heel vaak op de houding : waar bemoeit u zich mee ? Tegenwoordig wordt deze bemoeienis door bijna ieder aanvaard en door velen ernstig verlangd.

5. In verband daarmee is sterk tegenwoordig de behoefte aan religieuze gemeenschap, een gemeenschap, die dieper begrepen wordt dan vroeger.

Tegenwoordig wordt gevoeld, dat we ons te vereenigen hebben, om wat we gemeenschappelijk bezitten ook samen te beleven.

Verlangen naar nieuwe religie

Verzuchting van J. C. Wannée

Een aanbod van Dr W. R. v. Brakell Buys ?

Het volgende is ontleend aan een artikel van *J. C. Wannée* in *Het Nieuwe Leven* (Nov. 1935), getiteld: «*De vereenzaming van den modernen mensch*», welke vereenzaming hij hoofdzakelijk toeschrijft aan het gemis aan geloof in onzen tijd en de schrijver spreekt zijn innig verlangen uit naar Nieuwe Religie.

Bijna tegelijk met het artikel van Wannée kwam op mijn tafel een geschrift van *Dr W. R. van Brakell Buys* over : *Het Godsbegrip bij Spinoza. Een inleiding tot het Monisme.* (Erven J. J. Bijleveld, Utrecht 1934). Het boek is oorspronkelijk een dissertatie.

De schrijver, onbekend met Wannée's artikel toen hij zijn boek schreef, geeft een antwoord op diens verzuchting en hij biedt Spinoza's Godsbegrip aan, dat, al kan het niet direct Nieuwe Religie genoemd worden, toch aan Goethe schonk, wat de Wijsbegeerte noch de Godsdienst van zijn dag den Ziener van Weimar konden schenken.

Na de eenzaamheid van den modernen mensch, trots techniek, radio, kunst, sport, spel, reisversnelling, enz. geschetst te hebben, vervolgt Wannée :

Maar ik heb nog allerminst geraakt aan wat voor mij het essentieele is, de bron van 's menschen eenzaamheid. Ik kan het in twee woorden zeggen : *de moderne mensch heeft geen geloof.*

Hoe komt het, dat onze moderne wereld dit verloren heeft, dat is te zeggen : voor een heel groot deel verloren heeft ? Kerken zijn er nog genoeg en geloovige menschen in kerkelijken zin zijn er ook nog genoeg, maar wie buiten deze sfeer staat, voelt instinctief : neen, daar kan ik nooit meer in terug.

Laat ik één ding vooropstellen : als ik in dit verband over geloof spreek, dan bedoel ik daarmee natuurlijk niet het aannemen van de één of andere geopenbaarde waarheid, maar eenvoudig : *vertrouwen in den grond van alle bestaan.*

Wat is er nu in de laatste honderd jaren in de geestelijke cultuurwereld geschied ?

In de eerste plaats is ons heele wereldbeeld veranderd ; de werkelijkheid, waarin we leven, is voor ons zoo duizelingwekkend groot geworden en wijzelf zoo oneindig klein, dat alle

menschelijke woorden en begrippen tekort schieten, als wij aan deze verhoudingen gaan raken.

En ook ons levensbeeld is veranderd ; wij zien den mensch niet meer als een uitzonderlijkheid in het levensproces ; hij is een van de golftoppen, opgerezen uit de oceaan, niet geschapen door een macht buiten hèm, maar gegroeid, geworden uit hetzelfde mysterie, dat aan alle in-wezen-zijn en bewegen ten grondslag ligt.

Nu zijn alle godsdiensten, waarmee de moderne mensch in aanraking komt, historische godsdiensten, d.w.z. zij wortelen in het oude, vaak uiterst primitieve wereld- en levensbeeld ; zij spreken van hun diepste gevoelens in vormen, aan dat wereld- en levensbeeld ontleend, in symbolen, waarin een kinderlijke geest zich het Onverklaarbare zoekt nader te brengen.

Meer nog, zij beschouwen de oude en eerwaardige overlevering als eenig fundament, waarop de mensch zijn geestelijk huis kan bouwen.

Het dikwijls onbeholpen woord, het vaak uitgesleten symbool, zijn hun maar niet een toevallige uitdrukking van meer dan menschelijke werkelijkheden, neen, hier is *dè* waarheid voor nu en altijd.

En zelfs, al wat zich onder deze godsdiensten vrijzinnig noemt, heeft zich maar voor een heel klein deel kunnen ontworstelen aan het oude.

Wat uitgesleten is, ontvangt echter met een nieuw gewaad helaas niet de bekoring der jeugd.

En hier vindt ge nu de verklaring, waarom de moderne mensch voor een heel groot deel een mensch zonder geloof is.

Het traditioneele kerkgeloof is hij ontgroeid en nergens of bijna nergens vindt hij een overtuiging verkondigd, die met het nieuwe wereld- en levensbeeld als achtergrond, de consequentie aandurft om de oude symbolen en de uitgesleten terminologie der historische godsdiensten te laten varen en op eigen wijze te getuigen van de mogelijkheid, dat wij moderne menschen vertrouwen kunnen hebben in den wereldgang, vertrouwen kunnen hebben in het leven en sterven.

Zèlf moeten wij een dergelijke overtuiging zien op te bouwen, tot er misschien een groote geest onder ons opstaat, die klanken weet te geven aan wat in de levensdiepte van duizenden op bezieling wacht.

De bezieling, die uitgaat van het levendragende gevoel : ik ben in deze wereld geen vreemde, noch een eenzame, want mijn wezen is een enkel aangezicht van het wereldgebeuren, mijn leven is een schakel in de keten van het Algebeuren.

De vormen, waarin ik het Eeuwige draag, kunnen wisselen, kunnen breken en mij ontvallen maar wat in mij het *eigenlijke* is, kan nooit te gronde gaan.

Dat is *het gevoel van kosmische geborgenheid,* dat het stralend beginsel zal zijn van den nieuwen mensch, den mensch die komen moet.

En dat aan allen, die van goeden wille zijn en rijp voor de

nieuwheid der tijden, het geluk zal brengen, dat onze moderne wereld, ondanks alles, wat zij zich in de laatste eeuw verworven heeft, zoo deerlijk ontbreekt.

Doordrongen van het Alverband, zal de nieuwe mensch zijn doordrongen van de Alverwantschap van alle leven, doordrongen van de Albezieldheid van al wat is.

En zoodra dit weten als een licht in hem ontstoken is, zal hij een mensch geworden zijn, die weer aanbidden kan.

Dat wil niet zeggen, dat hij Iets of Iemand gevonden heeft voor wien hij knielen wil en woorden wil spreken.

De tempel der nieuwe menschheid zal een tempel van het zwijgen zijn ; van luisterend ontvangen, waarvoor geen woorden zijn ; van loutering zonder één gebaar en boven zijn ingang zal staan : o gezegende stilte.

* * *

En nu iets uit het nieuwste boek over Benedictus de Spinoza, over wien de beroemde theoloog Schleiermacher eens schreef : «Hem, (Spinoza) doordrong de hooge Wereldgeest, het Oneindige was zijn begin en einde, het Universum zijn eenige en eeuwige liefde ; vol religie was hij en vol van heiligen geest».

Dr v. Brakell Buys vervolgt dan, «Belangrijker dan dit alles is echter, dat van af het einde der 18e eeuw vele geesten, die hun Christelijk geloof verloren hadden en daar voor een deel zelfs afwerend en ironisch tegenover stonden, zich tot het Spinozisme keerden en daarin bevrediging vonden voor hun religieuze behoeften». Het klassieke voorbeeld in Duitschland is niemand minder dan Goethe en het was de religieuse inhoud, welke Spinoza's stelsel in zijn starre formules verborgen hield dat dit wonder wrocht.

Niet de drang tot weten dreef Spinoza er toe, zich aan philosophie te wijden, maar hij werd daartoe bewogen door zijn liefde voor een eeuwig en oneindig goed, dat van alle droefheid vrij was. Hier blijkt uit, dat het Spinoza om nog iets heel anders begonnen was dan om voor zichzelf en anderen een helderder inzicht in de dingen te verkrijgen. Hij kwam met een nieuwe heilsboodschap, hij wees zijn medemenschen een pad, dat wegvoerde van de onbeduidendheid, voorbijgaande aan schadelijke dingen, waar hun dagelijksch bestaan zoo vol van was, naar de lichtende hoogten, waar de ziel in liefdegemeenschap met God kon opgaan. Het Christendom van zijn dagen wilde dit ook, maar volgens Spinoza zat het vol onzuiverheden, die de menschelijke geesten in de hoogste graad verwarden en afleidden.

Spinoza's liefde voor den stichter van het Christendom bleef onveranderd. Hoe afwerend hij zich toonde voor de meeste leeringen van het Christendom, voor Jezus bleef hij steeds vol teederen eerbied en hij begroette in hem den voorbeeldelijken mensch, in wien de Idee zich op het schoonst en zuiverst geopenbaard had. In zoover was Jezus niet een profeet, maar *de stem van God zelf*. Sinds Jezus' verschijning op aarde kon ieder mensch, die redelijk dacht en handelde, van Gods inner-

lijken bijstand verzekerd zijn, uit welke verzekerdheid de Beatitudo, de gelukzaligheid, geboren wordt.

Aan het slot van v. Brakell Buys' boek ontleen ik nog :

«Het is in het diepe besef van evenwicht, uiting van een waarlijk religieus gemoed, waardoor Spinoza's geest ook een baken kan worden voor onze onrustige eeuw. Eeuwenlang heeft het Westersch bewustzijn zich geconcentreerd op de gebrokenheid, de spanning, den strijd. Ook Spinoza heeft de gebrokenheid van het bestaan allerminst ontkend, maar daarnaast bracht hij het groote begrip, dat alle gebrokenheid van onderdeelen de volkomenheid van het geheel niet vermag te schaden. Het is de rimpeling op de oceaan van het onmetelijke zijn, die wel mag worden opgemerkt, maar allerminst, buiten alle proporties om, vergroot. De vrede die in de diepte heerscht, tast zij niet aan. Goethe heeft hierover de diepzinnige woorden geschreven :

Denn alle Drängen, alle Ringen
Ist ewig Ruh in Gott, den Herrn».

Openbaring en haar toegangswegen

Schuld en boete

Een Boetprediker doet ons nood

Onze verantwoordelijkheid, hoewel wij werktuig zijn

Er zijn in dezen ellendigen tijd soms oogenblikken, waarin men zijn geluk zou willen uitjubelen en uitschreien tegelijk. Die oogenblikken zijn daar, als we lichtflitsen van de Toekomst in ons stikdonker Heden mogen ontvangen.

Een nieuwe wereld is komende en houdt brandende uw lampen, roepen zij allemaal ons toe.

Religieus, wijsgeerig, wetenschappelijk en maatschappelijk wordt de drang in de richting van het ons-moeten-losmaken van het Ik en het Wij bij den dag sterker. Het is de nieuwe categorische Imperatief. Hoe profetisch en hoe verhelderend heeft prof. Huizinga dat uitgedrukt, toen hij aan de hervormingsidee nieuwen inhoud schonk. Hervormen, zeide den 31n October nog Dr Fetter, is altijd teruggrijpen, maar tegelijk haalde hij Huizinga's woord aan : *Ons geslacht kan naar niets teruggrijpen.*

Dàt nu is een lichtflits, welke ook de dwaling van het «l'Histoire se répetè» herstelt. De menschen hebben altijd wel *vermoed,* dat de stelling onjuist was, want ze zeiden er bij : «de historie herhaalt zich, maar altijd anders»; doch nu leeren we begrijpen, dat het vermoeden de waarheid vertolkte. De herhaling der geschiedenis is schijn ; ze berust op de menschelijke behoefte, zich het Nieuwe door het oud-vertrouwde eigen te maken. Alleen het Goede van het oude schijnt in het Nieuwe altijd te mogen meegaan. De Geest, de Oerkracht, Het Andere, De Andere, God herhaalt zich niet. En prof. Huizinga heeft dit «ontdekt», het is hem door den Geest ingeblazen, toen hij, misschien om heel andere redenen, ons geslacht toeriep : Gij kunt niet terug.

En als nu, trots alle verdeeldheid en gespletenheid, aan alle hoeken der wereld zich een *Eenheidsgedachte* op alle terreinen van stof en geest, begint te vertoonen dan grijpt de herinnering der menschen terug naar de Middeleeuwen. Maar de Middeleeuwen zullen nooit terugkeeren en het was eigenlijk niet noodig, dat prof. Sassen ons kwam waarschuwen te-

gen overdreven vermoedens omtrent den geluksstaat van den Middeleeuwschen mensch.

En toch..... ja, er is in ons iets dat fluistert en vandaar die oogenblikken van blijdschap in jubelen en schreien tegelijk : de Geest wil zijn wereld brengen op een niveau, waarvan de Middeleeuwen slechts een zwakke afschaduwing zijn geweest.

Men versta mij goed. Niet wij menschen zullen dat doen, maar het zal wel door menschen gebeuren, want zij zijn werktuigen Gods. De lezer heeft het allang gevoeld, dat Dr Huebner het werktuig mocht zijn, om de indrukken, opgevangen van de mannen, wier gedachten hier telkens worden verder gedragen, tot een zekere fundament-synthese samen te vatten.

Na deze ontboezeming, welke mij in alle schuchterheid en bescheidenheid van het hart moest, is het een genot, in een diepe ziel en vlak bij huis haar bevestiging te mogen vinden.

Hetgeen volgt is ontleend aan twee opstellen van *J. C. Wannée* in *Het Nieuwe Leven* (1935), het tijdschrift dat nog altijd zijn komst tot een oogenblik van genot voor verstand en hart weet te maken. De artikelen heeten *Openbaring* en *Schuld en Boete.*

Er is bij alle verschil een diepe overeenkomst tusschen Huebner en Wannée over het wezen der Openbaring en over de armoede van den cultuurmensch tegenover den primitieven mensch, een armoe die — ware niet aan den Geest de alleenheerschappij — onze dood worden zou, maar nu eens tot rijkdom brengen zal.

DE PRIMITIEVE EN DE CULTUREELE MENSCH TEN OPZICHTE VAN DE OPENBARING.

«Een openbaring wordt ontvangen», zegt ook Wannée met Huebner.

Hier is de zelfwerkzaamheid van den mensch uitgeschakeld ; als een weerlichten in den nacht flikkert zij eensklaps aan zijn horizont. Hij houdt even den adem in en zegt : «ach».

Hoe verder men teruggaat in de geschiedenis der menschheid, hoe meer de primitieve mensch zich bewust is, deel te hebben aan twee werkelijkheden.

De ééne werkelijkheid, voor hem de minst reëele, omvat alles, wat wij, menschen van onzen dag, als werkelijkheid plegen aan te duiden : de wereld van vorm en kleur en aanraakbaarheid.

Maar als hij zijn akker omploegt en het zaad in de vore zaait, als hij hoopt, dat het op zal schieten, om ééns als rijpe oogst te velde te staan,

als hij getuige is van leven, dat geboren wordt, en leven dat sterft, van bloed dat vloeit en van een wond die geneest,

als zijn oog den stand der sterren leert lezen, met een bijna vrome verbazing de wisselende gestalten volgt der maan, de zonnewende ontdekt,

dan weet hij in aanraking te zijn met *een andere werkelijkheid,* waarover zijn hand geen macht bezit, dan gaat er een siddering door hem heen, die de mensch der cultuur, temidden van de wonderen zijner eigen techniek, zoo zelden meer ervaart. Het is, of een schaduw van iets heel groots over hem valt, of hij het vleugelgeruisch verneemt van een Geheim.

Als deze mensch, die overal op zijn weg het vluchtige voetspoor van dit mysterie vindt ingedrukt, zijn gevoelens had kunnen ontleden — het is vooral de moderne mensch, die zichzelf is gaan beluisteren, soms zóó gespannen, dat hij om het luisteren het leven vergeet — dan zou hij als alles overheerschende zekerheid gevonden hebben : *die andere werkelijkheid is er.*

Hij zou zich ongeloovig afwenden, als iemand hem zeide : eens, honderden jaren na u, zal er een geslacht van menschen opstaan, die dit voor u zoo uiterst reëele feit loochenen en geen andere werkelijkheid erkennen, dan die in stoffelijke gestalte vóór hem staat.

Neen, de primitief schudt het hoofd. Zijn woord is niet zoo vlot als het onze, maar als mensch, die *in* zijn leven leeft, niet *ernaast* als zoovelen onzer, zal hij met zijn primitieve, tastende woorden, zoolang zoeken tot hij zijn formule vindt : «Achter alles is *Iets* dat grooter is». *Het is onmogelijk, dat niets ooit de moeder zou kunnen zijn van iets.*

Zoo weet de primitieve mensch te verhalen, dat alle kennis, die hem dient, van zijn vader en zijn vaders vader op hem is overgegaan : de kunst van den akkerbouw, het geheim der kruiden die genezing brengen, het schrift dat een bode kan zijn over verren afstand in ruimte en tijd tusschen mensch en mensch en nog heel veel meer, dat dit alles eens als ongevraagde gave van de goden is ontvangen.

En hij beseft : hier staat iets van een andere orde op den achtergrond, dat niet opgelost kan worden, noch ontdekt als de dingen, die der menschen zijn, maar dat zelf even een enkele sprank van zijn wezen onthult, een lichtkorrel uitstrooit in een donkere vore en zij ontluikt en ontplooit zich, allen, die haar zien, tot verheugenis.

Hij heeft een woord voor dit alles gevonden, dat hem bevredigt : *openbaring.*

En hij heeft in zijn openbaring nog meer ervaren dat hij eigenlijk in het geheel niet in woorden kan uitzeggen, maar dat een blijde gerustheid over zijn leven brengt ; zooiets als een mensch die 's morgens een goede tijding ontvangt en nu gaat hij aan zijn gewonen arbeid maar onder zijn werk is het of er voortdurend iets in de verte zingt.....

DE CULTUURMENSCH VAN HEDEN EN ZIJN EENIGE REDDING.

Nu gaan we, vervolgt Wannée, een poging doen, om de er-

varing van den primitieven mensch in onzen tijd over te brengen.

Dan beginnen we met de erkenning dat, hoe geconcentreerd de moderne mensch ook eenerzijds moge wezen op het materieele en zijn ongeloofelijke mogelijkheden, er toch aan den anderen kant in hem een scherper luisteren is gekomen naar het geheimzinnige, ijle gerucht, dat om de dingen zweeft, een dieper aanvoelen dat al het zijnde gedragen wordt in een onuitsprekelijk geheim.

Niemand twijfelt er in onzen tijd meer aan, dat aan al 's menschen handelingen en gebaren, een bewust of onbewust geestelijk bewegen ten grondslag ligt.

Daarom is het ook zoo dwaas, de wereldverwarring van onzen tijd met uitwendige middelen te willen beheerschen en zijn volle aandacht en kracht te richten op de wending der verschijnselen.

Er kan geen andere genezing zijn voor deze zieke wereld dan van binnen uit. Uit de *gezindheid der menschen* moet de groote ommekeer komen ; zoolang deze blijft wat ze altijd is geweest, zal de wereld blijven, wat ze nu is en verergeren, want achter ons lot, achter het lot der volken, achter het lot der menscheid, achter het lot van al het zijnde, achter de kosmische totaliteit, is een *Geestes-Beweging.*

De Geest, het Onuitsprekelijke, dat de achtergrond is van alle bewegen en zijn, is voor onze menschelijke gebrekkigheid : *het eeuwig Onbenaderbare.*

Maar even zeker, jubelt de schrijver, weet ik twee dingen :

Dat er een *gestadige openbaring* geweest is in ons menschengeslacht, dat Het Groote zich aan het hart der menschengeslachten heeft nadergedrongen in vele dingen, in de wettelijkheid van alle natuurgebeuren, in de zedewet, in een eindeloos herhaald *«gij zult»*, in hun allerfijnste kunstbelevingen en scheppingen, in de teederste fluisteringen hunner religie.....

EEN ONTROERENDE GELUKSBELIJDENIS.

En in de tweede plaats weet ik met onontneembare zekerheid : er is een openbaring aan *mij.*

Onttogen en losgemaakt van veel, wat de wereld als vast en begeerenswaard beschouwt, is het mij, of ik in een andere wereld te hechter ben ingegroeid.

Het boeit mij veel minder, om in mijn zintuigelijke bestaan te hebben en te bezitten ; ik voel de betrekkelijkheid van alles, wat menschen aan menschen bindt en van wat menschen van menschen verwachten ; ik voel de geringheid van mijn eigen kunnen ; ik voel de ongenoegzaamheid van alles, wat men onder menschen noemt : eer, ambt, aanzien,

omdat ik voel een «reiziger» te zijn naar de andere werkelijkheid, een «pelgrim» naar de verte.

En dit heeft mijn moed doen groeien tegenover mijn lot, tegenover de oordeelen, die van buiten mij komen, tegenover alle problemen van leven en dood.

Dit is mijn openbaring : ik ben gerust geworden ten aanzien van den oorsprong van mijn bestaan en de bestemming van mijn bestaan.

Ik heb een vluchtigen groet ontvangen van het Geheim en ik spel het in mijn menschenwoorden na, zooals Didericus Camphuysen het weergaf :

Geen quaad kan u gebeuren, van nu tot aan uw eind.

Het tweede artikel voert ons diep in het probleem, dat Huebner open liet en dat ons noopte tot de ziele-kreet : waarom niet het Andere en De Andere tot ons allen komen. Ze komen niet, omdat erkenning van schuld en boete van ons worden verwacht. Schuld en boete van «werktuigen», van «aardwurmen», hoe is het mogelijk ? Het antwoord van Wannée doet denken aan heel oude voorstellingen, Augustinisme en Calvinisme, aan een teruggrijpen, maar het is het niet. Ook hier weer hebben wij te doen met een opmarsch naar nieuw inzicht, naar de Toekomst, welke de Geest zijn wereld voorbereidt. Wat is onze schuld?

ONZE SCHULD.

Millioenen menschen in onzen tijd, schrijft Wannée, voelen het leven volstrekt niet meer als een geschenk, waarvoor men dankbaar heeft te zijn ; millioenen menschen stellen de vraag : wien, daar in het rijk der onzichtbare dingen zou ik iets schuldig zijn ? Ik heb om dit leven niet gevraagd ; als er eischen te stellen zijn, mag ik toch zeker iets van het leven vragen, mag ik toch zeker het allerminste vragen, wat het leven dragelijk maakt : voedsel, woning, kleeding in voldoende mate.

Ik vraag u in gemoede, wat hebben wij te antwoorden, als er iemand tot ons komt, die zegt : ik ben in armoede geboren, belast met de kwalen van mijn voorgeslacht, in gebrek en onwetendheid ben ik opgegroeid, ik heb zwaar en vruchteloos werk verricht, maar de wereld heeft mijn werk niet meer noodig, wat nu, wien ben ik wat schuldig ? Heb ik reden om het leven dankbaar te zijn ?

Laten wij eerlijk zijn, daar hebben we geen antwoord op, of we vervallen misschien in de een of andere gelegenheidsfraseologie. En weet ge hoe dat komt ? Omdat we niets meer hebben dat zweemt naar echt en diep levensgeloof, ik bedoel, iets, dat probeert aan de gronden van het leven te raken en zóó zijn problemen op te lossen, omdat we geen innerlijke cultuur hebben, ondanks ons uiterlijk raffinement.

Humanisme, het klinkt zoo vriendelijk, en toch, ondanks alle schoonklinkende omschrijving, *is er in dat humanisme iets, dat den mensch van het eeuwig-verhevene wegvoert,* alleen al omdat het eeuwig-verhevene niet noemt, omdat het den waan laat, dat het in het kosmisch samenstel zou gaan om den mensch.

En nu kan ik zeggen, waar alles, wat in ons schuld te noemen is, begint :

Onze schuld begint in het vergeten dezer dingen, begint daar, waar we ons menschelijke «ik» losmaken van het Grootere Ik, dat op duizend wijzen in ons zijn weerschijn werpt.

Ook boete klinkt niet vriendelijk, ook boete is één van die woorden, die aan den schaduwkant van het leven liggen.

Toch, al mag het verschil subtiel zijn, heeft boete een anderen klank dan schuld.

Want, waar het begrip schuld als een dreigende onweerslucht over den mensch of een gemeenschap hangt, iets, dat van oogenblik tot oogenblik in onheil kan uitbreken, ligt in boete een perspectief van verevening.

Schuld is een deur, die uitgang geeft in de duisternis, boete een doorgang naar het licht : Schuld zegt : raak niet aan, onrein, Boete : zuivering, uitwissching.

Duizenden, misschien in zichzelf goedwillende, of in zalige onwetendheid dommelende menschen, zien hoofdschuddend den oeconomischen ondergang der wereld, de oorlogstoerustingen, de verdrukking der minderheden, allerlei internationale schijnheiligheden aan en zeggen : maar hoe komt dit nu toch, waarom doet men dit nu ? en «men» wil dan zeggen : alle anderen dan ik en een paar van mijn geestverwanten.

Maar dat is niet zoo ; in onzen tijd schreeuwt of schreit de Wet, de onverbiddelijkheid van het kosmische bestel : wat men zaait, zal men oogsten, in dit van dezen tijd openbaart zich de schuld der voorgeslachten, die ook onze eigen schuld is, al zijn we misschien in heele of halve onwetendheid in de schuld van het verleden ingegleden.

Deze wereld heeft veel meer dan aan den een of anderen leider, aan den een of anderen gewelddadigen uiterlijken omkeer, of aan sentimenteele, humanistische bewegingen, behoefte aan een boeteprediker, de menschheid moet soms geslagen worden om tot inzicht te geraken.

Naast de boete, die in het wezen der dingen en hun wetmatigheid ligt, is er een andere boete, een zelf-opgenomen boete.

HOE ONZE SCHULD TE BOETEN ?

Ieder mensch heeft oogenblikken waarin hij met een siddering ervaart, hoeveel hij eigenlijk te kort schiet in zichzelf en tegenover het leven in den meest uitgebreiden zin.

Ik denk volstrekt niet aan het begrip der zondigheid, zooals men dat in kerkelijke kringen terugvindt, dit is in negen van de tien gevallen onwaarachtig en opgeplakt.

Gemakshalve wordt de schuld naar het eerste menschenpaar in het Paradijs verschoven en de verzoening gevonden in een gebeuren buiten den mensch : het offer van Jezus Christus, dat de schuld «afbetaalt», zooals het in de terminologie van de markt luidt.

Maar ik denk aan dat gevoel van diepe verslagenheid en hulpeloosheid, dat een mensch overmeesteren kan, als hij zich soms plotseling bewust wordt, hoe werktuigelijk en zonder vreugde hij zijn plichten doet, hoe hij vervuld is van zijn eigen belang,

zijn eigen genoegens, en vooral zijn eigen verdrietelijkheden, hoe weinig hij het leven dient, omdat hij in honderd opzichten probeert het leven aan zich dienstbaar te maken.

Dan kan er in hem een behoefte aan boete ontwaken, een stil aangrijpen van zichzelf : ik wil anders, ik wil dat stuk leven, dat nog vóór mij ligt, of het groot is of klein, gebruiken om iets goed te maken.

Het verleden is onveranderlijk, de mensch kan nooit meer een woord, dat eens gesproken is, terugnemen, een daad ongedaan maken, een heele levenshouding, een gezindheid van jaren uitwisschen, maar, zoo goed als een mensch zich aan zijn lijden kan verdiepen, zoo kan hij zich aan zijn fouten verdiepen, zoo kan hij de richting vinden, na vele malen de verkeerde richting te hebben gekozen.

Hij kan probeeren in alle stilte iets meer te doen, dan wat men als mensch geneigd is te noemen : het noodige, zelfs het mogelijke. In het grijpen naar het schijnbaar onmogelijke kan een stuk boetedoening liggen.

En als men dit in een heiligen, oprechten wil doet, en volhardt, dan zal men ervaren, wat Dante in zijn goddelijke comedie voor vele tijden heeft uitgebeeld en wat men hem na zal zeggen : «Langs een verborgen weg terugkeerende uit de hel, kwam ik buiten, om weer op te zien naar de sterren.»

Germaansche Religie

Ekkehart onttroond als Christelijk mysticus

Verheldering van den Duitschen kerkstrijd

Heeft Germaansche Religie ook een genezijdschen kant ?

De Kerk van den Geest

Het is alweer een heele poos geleden, dat de Secretaresse van de Vereeniging voor Wijsbegeerte een lezing heeft gehouden over Meister Ekkehart. Zij schilderde haar held als een bijzonder diep type van Christelijke middeleeuwsche mystiek. Hoewel ik op dat oogenblik zoo goed als niets van Ekkehart wist en thans nog weinig, was er toch iets in mij, dat zich tegen de opvatting van de spreekster verzette en ik uitte mijn verbazing, dat b.v. Meyers Conversationslexicon haar held met enkele regels afdeed en bij de theologische studie met Ekkehart weinig gerekend wordt. Kort daarop las ik, dat Ekkeharts werk door Fransche uitgevers was gered en dat men dit in nationaal-socialistische kringen voelde als een smaad, welke men zou goed maken door een Duitsche uitgaaf en vertaling van zijn geheele werk. Ik werd nieuwsgierig en ontmoette toen telkens Ekkeharts naam bij Rosenberg, Müller e.a. Bij hem haalde men zijn motieven voor de nationaal-socialistische beschouwing van Christendom en Kerk.

Een artikel in *Forschungen und Fortschritte* van 20 October 1935 heeft thans het raadsel mij heelemaal verklaard en ook mijn intuïtie gerechtvaardigd, al weet ik nog te weinig van Ekkehart, om de juistheid van het artikel voor mijn rekening te kunnen nemen. Het artikel is afkomstig van *prof. Dr Hermann Schwarz,* hoogleeraar te Greifswald en ik laat het hieronder volgen.

Is het juist, dan is veel mij duidelijker geworden. De tijdgenooten van Ekkehart hebben iets dergelijks gevoeld als ik onder de lezing der secretaresse. Zij hoorden zijn Christelijke «woorden», zij bewonderden zijn welsprekendheid, maar zij voedden ook een zeker wantrouwen en uit voorzichtigheid heeft het onmiddellijk nageslacht het maar beter gevonden, den mysterieuzen Ekkehart dood te laten en dood te zwijgen.

Er heeft ongetwijfeld een Ekkehart-mystificatie bestaan, waarvan velen tot op onzen dag slachtoffer zijn geworden. Aan dat heimelijk wantrouwen en de daardoor ontstane vergetelheid schrijf ik het ook toe, dat Humanisme en Renaissance aan Ekkehart voorbijgingen, hoewel hij veel meer een der hunnen was dan zoon der Middeleeuwen, ja, zelfs een schitterend wegbereider.

Heeft wel iemand sterker den nadruk op den mensch gelegd dan hij ? 't Gaat hem alleen om den mensch. Niet zonder reden schrijft Schwarz dan ook boven zijn artikel *Ekkehart der Deutsche* (Ekkehart de Duitscher) en Rosenberg c.s. hebben hun Neo-Germanisme voor een groot deel uit hem geput. Intusschen vermoed ik — nogmaals ik ken Ekkehart te weinig uit zijn eigen werk — dat Schwarz zich niet voor eenzijdige interpretaties heeft weten te behoeden en wij worden daarin versterkt door het boekje *Typen van Religie* door *Dr G. H. van Senden* (Van Loghum Slaterus' Uitg. Mij), die daarin o.a. een beschouwing geeft over Germaansche religie, voorheen en thans en die in de Germaansche religie (oude en nieuwe) ook een genezijdsche ingesteldheid aanwijst.

Ik vestig de aandacht op deze studie, vooral om de mij sympathieke oplossing, welke hij voor het Christendom in het algemeen en den Duitschen godsdienststrijd in het bijzonder ziet.

Intusschen zij nog dik onderstreept, dat ook Ekkehart — hoe verblijdend neemt het koor dier stemmen voortdurend toe — het heil voor mensch en wereld ziet in het opgeven van het Ik en Wij voor het Gij.

EKKEHART VERTOLKER DER OUD-GERMAANSCHE VROOMHEID.

Ekkeharts geleerdheid zit — zegt Schwarz — in zijn latijnsche geschriften, zijn ziel uit zich in de Duitsche taal in zijn predicaties, vertroostingen en onderwijzingen. In hem is de vroomheid onzer Germaansche voorvaderen weder ontwaakt. Ekkeharts vroomheid heeft anderen inhoud, maar op dezelfde wijze waren hij en onze voorvaderen van eeuwigheidswaarden vervuld. *Hun Godsvoorstellingen hadden voor hen geen religieuze beteekenis.* De Germaansche goden werden als bondgenooten tegen de machten der buitenwereld gewaardeerd. Hoewel hun leven dat hunner menschelijke kameraden vele geslachten overtrof, hadden zij aan de innerlijke eeuwigheidswaarde evengoed te gehoorzamen als de menschen.

Het zou onjuist zijn, deze gesteldheid onzer voorvaderen voor moralisme te houden. Wie hier van moreele maatstaven spreekt, welke onze voorvaderen hun godsgestalten zouden hebben aangelegd, moet het toch oneerbiedig vinden, dat de majesteit van

het Goddelijk Zijn onder menschelijke voorschriften gesteld zou worden. In waarheid was dat, wat men als zedelijk gevoel aan de oude Germanen toekent, hun religieus beleven. Het was hun typische vorm van religieusiteit, dat zij in de innerlijke oneindigheid van eeuwigheidswaarden leefden, d.w.z. hun overgeërfde waarden : eer, trouw, vrijheid. Daarvoor hadden zij volstrekt niet de aanbidding van een uitwendige Oneindigheid, waarmee men het voorwerp, dat men «God» noemt, aangedaan denkt, noodig.

De hun door het Christendom opgedrongen vorm van godsdienstigheid, welke zich om een allervolmaakst wezen beweegt, aan welks vormelijk bestaan geloofd wordt, was hun in wezen vreemd.

Ekkehart heeft den Germaanschen vorm van godsdienstigheid in zichzelf opnieuw beleefd. In zijn tijd was van het oud-Germaansche heidendom geen spoor meer overgebleven, maar hij droeg den vonk van het heidendom in het bloed. Als men zijn z.g. mystiek van alle hulsels en vermommingen ontdoet, dan blijft er dit van over : echte religieusiteit is niet daar, waar menschelijk zijn op een godsbeeld gericht is ; echte religieusiteit is veel meer daar en alléén daar, waar we een leven leiden, dat vrij is van *eigen wil*. Dan komt in eeuwigheidswaarden *het wonder van geestelijke dingen over ons*.

DE MYSTIFICATIE VAN EKKEHART.

Deze grondstructuur van Ekkeharts «mystiek» wordt gemakkelijk over het hoofd gezien, omdat Ekkehart zijn religieus beleven, dat geen God heeft, leeraart door middel van een metaphysica, welke zich van Gods naam bedient. Het middenpunt van zijn metaphysica is wel het begrip der godsgeboorte in ons. Hij bedoelt daarmee, dat zich voor een ziel, die haar eigenzuchtige beschouwing der wereld heeft laten varen, innerlijke wonderen onthullen. In zoo'n ziel beginnen de eeuwigheidswaarden van waarheid en liefde te leven. In zoo'n ziel is geen plaats meer voor eenig godsbeeld. Ja, zelfs moet tevoren elk geloof aan een *voorstelling* van God verdwenen zijn, zal de ziel de eeuwigheidsgeboorte kunnen ervaren.

Ekkehart bestrijdt de religie van het godsgeloof met onverbloemde woorden, welke geen kunst van kerkelijke exegese kan uitwisschen. «Grijpt slechts in uw eigen schat», roept hij hun toe, die hun zaligheid bij goddelijke machten buiten zich zoeken.

Het is de schat van innerlijke oneindigheid. Weliswaar liggen die schatten in geen enkele ziel zoo maar gereed. Zij moeten in haar opbloeien ; ons leven moet ze in zich scheppen, «baren», zegt Ekkehart. Deze geboorte heeft plaats in alle onzelfzuchtig geworden zielen, die niet zichzelf zoeken noch bij zich noch bij de dingen, maar die «God in de dingen» ontvangen. Als wij «God in de dingen ontvangen, ontstaat in ons God in de waarde».

Ekkehart gebruikt hier den Godsnaam, om uit te doen komen, dat ons menschelijk zijn gelegen is in het meer-dan-mensche-

lijke. Zoowel om den mensch, voor wien zich lotsbedeelingen vormen, als in den mensch, waarin deze het voorkomen van waarde (Wertgesichter) krijgen, speelt zich meer af dan uit hem voortkomt. Zonder den mensch is er natuurlijk geen lotsvorming, hemel noch hel. Lotsvorming ontstaat pas door het menschelijk zijn en een geestelijk iets wordt de lotsvorming pas door den menschelijken wil. Niettemin zijn er in de lotsvormingen, welke door ons zijn ontstaan, zintuigelijke betrekkingen boven den enkelen mensch uit geopend. Alles om den mensch weerklinkt in de taal van het *Het*, het *Gij*, het *Wij*. Verder : wanneer de kracht van de lotsvorming in het waardebeleven van de ziel doorbreekt, opent zich in zulk waardebeleven geestelijke kracht. Het *Het*, het *Gij* en het *Wij* een oneindig karakter aan, dat ons handelen opeischt.

GOD-VADER GOD-ZOON.

Deze metaphysische dynamiek bedoelt Ekkehart, als hij goddelijke predicaten gebruikt. Lotsvorming, welke ons in de dingen tegenkomt, is voor hem «God-Vader»; en waarde-eeuwigheid, welke in de ziel geboren wordt, waarin zij lotsvorming in een verantwoordelijke taak verandert, is voor hem «God-Zoon».

Dat is, zegt Schwarz, voorzeker heel iets anders dan de God-Vader en God-Zoon der kerkelijke Theologie. Ekkehart bedoelt niet statische figuren maar dynamische krachten. Ekkeharts woordgebruik echter liet anderen de mogelijkheid over, zijn woorden zoo uit te leggen, dat de dynamische krachten uitgingen van de statische figuren huns geloofs.

Het fundamenteele onderscheid tusschen alle kerkelijke geloven en Ekkehart blijft, dat voor Ekkehart noch God-Vader noch God-Zoon bestaan buiten de ziel.

Ekkehart heeft door twee voorbeelden zijn gedachten trachten te verduidelijken.

Het God-Vader en God-Zoon aldus :

Reeds door de gewone natuur gaat, zegt hij, goddelijke adem. Het is als wanneer in een vijver de waterdeeltjes in evenwicht rusten door wederzijdsche aantrekking en de zwaartekracht. Daar valt een steen in het water. Dadelijk ontstaat er een middenpunt, waarin het heele watervlak wordt betrokken. Kringen vormen zich, naar den oever toe en van dien terugkeerend. Het is als een kijken van het heele water naar het levende centrum dat door den vallenden steen ontstaan is. Een beweging, welke het aangaat is ontwaakt, is om het heen ontstaan — lotsbestemmingsrimpels in zinnebeeld, welke er zonder zijn aanwezigheid niet geweest zouden zijn. Met zulke dingen kijkt «God-Vader in de dingen» ons aan. Zij bevatten alle mogelijkheden voor ons scheppen en voortbrengen, helpen en dienen, heldendom en lijdensmoed. Aan ons ligt het, of wij deze mogelijkheden aangrijpen of niet. Pakken wij ze aan, dan wordt met ons scheppen, voortbrengen, helpen, dienen, standhouden, dragen het *willen* «God-Zoon in de ziel» geboren, d.w.z. de waarheid en

klaarte van *geestelijk leven* wordt geopenbaard. (Zal dit effect intreden dan moet toch de steen vallen of geworpen worden ? — Rad.).

Ook van het laatste geeft Ekkehart een voorbeeld :

De ziel, zegt hij, is als de pit van een kaars ; de was om de pit is te vergelijken met de natuurlijke verhoudingen, waarin wij geplaatst zijn. De pit kan in zelfzuchtige begeerte zich zelf aansteken ; dan vreet hij de was op, welk smeltsel hij het licht moest toevoeren en verkoolt inwendig. Maar de ziel, van alle zelfzucht ontledigd, kan ook den inhoud der dingen ontvangen en in een liefdestroom koesteren. De liefdestroom is het smeltsel, dat het Licht der Eeuwigheid noodig heeft, om zich in de ziel te ontsteken. In ons uiterlijk handelen wordt innerlijke oneindigheid levend.

Schwarz vervolgt dan :

Ekkeharts eerste les was, dat hij alle Godsvoorstellingen voor ons eeuwigheidsbeleven afwees en ten tweede, dat onze eeuwigheidsbelevingen door de sappen van het natuurlijke leven worden gevoed. Slechts waar ons God-Vader in de dingen tegemoet komt, kan God-Zoon in de ziel worden geboren, waardoor onze betrekking tot de wereld om ons in het licht van waarheid en waarde komt te staan. De derde is een tasten naar de allerlaatste gronden.

HOE ONTSTAAN EEUWIGHEIDSWAARDEN IN DE ZIEL ?

Hoe komt het dat eeuwigheidswaarden in de ziel ontstaan ? Ekkehart weet, dat in de golven van het uitwendige leven zonder meer de diepte der eeuwigheid niet is. Hij weet ook, dat uit geen aanleg van de ziel oneindig goed ontstaat. Als er nietemin ervaringen zijn (als geboorte van den Zoon aangeduid), die den zin van eeuwigheid en oneindigheid in zich dragen ; als in de waarde van eer en trouw (de Noordsche voorvaderen), van waarheid en liefde (Ekkehart), volksgemeenschap en vaderland (onze tijd) hemelrijken opengaan, die voor ons meer beteekenen en ons meer in beweging zetten dan ons zinnelijk leven, dan moet zich een geestelijk leven in ons zinnelijk leven *geschapen* hebben en er moet een toegang zijn uit de diepte van zijn oorsprong naar onze ziel en van onze ziel naar dien diepen oorsprong. Zij is volgens Ekkehart de diepte der Godheid, die niet is, maar «west» (bestaan voert ? — Rad.), omdat zij de spanning is tusschen tijd en eeuwigheid.

Altijd door maakt uit haar het tijdelijk bestaan der natuur zich los. In elken steen, in elke graspriet is het spoor der Godheid, maar door de heele natuur heen snakt de Godheid er naar, om over de versplintering van het zinnelijk bestaan, haar eeuwige eenheid te herkrijgen. De mogelijkheid daartoe is slechts in de menschelijke ziel gegeven. Wel is deze in haar aanleg zelf een stuk natuur, maar het midden der ziel, haar vonkje, is natuurlooze vrijheid, welke in de vrijheid van den menschelijken wil tot meer leven komt. Hier is de toegang der Godheid tot de

ziel en van de ziel tot de Godheid. Neen, hier is meer dan toegang, hier is de diepte der ziel tegelijk de diepte der Godheid.

Op zichzelf gerichte wil verloochent deze diepte. Hij werpt den mensch in het dwangbuis van de enkele natuur (de hel van het Niet). Niet op zichzelf gerichte wil maakt uit den akker van het natuurlijke leven den akker der eeuwigheid. Waar de eigen wil van den mensch verdwijnt, daar opent zich de diepte der Godheid. Zij baart in de ziel, die gevende liefde geworden is, de oneindigheid van het geestelijk leven. Dit geestelijk leven grijpt in onze verhoudingen tot de buitenwereld en doorwaait hun zinnelijk deel met bovenzinnelijk gehalte. Het grijpt onze ziele-krachten en maakt ze tot deelgenooten van een bovenzinnelijke beweging. Deze bestaat daarin, dat de waarde van liefde en waarheid, eer en trouw, volksgemeenschap en vaderland ons bezielen. De ziel wordt scheppensvaardig. Steeds wordt levender in haar, wat zij aan vrijheid bezit en verwezenlijkt zich wat zij aan natuur bezit. Het is een stroom, welke uit zichzelf opwelt en in zichzelf terugkeert.

Is dit mystiek ? vraagt prof. Schwarz en hij antwoordt neen. Mystiek is een practische houding van den mensch. Men verdiept zich, onder uitschakeling van alle denken, in een «goddelijk» duister, waarvan men zaligheid verwacht. Ekkeharts metaphysica daarentegen is een machtig gedacht *inzicht*. Het geeft antwoord op de vraag : «Hoe is het mogelijk, dat ons waarden op het lijf vallen, die eeuwigheid in zich dragen, zoodat zij religieus worden beleefd ? Hij wilde de nieuwe vroomheid, welke zonder eenige betrokkenheid op eenig Goddelijk bestaan in zijn ziel brandde, zich en anderen duidelijk maken. De «verrukkingsvroomheid» der mystici, die God als een spijs willen proeven, haat hij. God is voor hem niet iets, dat volstrekt volkomen eigenschappen bezit. God is noch iets magisch, welks gunst men kan verwerven, noch iets sacramenteels, welks genade en gemeenschap door bemiddeling te verkrijgen zouden zijn.

Met zulke verwerpelijke Godsbegrippen draait onze voorstelling zich enkel om zichzelf. Als Ekkehart van Godheid, God-Vader, God-Zoon spreekt, zijn dat enkel functioneele begrippen, die niet zelf vrome gevoelens op zich betrekken, maar het apriori van die echte vroomheid onthullen, welke in het beleven van eeuwigheidswaarden bestaat, zooals deze ons in het bovenzinnelijke gehalte van waarheid en liefde, eer en trouw, volksgemeenschap en Vaderland zeker zijn.

Dat Ekkehart dit theoretisch inzicht gaarne in de taal der mystiek hulde, beantwoordde aan de populariteit van mystieke spreekwijzen, welke ook bij hem nawerkte, maar bovenal was dit de eenige weg, om het Nieuwe, dat in hem leefde, tot het begrip van zijn tijdgenooten te kunnen brengen.

Ik ga nu nog even tot van Sendens artikel, waarin hij aantoont, dat in de oud-Germaansche religie ook genezijdsch gerichte gedachten voorkomen. Daarin vraagt hij, of van het Neo-Germanisme heil te verwachten is en hij antwoordt ontkennend. Waarvan

dan wel ? en zijn antwoord luidt : van een zich tot universalisme verwijdend en zich in zoover ontchristelijkend Christendom.

UNIVERSEEL CHRISTENDOM EN DE KERK VAN DEN GEEST.

Een zich tot universalisme verwijdend Christendom hebbe — aldus Dr van Senden — de leiding, hetgeen beteekent, dat zoo'n Christendom veel van andere religies heeft te leeren, van Oostersche, Joodsche en meer religies, maar zeker ook niet het minst van de Germaansche religie, die heusch nog wat anders is dan de onsympathieke verschijnselen van het heden.

Vader-Schepper en Zoon-Verlosser zijn *één in den geest.* Dat dit tot volle klaarheid komt, is de taak van de geestes-religie, die, waar zij het Christendom tot uitgangspunt neemt, geestes-Christendom mag heeten. Dit geestes-Christendom is in de wereld nog een onverwerkelijkte mogelijkheid. Of zijn verwerkelijking mogelijk is, of de verschillende gesteldheden van ras en politiek, samenleving en cultuur, deze realisatie zullen veroorloven, is een vraag op zichzelf, waarop, als zij in het algemeen voor behandeling vatbaar wordt geacht, nu niet is in te gaan. Maar : «point n'est besoin d'espérer pour entreprendre, ni de réussir pour persévérer», hier ligt een weg. De weg in de barbaarsche negende eeuw reeds gezien door een der grootsten, Scotus Erigena, toen hij na de dagen van de schaduwen van Oud en Nieuw Testament als derde toekomstig stelde : de Kerk van de Geest, de eeuwige Kerk, die tot aanzijn zal komen als de openbaring van den Geest ontplooid zal zijn.

De zondeval der cultuur

Homo Divinans en Homo Faber
(primitieve en technische mensch)

Alverwante ziel en Hersen-ziel

Magie en Magische Wetenschap psychologisch georiënteerd

Hemels-Aardsch paralellisme

Een moed gevende voorspelling

Tot de verschijnselen der Geestelijke Revolutie welke wij doormaken, behoort ook het met meer of minder verrassing ontvangen besef, dat, hoeveel er ook *om* den mensch heen veranderde, de mensch *zelf* in den loop der tijden weinig of niet veranderd is. Als men hem zijn cultuurschatten en cultuurgemakken afneemt, komt de oude, ja, zelfs de primitieve mensch vrijwel onveranderd te voorschijn. Wannée stond daarbij in een toespraak in de Vrije Gemeente in den Haag uitvoerig stil en hij kwam tot de conclusie, dat de menschheid zich alleen ontwikkelt naarmate de Geest zich in haar ontwikkelt. Deze conclusie is lang niet zoo hopeloos als ze er op het eerste gezicht uitziet. Integendeel, ze past geheel in het complex van verschijnselen dat we thans beleven. Ik bedoel daarmee het eenheidsstreven dat we schier op alle terreinen kunnen opmerken.

Ik ga daar thans niet verder op in, want ik heb het reeds vaker gesignaleerd, maar op één punt van dit eenheidsstreven werd nog weinig de aandacht gevestigd. Het is dezen keer aan de orde.

Velen beschouwen den bloei van het Occultisme in zijn talrijke vertakkingen als een decadentie-verschijnsel. Teleurgesteld, dat Techniek, Wetenschap, Politiek, Godsdienst, Oeconomie ons niet voor de huidige wereld hebben kunnen behoeden, dat twintig eeuwen Christendom den mensch inwendig zoo heel weinig veranderden, dat de Cultuur niet veel meer dan een uitwendig vernis is, zou de menschheid weer in allerlei bijgeloof, hiernamaalsche verwachting, waarzeggerij, sterrenwichelarij enz. gevlucht zijn en een toevlucht zoeken. Dàt is meer vertoond in benarde tijden, zegt men, het zal wel weer zoo zijn en men gaat over tot de orde van den dag.

Maar ziet, Felix Ortt is gekomen, om te vertellen uit een zeer merkwaardig boek, dat ik niet kende, dadelijk heb besteld en met drang ter kennismaking aanbeveel, want het werpt heel wat licht in de donkerte van het heden.

Het boek heet *Magie und Geheimwissenschaft in ihrer Bedeutung für Kultur und Kulturgeschichte* (Stuttgart. Strecker und Schröder) en het is geschreven door *Dr Theodor Wilhelm Danzel,* privaat-docent aan de hoogeschool te Hamburg.

Danzel brengt ons bij den *homo divinans,* den primitieven mensch en hij stelt dien tegenover den mensch van dezen dag, den *homo faber,* den technischen mensch. De homo divinans voelde zich in alverband met al wat hem omringde en hij drukte dat uit in magie, mythe, sage, tooverformule, maar de homo faber, uit het alverband losgemaakt en verindividualiseerd, ziet in dat alles nog slechts sprookjes en praatjes voor den vaak ; de homines divinantes, de primitieven, hadden een volksziel die *wereldziel* was, de homines fabri zijn tot *hersenzielen* geworden ; hun hoofdrichtsnoer werd het verstand, het berekenend verstand, welks berekeningen thans meer dan ooit falikant zijn uitgekomen.

En nu ziet Danzel in den opbloei van het Occulte, Spiritisme, Parapsychologie, Theosophie, Anthroposophie, enz. geen vlucht uit een chaotische wereld, maar een heenwijzing van den Geest naar de volksziel der primitieven, die wereldziel was. Nee, de Geest herhaalt zich niet en wij moeten niet terug naar de primitieven, maar vooruit naar het besef van een Wereldziel op hooger niveau, welke ons wellicht eenmaal brengen mag tot die Broederschap der Volkeren, waarnaar de wereld hunkerend uitziet, deels gedrongen door liefde, deels door het koele inzicht, dat redding der wereld alleen op dié manier mogelijk is.

Dat lijkt mij de groote en verblijdende beteekenis van Danzels boeiende boek. In het sprookje, de mythe, de sage, de droom, de wichelarij heeft de primitieve mensch ons niet slechts van zijn vreugden en angsten maar van zijn ziel verteld, die het Alverband voelde en beleefde. Het sprookje der Ouden is een stuk psychologie geweest, een vertolking van hemelsch-aardsch paralellisme. Was en is niet voortdurende bede van ons geslacht : Och dat de mensch veranderen mocht ? Hieronder wordt een weg gewezen.

DE NIEUWE VOLKSKUNDE.

De nieuwe ethnologie is gaan begrijpen — zegt Danzel — dat zij met haar verzameling van gegevens en feiten niet uit-

komt en dat ze tot de grondoorzaak der feiten, dus tot de primitieve mentaliteit (Lévy-Brühl) moet gaan, welke in den vorm van theosofie, astrologie, occultisme, getalmystiek, waarzeggerij, parapsychologie in de huidige cultuurwereld weer opduikt en haar goed recht tegenover het technisch-materialistische karakter der Westersche beschaving tracht te handhaven.

Dr Danzel stelt zich principieel tegenover een wetenschap, die van onbeschaafde volken niets meent te kunnen leeren. Hij verbiedt in de z.g. primitieve volken een minderwaardig object te zien en hij verbiedt den Europeaan van heden te meenen. dat hij in elk opzicht boven die volken staat. Wij moeten ons, zegt hij treffend, voor den geest brengen, dat cultureele ontwikkeling wel is *anders worden maar daarom nog geen vooruitgang*. De gevaarlijkste stap, welke onze cultuur doen kon, deed ze, toen ze zich losmaakte van de oude mythologie, magie en cultus. Dat is haar *zondeval geweest,* welke niet ongestraft is gebleven.

Danzel verstaat dan ook onder «Geheimwissenschaft» niet langer iets geheimgehoudens en geheimzinnigs, maar *de wetenschap van het geheimzinnige,* een ordening van allerlei kennis, welke aan de magie en de magische handeling ten grondslag ligt en het volks- en staatsleven der Ouden heeft doordrongen.

HOMO DIVINANS EN HOMO FABER.

Danzel onderscheidt de menschen naar hun zielsgesteldheid in twee hoofdgroepen : den homo divinans en den homo faber. De eerste, de primitieve mensch, handelt magisch, de tweede de cultuurmensch, technisch ; de eerste laat zich leiden door gevoelens en instincten, *uit* de omgeving hem geschonken, de tweede laat zich leiden door zakelijke kennis *van* de omgeving ; bij den eersten overheerscht de volksziel, bij den tweeden de hersenziel. Bizonderen nadruk legt Danzel er op, dat de nieuwe ethnologie bezig is, de volksziel tot wereldziel te ontwikkelen, daar zij onder primitieve volken, die nooit met elkaar in aanraking kunnen zijn geweest, dezelfde magische handelingen en hun beteekenis terugvond. Er is een menschenziel geweest, een oerinstinct, dat nog bij de dieren wordt aangetroffen. De dieren over de heele wereld vertoonen dezelfde eigenschappen.

KENMERKEN VAN DEN HOMO DIVINANS.

De primitieve mensch was zeer suggestief en Danzel verklaart daaruit o.a. het succes der magische geneeswijze, de gehechtheid aan voorteekenen (het goede gaf hem moed en zelfvertrouwen, het kwade verlamde hem). De dans heeft voor hem vrijmakende religieuse beteekenis (een fout tegen de dansregels is onder sommige volken een doodzonde). De droom en zijn uitlegging hebben ook een psychologischen ondergrond, want de droom openbaart den innerlijk-verborgen gemoedstoestand. Ook de tooverijen zijn, oorspronkelijk althans, geen toevallige verzinsels noch priester- of zelfbedrog. De bezwering, de wijding van den akker, de processie zijn middelen tot het geven van

gemoedsrust. Al deze handelingen en verschijnselen vormen een magische wetenschap met een verbazingwekkende ordening. Alle feesten, ceremoniën, vergaderingen vertoonen, verzekert Danzel, de nauwkeurigste ordening, welke niet alleen in een systeem is vastgelegd, maar het levend deel der volksziel is geworden. Deze ordening omvat alle voorwerpen, bewegingen, aandoeningen, richtingen en verrichtingen in het gansche heelal en tusschen hen bestaat een mystiek verband, dat niet maar toevallig is of door den een of ander verzonnen, maar ontstaan uit verborgen ziele-eigenschappen, welke, volgens Danzel, veel verder ontwikkeld waren dan bij ons de hedendaagsche helderziendheid of het richtingsinstinct.

Het merkwaardigst product van die eigenschappen en gesteldheden noemt Danzel *den kalender*, het boek der goede en kwade dagen, zooals het bij de Azteken b.v. heette. Bij Mexicanen, Babyloniërs, Egyptenaren, Chineezen was de kalender van het allerhoogste belang.

Kenmerk eindelijk van de oude volken is, dat zij verband leggen tusschen het innerlijk-doorvoelde en de buitenwereld en daarom is de Mythologie meer dan reproductie van natuurverschijnselen, zij heeft ook een psychologischen grond.

De homo divinans maakte dan ook geen scherp onderscheid tusschen het stoffelijke en het geestelijke of «zielige». De ziel is een pluraliteit, iets wat de Westersche psychologen, zegt Danzel, ternauwernood beginnen in te zien.

De homo divinans voelde zich verbonden met alles. Hij deed aan astrologie, omdat hij de sterren in zijn levenslot had opgenomen, aan alchemie, omdat de metaalziel met zijn ziel te maken moest hebben, aan geomantiek om dezelfde reden. (Heeft Rudolf Steiner en zijn school ook dit verband niet weer trachten te herstellen. — Rad.).

Alfred Jeremias heeft dit alles samengevat in het woord : hemelsch-aardsch paralellisme.

> Na zijn lezer op boeiende — soms denkt men een roman te lezen — en op volstrekt wetenschappelijke wijze bij de oude Mexicanen, Egyptenaren, Babyloniërs, Inca's, Chineezen en Indiërs te hebben rondgeleid en bij hun magie en magische wetenschap te hebben gebracht, doet Dr Danzel nog eenige belangwekkende mededeelingen over

KABBALA EN ALCHEMIE.

De Kabbala (7e eeuw n. Chr.) bevat vele leeringen met nauwe verwantschap aan de mythologiën van Indië en China. Zij leert o.a. de prae-existentie der ziel, welke tegenwoordig ook weer ernstige aanhangers vindt. Astrologie, magische wiskunde, droomverklaring, handlijnkunde, getalwaarden van den letter, welke aan de heilige teksten een dieperen zin geven (Swedenborg), voorzeggende, gewone, bedriegelijke droomen vinden in de Kabbala ernstige beoefening (Ir van den Kooy, Dr Dietz

e.a. hebben dit onderwerp weer ter hand genomen en aan een wetenschappelijk onderzoek onderworpen. — Rad.).

De Alchemie is niet, verzekert Dr Danzel, enkel een poging van middeleeuwsche geleerden om goud te maken, maar in de eerste plaats *een poging om het wereldmysterie te doorgronden.* Men nam aan, dat de metalen evenals de menschen lichaam en ziel en een prima materia (oerstof) gemeen hadden. Door inwerking op die metaalziel meende men het eene metaal in een ander te kunnen veranderen en het middel daartoe was de «Steen der Wijzen», welke de zieke metaalziel in een gezonde en *edele* zou kunnen omzetten. Vandaar dat aan den «Steen der Wijzen» ook geneeskracht voor zieken werd toegekend.

De prima materia werd dan ook als een bovenzinnelijk beginsel beschouwd, want haar werd ook kiemkracht toegekend. Daarom deed men in de chemische mengsels een weinig goud, in de verwachting dat de goudziel tot wasdom zou komen. De metalen hielden weer verband met de planeten en de ware oorspronkelijke alchemie zag dan ook in het goudmaken een symbool van de zieleloutering. De ware alchemie is, verzekert Danzel, geen handwerk maar een vrome arbeid geweest.

DE HOMO FABER.

Leefde — besluit Danzel zijn hoogst lezenswaardig boek — de homo divinans uit een eenheidsidee, de homo faber vindt in zijn wereld kunsten, wetenschappen, godsdienst, cultus gescheiden en zonder synthese, hetgeen een groote verarming is. De homo faber *verliest zich in de buitenwereld* en zijn intuïtie omtrent het wereldgeheel is nagenoeg verloren. De verstandsmensch wantrouwt intuïtie en extase, vertrouwt alleen op de resultaten van zijn streng logisch overdachte feitenverzameling.

De homo divinans verplaatste als het ware zijn bewustzijn van het hersenbewustzijn naar een dieper bewustzijn, dat aanraking had met de wereldziel. Onder homines fabri van ons geslacht herhaalt dit verschijnsel zich.

Ik vertrouw — belijdt Danzel — dat een wederopleving van de primitieve ziel in veredelden en volmaakteren vorm aan de menschheid ten deel zal vallen.

De tot misdaad vervallen mensch

Een gespecialiseerde strafrechter noodzakelijk

De vorderingen der nieuwe richting

De daad op den achtergrond, de dader op den voorgrond

De misdadiger geen bijzonder menschentype

Met vreugde begroet ik de rede, waarmee *Dr S. van Mesdag* op 19 November 1935 zijn lessen als privaat-docent voor de Crimineele Biologie en Psychologie aan de Rijksuniversiteit te Groningen heeft geopend. De rede ging over : *De beteekenis van de studie der crimineele biologie en psychologie voor de toekomst van het Strafrecht* en zij is verschenen bij J. B. Wolters te Groningen.

Met meer vreugde nog begroet ik de aanwezigheid van Mesdags persoonlijkheid op zoo'n belangrijke plaats.

De lezers zullen die vreugde, welke tevens een groote voldoening inhoudt, begrijpen.

Ik heb indertijd, geholpen door Minister Heemskerk, op een wijze welke niet vergeten zal worden, een onderzoek naar ons Gevangeniswezen ingesteld en daarover een lange reeks artikelen geschreven, welke neerkwamen op een bestrijding van de cel als algemeen strafmiddel en een pleidooi voor in de eerste plaats *opvoedende behandeling* van den misdadiger.

Bij het onderzoek, dat voor een deel in de gevangenis zelf mocht worden gedaan, is mij ook veel litteratuur in handen gekomen en ik herinner me nog als den dag van gisteren een beschouwing waarin te lezen stond, dat in Engeland de misdadiger voorwerp was geworden van officieele en officieuse belangstelling, een onderwerp voor debat in alle mogelijke kringen. Die belangstelling heeft in Engeland de cel zoo goed als doen verdwijnen.

Zóóver hebben we het hier nog niet kunnen brengen, maar de achterstand was ook zoo héél groot. In ons land gold de tot de misdaad gevallen mensch voor afgedaan, met het gevolg, dat voor véél gevangenen de zwaarste straf kwam, nadat het misdrijf in de gevangenis was geboet.

Toch mocht ik wel iets bereiken. De «Afwijkingen» van minister Heemskerk, zijn handhaving van de uit

nood geboren Openluchtgevangenis, waarvoor Grondwetswijziging noodig was, de uitvoering van de Psychopathenwet door minister Donner, de grooter geworden bereidheid van Regenten, muzikale en andere ontspanning in de gevangenissen toe te laten, de komst van den Kerstboom («Het Vaderland» mocht den eersten Kerstboom ontsteken) in het Huis der Somberte, in alle bescheidenheid meen ik te mogen zeggen, dat onze enquete ook een stootje in de richting van een andere behandeling der gevangenen heeft mogen geven.

Op mijn studietocht nu ben ik telkens den naam van Dr Van Mesdag tegengekomen en ik las eens dit woord van hem : «Ik zou altijd weer gevangenisdokter willen worden, maar in..... België».

Waarom in België ? Omdat dit land door moedig initiatief van minister v. d. Velde in luttele jaren den schromelijken achterstand inhaalde en voor een psychiater als Van Mesdag de Belgische gevangenenbehandeling tot een..... model maakte.

En nu is die uiterst bekwame, zeer ervaren en diplomatiek-voorzichtige *kampioen voor de Nieuwe Richting,* mede-onderrichter van den jongen jurist geworden.

Wat dit beteekent ? Voor den zooveelsten maal zij nog eens verzekerd, dat de Nieuwe Richting niets met «sentimentaliteit» of «vertroeteling» van den misdadiger heeft uit te staan. Zij beoogt allereerst *de veiligheid der maatschappij* en zij berust op moeizaam door de Psychiatrie verworven kennis van de menschenziel. Zij wil alles doen om den misdadiger te genezen, hem op te voeden en voor terugval in de misdaad te behoeden en dus *de maatschappij te beveiligen.* Zij wil aan de straf haar schijn van wraakoefening ontnemen en zij wil eindelijk, ons leeken, van den waan genezen, dat er waar ter wereld ook een strafstelsel zou bestaan, dat voor elke gevallen mensch doeltreffend is.

Dat de Nieuwe Richting ook de Menschwaardigheid en Rechtvaardigheid tot hun recht doet komen, is de toegift, waarover we ons van harte mogen verblijden, maar is geen gróndslag voor die beschouwingswijze. Dààrop kan niet genoeg de nadruk worden gelegd.

De openbare les van Dr v. Mesdag, welke ik zeer ter lezing en overdenking aanbeveel, heeft ook dit groote voordeel, dat zij beknopt maar duidelijk de ontwikkeling van ons gevangeniswezen, het ontstaan en de grondslagen (De Kinderwetten) der Nieuwe Richting, haar stand van het oogenblik en nog in de toekomst liggend doel uiteenzet. Men is opeens in de

heele voor de toekomst van ons volk zoo belangrijke kwestie.

Het zou mij te ver voeren, die ontwikkelingsgeschiedenis hier te herhalen en ik bepaal me dus tot een hoofddesideraat : *den gespecialiseerden strafrechter* en den *wetenschappelijken ondergrond der Nieuwe Richting.*

Moge deze Openbare Les voor velen een openbaring worden, zoodat ook hier het lot van den gevallen mensch in de publieke belangstelling wordt opgenomen, tot beveiliging onzer samenleving en tot heil van den medemensch, die zich, om welke oorzaak dan ook, niet kon «staande» houden.

In de Geestelijke Revolutie van het heden mogen bezinning over het lot der gevangenen en besef van onze verbondenheid ook met hen zeker niet ontbreken. Al veel te lang zijn wij, wat dat betreft in verzuim. Het is heusch nog niet zoo heel lang geleden, dat een Rechter tegen een beklaagde moest erkennen, nog nooit een cel zelfs maar..... gezien te hebben !

DE OPLEIDING VAN DEN STRAFRECHTER.

Door zijn studie — aldus Dr van Mesdag — wordt de jurist ingewijd in de problemen van misdaad en misdadiger, echter nog niet in alle voldoende. Immers de crimineele biologie en psychologie worden nog niet algemeen aan den aanstaanden rechter onderwezen. Toch moet het onderwijs, ook in deze vakken, als noodzakelijk worden beschouwd. In beide opzichten, biologisch en psychologisch, moet de jurist den delinquent weten te beoordeelen.

Maar niet slechts de normale, doch vooral ook de afwijkende mensch verdient de aandacht van den rechter. Of de lichamelijke ontwikkeling en de functies der organen, vooral die van hersenen en zenuwen normaal of abnormaal zijn, heeft een groote beteekenis voor het wezen en het handelen van den mensch, voor zijn maatschappelijke waarde en voor zijn kans om tot misdaad te vervallen.

Het kan natuurlijk niet in de bedoeling liggen, den strafrechtsgeleerde op te leggen zich tot volledige deskundigheid op de bovengenoemde gebieden te bekwamen. Hij kan immers beschikken over speciale deskundigen, die hem over den persoon van den misdadiger voldoende moeten kunnen inlichten.

Hij zal echter de door den deskundige geconstateerde feiten en het daarop steunende met redenen omkleede rapport en des zelfs conclusiën naar waarde moeten kunnen schatten. Hij zal van den deskundige zoo noodig nadere inlichtingen moeten vragen en zulks met inzicht.

Van de grootste beteekenis acht — vervolgt Dr v. Mesdag — ik de kennis der criminologie bij den rechtsgeleerde voor de juiste ontwikkeling van het strafrecht en voor de positie van

den strafrechter zelf. — Staat, samenleving en individu hebben er het grootste belang bij, dat van de toepassing van het recht elke mogelijkheid van willekeur verre zij, dat de rechter onafhankelijk zij in zijn oordeel, onafhankelijk zoowel van persoonlijke gevoelens of belangen als van niet tot de rechtzaak behoorende invloeden, die van buiten af zouden kunnen inwerken. De hoogheid van het recht is voor Staat en Volk het hoogste bezit, voor den burger de hoogste zekerheid.

Zoolang nu de strafrechter in staat is, wat hij bij voldoende kennis der crimineele biologie en psychologie zeker kan zijn, om den arbeid en de conclusies zijner deskundigen zelfstandig en kritisch juist te beoordeelen, zal hij onafhankelijk staan tegenover hun oordeel.

Tot aan het begin dezer eeuw werkte het Strafrecht eenvoudiger maar tevens slechter dan thans, daar het ver bleef van het wezen van den mensch en de werkelijke belangen van de maatschappij. De rechter kon toen nog grootendeels volstaan met een goede instructie en met het leveren van het wettig en overtuigend bewijs, waartoe men toen, naar den stand der wetenschap, evengoed bekwaam was als nu, en bepaalde dan op voornamelijk theoretische gronden de straf en de strafmaat. Werden er, hetgeen minder dikwijls dan thans geschiedde, verschijnselen opgemerkt, die wezen op mogelijke psychische abnormaliteit van den dader, dan werd de psychiatrische deskundige te hulp geroepen, die dan slechts antwoord behoorde te geven op de vraag, of de beklaagde ook leed of had geleden aan een gebrekkige ontwikkeling of ziekelijke storing zijner verstandelijke vermogens. Maar overigens werd aan de persoonlijkheid van den dader weinig aandacht geschonken.

DE PERSOON VAN DEN MISDADIGER.

Sindsdien is er veel veranderd. De persoonlijkheid van den verdachte is een zeer belangrijke factor geworden in het strafproces, met het gevolg, dat het onderzoek der strafzaak in de meeste gevallen is uitgebreid met een onderzoek naar den persoon.

Het *zwaartepunt* wordt dus in strafzaken meer en meer *verlegd,* wel niet geheel *van de daad naar den dader,* maar dan toch van de daad meer in de *richting van den dader,* zoodat aan daad en dader beide de hun toekomende aandacht ten volle wordt geschonken. Naarmate de geleidelijke verschuiving van het zwaartepunt zich voltrekt, totdat algemeen de juiste evenwichtsverhouding tusschen de waarden van daad en dader zal zijn bereikt, naar die mate moet ook in den geest des strafrechters een verschuiving van zijn belangstelling en een aanvulling van zijn kennis plaats hebben in de richting van den dader.

DE GESPECIALISEERDE STRAFRECHTER.

Maar is het van den rechter te vergen, dat hij zoozeer in de criminologie thuis is, als hier wordt bedoeld ? Zeer zeker, als we eenmaal zoover zijn, dat in de strafrechtspraak slechts

gespecialiseerde rechters werkzaam zullen zijn, een toestand, die voorkomt op de wenschlijst van de Vereeniging voor Strafrechtspraak en in het hart van vele rechtsgeleerden leeft. Maar ook nu reeds, daar men mag aannemen, dat elke strafrechter, die beseft hoezeer zijn vonnis door kennis speciaal van de crimineele biologie en psychologie zal winnen aan juistheid en dus aan rechtvaardigheid, uit eigen beweging er naar zal streven zich die kennis zooveel mogelijk eigen te maken.

Hebben we eenmaal gespecialiseerde strafrechters, dan blijft het voordeel hiervan niet beperkt tot de rechtspraak. Want dan zal de strafrechter zich meer en meer gaan interesseeren voor het misdadig individu en diens toekomst.

In de toekomst zal de strafrechter zoowel den reclasseeringsarbeid als het gevangeniswezen meer dan tot dusver bezien met een critisch oog. En zijn belangstelling in den misdadigen mensch zal hem dus ook doen *vragen of niet het gevangeniswezen zou kunnen worden verbeterd,* een ander karakter zou kunnen krijgen, meer zou kunnen gaan beantwoorden aan *redelijke eischen van paedagogiek, menschelijkheid en rechtvaardigheid.*

Het Centraal College voor de Reclasseering heeft in 1933 daartoe reeds een eerste stap gedaan, door aan den Minister van Justitie een plan tot wijziging van den geneeskundigen dienst in de Penitentiaire Inrichtingen voor volwassenen in Nederland voor te leggen, een wijziging, die beoogde de taak van den geneeskundigen dienst op hooger peil te brengen door hem speciaal de bestudeering van verdachten en gevangenen op te dragen, maar dat uit den aard der zaak tevens het uitgangspunt zou zijn geworden voor de organisatie van een *speciale vakopleiding van hooger en lager gestichtspersoneel* met als uiteindelijk resultaat, dat het gevangeniswezen een meer aan moderne inzichten beantwoordend karakter zou hebben verkregen, hetgeen dan zou meebrengen, dat de directies de geheele gevangenisbevolking zoo goed leerden kennen, dat zij de personen zouden kunnen uitkiezen, geschikt om onderworpen te worden aan opvoedkundige methoden, terwijl ten opzichte der andere gevangenen de overige bedoelingen der straf werkzaam zouden blijven, evenwel in het algemeen gehumaniseerd naar meer moderne opvattingen over straf.

Wij bedoelen intusschen niet, dat de strafrechter als zoodanig zich met de behandeling der gevangenen zou hebben te bemoeien. Integendeel, indien eenmaal de strafrechter zijn diagnose en zijn prognose gesteld en het vonnis geveld heeft, dat iemand naar zijn daden en zijn aard in een strafinrichting thuis behoort, dan blijve het aan het personeel der gevangenis overgelaten, hem naar zijn behoefte te behandelen ; deze taak behoort zeer bepaald in handen van een daartoe speciaal opgeleid gevangenispersoneel.

Op deze wijze zou men komen tot grootere eenheid in het geheele werk, dat aan den delinquent moet geschieden en dat

omvat het gerechtelijk onderzoek, de berechting, de behandeling en de reclasseering.

DE STAND DER CRIMINEELE BIOLOGIE EN PSYCHOLOGIE.

In het algemeen hebben we — vervolgt Dr v. Mesdag — leeren inzien dat *de misdadiger geen afzonderlijk menschentype vormt,* dat hij evenals elke mensch het product is van zijn bij zijn geboorte meegekregen aanleg en van den machtigen invloed der van buiten af op hem inwerkende omstandigheden.

Bij de bestudeering van groote aantallen misdadigers valt het op, dat deze onder sommige menschentypen meer worden aangetroffen dan onder andere. De indeeling der menschen heeft echter niet plaats naar door allen aanvaarde, gelijke beginselen. Verschillende psychologen werken met een eigen classificatie. Het is dus noodig iets van de waarde dezer classificaties voor de kennis van den misdadiger te weten, om in staat te zijn te bepalen van welke wij bij voorkeur gebruik zullen maken en ook omdat elke classificatie uit den aard der zaak iets eigens bezit, dat steeds de moeite waard is gekend te worden.

Wat men echter met een typen-indeeling kan bereiken, moge blijken door de mededeeling van eenige conclusies waartoe Heymans en eenige zijner leerlingen zijn gekomen.

Heymans wees er op, dat verschillende misdaden als doodslag, oplichting, sexueele delicten enzoovoort terug wijzen op zeer ongelijke temperamentseigenschappen en ook dat aan een zelfde misdaad zeer verschillende neigingen ten grondslag kunnen liggen. Al de hier bedoelde misdadigers zijn echter door temperaments- en karaktereigenschappen min of meer gepraedisponeerd tot het begaan van misdaden. Toch acht Heymans het nauwelijks denkbaar, dat zij allen in dezelfde psychologische groep zouden kunnen worden ondergebracht. Zeer uitvoerige onderzoekingen van eenige zijner leerlingen gaven hiervan de bevestiging en wezen o.a. uit, dat de zeer sterk primair functioneerenden voornamelijk gepraedisponeerd zijn tot impulsieve misdrijven, ook dat *het overwegen van egoistische neigingen op zich zelf de kans op het plegen van misdrijven vergroot* en verbonden met primaire functie, die zelf reeds praedisponeert tot misdrijven, dit in nog grootere mate doet, terwijl het samentreffen van sterk egoïstische neigingen met een secundaire functie kenmerkend blijkt voor den misdadiger met voorbedachten rade. Een andere groep, eveneens met een praedispositie tot bepaalde misdaden, is die der sentimenteelen met een sterk overwegen van altruïstische neigingen, tot welke groep vele der z.g. familiemoordenaars behooren, personen, die in moeilijke financieele omstandigheden geraakt, er toe komen vrouw en kinderen en meestal ook zich zelf te dooden. Verder werd een bepaalde praedispositie tot misdaad en wel speciaal tot moord door vergiftiging gevonden bij hysterische of hysterisch aangelegde vrouwen. Ook bleek hysterie zoo goed als altijd aantoonbaar bij brandstichters uit moedwil. Bij een landlooper

werd een buitengewoon sterk overwicht van primaire functie en niet-activiteit vastgesteld ; hij komt dan ook bijna uitsluitend onder de amorphen en nerveuzen voor.

De verdere eigenschappen van de tot de verschillende typen behoorende misdadigers heeft men natuurlijk te zoeken onder de correlaties van het temperament, waartoe men hen rekent.

Hoewel de opstelling van typen en de indeeling der misdadigers bij bepaalde typen ons wetenschappelijk inzicht hebben verdiept en ook in zekere mate richting kunnen geven aan ons praktisch optreden tegenover den individueelen misdadiger, blijven wij toch nog in menig opzicht onbevredigd. Immers het terugbrengen van een individu tot een bepaald type doet ons eigen persoonlijkheid nog niet voldoende kennen. Men zij en blijve zich dus steeds in hooge mate bewust van den suggestieven invloed, die van deze methode en deze te weinig exacte en te veel generaliseerende theorieën ook op den onderzoeker zelf uitgaan en corrigeere die zoo noodig voortdurend door een scherpe, nuchtere critiek.

Uit het zeer summiere overzicht blijkt, concludeert v. Mesdag, dat de crimineele biologie en psychologie ons voor de bestudeering van den misdadiger in het algemeen en van den individueelen misdadiger reeds een bevredigend aantal gegevens, methoden en theorieën aan de hand doen. We staan echter nog slechts aan het begin. Op tal van vragen moeten wij voorloopig het antwoord nog schuldig blijven. Maar dit is het blijvende lot van elke wetenschap. Toch mogen we ons ervan overtuigd houden, dat de crimineele biologie en psychologie een toekomst heeft en voor het strafrecht, zijn toepassingen en zijn verdere ontwikkeling onmisbaar is.

Het zal voornamelijk de taak zijn van het jonge en het komende geslacht van rechtsgeleerden deze ontwikkeling te bevorderen, een schoone taak, daar voor een volk veel van den aard van zijn strafrecht afhangt.

De Ironie der geschiedenis

Eirooneia en Alazoneia — De Socratische Ironie

Ironie een bepaald moment in de Voorzienigheid

Zij vernedert om te..... verhoogen

Dat de Ironie thans onze troosteres en leerares zij

In het kleine maar bijna altijd fijne tijdschriftje *Het Nieuwe Leven* en wel in het Aug.-Sept. nummer 1935 is wederom een echt artikel voor onzen tijd verschenen. Het is afkomstig van den diepen filosoof *Dr J. D. Bierens de Haan*, wien we wel den eeretitel zouden willen geven van zielenherder-wijsgeer of wijsgeer-zielenherder, omdat hij uit de begrippen altijd iets weet te puren, dat de ziel opbouwt, vertrouwen geeft en van hoop voor de toekomst vervult, nog daargelaten dat hij haar altijd brengt in de eeuwigheidssfeer. Ook nu weer. Aan geen beschouwing hebben wij in den chaos van het heden meer behoefte dan aan één over de ironie der geschiedenis, daar onze persoonlijke geschiedenis en de geschiedenis der wereld alles, letterlijk alles schijnen te logenstraffen, wat wij hielden voor dingen van vaste waarde.

Ironie is van Griekschen oorsprong en het Grieksche woord «eirooneia» wordt meestal vertaald met «voorgewende onnoozelheid», maar Socrates gaf het een andere beteekenis, welke het best uit zijn tegenstelling, de «alazoneia» (bluf, grootspraak, snoeverij) wordt begrepen. Zooals men weet, trachtte Socrates den Atheenschen bluffer en die was inheemsch in Hellas, door zachte en welwillende redeneering van zijn onkunde te overtuigen en dus tot min of meer beschaamden terugtocht te nopen. Socrates bespotte zijn tegenstander nooit, maar maakte hem in eigen oog klein ; hij wendde de ironie aan als middel tot vorming en opvoeding van den mensch.

Volgens Bierens de Haan is Socrates' opvatting van de ironie met haar *positieve bedoeling* de juiste : zij wordt dan een gestalte onzer redelijkheid, middel tot heilzamen in- en omkeer, en..... zielemedicijn.

Als we de geschiedenis, ook die van onzen dag en onszelf, zóó bezien, dan kan haar ironie ons tot zegen worden.

DE MENSCH EN DE WERELDGESCHIEDENIS.

De wereldgeschiedenis is — zegt Bierens de Haan — een geschiedenis met de menschen, met menschenrassen, menschenvolken en menschenpersonen ; maar iedere mensch beseft, dat hij haar niet maakt. Hij neemt deel aan haar, werkt met haar mede, oefent invloed in geringer of omvangrijker gebied, maar terugziende ontdekt hij, dat hetgeen van hem is uitgegaan toch eer door hem is heengegaan dan uit hem is ontsprongen. Zelfs de grootste figuren en juist dezen, zelfs die het meest door hun invloed de wereld hebben veranderd, juist dezen (de Alexanders, Caesars en Napoleons) moeten beseffen, dat zij middel geweest zijn voor een onbegrepen wereldregeering, werktuigen eener ondoorgrondelijke Voorzienigheid, eer dan autonome gebieders, die naar eigen inzicht de wereldverhoudingen hebben omgezet. Want anders dan zij bedoelden is hun werk uitgevallen en als zij niet meer noodig waren is hun taak, die zij naar eigen meening niet voltooid hebben, hun uit de hand gevallen en zij zijn door de Geschiedenis zelf, waaraan zij medewerkten, opgeruimd.

Dit doet vermoeden dat in de wereldgeschiedenis werkzaam is een Macht, die tot ons spreekt : «chez vous, sur vous, sans vous», zooals eenmaal bij den vrede van Utrecht in 1713 door den Franschen gezant onvriendelijk aan onze regeering werd toegevoegd.

Wat in deze spreuk lag was ironie ; en in de geschiedenis, gezien hààr chez vous, sur vous, sans vous, vinden wij een dergelijke ironie terug.

Ziehier nu een menschelijk begrip, dat wij op de wereldgeschiedenis kunnen aanwenden, en waarmee wij in eenig opzicht den zin van den geschiedloop kunnen benaderen : er voltrekt zich in de wereldgeschiedenis een zekere ironie, daar zij te midden van ons zich met ons bezig houdt en toch om onzen raad niet vraagt. Ook dit begrip heeft geen centrale beteekenis, maar wil een zoeklicht zijn, waarmee een der opzichten van het wereldgeschieden wordt toegelicht. De ironie is niet meer dan een bepaald en bizonder aspekt van de Voorzienigheid des wereldregiments.

DE SOCRATISCHE IRONIE.

Dat de ironie in Socratischen zin (de ironie met positieve bedoeling) niet een zijwaartsche aftakking, maar de rechte ironie is en dat zij dus is een gestalte onzer *redelijkheid*, wordt bevestigd door de vernieuwing dezer aanwending in de Duitsche romantiek. De ironie, zegt Schlegel, bevat en verwekt een gevoel van de onverzoenlijke tegenspraak, bestaande tusschen het Volstrekte en het Beperkte ; een gevoel van het onmogelijke en toch onmisbare van het volledig begrip. De ironie, meent hij, is een stemming, waarin de mensch over al het eindige heenziet en zich oneindig boven al het begrensde verheft, bizonderlijk over eigen kunst, deugd en genialiteit. De ironie wordt

ook de ware objektiviteit genoemd, in dien zin dat zij het subjectief-persoonlijke, eigengewilde en persoonlijk- betrekkelijke karakter onzer handelingen en meeningen onthult en met volkomen eerbied opziet naar dat Onvoorwaardelijke, dat in geen onzer begrippen, nog begripsstelsels ten volle wordt bereikt.

HET POSITIEVE IRONIEBEGRIP EN DE GESCHIEDENIS.

De geschiedenis is menschenwezen in het groot, terwijl het menschelijke het geschiedwezen in het klein is ; niet de natuurkausaliteit of de natuurwettigheid worde in de geschiedenis gezocht, maar veeleer een analogie met menschelijk handelen en menschelijk leven. Zoo kunnen wij spreken van een *ironie der wereldgeschiedenis* en deze ironie een beginsel achten, dat zich in het wereldgebeuren doet gelden en derhalve in den samenhang der gebeurtenissen van beteekenis is.

Op Oud-testamentische wijze heeft de dichter van den tweeden psalm deze ironie der historie vertolkt. Hij stelt zich voor, dat Israël de naburige volken heeft onderworpen en onder zijn gezag vasthoudt, maar zij komen in opstand en spannen saam om het juk af te werpen. In 't godsdienstige overgezet, houdt dit in, dat zij zich vereenigen tegen Jahve en zijn gezalfde. In de geschiedenis van Israël heeft dergelijke staatkundige verhouding wel nooit plaats gevonden, maar de dichter stelt zich dan ook de toekomst voor, waarin Israël over alle volken zal zegevieren ; hij verlengt de historie in de richting van zijn Israëlitisch ideaal. En nu roept hij uit : «Hij die in den hemel zetelt lacht, Jahve spot met hen».

Er is nu in het wereldgebeuren een telkens zich herhalende kleinmaking (eirooneia) van het menschelijk streven, waardoor dit laatste op niets uitloopt, of juist het tegendeel bereikt van hetgeen was bedoeld. De grootschheid van bedoeling wordt tot grootspraak, wordt «alazoneia» en de Wereldrede is bewogen tot een glimlach.

Deze ironie is niet het hoofdaspekt der geschiedenis, want daar deze door menschen wordt voltrokken en een geschiedenis is van het menschelijk bestaan, zou het in waarheid zinloos zijn, indien zij niet anders inhield dan een dwarsdrijven, waardoor alle menschelijk streven tot dwaasheid werd herleid. De ironie is een bepaald moment in de Voorzienigheid, een opzicht en wel in dit opzicht *dat al het bizondere, bepaalde en eindige niet slechts openbaring is van het absolute, maar tegelijk àls openbaring te kort schiet en dus aan de vergankelijkheid wordt prijs gegeven ;* alle welslagen houdt tevens mislukking in ; alle stichting bergt de kiem van haar ondergang en de mensch voedt het zaad des doods te midden van zijn bloeiende leven. Wel is het Mefistofeles, die op de waarheid wijst, dat al wat ontstaan is zijn ondergang verdient, maar deze Mefistofeles doet niet anders dan met vreugd naar voren brengen als hoofdwaarheid, wat als tweede waarheid onmiskenbaar is.

IRONIE IN EIGEN GESCHIEDENIS EN IN DIE DER WERELD.

Wie nu deze ironie in de geschiedenis wil ontwaren, heeft slechts in eigen omgeving te zien èn in de geschiedboeken. In eigen omgeving ziet hij haar in klein formaat, in het geschiedboek in groot formaat. Schopenhauer zegt dat het leven, hoewel het in hoofdtrekken een tragedie is, toch in zijn enkelfeiten op een blijspel lijkt : de koddigheid van het toeval, de belangen en plagerijen van elken dag leveren een komisch effekt ; het is daarmee alsof wij met zekere ironie op onze plaats gezet worden en of wij telkens moeten ondervinden, dat wereldloop en levensloop niet ingesteld zijn ten bate van onze bizondere eigenheid. Al het eindige moet zijn begrensdheid verstaan en verstaat haar door de ironie des lots. Tallooze vergissingen, quiproquo's, spijtigheden en ergernissen, kleine, doch pijnlijke wroegingen, waarin wij over onszelf het land hebben en ons ergeren aan wat wij zelf hebben gedaan of nagelaten, bewijzen dat de geschiedenis (ditmaal onze eigen levensgeschiedenis) niet verloopt zonder die ironie (eirooneia), waarin wij voor eigen aangezicht worden kleingemaakt en die alle neiging tot alazoneia (grootspraak) verdringt. Wij schamen ons en achten dat wij den spot verdiend hebben, waarmede wellicht niemand ons kwelt, maar waarmee het levenslot ons schijnt te bedeelen.

De wereldgeschiedenis doet aan volken en machten hetzelfde. Indien de energie en geestkracht van een tijdperk der wereldhistorie juist tot het tegenovergestelde resultaat leidt als waarheen men streefde, kan van een hoogere ironie gesproken worden. De Grieken zagen hier het tragische. Koning Kroisos geeft op een expeditie aan zijn zoon een beschermer mee en juist deze is het die onwillens hem doodt. Oedipus wil het orakel ongeldig maken, dat hem een groot onheil voorzegt en door dezen wil juist loopt hij het gevaar binnen, dat hem dreigt.

Doch overweegt het streven der 19de eeuw met haar verlengde tot heden.

Deze eeuw heeft als geen ander gehoopt, het aardsche heilsrijk te zullen stichten. Al haar krachten waren gericht op het aardsche heilsrijk, dat dan ook als een fata morgana aan de kim zichtbaar werd. Het pauperisme, dat in 't begin der eeuw als een dreigend spook Europa beloerde, zou worden overwonnen. De arbeidsvoorwaarden zouden worden zoo gunstig mogelijk ; een betamelijke welstand zou het deel worden van allen; grondige vakkennis steunend op wetenschappelijk onderzoek, zou voor iedereen verkrijgbaar zijn ; genot van muziek, kunst en letteren zou niet beperkt blijven tot de enkelen, maar openstaan voor ieder die deze wilde ; het onderwijs zou de jeugd der geheele samenleving bereiken en als opvoedende kracht aan allen zijn werking doen ; de goede verstandhouding der volken zou den oorlog uitsluiten en het internationaal handelsverkeer de landsgrenzen denkbeeldig maken.

DE IRONIE IN ONZEN TOESTAND.

Deze schoone droom zou werkelijkheid worden door de werk-

zame energieën der eeuw. Maar..... het einde was anders ; en juist dezelfde krachten die het heil moesten bewerken schoten hun doel voorbij en verstoorden het verwachte heilsrijk, eer het ontstond ; de machine, die ons moest dienen, werd onze meester en de overvloed die wij voortbrachten, schiep ons gebrek. Hierin ligt de eirooneia, de kleinmaking *dat onze vermeende grootheid onze zwakheid werd* en dat wij aan onze macht te gronde gaan. De mensch heeft zich tot het uiterste ingespannen en nu blijkt dat het langs dezen weg niet gaat, ja, dat juist de intensiteit en het tempo van zijn streven hem met mislukking bedreigen. Op alle gebied der beschaving ondervinden wij deze ironie des lots : in het oeconomische, politieke, kunstzinnige, wetenschappelijke en wijsgeerige. Ja, in dit laatste niet het minst, zoo wij aanmerken hoe bijv. de wijsbegeerte in Duitschland van Kant's methodische klaarheid door toenemend denken tot Heideggers verwarden woordenchaos is voortgedreven. Zijn wij te haastig geweest in ons streven naar het aardsche heilsrijk en moet zich de Europeesche wereld nog aanpassen aan nieuwe levensvormen, zoodat «alles sal regkom», of hebben wij iets wezenlijks verzuimd ? Is het rijk des geestes wezenlijker dan de aardsche welstand en zijn wij daardoor aan de ironie der geschiedenis ten prooi ? In elk geval erkennen wij haar en wij zien onszelf als dupe.

WAT DE IRONIE ONS LEEREN WIL.

Maar de ironie, wij zeiden het reeds, is niet onredelijk ; zij is niet duivelsch en niet zonder meer destruktief. Mefistofeles die haar aanwendt, begrijpt toch haar zin niet. Dat zij een verwijzing inhoudt naar die opbouwende Macht, voor welke al het eindige niet meer is dan betrekkelijk en die tóch in het eindige haar Oneindige wezen tot uitdrukking brengt, beseft hij niet. De mensch beseft het wel, en zoo zal hij het hoofd niet laten hangen, evenmin als de door Socrates kleingemaakte, indien hij tot het voortgaand onderzoek bereid is, zich door de ironie niet voelt schaakmat gezet. De wereldhistorie handelt met menschen, maar ook door middel van het menschelijk intellect en den menschelijken wil ; zij heeft haar goddelijke en haar menschelijke zijde ; en haar redelijkheid, die de ironie aanwendt, gunt ook aan de menschenrede haar aandeel. Derhalve hervat zij door den mensch haar streven naar het aardsch geluk — wellicht door een wijzer geworden Europeesche menschheid, die niet meer al haar heil zet op deze kaart alleen.

Wetenschap en Religie

Toenadering tusschen twee oeroude vijandinnen

Geen conflict, zelfs geen contact mogelijk

Het grasduinen op elkaars terrein oorzaak der vijandschap

Het wereldbeeld van het oude Christendom ongerept

Die Naturwissenschaft auf dem Wege zur Religion.
(Berhard Bavink).

Trots alle narigheid van het oogenblik, de beklemmende worsteling te Genève, de beangstigende bewapening, de verhuizingsdans van het goud, enz. enz. blijkt de Geestelijke Revolutie, waarvan zooveel toekomstig heil te verwachten is, haar werk voort te zetten en ook overal terrein te winnen. Zij werkt aan het fundament voor prof. Mennickes ideaal van een nieuwe democratie, gevestigd op een algemeen godsdienstig beginsel ; aan de voorbereiding van het Koninkrijk Gods in zijn vreeselijke worsteling met het koninkrijk van Marx en Lenin en aan de geweldige bekeeringsveldtochten der Oxforders, die heele landen — het godsdienstig-onverschillige Denemarken en het Zwitsersche volk wellicht nóg nuchterder en berekenender dan wij — in gloed zetten.

Die Geestelijke Revolutie klopt aan de deur van de kabinetten der diplomaten en aan de studiecellen van de mannen der wetenschap. Zij doet Oosten en Westen tot elkaar naderen. Zij heft rang-, ras- en standsverschil op en onder het daveren der kanonwielen en het rinkelen der sabels predikt zij van de Kracht, die in zwakheid wordt volbracht.

En zij die de teekenen zien en zich daarover verblijden, willen wederom haasten en vereenigingen vormen, practische uitvoering geven aan wat flitst in de geesten, vergeten Krishnamurtis waarschuwing tegen het vereenigingsgevaar als vervlakking van het ideaal en vooral van de persoonlijke verantwoordelijkheid voor het ideaal, terwijl de Geest — dit hebben de Oxforders zoo goed begrepen — in de eerste plaats menschenharten willen omzetten, daar al het andere dan van zelf komt.

Die Geest werkt ook aan de verzoening van de twee oudste, verbitterdste, ja, vaak wreedste vijandinnen, welke de wereld misschien ooit heeft gekend : *Weten-*

schap en Religie, met het merkwaardig resultaat, dat de wetenschap geneigd schijnt te worden aan de Religie, nu niet als slavin maar als volmaakt vrije, den onbetwistbaren en onmisbaren voorrang toe te kennen.

Als voorbeeld uit vele wijs ik op de belangrijke brochure *Wetenschap en Religie* door *Ds C. Kunst,* verschenen bij Van Gorcum en Comp. te Assen.

De brochure is zeker geen theeuurlektuur, maar aan den anderen kant toch ook weer volkomen begrijpelijk voor wie zich eenige inspanning getroosten willen. Hun inspanning wordt rijkelijk beloond. Dàt verzekeren wij, want dit boekje geeft tevens een meesterlijk bekort overzicht van den stand der natuurwetenschappen en wijsbegeerte op dit oogenblik.

Ik kan er natuurlijk maar beknopt uit oververtellen en ik doe dat, opdat het geschriftje in veel handen zal komen.

HET OEROUDE CONFLICT.

Het is te verdedigen — zegt Ds Kunst — dat tegenwoordig het oeroude conflict tusschen Wetenschap en Religie tot een misverstand wordt verklaard en dat niet alleen geen conflict, maar zelfs geen contact tusschen beide mogelijk wordt geacht. Immers, de Wetenschap constateert, de Religie waardeert ; de Wetenschap wil leeren, hoe het *is,* de Religie hoe het *behoort* te zijn. Het is dan ook geen goddeloosheid maar gezond inzicht, dat verbiedt, wetenschappelijk onderzoek te vermengen met religieuze gevoelens. Met het oog op de historie bevredigt deze bewering echter allerminst. Het conflict tusschen beide was er en *is er nog.* De kerkgeschiedenis is er vol van en de geschiedenis der wetenschap eveneens.

Het is ook waar, dat de meeste conflicten ontstaan zijn, doordat beide hun grenzen overschreden, maar ook dit feit verklaart het oeroude conflict onvoldoende.

Waar ligt de hoofdoorzaak van het conflict ?

In het streven van beiden, om een wereldbeschouwing of een wereldbeeld te geven. De wetenschap b.v. kwam tot materialisme, energetisch monisme, psychisch monisme, enz., even zoovele wereldbeschouwingen. De Religie poneert, dat God de wereld heeft geschapen, Zich er mee bemoeit, haar onderhoudt, leiding aan haar geeft enz. Ze spreekt ook wel eens anders — dat hangt af van haar godsvoorstelling — maar altijd vormt ze zich een wereldbeeld en het is duidelijk, dat hier de mogelijkheid van conflict gegeven is, *een mogelijkheid, die werkelijkheid werd en is gebleven.* Dat b.v. de vooruitgang der natuurwetenschappen (Copernicus, Kepler, Galilei, Newton) van grooten invloed is geweest op de wereldbeschouwing, ook al was het dikwijls aarzelend, onwillig en schoorvoetend van den kant der theologie, is zonneklaar voor ieder, die zijn Kerkgeschiedenis kent.

HET PURGATORIUM DER RELIGIE.

De wetenschap is wel eens genoemd het purgatorium der Religie ; zij reinigde en zuiverde onze ideeën over God en de verhouding God—wereld.

Ze maakt ons bijv. beschaamd over onze knusse, geborneerde opvattingen en interpretaties van de werkelijkheid ; ze brengt ons wel eens tot een heilzamen twijfel, of onze kleine egocentrische opvattingen van zuiver menschelijke waarden wel gelden mogen voor het geheel der dingen, of we wel recht hebben ze cosmische beteekenis toe te kennen. Ze heeft de vraag doen rijzen of er geen aanmatiging in kan liggen, als de mensch in zich zelf ziet het einddoel en «de kroon der schepping», zoodat de heele niet-menschelijke wereld, waaronder ook de levende aardbewoners, enkel maar *middelen* zijn, «geschapen voor menschelijk gebruik», zooals inderdaad wel eens is verkondigd. Sir John Seeley heeft eens gezegd, dat de man van de wetenschap een grooteren God vereert dan de gewone kerkganger.

En ook omgekeerd had de religie soms een sterkenden, bevruchtenden invloed op een godsdienstig aangelegden natuuronderzoeker, waar hij de innerlijke zekerheid had, dat het Gods wereld was, die hij zocht te kennen. *Conflikt* ontstond pas, waar grensoverschrijding plaats had, waar de wetenschap of het geloof, of beiden, hun gebied niet behoorlijk wisten af te bakenen en daardoor er toe kwamen, stellingen te verkondigen die vanuit de principes van hun gebied niet verantwoord waren.

De voornaamste oorzaak der conflicten lag, meent de schrijver, in het bovennatuurlijke mechanische openbaringsbegrip en de letterlijke opvatting van het geschreven woord.

> Met zekere trots en m.i. ook met recht stelt Ds Kunst vast, dat de Moderne Theologie zich over het algemeen voor dit euvel heeft weten te vrijwaren.

DE FOUT DER WETENSCHAP.

Zoodra de wetenschap meer dan purgatorium wilde zijn, raakte zij het oog of haar grenzen kwijt. Sommige denkers, niet de minsten onder hen, hebben het gevoeld. In 1886 bijv. schreef Huxley al : «Het komt mij voor, dat de wetenschappelijke onderzoeker volstrekt incompetent is, om ook maar iets te zeggen omtrent het begin, de wording van de materieele wereld. Zijn instrument blijkt volkomen machteloos, zoodra hij een stap moet doen buiten de keten van natuurlijke oorzaken en gevolgen». In die verzekering ligt al besloten de erkenning, dat de wording, de existentie zelve van de materieele wereld, geheel valt buiten elke physische of mathematische verklaring. En als dit element van het volstrekt onafleidbare wordt toegegeven, dan volgt daaruit, welken zin wij er aan hebben te hechten, als men het universum meent te kunnen opbouwen uit mathematische symbolen.

HET MODERNE WERELDBEELD.

Voor wat Huxley bedoelde, zijn tegenwoordig de oogen der mannen van de exacte wetenschap veel beter geopend dan een

halve eeuw geleden. Tot voor kort golden moleculen en atomen als de elementen van de laatste werkelijkheid, vaste stofdeeltjes (92 soorten), uit de verbinding waarvan, alle dingen in de materieele wereld waren ontstaan. Zoo denkt nu niemand meer. Eddington zegt : «als ge tegenwoordig aan den physicus vraagt «what he has finally made out of the aether or the electron to be», dan zal hij u wijzen op een aantal symbolen en een groep mathematische vergelijkingen, waaraan zij beantwoorden». Hier is dus wel heel duidelijk gezegd, dat de natuurwetenschap zich enkel en alleen bemoeit met de quantitatieve eigenschappen van het bestaande ; onderzoek naar het wezen ervan, dus naar wat gesymboliseerd wordt, ligt buiten haar bereik. Dit laat zij over aan philosophie of religie.

Jeans getuigt hetzelfde.

De wiskundige formules zeggen *niets* omtrent het *wezen* der dingen, ze hebben alleen maar betrekking op de wijze, waarop ze zich *gedragen*.»

De natuurkundigen leeren ons dus, dat het onderzoek van de uiterlijk-zinnelijke wereld met de methoden der natuurwetenschap niet brengt tot kennis van een uiterste realiteit, maar blijft staan bij formules, symbolen, verder dan welke hare methoden niet kunnen doordringen. Als de wetenschap zelf nu erkent, de laatste werkelijkheid niet te kennen, er zich niet om wil bekommeren, dan is er natuurlijk geen strijd met de religie, welke het juist om die laatste werkelijkheid te doen is en welke ze pretendeert op andere wijze te kunnen benaderen.

Na bovenstaande uiteenzetting stelt schrijver de vraag :

WAT IS RELIGIE, HAAR WEZEN, HAAR METHODE, HAAR GELOOFSBRIEF ?

De rationalisten in de tweede helft der vorige eeuw en Freud thans zagen in godsdienst een min of meer pathologisch verschijnsel. Het godsdienstig besef is iets onwezenlijks, dat verdwijnen móét en zàl bij meer verlichting en ontwikkeling van den mensch. Godsdienst is volgens hen nooit iets anders geweest dan vrees voor het Onbekende.

De schrijver geeft toe, dat de rationalisten veel *godsdienstgeschiedenis* en *godsdienstpractijk* ten bewijze kunnen aanhalen. Hoop en vrees, vooral de laatste, zijn nog altijd zeer zwaar wegende geloofsmotieven onder de volken der aarde.

De rationalistische verklaring is echter zéér onvoliedig en zéér eenzijdig. Zij beschouwt alleen de *statische religie* en zij schijnt geen oog te hebben voor de dynamische religie. De laatste is werkend, meer *wordend* dan *zijnd*. Zij welt op uit innerlijke ervaring en zij heeft een zuiver persoonlijk karakter. De groote mystieken voelen zich aangegrepen door iets hoogers dan zij, door een werkelijkheid, waarvan ze even zeker zijn als van hun ziel. Israëls profeten behoorden er toe. Zij voelden — met de mystici van alle tijden — de onmiddellijke aanraking met de ziel der wereld, met God.

Alle volksgodsdiensten werden van tijd tot tijd door zulke

door God gegrepenen en bezielden beïnvloed en daarom is er verband tusschen statische en dynamische religie, hoewel ze op het eerste gezicht niets met elkaar te maken schijnen te hebben. In de z.g. réveils bleek steeds heel duidelijk, dat de profeten en zieners en boetpredikers iets wakker riepen, dat in de zielen van allen potentieel aanwezig was. Het is alles niet anders dan wat van ouds genoemd werd het Testimonium Spiritus Sancti (het getuigenis van den H. Geest), de bron waaruit het essentieele in de Religie ontspringt.

De werking van den Geest is dynamisch van aard. Niet statisch, zich gelijk blijvend, maar werkend, vernieuwend, stuwend. De schrijver van den Hebreërbrief begint zijn geschrift met de woorden : «God, voortijds veelmaal en op velerlei wijzen tot de vaderen gesproken hebbende door de Profeten, heeft in deze laatste dagen tot ons gesproken door den Zoon». En de Zoon ? Bedoelt schrijver dat Hij de volledige, de eind-openbaring had gebracht ? Ik vermoed van wel, maar het Johannesevangelie vertelt dat de Zoon voor zijn heengaan sprak van den Geest der Waarheid, die *komende* is. Ja, komende, toen en nu nog altijd.

Om al deze dingen, besluit Kunst, is geen strijd, zelfs geen contact tusschen Wetenschap en Religie mogelijk, want zij zien beide de werkelijkheid op eigen wijze en onafhankelijk van elkaar.

HET WERELDBEELD VAN HET OUDE CHRISTENDOM NOG INTAKT.

De schrijver verbindt aan zijn uiteenzetting nog een hoogst merkwaardig slot. Hij bespreekt een der nieuwste problemen der natuurwetenschap : de entropie. De Wet der Entropie leert, dat er voortdurend energie verloren gaat en dat de wereld daarom ten doode is opgeschreven. Terloops wijst hij in dit verband op het gevaar van het Pantheïsme. Immers de Entropie zou God met de wereld doen ondergaan. De Entropiewet maakt ook een einde aan Bergsons «évolution créatrice».

Hoe dit zij, het wereldbeeld van het oude Christendom wordt — meent Kunst — door dit nieuwe probleem niet getroffen.

Met de gedachte aan een wereld die teniet gaat, waren immers de Christenen geheel vertrouwd. «Het aanzijn dezer wereld gaat voorbij» en de Psalmdichter zong reeds: «Hemel en aarde zullen vergaan, maar Gij blijft; als een kleed zullen zij tegader verslijten. Gij verwisselt ze als een kleedingstuk en zij verdwijnen, maar Gij blijft dezelfde en Uwe jaren nemen geen einde». Augustinus en Kant hebben hetzelfde betoogd en moderne natuuronderzoekers als Jeans en Eddington weten geen ander troostwoord voor den ondergang, dan dat er misschien andere «cosmic orders» zijn, om het kwaad te keeren, maar deze zijn dan volstrekt onafhankelijk van de onze.

Is er hier wel groot onderscheid tusschen de moderne geleerden en Augustinus-Kant ? De Entropiewet is dus voor de religie van geen vitaal belang.

De koninginnewaarde der theologie

Een tijd van algemeene geestelijke bezinning

De Theologie hoede zich voor de Robespierre-caricatuur

Theologia Scientiarum Regina
(Theologie de Koningin der wetenschappen)

Aller Dienaresse èn aller Meesteresse

In het vorige hoofdstuk hoorden wij van vrijzinnige zijde een indrukwekkend betoog over de toenadering van Wetenschap en Religie, deze keer breng ik een niet minder indrukwekkend betoog van orthodoxe zijde. Het is ontleend aan een boek van *prof Dr G. van der Leeuw,* hoogleeraar te Groningen en het draagt tot titel : *Inleiding tot de Theologie.* (H. J. Paris, Amsterdam, 1935).

Het boek bestaat uit collegelessen en het vereischt dus zekere theologische onderlegdheid, om het ten volle te kunnen genieten. Niettemin bevat het ook voor den ontwikkelden leek heel wat belangwekkends, omdat telkens ook de andere, z.g. profane wetenschappen in het geding komen. Het is een merkwaardig studieboek van groote waarde en bezit niet elke Nederlander nóg een theologische knobbel ? Prof. v. d. Leeuw en Ds C. Kunst komen — hoe verschillend hun geloofsbelijdenis wellicht moge zijn — tot hetzelfde resultaat : Wetenschap en Theologie hebben niets en alles met elkaar uit te staan. Niets omdat hun terreinen zelfs geen aanrakingspunt hebben, alles omdat de Theologie alléén het fundament voor elke Wetenschap zijn kan en moet.

Wij laten nu de den geest des tijds zoo juist schetsende Inleiding volgen en het Triomflied, dat de Theologie weer op haar oude troon zet, waarbij niet mag worden vergeten en door v. d. Leeuw noch door Kunst wordt vergeten, dat het Geloof onontbeerlijk is voor dit grootsche eereherstel.

HET GEESTESLEVEN HER-ONTDEKT ZIJN RELIGIOSITEIT.

Wij leven in een tijd — aldus prof. v. d. Leeuw — waarin elke wetenschap zich op hare grondslagen bezint. Dat moge het

gevolg zijn van de groote, geestelijke revolutie, die bezig is zich temidden van en in ons te voltrekken, en zoo moge deze bezinning niet steeds even rustig en beheerscht in haar werk gaan — op zichzelf is zij zeker geen euvel, integendeel. En voor de Theologie is zij een harde noodzakelijkheid. Te lang is er een staking van de betrekkingen geweest tusschen de Theologie en de overige wetenschappen. De beoefenaars van de laatste namen of de Theologie niet serieus, of zij bleven, met echten of ironischen eerbied, liever op een afstand — zooals zij trouwens in den regel ook de poorten der Wijsbegeerte meden. De theologen van hun kant volgden vaak slaafs en dilettantisch de nieuwste wetenschappelijke wegen, tot schade van eigen beginsel en methode, of zij bewaarden een schroomvalligen afstand.

Er zijn vele teekenen, dat de situatie verandert. Het algemeene geestesleven is bezig zijn eigen religiositeit weer te ontdekken en voelt zich derhalve genoopt zijn verhouding tot de Theologie te herzien. Kierkegaard, Otto, Barth, Tillich zijn namen, die men tegenwoordig even vaak in wijsgeerige en psychologische als in theologische literatuur tegenkomt. Aan den anderen kant toont de Theologie een hartstochtelijke neiging tot het vinden van eigen uitgangspunt en eigen methode. Zij is zich daarbij niet steeds bewust van de noodzakelijkheid zich bij het zoeken van het eigene tevens van het vreemde rekenschap te geven. Na haar karakter te hebben prijs gegeven, dreigt zij nu soms het te handhaven met uitsluiting van elk ander karakter. Eenmaal de Koningin der wetenschappen, toen haar gehoorzame dienaresse, vertoont zij thans wel neiging zich tot dictator te verklaren in een rijk, waarin alle onderdanen als mogelijke tegenstanders van te voren worden uitgeroeid. Sommige hedendaagsche Theologie heeft weer iets van de oude en echte koninklijke allure. Maar sommige lijkt ook wel op Robespierre in de caricatuur, die hem teekent terwijl hij bezig is den laatsten Franschman te onthoofden. Naast hem staat een grafmonument, waarop de woorden : Ci gît toute la France. Er zijn theologen, die triumfeerend naast een dergelijk monument, waarop Ci gît toute la culture, zouden kunnen staan. De dood van de cultuur is echter nog niet het leven der Theologie. Bezinning is meer dan ooit noodig.

Na een geleerden, vaak schitterenden en boeienden bezinningsveldtocht over de velden van Theologie en Wetenschappen, waagt prof. Van der Leeuw het, den dankbaren loftrompet voor de smadelijk — ook door eigen beoefenaars — Onttroonde op te steken en haar op de koninklijke troon te herstellen :

DE KONINGIN DER WETENSCHAPPEN.

De Theologie was eenmaal de koningin der wetenschappen. Van haar gingen alle andere wetenschappen uit en zij achtten het hun taak en hoogste eer, nieuwe bouwstoffen aan te dragen voor het groote, veelomvattende paleis der Theologie. *Het is onze diepste overtuiging, dat de Theologie die positie nog heeft.*

En het is moeilijk in te zien, hoe een wetenschap, die over de openbaring Gods handelt, anders kan zijn dan uitgangspunt èn doel van alle andere wetenschap. God is toch niet een bijkomstigheid of een post naast andere posten. Wie over God spreekt, spreekt over alles ; en wie over iets anders spreekt, spreekt, of hij wil of niet, toch over God.

Dat is alles breed en ruim. Het is vorstelijk. Maar nu zien wij, dat de theologen hun vorstin, de Theologie vaak op eigenaardige wijze dienen. Soms schijnen zij het vertrouwen in haar verloren te hebben. Immers, zij probeeren een Theologie op te bouwen op een afgelegen en weinig begeerd gedeelte van het groote cultuurterrein. Zij stellen zich dan tevreden met wat apologie en wat goedmoedige verzekering, dat de Theologie toch nog zoo onwetenschappelijk niet is ; zij roepen een philosoof te hulp uit het centrum van cultuurland, wiens stellingen immers de hunne bevestigen. De philosoof komt niet, maar men kan zijn naam immers rustig blijven gebruiken. De koningin woont dan in een door de wetenschappelijke cultuur onbewoonbaar verklaarde woning, die bij de gratie der pieteit nog wat blijft staan. — Of : zij handelen anders. Zij handhaven hun zelfstandigheid. Maar zij kunnen dat alleen doen, door zich moedwillig van de geheele cultuur te isoleeren. Zij stoppen hun koningin niet in een hutje, maar zij stoppen haar in de gevangenis. De ramen zijn zoo hoog, dat zij niets van het omringende cultuurland kan zien. Haar dienaren spreken met trots van een soevereine theologische methode. Maar die bestaat voornamelijk daarin, dat men op bepaalde oogenblikken zegt : bij jullie gaat het zoo, bij ons gaat het precies omgekeerd, en als jullie het niet goed vindt, kunnen wij er niets aan doen. Een enkele maal brengt men beide methoden gelijktijdig of althans vlak na elkaar in praktijk, zooals de dialectische theologie deed, die zich eerst aan een bepaalde marburgsche philosofie vastlegde om daarna, bij monde van Barth, te verklaren, dat de wetenschap haar koud liet.

Het is geen wonder, dat de mannen van de «gewone» wetenschap onder deze omstandigheden ietwat schichtig tegenover de Theologie staan. Zij ontmoeten een vorstelijke dame, die dolblij is wanneer zij in hun cultuurkeuken borden mag wasschen. Of wel, ze worden aan de deur van de gevangenis begroet met de boodschap, dat ze wel mogen binnenkomen, maar niets zeggen. Ze glimlachen medelijdend of een beetje verschrikt. Zooals men doet in de buurt van iemand, die niet heelemaal toerekenbaar is en ze gaan door met hun détailonderzoek.

ALLER DIENARESSE.

Ons zweeft een ideaal van Theologie voor oogen, dat hare koninklijke waardigheid en heerschappij vooronderstelt, maar ook haar volledige en algeheele bereidheid te dienen. Niemand kan zoo goed dienen als een koning. Maar niemand heeft het dienen ook zoo noodig. De Theologie is in haar wezen universeel en zij schuwt de straat niet. Alles is het hare en zij is van

allen. De groote theologen, een Augustinus, een Thomas, een Luther, een Schleiermacher, waren juist als theologen cultuurmenschen en gaven aan het gansche wetenschappelijk leven richting. Zij beheerschten het cultuurleven van hun tijd en hadden een breeden blik. Zij waren niet bang, dat de souvereiniteit en de hoogheid hunner Vrouwe zouden lijden onder haar toegankelijkheid. De Theologie moet voor ieder te spreken zijn en zelfs, als Haroen Alrasjied, onder de menschen gaan.

Daarom zoeke de Theologie overal in het leven, in kunst en wetenschap, aanknoopingspunten. Die zijn er te over. Zij stelle haar huis wijd open voor alles, wat op de markt des levens komt. Is zij bang, dat de drukte haar hinderen zal, de toon haar zal profaneeren en sluit zij de deur, dan wordt haar koningschap denkbeeldig : *een souvereiniteit op een hofje.* Als zij de cultuur niet meer aan kan, behoeft zij haar ook niet meer te ontvluchten. Sterven is eervoller dan vegeteeren.

ALLER MEESTERESSE.

Maar de Theologie zij ook hoog en onverbiddelijk. Zij moge zich bewust zijn, dat haar wet de grondwet van alle wetenschap is, haar regel de grondregel. En dat die wet en regel dwars ingaan tegen alle wet der cultuur. Omdat zij van elders komen. Het koninklijk recht is de oorsprong van alle recht, maar het is ander recht. In naam van den koning wordt veroordeeld of vrijgesproken, doch de koning schenkt genade. De maatstaven der Theologie behooren gansch anders te zijn, dan die gelden op welk gebied van wetenschap ook. Omdat het hier niet meer gaat om een gebied, om een terrein van menschelijk kunnen, kennen of begrijpen, maar om God en de wijze, waarop Hij ons kent en begrijpt.

Zal zulk een Theologie weer de blijde trots der christenheid worden, dan moeten christenen en cultuurmenschen elkander nader staan en scherper bevechten. Het één schijnt het ander uit te sluiten. Maar dat schijnt alleen maar zoo. Om iemand scherp te bevechten, moet ik heel dicht bij hem staan. Vandaar dat de felste en meest gezegende gevechten die tusschen man en vrouw, tusschen ouders en kinderen zijn.

THEOLOOG EN CULTUURMENSCH.

De theoloog moet openstaan en zich niet gereed wanen, voor hij met de geheele cultuur klaar is, voor hij dansen en tooneelspelen kan en Einstein, Shaw en Rosenberg (om slechts drie der opzichtigsten te noemen) begrijpen. Hij komt natuurlijk niet klaar, ook niet met de minder opzichtigen en misschien meer belangrijken. Maar dat hindert niet, wanneer hij maar weet, dat hij niet klaar *is*. De cultuurmensch moet bereid zijn de grenzen te zien, die hem gesteld zijn en ze niet ongeduldig verwenschen als beperking van zijn terrein, maar ze prijzen als mogelijkheden van nieuwe vergezichten.

Zoo zij er vriendschap en begrijpen tusschen den theoloog

en den man van de z.g. profane wetenschap, den dienaar der cultuur. Maar evenzeer zij er strijd. Omdat de cultuurmensch de Theologie toch nooit anders kan zien dan als een grensgeval, dat aan zijn arbeid een einde maakt, zij het ook een veelbelovend einde. En omdat de theoloog de cultuur toch nooit anders kan zien dan als een poging om te bouwen, waar God alléén bouwen kan, zij het dan op Gods fundament.

Het leerboek over het leven

Oude wijn in nieuwe lederen zak

Al onze kwalen berusten op gebrek aan vertrouwen

Het volgende is ontleend aan *Das Lehrbuch des Lebens* van den bekenden psycholoog *Martin Kojc*, die onlangs ons land bezocht en van wien de wereldpers veel notitie nam. Op veler verzoek heeft hij zijn levenslessen gebundeld en uitgegeven. (Uitgeverij Kojc, Sredisce ob Dravo Joego-Slavië).

Hoeveel bezwaren bij de lectuur ook mogen opkomen, toch begroet ik dit boek met blijdschap, omdat het den mensch van heden haalt uit zijn zorgensfeer en hem overbrengt in een sfeer van vertrouwen. Evenals het boek «Opnieuw beginnen» 1) dit doet. Hier is evenwel geen leek-psycholoog maar een wetenschappelijk psycholoog aan het woord. Met Plato zet hij de Denkkracht op den troon (het denken vormt de stof); met Spinoza maakt hij den mensch tot Modus Dei, maar God noemt hij steeds Oerkracht ; met Calvijn leert hij het volstrekte determinisme ; met Christus het absolute vertrouwen, dat bij Hem sprak uit het «Vader Uw wil geschiede».

Maar omdat de wil van de Oerkracht met ons altijd het goede is (God wil dat niet één verloren gaat, zegt de Bijbel) en omdat vooral het boek opnieuw leert als het Oude Boek, dat wij met bezorgd te zijn, geen el aan ons leven kunnen toedoen, daarom begroet ik het en spoor tot lezen en vooral bestudeeren aan. Het boek bevat tien lessen en de schrijver wil, dat we elke les op z'n minst een keer per dag een week lang bestudeeren en dat we na een, twee maanden het boek steeds weer ter hand nemen. Hij wil ons kortom *suggereeren* door *inzicht :* de wonderbare rust in leven en in sterven. Even haalt hij soms de religie er bij, verwijst hij naar een Bijbelwoord, maar zelf is hij door nauwgezet, empirisch onderzoek, langs volkomen a-religieuzen weg tot zijn Levenswaarheid gekomen.

Mijn boek — zegt Martin Kojc — is een leerboek, dat u natuurwetten doet kennen, waarvan gij u bedienen moet, om uw

1) Zie blz. 204.

lot te vormen naar uw wensch. Gij zult u veel moeite moeten getroosten, om mijn boek in u op te nemen, maar, als ge het begrijpt, hebt ge ook de macht ziekte, ongeluk, tegenslag, armoede, wanhoop, angst enz. uit uw leven te bannen.

Misschien herinnert ge u nog de opkomst van Coué en zijn succes. De groote droom der menschheid scheen vervuld. Waarom vergat men hem zoo spoedig, hoewel hij ongetwijfeld vele menschen geholpen had ? Ik heb zelf zijn methode dankbaar begroet en toegepast, maar ook de fout ontdekt. De methode helpt zeker allen, die blind er aan gelooven, maar dat kunnen niet alle menschen. De onmacht te gelooven, stijgt naarmate de mensch een hooger graad van ontwikkeling bereikt. Dan treedt in de plaats van het geloof het *weten*. Bij dat soort patiënten faalde ook mijn eigen kunst. Ze moeten worden overtuigd en ik begreep, dat suggestie, hypnose, magnetisme en Couéisme moesten vervangen worden door het den mensch geven van diep inzicht in de zielsprocessen. Op deze basis heb ik mijn methode gebouwd.

Bewuste autosuggestie bestaat niet en de theorie van Coué steunt op zelfmisleiding. Alle successen met autosuggestie berusten op het blind geloof aan hen, die haar toepassen en zelf onvoorwaardelijk daaraan gelooven. Dàt was Coués kracht en daarom gaat het zijn volgelingen zooveel minder goed af. Men kan nu eenmaal van een denkend mensch onmogelijk vergen, dat hij zijn meening over iets verandert, doordat hij honderdmaal achter elkaar het tegendeel voor zichzelf opzegt.

De menschheid heeft al eeuwen gezocht naar middelen, om meester over zijn lot te worden. Al het mogelijke en onmogelijke werd beproefd om het geluk te dwingen. De mensch vergiftigde zijn lichaam met medicamenten, zocht het levenselixer in water van allerlei soorten, vond toovermiddelen uit, vulde zijn lichaam met entstoffen, maakte verjongingskuren door (zelfs apenklieren werden niet versmaad), alles in de bedriegelijke hoop, zijn lichaam daarmee te genezen en te verjongen. De eene ontdekking volgde op de andere, doch ze was na een jaar weer vergeten. Had men een goedwerkend middel gevonden, dan zou men naar geen ander zoeken.

De oorzaak van ziekten ligt niet in het lichamelijke maar *in het geestelijke*. De onzichtbare maar almachtige geesteskrachten genezen in verwonderlijk korten tijd, zoodra het den patient gelukt is hun wetten te begrijpen en toe te passen.

De tegenwoordige mensch gaat een nieuwen, gelukkigen tijd tegemoet, den tijd van vergeestelijking, van hooger weten. Nieuwe menschen, menschen der toekomst ontstaan, menschen van bewuste geestelijke kracht, opgewektheid en gezondheid.

Wat moet ik doen, opdat al mijn wenschen in vervulling gaan ? en Martin Kojc antwoordt : Gij moet leeren kennen de wet van oorzaak en gevolg. Al wat tegen onze wenschen ingaat is gevolg van ziektetoestanden in ons, welke wij kunnen verwijderen door inwendige krachten. Om die krachten te verkrijgen moet de mensch voor alles inzien, dat de geest van den

mensch alles veroorzaakt. Slechts dat wat de mensch *denkt*, kan voor hem werkelijkheid worden, anders niets, wel te verstaan op grond van een zelfontworpen of gesuggereerde overtuiging. Onder zelfontworpen overtuiging is dat denken te verstaan, waarbij de mensch door de ervaring van de wet van oorzaak en gevolg *weet, waarom iets gebeuren moet.* Zelfgevestigde overtuiging is weten, gesuggereerde overtuiging gelooven ; beiden zijn één, almachtig en nemen gestalte aan. Dat, waarvan men overtuigd is, wordt. Een mensch wordt dus ziek, omdat hij op de een of andere wijze de overtuiging heeft gekregen, dat hij ziek zal worden. Een ziekte kan slechts genezen worden, welke ze ook zij, door de overtuiging, dat men gezond wordt. Onze lichaamstoestand is het gevolg van de overtuiging, welke wij omtrent ons lichaam koesteren.

Het komt er dus op aan, de overtuiging te beheerschen en doelbewust te leiden. Alle overtuigingen samen vormen de levensbeschouwing van den mensch.

Martin Kojc onderscheidt *oerstof* en *oerkracht.* De verschillende godsdiensten noemen, zegt hij, deze oerkracht *God.* De oerstof dient enkel, om den wil der oerkracht te openbaren. De oerstof is het willoos werktuig der oerkracht. De oerkracht schept het heelal niet willekeurig, maar volgens een bepaald plan en onveranderlijke eeuwige wetten. De mensch is een bepaald deel van de oerkracht en ons stoffelijk leven enkel de zichtbare manifestatie van het deeltje oerkracht.

Hoe leert nu de mensch zijn bestemming kennen ? Volgens Martin Kojc verneemt de mensch zijn bestemming door zijn wenschen, door de oerkracht in zijn wezen gelegd. Onze wenschen zijn de wil van de oerkracht. De wil der oerkracht verwerkelijkt zich alleen, als wij dien door ons verstandelijk denken niet hinderen, wanneer wij dus gelooven in wat wij wenschen. Mengen we wel ons verstandelijk denken in het proces, willen wij daardoor wat wij wenschen verhaasten, dan gebeurt juist het omgekeerde en wordt het ongewenschte werkelijkheid. De menschelijke wil openbaart zich als vrees, onrust, zorg, ontevredenheid, hoop, verwachting, verlangen, begeerte, nijd, haat, enz. De wil is dus, volgens Kojc, onze grootste vijand, de verstoorder van ons levensgeluk. Steeds, als men iets wil, bouwt men het tegendeel van het gewilde op, daar men in zoo'n geval steeds overtuigd is, dat het tegendeel van het gewilde komen zal.

De bestemming en het bestaansdoel van den mensch is gelegen in de vervulling van zijn wenschen en de wensch is geen willekeurig product van ons verstandelijk denken, maar een almachtige kracht, *de wil der oerkracht.* Pas als de mensch *overtuigd* is, of *gelooft,* dat een wensch wordt vervuld, kan deze werkelijkheid worden. De wensch kan dus niet als wil maar als overtuiging werkelijkheid worden. Door zijn wil kan de mensch nimmer iets bereiken. Zoowel het gewenschte als het ongewenschte valt den mensch steeds als geschenk toe. Het heeft immers geen zin meer, iets te willen, als men overtuigd is, dat

het vanzelf komen zal. *Niets* willen beteekent *al* het gewenschte verkrijgen.

Nood, ziekte, tegenslag zijn er tot ons heil. Zij moeten ons het willen afleeren en daarom kan men iemand beter om zijn ongeluk dan om zijn geluk benijden.

Kojc leert, op grond van zijn psychologische studie en door tallooze patiënten verkregen ervaring, de absolute praedestinatie, welke echter *voorzienigheid* is. Elk leven heeft zijn bepaald doel en dat doel wordt bereikt. Wij kunnen er niets aan veranderen. Daarom kan de mensch geen schuld hebben en ook anderen geen schuld op den hals schuiven. De gevangenis moet dan ook door sanatorium en opvoedingsgesticht worden vervangen. Elke ziekte, elke z.g. mislukking is een brug naar nieuwen opgang, naar een hoogeren trap van inzicht. Het is, volgens Kojc, een erge vergissing, als de menschen meenen, een vrijen wil te hebben. Niet de mensch wil, maar hij is gedwongen te zijn, wat de oerkracht met en door hem wil. De mensch is enkel de belichaming van het stukje oerkracht, dat hem schiep. Alleen het wantrouwen jegens de oerkracht wordt bitter gestraft, omdat het tegendeel van het gewenschte werkelijkheid wordt. De bittere ervaring leidt echter tot kennis der waarheid. Zoodra de mensch inziet, dat hij aan zijn leven absoluut niets veranderen kan, dat elke daad, elke handeling, elke stap is voorbestemd, sterft zijn wil en met dezen vrees, onrust, zorg, ontevredenheid, haat, toorn, enz., enz. Naar mate men de oerkracht *vertrouwt* gaan onze wenschen in vervulling. *Het heele leven van den mensch berust dus op vertrouwen,* en dit vertrouwen uit zich in volkomen onverschilligheid ten opzichte van de toekomst, in volkomen geestelijk evenwicht, in volmaakte rust. De mensch, die op de oerkracht vertrouwt, is grenzeloos rustig, hij is als een rots in de stormende zee.

De overtuiging, dat het gewenschte wordt, openbaart zich als *liefde tot de wereld,* de overtuiging, dat het niet-gewenschte wordt, openbaart zich in *haat tot de wereld.* Met de levenshouding van liefde tot de wereld wordt het *Goede,* het *Gewenschte* geboren, met die van haat het Booze en het Ongewenschte. Uit de liefde kan nooit iets slechts, uit de haat nooit iets goeds komen. Wat wij liefhebben, wordt volgens Natuurwet onze opgang, wat wij haten volgens dezelfde wet onze ondergang. Wanneer wij willen, dat niets ons kwaad kan doen, moeten wij alles liefhebben. Leven wij in liefde met de heele wereld, dan wordt die wereld volgens de Natuurwet gedwongen, ons ook lief te hebben. In «willen-nemen» ligt de dood, in «willen-geven» het leven.

Men kan in het leven niets afdwingen. Of iets gaat vanzelf, of het gaat eenvoudig niet. Ieder moet in het leven zijn bepaalden weg gaan en anderen moeten zich daar zoo min mogelijk mee bemoeien. Het streven van sommige ouders de toekomst hunner kinderen te willen bepalen, loopt met mathematische

zekerheid op mislukking uit. Zij zijn weliswaar onschuldig, doch *onwetendheid beschermt ons niet voor de gevolgen van onze fouten en dwalingen.* Gij moogt, o mensch, u niet beschouwen als lid, maar als gast van deze wereld. Een gast mag niet begeeren, doch enkel ontvangen en moet van zijn kant vriendelijk zijn. Wees er dan ook op bedacht, dat gij de volgende minuut kunt sterven, maar beleef het nu zoo zonder zorg, als hadt gij eeuwig te leven.

De mensch neemt het leven veel te zwaar op. Het heele leven is voor den mensch precies even onbelangrijk als een dag, want wat voor het intellect de slaap is, is voor den mensch de dood. Beiden rusten slechts een poosje. Ons «Ik» is als deel der oerkracht zonder begin en zonder einde en de dood beteekent voor ons Ik slechts een slaap.

Het vertrouwen in de oerkracht verzet bergen. Het is almachtig in den vollen zin van het woord. Al het gewenschte, dat gij aan de oerkracht tot verwezenlijking toevertrouwt, gebeurt.

Uit dit alles, besluit Kojc, ziet ge, welke geweldige krachten in u werken, en hoe gevaarlijk ze voor u kunnen worden, als gij de harmonie met hen verloren hebt. Uw wil, waarop gij zoo trotsch waart, uw vrije persoonlijke wil, was uw grootste vijand. De macht, elke ziekte en elk ongeluk te verbannen, is gelegen in de overtuiging, dat deze niet meer komen kunnen. Tot die overtuiging komt men echter alleen door het inzicht, dat alles in ons leven is voorbeschikt, dat men absoluut niets veranderen kan en dat wij al onze ziekten, kwalen, tegenspoed moeten doormaken, om tot deze groote levenswaarheid te geraken. Zij heft alle lijden op en geeft in plaats daarvan algeheele wenschvervulling.

Den mensch, die deze waarheid geheel en al heeft ervaren, kan niets ongewenschts meer overkomen, want hij weet, dat alle dingen hem moeten medewerken ten goede.

De Wet der Voorbeschikking werkt overal en altijd, maar ten zegen wordt ze ons alleen, als wij hebben ingezien :

a. Als men de toekomst den vrijen loop laat, gebeurt alleen het gewenschte ;
b. Als men van de toekomst iets wil, geschiedt zonder uitzondering het tegendeel van het gewenschte.

Tot zoover Kojc in zijn leerboek, dat m.i. geheel terugkeert tot ervaringen, welke in den Bijbel reeds beschreven zijn en voor een deel in het Calvinisme hun vasten vorm vonden. Kojc kwam er echter toe als wetenschappelijk denker en geneesheer-psycholoog. Als men zijn Oerkracht vervangt door God, komt onwillekeurig het Gezangvers in de herinnering :

Laat Hem besturen, waken
Begeert ge d'uitkomst goed
Dan zal Hij alles maken
Dat ge u verwondren moet !

De gouden standaard van den inwendigen mensch

Crisisrecept van een «zorguitsmijter»

Geestelijke waarden zijn crisis-immuun

Het volgende is ontleend aan het opwekkendste en eenvoudigste crisisboek, dat in den laatsten tijd uitkwam. Geen beter geschenk voor Kerstmis, Oudejaar en vooral het Nieuwe Jaar.

De prachtige Amerikaan Vash Young ontwerpt er in een anti-crisis-recept, dat, hoe wonderlijk het ook klinke, de innerlijke instemming van ieder mensch verwerven moet.

Er zit een ietsje van Oxford in dit onweerstaanbaar levensrecept, maar Vash Young heeft geen «house-party» noodig. Hij vecht het alleen met zichzelf uit en van «zonde» spreekt hij niet. Hij is altijd op het positieve uit en hij openbaart ons de *positieve krachten,* welke in ieder van ons zijn en die een nieuwe, betere wereld *moeten* voorbereiden.

Het «Met elkander voor een ander» begrijpt hij beter dan iemand en het is de vraag, of we, als de Kerstinzameling echt meevalt, niet goed zouden doen, ook een aantal exemplaren van dit boek in te slaan en aan de Burgemeesters ter verdeeling te zenden.

Het boek heet : *Opnieuw beginnen,* door *Vash Young,* uitstekend vertaald door E. Zernike en uitgegeven bij H. J. Paris te Amsterdam.

Iedereen — schrijft Vash Young door het publiek gekroond met den titel «Zorg-Uitsmijter», door een criticus «Kleinzielige Zeurpiet» genoemd, welke benaming de pittige Amerikaan intusschen ook geestig aanvaardt — wordt in deze tijden getart door materieel verlies. Iedereen staat tegenover de noodzaak van opnieuw te moeten beginnen. Daarvoor is het nu het rechte oogenblik ; het is nu het oogenblik voor ieder somber mensch, voor ieder vermoeid, ieder bezeerd mensch, een kolom te maken van wat hij verloren heeft en een kolom van wat hij bezit. Onder wat hij verloren heeft, komt te staan : geld, waarschijnlijk wat weelde en mogelijk een groote daling van zijn gevoel van eigenwaarde. Onder het blijvend bezit zal vallen : liefde, kracht, vertrouwen, vrienden, familie en zoo meer — een lijst te lang om op te sommen. Ieder normaal mensch is er intusschen vol-

komen toe in staat, opnieuw te beginnen en op de puinhopen van het verleden een mooier leven te bouwen dan het oude geweest is.

Het leven is nooit afhankelijk geweest van koersen, inflatie, weelde, succes en dergelijke dingen. Het is afhankelijk geweest van de waarden binnen in ons — zoo is het altijd geweest en zal het altijd blijven — *de opbouwende eigenschappen van onzen geest en onze ziel.* Het leven is wat de mensch, de innerlijke mensch, ervan verkiest te maken.

Toen de ellendige neerslachtigheid waarin wij leven goed en wel was doorgedrongen en mij als handelsman materieel het ergst bedreigde, heb ik de eerlijke waarheid mogen begrijpen, dat de mensch de smid is van zijn eigen lot. Ik begreep, dat de geweldige, hedendaagsche oeconomische gebeurtenissen beneden mijn begrip lagen. Wat zou ik, de enkeling, kunnen doen tegen belastingen, internationale schulden, wat zou Vash Young kunnen uitrichten tegenover overproductie, verminderde afneming, tegen opgedreven of gedrukte prijzen, tegen den gouden standaard ? Bitter weinig. En toch was er *iets* dat ik kon doen. Al kon ik dan de onmetelijke krachten, die in de wereld werkzaam waren, niet beïnvloeden, ik was heer over hun invloed op mij zelf. Ik kon mijn eigen gouden standaard oprichten. wat betreft mijn karakter, mijn inzichten en daaraan vasthouden, wat er ook mocht gebeuren. Hoe het ook loopt, zei ik, ik zal niet toelaten, dat de neerslachtigheid ook *mij* aangrijpt. De houding van anderen zal ik niet veroordeelen, maar ik zal de ongemakkelijke rechter zijn over mij zelf. Mij hielpen daarbij deze woorden uit een courantenartikel van een vroegere crisis : *het praten over slechte tijden zal die tijden nog slechter maken.*

Ik hoor niet tot die dwazen, die weigeren de feiten onder de oogen te zien. Ik weet, dat bijna ieder mensch in deze wereld minder materieele goederen heeft dan eenige jaren geleden en dat materieele bezittingen gemakkelijk kunnen zijn en dierbaar voor menig hart..... veel te dierbaar, maar voor mij is en blijft bekommernis één van de dwaaste menschelijke bezigheden. Mocht deze overtuiging me in het armhuis doen belanden, dan zal ik dat feit onder oogen zien, zoodra ik er ben binnengestapt, maar ik heb mij vast voorgenomen tot zoolang in geen enkel geestelijk armhuis te leven.

Al sinds jaren heet de Zaterdag in mijn kantoor te Nieuw-York «zorgendag». Dat wil zeggen, dat ik dien dag wijd aan allen, die hulp bij mij komen zoeken. Honderden heb ik al ontvangen, maar ieder is het met mij eens, dat hij de dingen door piekeren enkel erger heeft gemaakt. Nog heb ik niemand ontmoet, die eenig succes toeschreef aan piekeren. Het kan alleen iemands ellende vergrooten. Sommigen zeggen, dat ze het tobben niet kunnen laten. Ik ben er van overtuigd, dat ze het wel kunnen ; want de handelingen van den geest zijn te controleeren, misschien niet heelemaal, maar zeker voor een deel. Ik zie geen enkelen redelijken grond, waarop we het ongeluk bij ons binnen zouden halen, door toe te staan, dat onze geest ons-

zelf bevecht. Neem de crisis : Is zij ondraaglijk ? Geeft ze iemand het recht het geluk van een ander te verstoren ?..... biedt zij eenige *werkelijke verontschuldiging* voor het aanvaarden van een nederlaag ? Terecht heeft iemand opgemerkt, dat de crisis alleen dit beteekent : «We moeten het zonder eenige dingen stellen, over het bezit waarvan onze grootouders nooit hebben gedroomd».

Telkens wordt mij gevraagd, wanneer er verbetering zal komen en dan antwoord ik met : Wat moet er verbeteren ? Met deze wereld is alles volmaakt in orde. De zon schijnt, de aarde draait, de wolken geven regen, de bodem volop voedsel. Tusschen den hemel en de aarde is het spaak geloopen en de oorzaak moèt wel onder de menschen worden gezocht. Schep orde in uw eigen geest, overwin uw begeerten, draai alle vrees den rug toe. Doe iederen dag in alle opzichten het beste wat u doen kunt. Of de malaise nog lang zou duren, als millioenen dezen raad volgden ? Het zou eenvoudig niet mogelijk zijn, want hoe kan er druk bestaan, wanneer alle menschen weigeren zich gedrukt te voelen ? Laat ons tot den diepsten grond afdalen. Welke eigenschappen hebben ons er toe in staat gesteld te bereiken, wat we bereikt hebben ? Droefgeestigheid, angst, pessimisme, ongeloof in de toekomst, twijfel aan de bekwaamheid van het menschenras, beklag over anderen, het aanvaarden van een mislukking als onvermijdelijk ? Niets daarvan. De vooruitgang in deze wereld is altijd gebaseerd geweest op : moed, liefde, verbeeldingskracht, onzelfzuchtigheid, eerlijkheid, vroomheid. Wat zou er gebeuren, vraag ik me af, als ieder mensch dit tegen zichzelf zei en het meende ook ? Er zou dan een ongeteld aantal dingen gebeuren en..... *goede* dingen.

De laatste jaren is er honderden malen voorspeld, dat betere tijden in aantocht waren en sommige menschen hebben angstig het gordijn van de toekomst opgelicht, om te zien of het waar was. Maar dàt is niet de manier om slechte tijden te overwinnen. Moed is noodig en geen angstig gluren. Ik moet iets doen en u moet iets doen, we kunnen niet wachten totdat een ander de moeilijkheden voor ons oplost. Ik zie het heden als een uitdaging aan ieder van ons en het is in ieders belang, de overwinning zoo gauw mogelijk te behalen. Daarom is vechten het verstandigste dat we doen kunnen. In 1830 schreef Thomas Macauly over nog veel erger tijd en toch kwam alles terecht. Waarop berust het in vredesnaam, dat we, niet anders dan vooruitgang in het verleden ziende trots scherpste crsissen, niets dan ontaarding verwachten van de toekomst ?

Door verstarring zitten de menschen weer ledig terneer..... maar de geest zal zich weer richten naar het gezond verstand, de hoop zal opleven, de hand weer aan de ploeg worden geslagen en dan verdwijnt de depressie als sneeuw voor de zon. We staan voor de herleving en niet voor den ondergang, en ik ben er van overtuigd, dat nu het uur voor de massa is aangebroken, weer van koers te veranderen en terug te keeren tot

een normale levenshouding. Wat we op het oogenblik noodig hebben, is een algeheele ommekeer, een terugkeer van allen tot eerlijkheid in ons streven en denken, een terugkeer ook tot *moed.* Niet de kunstmatige poging, bewerkt door enkele belanghebbenden of enkele organisaties, maar een ernstig besluit van iedere man en iedere vrouw, om vrees, begeerten en zorgen te verbannen en te vervangen door moed, opgewektheid en *onzelfzuchtigheid.* De ommekeer, dien wij noodig hebben, is een terugkeer tot het besef van werkelijke waarden, tot het verlangen, de *levensprijzen* te winnen..... niet alleen verlangen naar groote geldelijke winst.

Overal zijn de menschen in spanning omtrent de toekomst. Voor millioenen is dit de belangrijkste vraag van den dag, maar in mijn gedachtegang hoort die vraag niet thuis. De vraag is een toegeven aan *twijfel* en twijfel zal altijd onze daad verzwakken.

Wij moeten dan ook op het oogenblik niet die passieve vraag stellen, maar de strijdlustige, positieve : *Wat hebben wij de toekomst te bieden ?*

Sommigen voorspellen nog een laatste, geweldige, financieele ineenstorting. Ik geloof het niet, maar zoo ja, wat dan nog ? Zij kan ons enkel materieele goederen ontnemen, maar geestelijke waarden liggen buiten haar greep, en het leven zal voortgaan, en elke débacle zal tot onbelangrijkheid ineenschrompelen, zoodra hij zal blijken tot een geestelijke wedergeboorte te hebben gevoerd. Ik zie daarvan hier de voorteekenen. Er is een ommekeer gaande, over de heele linie een terugkeer tot moed en hooge deugden. Er zullen in de komende jaren veel belangrijke dingen gebeuren en ik vermoed, dat het grootendeels ook *goede* dingen zullen zijn. En ik herinner me dien bezielenden oproep, die prachtige belofte in het 8e vers van het vierde hoofdstuk uit den Jacobusbrief : *Nadert tot God, dan zal Hij tot U naderen.*

Christus in Japan

Confucius, Boeddha, Shinto zijn de minderen van Christus

De Japanner heeft een diep religieuze natuur

Medelijden de grondtrek van het Japansche volk

> In den grond der zaak, wilde Jezus de sociale vraag oplossen. Hij was meer sociaal dan religieus. Jezus wilde niet een religie maar een levenshouding brengen. De menschen hebben van Hem een godsdienststichter gemaakt, maar dat was Hij niet. Christoph Blumhardt.

De Japansche Christuszending *Tojohiko Kagawa* heeft een boekje geschreven *Christus in Japan,* dat voor het Westersch Christendom een beschaming en een vreugde tegelijk is, maar het meest een zeer pijnlijke les.

Ik kan dit boekje, prachtlibel in de reeds vermaard geworden Libellen-serie van Bosch en Keuning (Baarn) ter lezing aanbevelen, zoowel, omdat het leert, dat alleen ernst maken met het Christendom ook het Westen redden kan, alsmede, omdat het zoo'n heel anderen kijk geeft op de ziel en mentaliteit van het Japansche volk dan het heele Westen vermoedt. Kagawa is werkelijk geen mooiprater van zijn volk, geen verblinde nationalist. Hij ziet beter dan iemand de fouten van zijn volk (gebrek aan geduld, koppigheid), maar wij in het Westen zien enkel de fouten en daarom beoordeelen wij den Japanner verkeerd, misschien wel tot schade van de toekomst der wereld.

Wie dit boekje leest en herleest, met zijn schat van historische bizonderheden, den ontwikkelingsgang van de Japansche ziel vele eeuwen door, den eigenaardigen bodem waarop Japan leeft, zijn samengedrongenheid op een te kleine plek der aarde, zijn allesbeheerschende liefde voor de natuur, zijn ontroerende trouw aan traditie, zijn fijn instinct voor philosophie, zijn vurige liefde voor poëzie, zijn voor niets terugdeinzende offervaardigheid, zijn innige religiositeit en absolute godsdienstige verdraagzaamheid, zijn verschrikkelijke oeconomische armoede..... wie dit alles overweegt sine ira et sine studio

(kalm en zonder vooringenomenheid) voelt dankbaarheid jegens den schrijver.

Het lijkt mij zelfs een dure plicht, zich dit boekje eigen te maken, want met een heldhaftigen geloofsmoed zonder weerga, wijst Kagawa den weg, om het ontzettend drama in het Oosten, dat zooveel Westerlingen onvermijdelijk achten, te voorkomen en deze zendeling ziet dien weg gegeven in ons Christendom, mits wij oprechte volgers van den Christus willen worden. Zoo ver gaat deze Japansche zendeling, door het Kruis van Christus in zijn ziel geraakt, dat hij, hoewel er nog maar 300.000 Japansche Christenen zijn, durft verklaren, dat, als het Westen falen mocht, Japan het echte Christendom voor de wereld zal bewaren, zooals het reeds zooveel eeuwenoude schatten tot dusver heeft bewaard.

Alleen uit de Christusbeschouwing laten we hieronder iets volgen, maar voor al de andere zeer wetenswaardige beschouwingen over Japan en zijn volk verwijs ik naar het buitengewoon belangrijke boekje zelf.

Ik breng u wederom voor het probleem, dat velen in het Christelijk Westen het Christendom voor afgedaan houden, terwijl deze stem uit het heidensche Japan in de leer van Christus alleen de redding van eigen land en de wereld ziet.

Ik laat nu den oecumenischen Japanner aan het woord, die evenals prof. Mennicke c.s. een nieuwe werelddemocratie wil stichten op den grondslag van religie ; de Japanner op dien van den Christus-religie, welke men vooral niet verwarren moet met «Christelijke» religie.

JAPANSCH ZIELEDORST.

Japan — verzekert Kagawa — dorst naar liefde. De liefde Gods kan slechts gevonden worden in Christus. Hij heeft het beleg geslagen om de ziel van Japan. Na deze verzekering roept hij zijn volk toe :

O Japan ! De eeuwige liefde blijft roepen ! Prikkelbaar Japan ! Geïsoleerd Japan ! Laat uw gemelijke stemming varen en kniel neder voor den God van oneindige liefde. In uw poging om u zelf vrij te maken van zonde en uw ziel te heiligen, moet gij ook den weg van het kruis gaan.

Christus opende een weg ter behoudenis, ook voor Japan. Ja ! Hoewel de heele wijde wereld het verlaat, Christus, die de eeuwige liefde geopenbaard heeft, zal nooit ophouden Japan te zoeken, totdat Hij het wint.

O, Japan ! Gij, die door Christus opgeëischt zijt ! Alleen Hij kan u brengen tot de ure uwer herrijzenis. De wereld moge zich op een afstand houden en allen mogen u verlaten, maar

Christus, zal u nooit in den steek laten. Neen ! Neen ! Christus, Die geduld heeft, Christus, Die voortgaat, Hij zal dit land, dat ik liefheb, nooit verlaten.

JAPAN HEEFT CHRISTUS NOODIG.

Het Shintoïsme leert eerbied. Het Boeddhisme leert transcendentalisme. Het Confucianisme leert het gulden midden en de harmonie des levens. Heeft Japan, waar deze stelsels bestaan, Christus nog noodig ?

Waar is, als we van het Christendom afzien, de godsdienst, die de verwerkelijking verzekert van een leven van reinheid en vrede en die een vroomheid voedt, welke het geheele leven van den mensch motiveert en doordringt ? De volkeren van het Westen hebben negentien honderd jaar geleefd onder de bescherming van het Christelijk geloof. *Het gevolg is, dat zij volstrekt niet begrijpen, wat zij aan Christus verschuldigd zijn.*

Ban Christus eens voor een tijd uit ! Wisch ieder spoor van Zijn tegenwoordigheid en kracht eens uit ! Hoe wetenschappelijk of hoe filosofisch of hoe naturalistisch deze wereld zonder Christus dan ook moge worden, men zal spoedig ontdekken, hoezeer het familieleven ineen zal storten, welk een afgrond er gaat gapen tusschen wetenschap en zedelijkheid, in welk een mate de politiek losgemaakt zal worden van den arbeider en zijn nooden en dat partijbelangen en twisten zoowel de maatschappij als het volk zullen kwellen.

Zijn niet de oeconomische chaos en de crisis der werkeloosheid, die thans de volkeren van het Westen in onuitsprekelijk lijden hebben gedompeld, direct het gevolg van het feit, dat de volkeren van deze landen den weg des levens, door Christus geopenbaard, hebben verlaten ? Indien de menschen Christus overal hadden laten heerschen, indien zij hard hadden gewerkt. zooals Hij dat gedaan heeft, indien ze de reinheid hadden liefgehad, zooals Hij die heeft liefgehad, indien zij zichzelven gewijd hadden aan een door liefde ingegeven dienen van anderen en zijn hartstocht voor den vrede bezeten hadden, zou dan het tegenwoordige probleem van de werkeloosheid en deze oeconomische nood over de wereld gekomen zijn ?

Tenzij wij onze machines, ons kapitaal, onze sociale orde aan God wijden, zullen we tevergeefs naar vrede zoeken. En daar is slechts één wijze, waarop we ons kapitaal, onze sociale orde en onze wereld tot God kunnen brengen. Dat is de weg van het kruis.

DE GODSDIENSTEN VAN HET OOSTEN EN DE VERLOSSENDE LIEFDE.

Hieraan moeten we wel denken : Shintoïsme, Boeddhisme en Confucianisme leeren alle tot op zekere hoogte de liefde. Er is echter een groot verschil tusschen de instinctieve liefde der dieren, de ethische liefde van menschelijke wezens en de verlossende liefde, die God door Christus openbaarde. Menschelijke liefde, hoewel meer dan instinctief, tracht zich slechts aan de

rede te onderwerpen binnen de grenzen van de menschelijke verhoudingen. Confucius noemde dit *Dzjin,* den weg der welwillendheid. Maar de dzjin van Confucius was niet geworteld in God, die het gansch heelal omvat. Daarom is het een liefde, die concessies doet aan schijnbare noodzakelijkheid en het dooden van een vijand toestaat en den zondaar in den steek laat. Alleen in Christus is aan de menschheid voor het eerst de liefde des kruises bekend gemaakt, welke vijanden vergeeft en zondaren redt.

De kerk heeft dit eenvoudigweg behandeld als leer. Zij heeft niet gepoogd het bewustzijn van de verlossende liefde te maken tot het wezenlijke van het leven van iederen mensch. Hier ligt het verschil tusschen *leer-Christendom* en een *Christendom,* dat leeft in het geheel van het leven. Wat mij betreft, geboren als kind der zonde, vervult en doortrilt deze verlossende liefde iederen vezel van mijn wezen.

Is verlossende liefde uitsluitend een aangelegenheid, die de leer betreft ? Stierf Christus ter wille van een leer ? Neen, hij stierf niet voor een theologisch dogma.

Hij gaf Zijn leven uit liefde. Indien God Zichzelf openbaart op een wijze, die de menschelijke logica te boven gaat, dan doet Hij dat door verlossende liefde. Deze liefde is het, die mij ontroert. Al mijn doen en laten wijd ik aan een leven, dat inderdaad de verwerkelijking is van deze liefde.

DE VERLOSSENDE LIEFDE EN HAAR EISCH.

Het is mijn vaste overtuiging, dat er geen andere manier is om ons kapitaal, onze machines en onze sociale orde aan God te wijden dan door de verlossende liefde in praktijk te brengen. Deze liefde alleen kan een oeconomische orde bouwen, die den mensch niet uitbuit. Het bewustzijn van deze liefde alleen kan een coöperatieve gemeenschap scheppen en een nationaal en een internationaal leven, waar de huidkleur geen onderscheid meer maakt.

Ik ben niet bezig met een poging om een vreemden Christus bij mijn landgenooten te introduceeren. Ik poog het leven bekend te maken, dat, als geheel, zich bewust is van deze verlossende liefde. Noch Confucius, noch Boeddha heeft een zeker uitzicht geopend op deze liefde. Boeddha was een edel karakter, maar de liefde, die hij leerde, was wijsgeerig van aard. Het was niet een liefde, die alles waagt en die haar levensbloed vergiet. Zijn heelal was niet een heelal der realiteit. Het was een illusie. Het Mahajana-Boeddhisme leert de genade van Amida, doch dat is slechts een vrome vinding. Zijn heelal is een ledig niets. Hoe kan men in zulk een heelal van niets ernstig rekening houden met verlossende liefde ?

CHRISTUS VOOR OOST EN WEST.

Sedert den aanvang van den tijd heeft Christus met Zijn kristalhelder bewustzijn van een kosmischen persoonlijken God en Zijn openbaring van een met de werkelijkheid verbonden

liefde ten behoeve van zondige menschen en Hij alleen, duidelijk de vergeving van zonde geleerd.

Indien het Westen deze verlossende liefde verwerpt en zich tevreden stelt met verdeelden klassestrijd, kapitalistische winst en rassen-egoïsme, wij hier in Japan willen dezen godsdienst der liefde bewaren. De Japansche militaire kliek mag haar onder den voet vertrappen. Eenmaal reeds hebben wij dit geloof dat door liefde verlost, verborgen gehouden in de schuilhoeken van ons eilandenrijk onder vervolgingen, die drie honderd lange jaren voortduurden. Dat kunnen we nog wel doen.

In de oude tijden, toen Europa sliep, bewaarden de broeders van de christelijke liefde dezen godsdienst van het kruis in de woestijn, in de bergen, in afgelegen valleiën, in kloosters en in broederorden.

Wanneer de Heilige Geest de harten der menschen beweegt, en hen bewust maakt van den wil van God, dan zal de verlossende liefde te voorschijn springen uit de woestijn, het kloos-ter, uit de verborgen schuilplaatsen in de bergen en de afgelegen valleiën, in de straten, in de werkplaatsen, de winkels en al de verschillende verblijfplaatsen der menschen. Deze beweging zal den vorm aannemen van Christelijke Coöperatie, van Roode-Kruis-arbeid, van hervorming der gevangenissen, van bewegingen om zondaren te helpen en om den wereldvrede te verwerkelijken.

Helaas, het kruis is weder tegen den grond getrapt ! De weenende Christus trekt zich nog eens terug naar Gethsemané ! Zoolang als Japan en de wereld tevreden zijn met een slechts halfbewust leven, een leven, gebaseerd op de natuurlijke instincten, dan kunnen ze tevreden zijn met den tegenwoordigen toestand van hunne godsdienstige ervaring. Maar wanneer ze ontwaken en gaan reikhalzen naar een leven dat volkomen bewust is, een leven onder de leiding van den goddelijken geest, dan zullen ze de gewichtige ontdekking doen, dat deze openbaring van het kruis, de godsdienst van de verlossende liefde, de eenige weg des levens is.

GEEN CHRISTUSLEER MAAR CHRISTUSLEVEN.

Wanneer de leer de liefde Gods verbergt, en ons verwart in een doolhof van theologische theorieën, dan verveelt zij Japan. Japan hongert naar de liefde Gods.

Helaas geeft de Protestantsche kerk in Japan aan het volk een Christendom, dat de preekstoel en de prediking tot het centrale maakt. De Japansche jeugd, hierdoor onbevredigd gelaten, dwaalt af van de kerk. Dat in den jongsten tijd zoovelen tot het communisme zijn overgegaan vindt zijn oorzaak in deze situatie. De communisten zijn besloten de liefde te verwerkelijken in een maatschappelijke orde, gebaseerd op materialisme en gesteund door geweld als de dwingende macht. Hierop reageert de jeugd van Japan. Zij zijn op den verkeerden weg. Maar zij zullen positief niet terugkeeren tot een Christendom, dat zich slechts met de leer bezig houdt.

Bovendien leerstellig en individualistisch Christendom moet ook verantwoordelijk gesteld worden voor de verbreiding van het materialistisch communisme onder de volkeren van het Westen. Het is onnoodig te zeggen, dat Christus er niet aansprakelijk voor is. Het is het gevolg van het feit, dat *de Christenen de verlossende liefde niet gemaakt hebben tot een levende werkelijkheid* in iedere faze van hun leven en dat zij er niet in geslaagd zijn haar te verwerkelijken in alle maatschappelijke verhoudingen. De al te groote nadruk op het individualisme heeft het huidig verschijnsel te voorschijn geroepen van een tuchtigend communisme, dat aan de kerk sociale liefde leert.

De eenige weg ter ontkoming is een bewuste vereeniging van krachten en een samenbinding zonder dwang, welke kenmerken we vinden bij de coöperatieve beweging en daar, waar men de voortbrenging, het ruilverkeer, de distributie en het verbruik plaatst op een grondslag, waarbij niemand wordt uitgebuit. Dan en dan alleen, kan men zoowel aan de persoon als aan de maatschappij een voller en schooner leven geven.

De noodlottige dwaling van het mechanistische kapitalisme is het feit, dat het er niet in geslaagd is de plaats van de persoonlijkheid te erkennen in de ontwikkeling van het psychologische en technische oeconomische leven en dat al zijn plannen zich uitsluitend op materialistischen bodem bewegen.

Wij zijn daarom geroepen deze rechten van het gemeene volk te bewaren door de organisatie van verschillende christelijke coöperaties, die de verlossende liefde tot hun grondslag hebben gemaakt. Deze cöoperatieve beweging, geworteld als zij is in liefde en in broederschap, is ongetwijfeld een door en door christelijke beweging.

EEN GEINDIVIDUALISEERD EVANGELIE ONVOLDOENDE.

Zoo lang een gemechaniseerde beschaving en een dito kapitalisme de arbeiders in de steden en de boeren op het land niet verdrukten, was een geïndividualiseerd evangelie rijkelijk voldoende om in de nooden van het Japansche volk te voorzien. Thans echter, nu de arbeiders zoowel in de steden als op de boerderijen, lijden onder de verdrukking van de machine en van het kapitaal, zijn zij niet langer voldaan met een uitsluitend individueel evangelie.

Hetzelfde geldt voor het Westen. In het Oosten zoowel als in het Westen is de proletarische klasse, vergetende, dat ook de machine het voortbrengsel is van het menschelijk vernuft en het kapitalisme het resultaat van het systeem van maatschappelijke waarden, op dwaze wijze bezig te trachten, de slechte regeling door materialistische maatregelen te verbeteren. Het gevolg van dit alles is, dat de proletarische revolutionnaire beweging voort zal duren, totdat de kennis zal worden beheerscht door de liefde, en het waardenstelsel in de sociale orde ondergeschikt zal worden aan de Wet der Liefde.

Intusschen zal deze materialistische beweging door haar afbrekend karakter voortgaan de maatschappij te verarmen. In laatste instantie is het fundamenteele beginsel bij het wederopbouwen der maatschappij niet een klasse-bewustzijn, dat beperkt is tot bepaalde groepen en dat werkt in afdeelingen, doch een gevoel van maatschappelijke saamhoorigheid, gegrond in een besef van verlossende liefde. Met dit doel voor oogen bid en pleit en werk ik.

Welk een zegen zou het zijn, indien de Verlossende Liefde vrijelijk haar volmaakte werk in vollen omvang kon doen !

Persoonlijk stort ik mijn gebeden uit en leg mijn innigste levenskracht in het werk om deze rustige, ondramatische, oeconomische hervorming te bevorderen. O, God, haast U ! Leer aan de Christenen der wereld den weg der samenwerking. Zet Uw volk in ieder land aan het werk om coöperaties tot stand te brengen, waarin Uw verlossende liefde in onzen tijd op volkomen en vrije wijze uitgedrukt en verwerkelijkt zal worden.

Wat voor beteekenis heeft het feit, dat van de dertien ministers in het kabinet van den premier M. Saito, dat in Mei 1932 optrad, er zeven een christenvrouw hadden en dat één van de ministers zelf een belijdend Christen was ? Het is waar, het Christendom is nog de godsdienst van de minderheid, maar het is een door God uitverkoren minderheid. Indien de Japansche Christenen alleen de eerste verdedigingslinie van dit heerlijk evangelie kunnen behouden, prachtig !

Het is gebiedend noodzakelijk, dat de Christenen van Oost en West de gelederen sluiten en elkaar versterken bij de reusachtige taak, het bouwen van het Koninkrijk van Christus onder de menschen der gansche wereld. Naar zulke hulp ziet Japan uit.

Japan heeft zijn tekortkomingen. Daartoe behoort zijn tegenwoordige neiging tot militarisme. De wereld verafschuwt dit en tracht het land te isoleeren. Deze poging zal Japan er echter slechts toe aanzetten van de gelegenheid gebruik te maken en nog onhandelbaarder te worden. De Christenen van het Westen moesten nu juist op concrete wijze het werkelijke innerlijke wezen van de Verlossende Liefde toonen.

Het kruis van Christus maakt het gebiedend noodzakelijk, dat we niet slechts berispen, doch liefde betoonen.

Ook in de toekomst zullen de Christenen van Japan heldhaftige en zegevierende verdedigers van het Kruis blijken te zijn.

Het groeiend nationaal bewustzijn en zijn belofte

Zal uit het Nationale het ware Internationale worden geboren?

De zegen van het Onderbewuste

Het is niet gemakkelijk alles binnenhalen wat er op den wereldakker van den Geest rijpende is. De vruchten zijn zóó wonderlijk en vol van revolutie. dat er niet genoeg op gewezen kan worden, hoe verkeerd het is, ons wantrouwig binnen het Oude op te sluiten en van daaruit het Nieuwe te beoordeelen en te veroordeelen. Meer dan ooit hebben we noodig die «ontlediging» waarvan Bijbel en profeten, de mystieken van alle tijden, Krishnamurti, Tagore en Inayat Khan, zieners van ouden en jongen dag hebben getuigd, het leeg en stil worden van binnen, om de stem van God, het fluisteren van den Kosmos, het Licht uit de donkerte te ontvangen. Het is of we weer hooren Jezus' woord tot den Rijken Jongeling : *Verkoop al wat gij hebt.*

De Rijke Jongeling kon niet tot die heel héél moeilijke overgaaf komen en er staat van hem geschreven, dat hij bedroefd heenging, terwijl hij de grootste blijdschap had kunnen verkrijgen.

Er loopen zoo nog honderdduizenden onder ons rond en daarom zijn onze moeilijke, donkere dagen nog veel moeilijker en donkerder dan ze behoefden te zijn, als wij in plaats van altijd wantrouwig om te kijken naar het Verleden, wilden vooruit kijken naar de flitsen, welke de Toekomst hoe langer hoe meer vooruitwerpt.

Zoo'n flits ontving ik nu weer van *Theosophia* (het Juninummer 1935), door de pen van *J. H. Daniels.* Het is vooral de klare eenvoud van dezen auteur welke mij trof en waardoor hij zoo goed het nieuwe, groeiende nationale bewustzijn met zijn kostelijk perspectief belicht.

Aan den anderen kant zijn er zeker ook veel meer menschen dan menigmaal schijnt, die in hun ziel die flitsen reeds hebben ontvangen en verwerkt en door een daad — ik denk aan bekeering en omkeering van bekende voormannen — daarvan getuigen.

Naast onheilsgeruchten hangen ook heilsgeruchten in de lucht.

BEHOEFTE AAN BEZINNING.

Hoezeer het waar is — begint de heer Daniels — dat het ons volk in wezen niet aan diepte, aan geestelijkeid ontbreekt, in vergelijking met de leden van andere naties, toch is het een feit, dat ook wij de dupe zijn van de vervlakking onzer dagen, dat ook wij meer en meer bij den dag gaan leven en ons denken laten hongeren bij voorstellingen en tegenstellingen, die zich nooit kunnen omzetten tot synthesen, maar bij voorstellingen en tegenstellingen alléén kan de mensch niet leven. Hij wil af en toe grijpen naar het meer-omvattende, liefst het àlomvattende, om zich te verheffen boven de sleur van alle dag, boven kwellende zorgen, boven angstaanjagende, zich steeds vernauwende perspectieven.

Staat niet het geheele heelal voor den mensch open, is niet het denken van alle eeuwen zijn deel? En zou hij dan blijven staan bij den eenvoud van het primitieve en kinderlijke denken, dat eerst genoegen neemt met alléén maar voorstellingen en later de kwelling der antithesen ondergaat, die in de jaren der puberteit de stimulans zijn waardoor de menschelijke ziel komt tot krachtiger leven ?

Wat zou ons weerhouden ? 't Gebrek aan een dictator ? Neen, het niet uitgegroeide volksbewustzijn.

BESTAAT ER EEN NATIONAAL VOLKSBEWUSTZIJN ?

Bestaat er zoo iets als een nationaal volksbewustzijn? M.a.w. bestaat er voor een volk een éénheidsbewustzijn, zooals ieder individu weet een eigen bewustzijn te hebben.

Wij zijn er zeker van, dat we, als individu, geheel op ons zelf staan en als zoodanig over verwonderlijke eigenschappen kunnen beschikken.

De voornaamste daarvan is misschien wel, dat we over een wonderbaarlijk geconstrueerd instrument blijken te beschikken, dat in staat is de meest verscheiden trillingen tot de meest uiteenloopende frequentie op te vangen en uit te zenden. Zelfs in die mate, dat het geheele heelal zich in de menschelijke ziel kan spiegelen, zoodat zijn eigenaar in staat is telkens weer nieuwe kanten van het zich oneindig variëerende universum in zich op te nemen en in zich tot een nieuw universum te construeeren.

Deze éénheid van bewustzijn is echter niet absoluut. Ze is het alleen daarom al niet, omdat ze zich met alles wat van buiten tot haar komt kan vereenzelvigen. Die vereenzelviging betreft ook andere individuen, ja wellicht in de eerste plaats andere individuen, medeschepselen, die van een soortgelijke geaardheid lijken te zijn en over ondervindingen lijken te beschikken, die identiek zijn met die van andere soortgenooten.

INDIVIDUALISME IS EEN WAANDENKBEELD.

En zoo is het menschelijk gevoel van afgescheidenheid maar schijn. Het individualisme is een aardige schijnvertooning, waarmee de verstandelijk aangelegde mensch zich langen tijd,

dikwijls op voor hem onaangename wijze, bezig houdt. Wij zeggen : de verstandelijke aangelegde mensch. Want 't gevoel van afscheiding is een merkwaardig grapje, waarvan het verstand ons de dupe laat worden. Dat verstand is n.l. een heel geniepig deel van onze aanleg, dat ons er door zijn bizondere gesteldheid toe kan brengen te gelooven, dat we heelemaal op ons zelf staan en met anderen niets te maken hebben. Het middeltje, dat het daartoe aanwendt is heel eenvoudig, het is zelfs duivelsch van eenvoud. Het maakt daartoe gebruik van zijn vermogen om tegenstellingen te scheppen en daarvan is wel de voornaamste : «ik — en de anderen».

Daarmee werpt de mensch zich zelf in de woestijn van eenzaamheid en verlatenheid, waarin hij zich verloren weet en die hij door lawaai en verstrooiing poogt te ontvluchten.

Men moet niet meenen, dat alle wezens dat vermogen hebben en dat ze dus allemaal lijden aan de angst der eenzaamheid. De laag ontwikkelde kent het nog niet, evenmin als het onbedorven jonge kind. Zij hebben nog de zaligheid van hun eenheidservaring met al wat leeft. En de heilige kent het niet méér. Hij overwon door smart en lijden zijn gevoel van afgescheidenheid : hij legde zijn verstand op een goeden dag het zwijgen op en toen ging de gesloten hemel eenvoudigweg weer voor hem open.

De moderne mensch kent het in hevige mate, hij is — bijna hopeloos — individualist, heel dikwijls in de slechtste zin van het woord.

HET BESEF VAN DE EENHEID MET AL WAT IS.....

Maar de natuur maakte het goed met hem. Zij gaf hem een onderbewuste mee, waarin alle herinneringen van voorbije tijden liggen verzonken, alle ervaringen en ook het ongebroken besef van zijn éénheid met al wat is. En het is dat onvolprezen onderbewuste, dat de band levend houdt met zijn medeschepselen, in de eerste plaats met zijn volksgenooten, waarmee hij door een onverklaarbaar gevoel van affiniteit verbonden is. Niet zoo heel erg onverklaarbaar, omdat het hier niet alleen gaat om een kwestie van geboorte, taal en opvoeding, maar ook om een zekere aanleg, een zekere neiging om op gelijke wijze te reageeren op van buiten komende trillingen. Een Nederlander is nu eenmaal geen Duitscher, geen Italiaan of Franschman. En hoe individualistisch hij ook mag zijn, hoe cosmopolitisch of internationaal, die band met zijn volksgenooten laat hem nooit los.

Het is of hij zich verbonden weet aan een machtig reservoir van millioenen omsluitende bewustzijnen, of anders gezegd aan een zee van bewustzijn, waarin millioenen individuen als kernen van bewustzijn leven.

Dit is het nationale bewustzijn, het volksbewustzijn, dat een werkelijkheid is en dat het bestaan van een volk als een afzonderlijkheid mogelijk maakt.

Dat alleen kan ons gevoel van samenhoorigheid verklaren, onze nationale trots, onze volkseigenaardigheden, maar ook de plotselinge volksbewegingen, het massaal reageeren.

Dit nationale bewustzijn evolueert o.i. op soortgelijke wijze als het individueele. En evengoed als het laatste in zijn individualistische faze verkeert, zoo is dit ook met het eerste het geval. Maar wij beleven juist nù de tijd, dat pogingen om zich daaruit op te heffen voor ons waarneembaar worden : individu en volk beginnen zich bewust te worden van hun éénheid met de geheele menschheid. En als zoodanig begint een geheel nieuwe periode in de historie van het menschelijk ras.

Nieuwe tijden, nieuwe zeden

Proeven van een nieuwe ethiek

Tenslotte toch weer oude wijn in nieuwen lederen zak :

De wijn van den Berg-Prediker

Het volgende is ontleend aan een vertaling van *Ralph W. Sockmans : Morals of to-Morrow,* vertaald door H. Cramer en uitgegeven door J. Ploegsma te Zeist.

Het merkwaardige boek is geschreven in een rumoerige wijk van Nieuw York en draagt daarvan de sporen. Het is soms wat langdradig door herhaling, dan weer frisch en spontaan. Het wekt tot felle tegenspraak, maar ook tot overtuigde instemming. Het is nu en dan vluchtig en oppervlakkig, dan weer diep en gedegen. Had de schrijver zich meer tijd gegund, dan zou hij alles veel korter, systematischer en pakkender hebben kunnen zeggen, maar de hoofdzaak is, dat hij op een groote leemte in onze huidige wereld wijst, dat men die toe moet geven en dat ieder met de vulling der leemte genoegen kan nemen. Het boek kome in handen van velen.

Er is één zonde — aldus leidt de vertaler het boek in — die niet vergeven wordt. Dat is

DE ZONDE TEGEN DEN HEILIGEN GEEST DES LEVENS.

En soms hebben wij het angstige gevoel, dat de Theologie die in onze dagen begaat. Zij verkiest de formule boven de empirie, het woord boven de daad, het zelfontworpen beeld boven de werkelijkheid, het symbool, dat wat beschrijft, boven het sacrament, waarbij wat gebeurt. Daardoor worden zedelijke problemen, zooals Sockman het uitdrukt, dikwijls in een luchtledig behandeld.

Zelf leidt Sockman zijn boek aldus in :

Nooit heeft er onder de menschen een heviger verlangen geleefd dan tegenwoordig naar voorlichting over de manier, waarop zij moeten leven ; nooit zijn zij gretiger geweest om te vernemen hoe zij het eigenlijk doen. Tot voor kort was in boeken over ethiek niet veel anders te vinden dan het soort raadgevingen, dat uitging van de algemeen erkende of autochthone bewaarders van oude tradities. En deze zijn den menschen van onzen tijd niet zeer welkom. Maar wanneer ethiek beschouwd wordt als een studie in zelfverwezenlijking, dan

doet een bespreking ervan recht wedervaren aan den tegenwoordigen levenshonger. Dit boek probeert het onderwerp van dien kant te benaderen.

Daar mijn boek niet uit het studeervertrek van een wijsgeer komt, is het ook niet allereerst voor een dergelijke scholastieke omgeving bedoeld. Midden in het leven staande, moge het spreken tot hen, die dag aan dag in aanraking komen met de directe problemen van onzen verwarden zedelijken toestand. Het is mijn vaste overtuiging, dat voorzoover zedelijke vragen niet in een luchtledig rijzen, maar in de werkelijkheid, zij ook niet in abstracties moeten worden behandeld. Zij, die daarentegen hier confectie-oplossingen verwachten van brandende sociale vragen zullen teleurgesteld uitkomen, want over zedelijke vragen kunnen wij niet op dezelfde manier schrijven als de rekenboekjes, met de antwoorden in een aanhangsel. Op dit punt onderscheidt zich nieuwere ethiek van de overgeleverde. Als leven groeien is, moeten zedelijke vragen van heden openstaan voor de eventueele antwoorden van morgen. Waar die vandaan zullen komen en waarheen ze leiden zullen, dat zijn de vragen, waaraan dit boek is gewijd.

Zóó groot is Sockmans vertrouwen —is het geen genot menschen te hooren, die voorzichzelf het wéten ? — dat hij zijn boek opdroeg aan zijn dochtertje Betty, «wier generatie de waarheid ervan zal bewijzen».

De schrijver wijst dan allereerst op de fouten onzer hedendaagsche ethiek-schrijvers. Zij genieten weinig belangstelling, terwijl de meest gelezen boeken juist vragen van zedelijken aard behandelen. Hoe komt dat ? De hoeders onzer moraal staan buiten het leven en ze zouden beter doen, als ze de praktijk van den zakenman volgden. Als deze ziet dat het niet gaat, vraagt hij naar wat de menschen verlangen en tracht hij aan dat verlangen te voldoen. Zoo moesten de ethici ook doen. Een van de fouten van ethische kamergeleerden is hun naieviteit.

De psychologen en sociologen plegen hartstochtelijk vivisectie op de tot dusver geldende zedelijke normen en zij staan gewoonlijk buiten het kerkelijk verband. In plaats van met dat verschijnsel rekening te houden, bereidt de kerk zich op beleg voor. Zij wil haar oude bezit handhaven, slingert banbliksem over zedelijke ontaarding, inplaats van notitie te nemen van het klaar en helder schijnend licht van nieuw zedelijk inzicht.

Het is heusch niet de wereldoorlog, die den menschelijken geest veranderde ; hij bracht enkel aan het licht, waartoe de onbekeerde menschelijke natuur te midden van plotseling veranderde omgeving komen kan.

ONZE MOREELE REVOLUTIE BEGON ALLANG VOOR AUGUSTUS 1914.

Onze ethici nu hebben ten aanzien van den warrelenden stroom des modernen levens de veel voorkomende vergissing begaan, draaikolken voor rivieren aan te zien. Ze zagen plaatselijke beroering en dachten dat het de algemeene koers was.

Zij zijn te snel geweest in hun interpretaties. Zij hebben zich niet duidelijk voor oogen gesteld dat de «zuren van den nieuwen tijd» al minstens vierhonderd jaar hun bijtend werk gedaan hebben en niet alleen de beeltenissen Gods hebben weggevreten, zooals de theologen die geschilderd hadden, maar ook de afbeeldingen van den mensch, zooals de humanisten die geteekend hebben. Zij hebben de eigenaardige ironie der geschiedenis niet verstaan, die in deze dagen van steeds toenemende mechanisch-menschelijke kracht, theorieën deed ontstaan die den mensch alle moreele kracht ontzeggen en hem van alle verantwoordelijkheid in niet mindere mate berooven dan de oude Calvinisten, waarboven zij zich zoo ver verheven gevoelen.

Onze ethische schrijvers hebben zich niet ten volle rekenschap gegeven van de industrieele revolutie, die niet alleen ons leven van het land naar de stad verplaatst heeft, maar ook de categoriëen van ons denken van «*onafhankelijkheid van de natuur*» wijzigde in «*contrôle op onze productie*». De wereld van het overwegend urbanisme weigert zich te laten regeeren door zedelijke wetten, die teruggaan op agrarische verhoudingen en toestanden. De stedeling die leeft te midden van zoo wankele grootheden als beurskoersen en de onbestendigheid van alle fortuin, luistert slechts met een half oor naar zedemeesters die hem voorhouden : «Wat de mensch zaait, dat zal hij oogsten». Het denk-temperament verandert met het levenstempo. De halfmystische geestesgesteldheid van hen, die «wachten op den Heer des Oogstes» klopt niet heelemaal met die van menschen die wachten op de autobus en de sfeer van contrôleklokken in portiersloges. Hoezeer de waarheid onweersprekelijk is, dat de menschelijke natuur niet verandert, ten aanzien van ethische onderzoekingen en levensregelen is de «man van de straat» iets anders dan «de man met de zeis».

In een woord : de hedendaagsche ethiek gaat voornamelijk aanvallend te werk en slechts zelden onderzoekend en verklarend.

Nu moet ter verdediging van de ethici worden toegegeven, dat het veel moeilijker is een objectieve en onpartijdige geestesgesteldheid te bewaren ten aanzien van zedelijke vraagstukken dan met betrekking tot de wijziging van wetenschappelijke formules. Iemand kan zijn hartstocht gemakkelijker bedwingen wanneer er sprake is van de relativiteitstheorie van Einstein, dan van een proefhuwelijk van een zijner familieleden. Zelfs van een hoogleeraar in de mathematica kunnen wij ons voorstellen dat hij zijn wetenschappelijke pose laat varen, wanneer 'n student, die zijn candidaats nog niet gedaan heeft een proefhuwelijk wil aangaan met zijn dochter. Zedelijke beginselen zijn meer vragen van leven en dood — soms tenminste — dan de resultaten van een laboratoriumsonderzoek. Daaraan moeten de critici denken, die zoo gaarne vergelijkingen maken tusschen de onwrikbare accuratesse van wetenschappelijke besprekingen en de hypothetische vaagheid van debatten over godsdienst en moraal.

Maar toch kan niet worden tegengesproken dat op het gebied der ethiek meer energie is besteed aan het verdedigen van vaststaande inzichten dan aan het zoeken van nieuwe gegevens. Zij kunnen beter *praten* dan *luisteren !*

Wanneer de ethici weer deel willen hebben aan de algemeene achting, die aan de mannen der exacte wetenschappen geschonken wordt, dan moeten zij hun aandacht niet zoozeer richten op *regels* als wel op *resultaten*. Ik wil hiermee natuurlijk niet zeggen, dat zij moeten vervallen in de fout van de Utilisten, wier psychologie onjuist was. Neen, een intelligent ethicus zal zoowel den subjectieven als den objectieven kant van de menschelijke gedragslijn in het oog vatten. Hij zal inzien dat de aanleg de blijvende en controleerbare factor is, maar ook dat de gevolgen de eenige aanwijzing zijn die ons helpen kunnen om een oordeel te vormen over de bedoeling en de waarde van gewoonte en karakter. Hij zal zijn methode van analyse verbeteren, zijn statistieken en het opsporen van motieven en resultaten. Hij zal leeren inzien dat een goed mensch er niet alleen op bedacht moet zijn te weten dat zijn hart goed is, maar ook dat zijn hoofd en zijn hand goed is. Hij zal het misschien zelfs zoo ver brengen, dat hij zich af gaat vragen, waar het hem nu eigenlijk om te doen is : gelijk te krijgen of iets goeds te bereiken.

Als deze empirische methode werd aanvaard, zou zij waarschijnlijk de ergerlijke oordeelsfouten helpen verminderen, waaraan onze zedemeesters zich zoo vaak schuldig maken. Het is nu eenmaal een menschelijke zwakheid, te generaliseeren op grond van onvoldoende gegevens.

Tot zoover Sockman.

Na deze uitvoerige orientatie in dit frissche boek durf ik wel vertellen, dat het b.v. hoofdstukken bevat met den titel «De zondaar aan het verdwijnen», «Hoe de Rechtzinnigheid moet worden aangevuld», «Wat voor een vrij mensch gezag heeft», «Boven het Humanisme uit», enz., want na een zeer belangwekkenden zedelijken kruistocht door de huidige wereld, hooren wij uit den mond van den vaak geestigen en boeienden gids wegen naar een nieuw zedelijkheidsland :

JEZUS' ONVERGANKELIJKE BETEEKENIS.

Laat een mensch zijn levenshorizon aan alle kant afsluiten tegen iedere bewuste aanraking met Jezus ; vroeger of later zal die horizon worden verwijd en zullen ook voor hem de vragen oprijzen, die in zijn persoon liggen opgesloten : die van het plaatsvervangend lijden, dienende liefde en omtrent het doel van het leven. Nu eens komen die vragen bij ernstige botsingen, door de plichtsverzaking van een ontaard zoon of dochter, dan weer komen ze in schoonheid, door de vragen die in een kinderboek oprijzen ; soms komen ze huiveringwekkend doordat de dood plotseling een huis binnentreedt en onvoorbereide harten den dood in het aangezicht moeten zien en zijn beteekenis trachten te ontsluieren met door tranen gesluierde oogen. *Maar komen doen ze.*

Het zakenleven kan een tijdlang volkomen tegen den invloed van Jezus gesloten schijnen, maar ook op het gebied van het zakenleven is een zuurdeesem aan het werk. Het ideaal van zaken doen in onzen tijd is : te dienen. Natuurlijk zal niemand die uit zijn oogen kijkt meenen, dat nu de Beurs veranderd is in een plaats, waar louter Christelijke praktijken worden beoefend, — haar dienen is vaak niet meer dan welbegrepen eigenbelang — maar het toenemen van rotary-achtig georiënteerde clubs, de rijzende norm van fatsoen bij handelsvennootschappen (de schrijver is een Amerikaan. — Rad.), de menschelijker arbeidsvoorwaarden, dit alles wijst er op, dat de doodarme Palestijnsche profeet toegang gekregen heeft zelfs in onze zakenwereld.

En als één ding uit de heksenketel van den Wereldoorlog ons duidelijk is geworden, dan is het wel dit, dat ook regeeringen de koninklijke waarheid moeten erkennen, in Jezus uitspraken neergelegd. De diplomatie onzer dagen betaalt althans in haar woorden den tol aan den Prediker op den Berg. Dit alles wijst er op, dat wij op goeden grond mogen aannemen, dat Jezus' gezag niet slechts gegrond is op het Nieuwe Testament en ook niet alleen op het Oude maar nog verder terug dan die beide, op het alleroudste Testament, het wezen namelijk der menschelijke samenleving.

DE JEUGD EN DE NIEUWE WERELD.

Aan het slot van het boek is nog het volgende ontleend :

In den eersten vrijheidsroes die bij het einde van den wereldoorlog over Europa kwam, verwachtte de jeugd na haar bevrijding van oude kluisters niets anders, dan dat die bevrijding alleen reeds een voldoende uitrusting zou zijn voor een nieuwen en beteren gang van zaken. Zij was vrij en vrijheid was een ander woord voor geluk.

Maar geen tien jaar later begon de Europeesche jeugd te ontdekken, dat de bevrijding op zichzelf nog niets beteekende en zij ging zoeken naar nieuwe objecten van toewijding. In Rusland gaf ze zich aan het Communisme, in Duitschland, Italië en elders aan den Staat en Nationalisme is een godsdienst geworden.

In andere steden van het Vasteland ontstond nieuwe belangstelling in de kerk. De Jeugd in Europa kortom, vertoont voor de zooveelste maal nog weer eens in het na-oorlogsche laboratorium de proef, welke zoo oud is als de wereld : hoe zij zichzelf verwerkelijken kan door zich toe te wijden aan grooter en verder reikende grootheden. En het Liberalisme, dat nu aan de verliezende hand is, zal weer tot bloei komen, doordat het ook hecht aan belangen, die allen vereenigen. Door de hoedanigheid van deze belangen wordt het zedelijk uitzicht bepaald in de richting, waarin wij ons naar den dag van morgen zullen bewegen. Van de toewijding er aan hangt af, in welke mate de zedelijkheid der toekomst ook scheppend kunstenaarschap zal beteekenen.

Kerstgedachte en Kerstdaad

(Kerstmis 1935)

Een garve bloemen uit Bethlehem

De verlanglijst van het Koninkje

Deze week alweer zullen de klokken beieren over de landen, want de wondere Kerstnacht is in aantocht. Telkens moet ik terugdenken aan een onvergetelijke visie, welke Zola in een jongensziel geboren deed worden. Is het niet in zijn «Débacle» dat hij vertelt van een ouden boer die den ploegschaar door de aarde stuurt, terwijl in de nabijheid van den akker kanonnen donderen, menschen elkaar dooden en oorlogsbrand het veld vernielt ? De ploegende en zaaiende boer, een philosoof in z'n hart, mijmert voor zich heen : Al vermoorden de menschen elkaar, m'n grond blijft bereid zaad te ontvangen om op den gestelden tijd voedsel voort te brengen voor hen, die na deze dwalingen komen.....

Even onvermijdelijk worden de dagen vervuld, welke ons naar de Kribbe van Bethlehem roepen, naar den wieg van Jezus, die opgroeide tot den Christus en die ons heeft voorgeleefd een Leven, dat voor menschelijke verdwazing onaantastbaar bleek. Hij heeft het leven gered door den Dood heen, zelfs voor den levensmoede, en het Licht, zelfs voor den blinde.

Dit is en dit blijft eeuwig waar, maar ook is waar, dat er geen zekerder middel bestaat, om het Kerstwonder in eigen hart de doorbraak te beletten dan het doen van «alsof», d.w.z. wij kunnen niet den kersttak in het knoopsgat steken, Zondagsche kleeren aantrekken, den feestmaaltijd nuttigen, den bokaal ledigen, het «In menschen een welbehagen» zingen, *alsof* er op de Abessijnsche velden geen menschen onder de afgrijselijkste smarten verbloeden en verbranden in de gloeiende zon ; *alsof* het niet stikdonker is in de harten van millioenen werkeloozen ; *alsof* niet vlak bij ons menschen-als-wij enkel door zorgen worden gekweld ; *alsof* niet duizenden kinderen, die haast tegen ons aanloopen op straat, hunkeren naar een Kerstgeschenkje ook voor..... hen en die vader en moeder zeggen tegen menschen, die ook niet maar één sterretje zien in al hun nachten,

laat staan in den Kerstnacht. Want hoe eerlijk-machteloos wij ook staan tegenover het Verre Leed, als stofje der menschheid zijn we er toch mee aan schuldig. En wat het Nabije leed aangaat, ieder make het voor zich zelf uit, of hij eerlijk deed al wat in zijn vermogen was, dus al zijn macht inzette ter bestrijding. Zoo ja..... voor het Kerstfeest van hem of haar, die dit zeggen kan, zijn wij niet bezorgd. Misschien beleven ze wel het allerdiepste en allerrijkste van hun leven.

Want, of wij in de stemming zijn of niet, het *feest gaat door !*

Ik heb besloten voor Kertmis 1935 op zoek te gaan naar Kerstgedachten en een tuil Bethlehemsche bloemen meegebracht. Ik verzamelde in het Kerstnummer van *De Vrije Katholiek (Henny Schutte), Horizon* van December *(Ds J. Verkuyl), Gemeindeblatt* van December *(Pastor Herbst), Spir. Bladen* van 15 December *(J. Kakebeeke),* 'n kostelijk boekje, getiteld *Een gelukkig Kerstfeest* door *Hugh Redwood* (Erven J. Bijleveld, Utrecht) en uit een opstelletje dat ons door een gelukkige huismoeder, die zich Idee noemt, werd toegezonden.

Zoo kreeg ik een bonte Kerstbouquet en mijn eenige leiddraad bij het plukken is geweest de schoonheid en het sympathieke der gedachte. De herkomst speelde bij de keus geen rol.

DE ROMANTICUS HUGH REDWOOD.

Christus natus hodie ! (Heden is Christus geboren) roept Redwood uit en alle vragen over juistheid van datum en historie afsnijdend, gaat hij voort :

Zoo lang ik leef wil ik mij de herders voorstellen als «de wacht houdende in het veld» en uit mijn gedachten wil ik de zekerheid verbannen, dat zij dit in Judea stellig wel niet gedaan zullen hebben in de regenachtige Decembermaand. Ik zal van alle liederen het meest blijven houden van den lofzang, die ons de engelen doen hooren, als zij zich naar de aarde buigen en ik zal er mij buitengewoon over verblijden, dat wij het in den winter zingen. En als ik toevallig buiten zou logeeren en ik in den Kerstnacht door een weiland zou loopen, zou ik, evenals ik als knaap dit deed, naar het slapende vee kijken, ofschoon ik zeker weet, dat de boer er wijselijk voor zorgen zou, dat ik de dieren niet te zien zou krijgen.

Ik vraag mij dikwijls af, hoe Christus Zijn geboortedag vierde ; welke geschenken Hij kreeg ; en of Jozef, de timmerman, zijn vrije uren in zijn werkplaats gebruikte, om uit hout speelgoed voor Hem te maken. Toen Hij meerderjarig werd, vierde Hij dit feest toen ? Wisten Zijn discipelen, wanneer het Zijn verjaardag was ?

Het is in ieder geval prettig, om er zoo aan te denken. En

wij moeten tot onszelf zeggen, dat de menschen, die door Jezus genezen waren, de mannen en vrouwen, die Hij Zijn vrienden noemde, Zijn geboortedag, als zij dien geweten hadden, zeker niet voorbij zouden hebben laten gaan, zonder uitdrukking aan hun genegenheid te hebben gegeven. Zouden zij wel ? Kunt gij daar zoo zeker van zijn ? Wat zult *gij* op dit Kerstfeest aan Jezus geven ?

Vat deze vraag nu alstublieft niet figuurlijk op. Ik bedoel het letterlijk. Ik wil, dat ge uw lijst zult nakijken en zien, of ge Jezus vergeten hebt.

HENNY SCHUTTE GAAT WAT DIEPER OP DE HISTORISCHE KWESTIE IN.

Er wordt wel eens beweerd, dat heel best mogelijk is, dat de Christus, zooals Hij ons in het evangelie wordt voorgesteld. nooit heeft bestaan. Zelfs voor degenen, die dat gelooven, is de beschrijving van Zijn leven innerlijk van heel groote waarde, omdat zij weergeeft datgene, wat iedere ziel zal moeten doormaken, van het oogenblik af dat zij zich bewust wordt van haar opwaartschen tocht naar het eeuwige Licht.

Hoe meer wij groeien in innerlijke ontwikkeling, des te dieper zullen wij voelen de beteekenis van dat eenvoudige verhaal van den Godmensch, Die geboren werd in de allerarmste omgeving, die men zich denken kan, Die door alle phasen van menschelijk lijden en beproeving heen moest gaan en Die altijd weer toonde te zijn de reine, bevrijde mensch, en die liefhad, onpersoonlijk liefhad, die in Zijn liefde allen kon omvatten, heiligen en zondaars en die den slechtsten mensch door Zijn begrijpend medegevoel heel vaak wist te brengen tot een reiner, beter leven.

Alleen de stralende reinheid van het Kindeke zal onze ziel beroeren en wij zullen evenals de herders nederknielen en het aanbidden. En eenmaal zal het onze Meester zijn. Dan zal Het ons leeren dat het ook in onze ziel geboren wil worden, als we maar durven gaan den weg, die tot den Christus leidt, den weg van onzelfzuchtige liefde, waarheid en innerlijke zelfontplooiing.

DS. VERKUYL RICHT ZICH TOT ROMANTICI, PESSIMISTEN EN CRITICI.

Voor sommige is het Kerst-mysterie niet meer dan een romantisch verhaal, dat de gedachten weer terugroept naar de kinderjaren, naar een stille besneeuwde nacht, naar een stal met een pasgeboren Kind en enkele knielende herders.....

Voor anderen roept 't Kerstwonder alleen maar wat weemoed wakker om wat reeds lang verging.

Stuursch vragen de meeste of het Kerstwonder wel evenredig is aan den ernst van den huidigen toestand.

Maar de kerk van Christus gaat juist temidden van deze bezeten wereld staan met de boodschap en zij verkondigt, dat God midden in deze werkelijkheid verschenen is, als de God

van verlossing en dat deze boodschap inderdaad evenredig is aan den noodtoestand van het jaar Onzes Heeren 1935.

Wij zouden misschien wel willen, dat God in iedere eeuw door zoo'n mensch als het Kind Jezus tot ons sprak. Dat heeft Hem niet behaagd. 't Heeft Hem behaagd in dat ééne Kind dat aan het begin onzer jaartelling werd geboren, tot ons te komen.

Naar Hem zult ge hooren.

Wij zouden wel willen, dat God in ieder land Zichzelf liet vertegenwoordigen.

Dat heeft Hem niet behaagd. In dat verre land Palestina in de duisternis van een beestenstal te Bethlehem, heeft God zijn Zoon gezonden in de wereld.

Hoort Hem !

Wij zouden wel willen, dat Hij in de gestalte van een heros, of van 'n fiere Ariër tot ons gekomen was. Dat heeft Hem niet behaagd.

Hij is gekomen in dien Joden-zoon, die geen gestalte en geen aardsche eerlijkheid had, zoodat als wij Hem aanzagen er geen gestalte was, dat wij Hem zouden begeerd hebben. Hoort Hem!

O, Kerstekind, o Kindeke klein en Kindeke teer, Gij zijt de oplossing van de tragedie van ons leven. Gij zijt de sleutel, die past op de gevangenisdeur van ons bestaan, Gij zijt de eenige uitweg uit den nood van dezen tijd.

JEZUS OPRICHTER VAN DE JACOBSLADDER.

Het Kerstverhaal is, schrijft J. Kakebeeke, niet enkel een schoone meditatie over een eeuwen geleden schoon gebeuren, maar het is een manifestatie van tintelend leven, ons inspireerend tot groote daden : de overwinning in ons zelf van het lagere om te rijpen voor het hoogere. Zoo is het Kindeke in de stal voor ons geworden de Godsgezant, die van de sferen uit, geholpen door millioenen dienende geesten, deze aarde beïnvloedt om ons te voeren uit de duisternis van ongeloof en verkeerd geloof tot het reine licht.

Door Jezus werd de Jacobsladder opgericht, waarlangs dagelijks, onafgebroken, duizenden geesten tot ons neerdalen om ons wijsheid te brengen, schoonheid te schenken door de inspiraties van kunstenaars, om troost te brengen aan wie treuren, bemoediging aan den moedelooze en vrede aan den eenzame.

Zoo is Jezus voor den spiritualist een brug tot God, een stuw maar ook de..... zon in het leven !

EEN MOEDERTJE TOT DE MOEDERS.

Het wordt weer Kerstmis — schrijft Idee ons — de groote boomen vol lichtjes staan klaar om het Kerstfeest in onze huiskamers te brengen. Buiten is het donker. Ergens wordt er oorlog gevoerd met al zijn moderne verschrikkingen, verwezenlijking der wreedheid, haat, verdriet.

Die donkere woorden klinken door de Kerststemming heen, aldoor, aldoor weer, als het brullen en huilen van verscheurende dieren.

Om ons heen : onrust, ellende, vertwijfeling. En wij moeders, wij moeten daar doorheen ons scheepje sturen naar een vast en zeker doel : kerstvreugde te scheppen in het hart van onze kinderen. Onze naam alleen al is zoo wonder-heerlijk! Die houdt in een eindeloos vertrouwen : als moeder erbij is kan er immers geen kwaad gebeuren, moeder, die alle verdriet van je afneemt, die overal raad op weet.

Moeders, de halve wereld roept nu om ons !

Kijk, daar staat de ster in het Oosten. Wij, die in het donker waken, wij zien de ster boven het hart van den Mensch, dus ook boven dat van ons kind, stille staan.

Want alleen daarin kan geboren worden Christus, de Zaligmaker.

Als *ónze* moed, *óns* vertrouwen groot genoeg is om de geboorte van Christus in eigen en der kinderen hart wààr te maken, dan zij *wij* met Maria uitverkoren om mannen en vrouwen voort te brengen, die een betere wereld kunnen helpen bouwen.

Wie van moeder het kerstkaarsje in zijn hart ontstoken kreeg, vermag veel.

Ik laat nu nog twee practici aan het woord, die tegen een ernstig misverstand waarschuwen. De moderne mensch is gewend, zich te «laten» bezig houden, vermaken, ontspannen. Hij «laat» zich ook graag be-kerstvieren, waardoor hij echter Kerstvreugd mist. Kerstmis roept ons tot Kerstdaden.

Romanticus Hugh Redwood is ook practicus en verder op in zijn boekje, maakt hij ernst van de vraag : Wat zult gij dit Kerstfeest aan Jezus geven? En hij stelt een heele reeks geschenken voor.

PRACTISCHE GESCHENKEN OP JEZUS' VERJAARDAG.

Gij kunt, meent Redwood, een geschenk in natura geven en in geld. Ge kunt een bezoek brengen, breng dus, om te beginnen, op Kerstdag een bezoek(en), zelfs al zou het u een taxi kosten.

De eenzaamheid der bejaarden en der bedlegerigen is nooit grooter, dan wanneer jonge menschen en zij, die nog een taak hebben te verrichten, van een vrijen dag genieten ; en zoo kan de namiddag van den Kerstdag voor sommigen de eenzaamste tijd van het jaar zijn.

Zorg er echter voor, dat er een zegen nablijft van uw bezoek. Eenzame menschen zijn niet altijd vriendelijk. Zieke menschen zijn niet altijd geduldig. Oude menschen niet altijd goed gehumeurd en meestal zijn ze doof.

Niet de welbespraaktheid van den godsdienst der lippen hebt ge noodig, maar de waarheid, die diep in uw eigen hart ligt besloten, zoo diep, dat die er misschien alleen maar met pijn uit te voorschijn kan komen.

Ik weet nog veel meer geschenken. In de veronderstelling, dat gij «thuis» uw Kerstfeest zult mogen vieren, herinner ik aan een woord van Jezus :

Als gij een maaltijd aanricht, — heeft hij gezegd — noodig daartoe niet uw vrienden, of uw broeders of uw verwanten, ook niet uw welgestelde buren, maar als ge een feestmaal houdt, noodig dan de armen, de gebrekkigen, de lammen, de kreupelen, de blinden, dan zult gij gezegend worden, want zij kunnen u niets vergelden. Neem het besluit, dat op dit Kerstfeest aan uw tafel, tenminste iemand zal zijn, door Hem uitgenoodigd, iemand, die niet in staat is u iets te vergelden. Ik denk aan arme bloedverwanten. Laat ze niet voelen, dat ze buiten de legerplaats zijn. Wanneer er in uw kring een ledige plaats is, laat die dan innemen door iemand, wiens leven geen vriendschap gesmaakt heeft, door een kind, dat nooit moederliefde kende, of door iemand die op een beroepspension is aangewezen. Ik ken menschen, die jaar op jaar zoo handelen. En tot hen, die met Kerstmis naar huis mogen gaan, zeg ik : neem iemand met u mee, die dat voorrecht niet heeft.....

Pastor Herbst bedoelt hetzelfde al zegt hij 't anders, als hij schrijft : In ieder huis zou ik gaarne zien een zelf opgetooide Kerstboom, niet als een decoratie, maar als een helper bij het stil worden, het zingen en het zich verblijden. Men kan stemmingen niet afdraaien als een gramophoon, men moet zelf stilte, wijding en een paar liederen meebrengen.

De Kerstfeestviering heeft geen groot program noodig, maar een beetje liefde en daarom ook een beetje «daad».....

Laten wij allen, vóór het groote feest weer daar is, Jezus' verlanglijstje eens terdege raadplegen, opdat we trots alle donkerte in de wereld, Licht ontsteken in de wereld, Licht onsteken in anderer en eigen hart.

Sylvester roept ons op den wachttoren

(Jaarwisseling 1935–1936)

Bij een schilderij van Ary Scheffer

De Geest die alle dingen wèl maakt

Ik wil op mijn wachttoren gaan staan en mij plaatsen op een wal, om uit te zien naar hetgeen Hij zeggen en op mijn verwijten antwoorden zal.

Habakuk 2: 1.

Zooals het vorige hoofdstuk ons onweerhoudbaar de komst van den Kerstkoning kwam aankondigen, bereidt dit artikel de komst van Sylvester voor. Nu niet licht, blijdschap, roode bloemen van geboorte, maar donkere, weemoed, witte bloemen van sterven. Met langen witten baard, magere schonkige schouders, wankelenden gang, stellen wij ons Sylvester voor.

Hij heeft er genoegen in, ons tot omkijken in het verleden te dwingen, al is het onherroepelijk voorbij, maar voor de Toekomst weet hij nauwelijks wat te zeggen, hij de Afgeleefde, de onttroonde Majesteit, de misprijzer gewoonlijk van de meeste onzer daden.

Ach, hij meent het wel goed, doet ten minste zoo, zegt dat hij ons door napeinzen over het verleden wil sterk maken voor de Toekomst, maar het schijnt, dat zijn leeraarschap in dit opzicht ten einde spoedt, nu wij inzicht krijgen in het wonder, dat de trits Verleden, Heden, Toekomst in de Drieëenheid van het Eeuwige Nu zijn alleenbevredigende oplossing heeft.

Toch zijn wij Sylvester ter wille en wij volgen hem, als hij ons op den wachttoren roept, den wachttoren van Habakuk, maar wij doen dat niet om te klagen en te zuchten, moeizaam de bloemetjes te zoeken op het veld van kruisen, doch om te sneller klaar te zijn met ons eereoffer aan den Oudejaarsgeest. Immers van den wachttoren overzien we snel en gemakkelijk den omtrek, in dit geval : deze bundel.

Hier toch — en wat doen er dan eigenlijk toe de politieke gebeurtenissen, de oeconomische feiten, de

sociale aangelegenheden ? — hebben wij telkens kennis gemaakt met de mannen en denkers, aan wie *de Geest,* die Zijn wereld omkeert, tot ons aller heil, iets van Zijn doel schijnt geopenbaard te hebben. Hier kwamen zij aan het woord en zij waren afkomstig uit alle hoeken der wereld, uit de verschillendste volken en uit de tegenstrijdigste beroepen. Zóó vertegenwoordigden zij iets van die Nieuwe Gemeenschap, welke alle naties en tongen omvatten moet. En zij hielden vol, zij bleven getuigen van het Nieuwe Licht, door hen ontvangen, al brandde het kanon los in Abessinië en al kraakte de Volkenbond en al kroop de crisis almaar verder den berg der ellende op. Van onzen wachttoren zien wij Krishnamurti, Inayat Khan, Kagawa den Japanschen zendeling, Jinarajadasa, Salhoe Soendar Singh ; Ebermayer en Johannes Müller, Larsen en Larsson I By, Huebner en Schwarz, Mecklenburg en Ronald Fangen, Martin Kojc en Dansel, Tweedale en Hugh Redwood. Maar hoe goed was ook ons eigen volk vertegenwoordigd onder de Leeraars van het Nieuwe : van der Leeuw, Bierens de Haan, Wannée, van Senden, Schermerhorn, van Holk, Mennicke, Horreus de Haas, Kruyt, Bolt, de Koning, Carrière, Krekel, Felix Ortt e.a. Hoe bont de rij ook zij — vermoedelijk hebben we nog wel iemand vergeten — van welken kant zij hun les ook aanpakten, welk onderwerp zij behandelden..... hun onderwijs vormde een verrassende eenheid.

Zij hebben allemaal ons willen verlossen uit onze verscheurdheid en versplintering, door te wijzen op de verbondenheid met elkaar door Den Andere, Het Andere, den Kosmos. Zij hebben als onzen gevaarlijksten vijand gesignaleerd het *Ik,* gewaarschuwd voor het *Wij* als enkel vermenigvuldiging van het *Ik* en gewezen op het alleenreddende *Gij.*

Zij hebben getracht ons vreugdeloos offeren (aan den fiscus), conjunctuur, devaluatie, om te zetten in een vreugdevol en tegelijk hoogst verstandig offeren aan den medemensch.

Zij hebben kortom naast een wereld van *ellendebroederschap,* op de mogelijkheid eener wereld van *geluk-broederschap* den nadruk gelegd en zij hebben God den Algeest als eersten bondgenoot ons meegegeven, door op religieuze, politieke en oeconomische gronden aan te toonen, dat God zelf met Zijn wereld dien weg op wil.

Wij gaan nu den wachttoren verlaten, want gij kunt vandaar nog niet den man zien, dien ik mocht vinden om voor dit jaar deze bundel te sluiten.

Is het niet merkwaardig, dat dezer dagen *Ds P.*

L. L. Post zijn vijf en twintig-jarig predikantschap in Rijswijk mocht vieren, met twee op verzoek uitgegeven preeken en dat één daarvan als 't ware samenvat, wat we in dit boek hebben gehoord ?

Wat hieronder volgt is ontleend aan : *Twee preeken van Ds P. L. L. Post* (P. F. Jansonius, Rijswijk). De opbrengst wordt door den jubilaris besteed voor een kerkelijk doel in zijn gemeente.

Voor ons is vooral het slot van deze boeiende preek van belang en daarom laten wij het stuk over de verwijten aan God weg, hoezeer ze misschien velen onzer nog even sterk uit het hart gegrepen zijn als den met dit probleem steeds worstelenden Israëliet, die het maar niet zètten kon, dat het den rechtvaardige zoo vaak slecht, den onrechtvaardige zoo vaak goed gaat in de wereld.....

Maar als wij, die het Evangelie kennen, aan God verwijten doen, dan nemen wij óf niet nauwkeurig waar, meent Ds Post, óf wij zoeken Hem in de dingen der wereld. Wij nemen niet nauwkeurig waar, want wordt niet juist ons oprecht verzet tegen onrecht, oorlog, moord, armoe enz., geboren uit den Geest, die al het waarachtige, reine en goede tot aanzijn roept ?

Tweede fout is dat wij God zoeken in het stoffelijke, tijdelijke en vergankelijke, terwijl wij diep in ons de overtuiging hebben, dat *in* en *achter* alle gebeuren een Beleid werkt, dat wij ten onrechte een menschelijke maatstaf aanleggen.

Wij laten nu verder Ds Post aan het woord.

IN EEUWIGHEIDSLICHT KRIJGT ALLES EEN ANDER VOORKOMEN.

Eerst als wij «gaan staan op onzen wachttoren», eerst als wij de dingen en omstandigheden van ons aardsche leven trachten te zien in eeuwigheidslicht, zullen wij weten — schrijft Ds Post — dat de Geest zijn eigen weg gaat, zijn eigen middelen kiest om zijn eigen doel te verwezenlijken, vèr boven menschelijk verlangen en begrijpen. Des Geestes Vrede kan wonen waar kanonnen dreunen en machinegeweren ratelen. Des Geestes Vrijheid kan bestaan, waar het lichaam gebonden is. Des Geestes Vreugde kan het hart vervullen, waar het oog omfloerst is van tranen der smart. Des Geestes Hemel koepelt zich over alle wereldsche bekrompenheden en des Geestes Zaligheid is te midden van alle aardsche ellende te genieten. Maar de ééne, onvermijdelijke voorwaarde is : dat wij boven tijd en stoffelijkheid uit des Geestes Eeuwigheid verstaan.

Er is een schilderij van Ary Scheffer, waarop hij een lange rij afbeeldde van allen die hun lijden gedragen hebben op aarde. Uit de diepe duisternis op den grond van het doek verheft zij zich geleidelijk tot de sfeer van het reinste licht. Naarmate

de verschillende gestalten zich verheffen, maakt de uitdrukking van smart en lijden op hun gelaat plaats voor die van rustig aanvaarden, van stijgende vreugd en grenzenlooze verwondering, totdat tenslotte hun oog zich uitsluitend richt op de hemelsche klaarheid, waarvan het daar beneden slechts het zwakke aanbreken kon zien.

Het is als een kunstzinnige toelichting van wat de profeet Habakuk op zijne wijze heeft willen uitspreken : een antwoord op de oude vraag van heel de menschheid. Heeft zij den Prediker slechts tot wanhoop en zwaarmoedigheid kunnen drijven ; heeft de schrijver van het boek Job er geen raad mee geweten ; de dichters van de Psalmen zijn er door geinspireerd tot de hoogste vlucht van hun godsdienstige gevoelens en de profeten in Israël hebben er de prediking in voorbereid van des Geestes reinste openbaring in het Evangelie.

Immers dààr, in Jezus' prediking, vinden wij de verhouding tusschen God en den mensch verklaard, zóó dat niet alleen op onze verwijten een bevredigend antwoord gegeven wordt, maar dat wij er ons zelf over gaan schamen, dat ze zijn opgekomen in ons hart.

Nietwaar : wanneer wij God, «Onzen Vader» mogen weten, wanneer God ons de verwezenlijking is van de hoogste en reinste liefde, dan houdt alle gedachte aan verwijt op ; dan is dààrin alleen reeds de troost voor alle smart die het leven en de dood en de wereld ons kunnen aandoen ; dan ligt dààrin alleen reeds de verzoening met ons lot in het heden en in de toekomst.

WAT GOD ONS HEDEN EN ALTIJD TE ZEGGEN HEEFT.

Wanneer wij dan in het licht van het Evangelie willen vernemen, wat God ons te zeggen heeft in de tijdsomstandigheden die wij beleven, zullen wij moeten beginnen met «op onzen wachttoren te gaan staan». Dat wil zeggen : ons niet te verdiepen in de feiten van dag tot dag en van week tot week, waarmee de dagbladen worden volgeschreven. Dan moeten we onze sympathieën en antipathieën laten zwijgen en wachten tot de stormen van onze verontwaardiging en ons medelijden hebben uitgewoed. Als we daarna over de gebeurtenissen om ons heen terugzien in het duister van 't menschelijke verleden, gaan we schemeringen van licht zien. De machtsmensch, die zijn slaven voor zich liet werken en ze naar willekeur mishandelde, werd beteugeld door de idee dat ieder menschenleven oneindige waarde heeft. Het leven der zwervende horden maakte plaats voor het bestaan van landbouwende stammen, samenwonend in staten. Het bewerken van den bodem, het vervaardigen van kleeding, het bouwen van woningen, het handeldrijven en het vervoer werden gaandeweg verbeterd door werktuigen en materiaal. De primitieve waarneming van de hemellichamen leidde tot steeds uitvoeriger studie van de plaats onzer planeet in het heelal en de kennis van onmetelijke aantallen zonnestelsels op onpeilbare afstanden. Dreigde de mechaniseering der industrie

den mensch tot een onderdeel van zijn machines te maken; door beperking van zijn werktijd en bescherming van de loonen werden de ergste misbruiken tegengegaan. De verbeterde middelen van vervoer brachten de volken van den geheelen aardbodem met elkander in aanraking. En overal waar wij het oog wenden, toont zich in de geschiedenis der menschheid *het leven* als het eeuwigdurend geheim, dat opkomst en ondergang omsluit van geslacht na geslacht ; dat ons de ontwikkeling en de achteruitgang doet zien in onbegrijpelijke afwisseling, maar tenslotte de onweerstaanbare opbouw vertoont van den Geest.

In de uiterlijke werkelijkheid zooals zij zich aan ons voordoet, altijd in beweging, voortdurend verwordend en dus verward, verwezenlijkt zich de Idee van wat goed en groot en goddelijk is. In de oude misbruiken vormen zich door reactie nieuwe opvattingen, om zich met de verdorring van wat geweest is te ontplooien tot nieuw leven. En zoo voort tot in het oneindige. En in dien kringloop onthult zich aan onzen geestesblik de nimmer eindigende stuwkracht, die den mensch in zijn zoekend zondigen en zondigend zoeken vermag te verzoenen, omdat hij er de vergeestelijking in ziet van de natuur waaraan hij geketend blijft. Maar in den Geest is de bevrijding. In den Geest komt hij boven de vergankelijke tijdelijkheden en de tijdelijke vergankelijkheid uit tot den eeuwigheidsblik, die hem het antwoord doet zien op al zijn vragen en twijfel. Boven de bloedige slagvelden zien wij het teeken van internationale hulpverleening : de vlag van het Roode Kruis. Door de wolken van kruitdamp en gifgassen zien wij de machtige omtrekken van het Volkenbondsgebouw en tusschen de sensationeele regelen van de persberichten lezen wij de uitspraken van het Internationaal Gerechtshof, dat in het Vredespaleis zijn zittingen houdt.

Eindelijk — deze gedachte voeg ik er aan toe — de versterking der Volkenbondsgedachte in de laatste dagen.

Wegen Gods ! Hoe duister zijt gij — Maar w'omvleugelen
ons het hoofd
voor 't verblindend licht der toekomst, die 't verrukte hart
gelooft !
Aan den eindpaal van de tijden ziet ons oog den geest van
het kwaad,
moegeworsteld en ontwapend, tot geen afval meer in staat.....
Als de Heere God in allen, en in allen alles is,
Zal het licht zijn, eeuwig licht zijn, Licht uit licht en duisternis.

Het wonder en de zegen der Stilte

De open en de gesloten mensch

Een sprekende stilte

Wat zegt de Stilte als zij spreekt ?

Wat niet ziel tot ziel kon spreken
door der dagen ijl gegons,
Spreekt uit overluchtste streken,
Klaar als ster in licht zou breken,
Zonder smet van taal of teeken :
God in elk van ons.

Boutens.

De moderne wereld, de wereld van Verkeer en Techniek, wordt gekenmerkt door de steeds toenemende productie van geluid en haast. Men moet schreeuwen en zich spoeden om mee te komen en toen de dichter zong :

Des Drijvers geweldige roede
Drijft rustloos ons voort op ons pad.

kende hij de geluid- en haastproductie van onzen tijd nog niet, want dan zou hij nog een veel..... geweldiger woord voor de roede des drijvers hebben gekozen. Het geluid en de haast, zij teren onze zenuwen op, zij scheppen de neurosen. Zij bevolken de droeve gestichten, zij worden geen menschdrijvers, maar mensch-moordenaars.

En daarom groeit er een heimwee naar de Stilte, naar die zoo vaak «saai» en «vervelend» en «doodsch» gescholden stilte. Niet minder dan drie opstellen kwamen in een luttel aantal dagen op mijn redactietafel, opstellen van totaal verschillende menschen, maar één in hun geloof aan het wonder en den zegen der Stilte, aan het Sanatorium der Stilte. Ik wil ze alle drie door deze plaats een wijder verspreiding bezorgen, in de vaste overtuiging dat zij heil zullen brengen aan menige uit haar evenwicht geslagen ziel.

Het eerste is afkomstig van *Dr J. C. Wannée* en te vinden in het Mei-nummer 1935 van *Het Nieuwe Leven*. Het is een bijzonder fijne analyse van de Stilte, welke hij — o vreemde maar weldadige gewaarwording — overhaalt tot ons te spreken van wonderheerlijke dingen.

Het eerste wat ik van de stilte, zou willen zeggen — aldus Wannée — is, dat stilte niet een volkomen afwezigheid van geluid behoeft te zijn.

In de natuur kan een gezegende stilte staan, die echter nooit te omschrijven is als geheel ontbreken van alle geluid : een vogel zingt, een insect zoemt, een vrucht valt, een tak breekt, een beekje ruischt, de wind zingt langs onze ooren.

Zelfs op de toppen van eeuwige sneeuw en ijs ontbreken de geluiden niet.

Maar — en dat is, waarom dit alles de stilte niet verstoort, — dit zijn geluiden, die in harmonie zijn met het geheel, geluiden die de stilte *ondersteunen,* waarop de stilte *drijft.*

En bovenal : het zijn natuurlijke levensgeluiden, terwijl, wat ons in het hart der groote steden kwelt en verdooft, voor het allergrootste deel mechanische geluiden zijn, geluid, dat wel beweging begeleidt, niet echter beweging van het levende, maar van het doode.

Hier maken allerlei *dingen* geluid, dingen, buiten de groote levensharmonie, dingen, die met het diepere rythme van het bestaan niets te maken hebben.

Daarom ondergaan we dit in zekeren zin als een aanslag op het leven ; de poging om zich daartegen te harden, is de natuurlijke afweer.

Het tweede, wat ik van de stilte zou willen zeggen, komt hierop neer :

GESLOTEN EN OPEN MENSCH.

De stilte komt nooit tot een gesloten mensch ; ik bedoel daarmede een mensch, die weinig toegankelijk is voor de indrukken der buitenwereld, die altijd achter zijn eigen gedachten aanjaagt, met wien het heel moeilijk is te spreken, want zoo ge al moogt aannemen, dat hij u hoort, hij verstaat u niet ; ge klopt tevergeefs aan al de dichte luiken van zijn huis ; hij zit daar binnen en weeft aan zijn eigen weefsel.

Het is best mogelijk, dat zoo iemand de stilte waardeeren kan, maar uitsluitend als iets negatiefs, een niet gehinderd worden in zijn innerlijk bedrijf.

Neen, de stilte, de echte stilte, waaraan ik denk, «de stilte, die de Goden groeten» (Boutens), komt alleen tot wie zelf innerlijk stil is, tot den mensch, die zich geopend heeft, om de stilte te ontvangen, die bereid is om de stilte te beluisteren.

Die zich geopend heeft, daar hebben we die typische tegenstelling weer, die Larsen zoo boeiend heeft uitgewerkt, de tegenstelling tusschen den gesloten en den open mensch.

De eerste is aan zijn eigen begrenzing gebonden, de ander kan daar overheen gaan. De eerste is een gevangene, de tweede een mensch, die in een huis op de hoogte woont, omzongen door de ruimte.

En altijd heeft open zijn iets te maken met vertrouwen : een open mensch in de stilte heeft vanzelf, uit zijn heelen aanleg, het gevoel : nu zal mij iets goeds geworden.

Een gesloten mensch, kleine menschen in het algemeen, vreezen de stilte.

Ze zullen misschien niet kunnen formuleeren waarom : zoo ben ik nu eenmaal, daar kan ik nu eenmaal niet tegen. Men behoeft daarbij niet te denken aan gedachten, moeilijkheden, herinneringen, die ze niet willen laten spreken, neen, dat is nog heel iets anders, maar eenvoudig uit een afwezigheid van vertrouwen, uit een onvermogen tot overgave in het algemeen, en in het bijzonder : overgave aan de groote machten van het leven, die in de stilte den mensch a.h.w. een enkele schrede nadertreden.

Nu ga ik als derde punt iets moeilijks zeggen, vervolgt Wannée.

Of liever iets, dat een nuchter aangelegd mensch, die met zijn beide voeten vast in de materie staat en daaraan een gevoel van groote levenszekerheid ontleent, een zakelijk mensch noemt men dat vaak en velen vatten deze aanduiding als een onderscheiding op, een soort epitheton, dat alleen in de hoogste klasse van 's levens leerschool wordt uitgereikt — welnu, ik ga iets zeggen, dat een nuchter aangelegd mensch waarschijnlijk als inzichzelf onmogelijk, als een innerlijke tegenstrijdigheid, zal verwerpen en dat toch één van die gezegende waarheden bevat, die in een ruig, gehavend en geschonden leven niet alleen verzoening kunnen brengen, maar den moed om het verder te leven.

DE STILTE KAN..... SPREKEN.

Wie zich instelt op de stilte, wie de stilte beluisteren wil, zal tot de ontdekking komen, dat zij tot hem begint te spreken.

Hij zal beginnen met te denken, te sterker naarmate hij nuchter en zakelijk is, dat het zijn eigen gedachten zijn, het wisselspel zijner eigen gedachten, waarvan hij als het ware innerlijk getuige is.

Gij kent dat ; dit is op zichzelf niemand onzer vreemd : we zitten vaak stil tusschen onze eigen gedachten als een herder temidden van zijn kudde, we zien toe, hoe ze vredig om ons heen grazen, we roepen er één, die te ver afdwaalt, terug, we willen niet toelaten, dat de één den ander hindert, natuurlijk, dit is niets bizonders, of liever niet meer bizonder dan al het andere, dat op ons eigen gedachtenleven betrekking heeft.

Maar dat bedoel ik niet. Wie naar de stilte luistert, zal tot de ontdekking komen, dat zich in zijn innerlijk niet direct een vragen- en handwoordenspel ontwikkelt, maar dat hij telkens op zijn gedachten een merkwaardig tegenstuk vindt.

Het is alsof er van hem een golf uitrolt, heel stillekens uitrolt, die op een gegeven moment een andere golf, die hem tegemoetrolt, tegenkomt. Met een heel fijn geluid breken zij tegen elkander en zooals de natuurkunde ons leert, ze vloeien door elkander heen en zetten, ieder in de oorspronkelijke richting, haar golfbeweging voort.

DE VERBAZING VAN DE STILTE-BELUISTERAARS.

Zijn gedachte zwerft verder, maar tegelijk is er iets in hem binnengekomen, dat als het ware zegt : ja, ik ken deze gedachte, want ik heb haar wezen doorkruist, maar nu breng ik u een tijding uit groote verte, luister eens naar mij.

En dit zijn dan twee groote verbazingen :

Hier is iets, voor hetwelk mijn wezen geen geheimen heeft, integendeel, het is a.h.w. van mijn wezen doordrenkt.

En toch is dit het «Andere», het «uit de verte gekomene».

En na zulk een ervaring, zal hij onwillekeurig even ophouden, als hij in de geschriften der oude volken over den heelen aardbodem, van dezen of genen leest : *hij ontving een Godsspraak.* Peinzend zal hij het herhalen, als woog hij dit woord op de weegschaal van zijn eigen ervaring, «een Godsspraak», om misschien tenslotte in zichzelf te zeggen, ja, dat kan ik begrijpen : een Godsspraak.

WAT ZEGT DE SPREKENDE STILTE ?

Nu kom ik aan het vierde punt en dat is nog moeilijker, want het draagt het gevaar in zich dat men *in* gaat leggen, inplaats van *uit* gaat leggen en dat men aan de stemmen der stilte zijn eigen woorden gaat geven.

Want hier staan wij als kinderen, die tegenover het sprookje niet uitgevraagd komen, hier staan wij voor de vraag : als de Stilte spreekt, *wat* zegt zij dan ?

Ge dacht toch zeker niet, dat ik daar een antwoord op kon geven, want de Stilte spreekt voor ieder een zuiver persoonlijke taal.

Maar al verschillen de woorden, het wezen van deze taal, de begrippen, die op haar achtergrond staan, zijn voor ieder gelijk.

Ik zal probeeren in een paar algemeene woorden aan haar fluisteringen althans een vage gestalte te geven.

Het eerste duidde ik daar straks al aan als «vertrouwen», maar ik moet het hier noemen : «tot vertrouwen bewegende».

Als men tegenover een schuw dier staat, dan houdt men zich doodstil, men laat het naderen, men went het aan zijn tegenwoordigheid, ten slotte spreekt men het toe, zonder gebaar, en eindelijk, na heel veel en lang geduld, zal het zijn schichtigheid afleggen, het «ik ben op mijn hoede» laten varen.

Ik heb het gevoel, dat er op den achtergrond van ons leven ook iets staat, tegenover hetwelk wij ons verhouden als schuwe dieren. Natuurlijk, wij hebben toch rede daartoe, nietwaar ? Wreed is het leven, meedoogenloos, we vluchten bij het minste gebaar in de verdediging, we steken de hoofden bij elkander, geen woorden der verwensching zijn soms bitter genoeg.

Maar ik weet ook, als ik de zelfoverwinning heb, om niet te vluchten, maar te blijven staan en toe te zien, oog in oog, dat het aangezicht van het gevreesde dan ten slotte de vreeselijkheid verliest, dat ik schouw in iets, dat meer is dan ik, dat er

een lichte glimlach tot mij komt, die mij ontwapent.

Dit alles is het ontwaken van mijn vertrouwen.

En het tweede was : overgave ; hier zou ik het moeten noemen : tot overgave aanmoedigend.

Overgave is gevorderd vertrouwen. Een mensch kan uit de stilte opstaan en ja zeggen tot zijn lot ; de grootsten onder ons hebben vóór de beslissing in hun leven de stilte gezocht, om daaruit terug te keeren met één enkel woord : *ik aanvaard.*

Misschien wilt ge vragen : wat bereikten ze daarmee ? Als in een spannend boek toch een gelukkige ontknooping ? Toch hun wenschen bevredigd ? Toch het verlorene teruggevonden ? Als in de geschiedenis van Job : vergoeding, zevenvoud ?

Neen, dat zijn sprookjes. Zij vonden iets veel grooters : *harmonie, d.w.z. het Groote Leven is mijn leven binnengekomen,* ik durf te ademen in zijn rhythme. Gezegend zij de weg, waarlangs ik het ontmoeten mocht, de weg der stilte, de Stilte, die de Goden groeten.

Het wonder en de zegen der Stilte

Als wij in de Stilte gaan.....

De retraite voor allen

Gelukkig wie zijn Olijfberg heeft en bestijgt

De Stilte is het element, waarin alle groote dingen gevormd worden, om daarna volmaakt en majestueus te voorschijn te treden in dat leven, dat zij bestemd zijn te beheerschen.

Maeterlinck.

De Stillen zijn het eigenlijke zout der aarde en het land, dat deze mannen niet bezit of er te weinig heeft, is niet op den goeden weg.....

Carlyle.

In het vorige hoofdstuk heb ik Wannées mooie schets van de Stilte gegeven ; hoe zij tot ons komt, met ons spreekt en wat zij zegt.

In de bekende Libellenserie van Bosch en Keuning (Baarn) is een boekje uitgekomen, *Retraite* geheeten.. Met welsprekenden eenvoud tracht dit boekje ons te bewegen tot het gaan in de stilte. Het is geschreven door *Dr P. Stegenga Azn.*, Luthersch predikant te Amsterdam.

De schrijver voelt, dat de «retraite» een Roomsch cachet heeft gekregen en daarom den Protestant zou kunnen afschrikken. Dat zou hij ten zeerste betreuren, want men moet over den vorm heenzien en speuren naar de gedachte achter den vorm. Met den Roomschen vorm en de Roomsche methode kan hij dan ook niet instemmen, maar de *idee* gaat ver boven vorm en methode uit en wie de idee heeft gegrepen, wordt beloond met het heerlijke, verlossende inzicht, dat de retraite, het gaan in de stilte, is een algemeenmenschelijke behoefte, kostelijkst geneesmiddel voor den moeden, verwarden Tijdsmensch, ja méér dan geneesmiddel, een genadegeschenk, want ook Dr Stegenga kreeg de ervaring, dat de Stilte spreekt, diepste levensgeheimen onthult, ook het geheim, dat soms plotseling, soms langzaam, den Zin van het Leven openbaart. En wie het Leven *begrijpt*, die kent geen doodsvrees meer, die zeurt en klaagt niet, maar aanvaardt zoowel het zuur als het zoet, het kruis en

de overwinning, die komt uit boven alle dualisme, niet door fatalistische berusting maar door de alles aanvaardende overgaaf, welke het leegste leven vol maakt door die wonderlijke kennisse Gods, welke alle verstand te boven gaat.

En al zeggen zij het anders, al wil de één boven het Christendom uit en voelt de ander zich, in eerbiedigen schroom, nauwelijks aan den Christus toe, Wannée èn Stegenga, zij hebben beiden uit de stemme der Stilte het Reislied gehoord :

Zoo vreest niet ; Laat rijzen uw psalmen
Laat vroolijk langs afgrond en rots
Het moedige reislied weergalmen,
Het reislied der kinderen Gods.

Men verzuime vooral niet, al zal ik trachten iets uit Stegenga's boekje hieronder over te nemen, dit kostelijke libelletje, dat zoo héél weinig kost, zich aan te schaffen.

DE ZIN DER RETRAITE.

Laten wij, begint Dr Stegenga, niet spreken over den vorm, maar over de idee van retraite. Wat bedoelt zij in wezen ?

De gedachte, die aan retraite ten grondslag ligt, is deze : het geestelijk leven van den mensch heeft nu en dan, heeft periodiek, er behoefte aan dat men zich afzondert en zich in zichzelf verdiept. Natuurlijk is die afzondering niet noodwendig aan een bepaalden vorm gebonden. De een zal haar misschien zelfs wel kunnen vinden midden in het gewone leven. Immers er zijn menschen, die de benijdenswaardige gave bezitten van zich in zichzelf te kunnen verdiepen, wanneer zij het willen, of wanneer zij het noodig hebben en die dan daarbij een zekere afgeslotenheid krijgen tegenover de wereld of het leven om hen heen ; wat er om hen heen gebeurt, dringt dan niet tot hen door. Ze zijn met zichzelf bezig ; en terwijl ze zich misschien bevinden in het menschengewemel op de markt van het leven, zijn zij toch alleen. In dezen zin schrijft Cicero over iemand, die eens had gezegd, dat hij zich nooit minder alleen voelde, dan wanneer hij alleen was.

Daar zijn veel menschen, in het bijzonder in onze dagen, die de eenzaamheid en het nadenken schuwen en ik begrijp volkomen waarom. Van nadenken, van meditatie over eigen leven of persoonlijkheid gaat geen opbouwende invloed uit bij hen. Hoe meer zij over den zin aller dingen nadenken, des te armer worden ze eigenlijk ; des te meer voelen zij, dat zij geen inzicht in het leven kunnen verkrijgen dat hen troost en helpt. Daarom gaan zij maar voort, dag in dag uit, zonder dat ze gedachten over den zin des levens bij zichzelf willen toelaten.

Filosofieën van ongeloovige menschen zijn meestal pessimistisch ; zij moeten het ook wel zijn. Waar zal men licht en troost vinden, op welken grond zijn optimisme bouwen ?

Retraite bedoelt afzondering, afbreking van den dagelijkschen sleurgang, die ons hoe langer hoe meer onze frischheid ontrooft en die onze ziel vermoeit ; teneinde aan de bron van het echte leven verfrissching te vinden. De gedachte die er achter zit is deze : wij kunnen niet aldoor leven van den eenen vluchtigen indruk op den anderen en vooral, wij kunnen maar niet denken en handelen, zonder dat wij ons zelf controleeren, zonder dat wij ons leven meten aan de hooge, eeuwig blijvende norm van Gods wil. Doch zal dat geschieden, dan is het noodig dat er stilte komt, waarin God alleen aan het woord komt en waarin onze ziel wil luisteren.

IN DE STILTE VERANDEREN ALLE DINGEN.

Daar moeten tijden zijn in ons leven dat het stil wordt ; waarin de stormen, die alle dagen door onze ziel varen, zich neerleggen, zooals het vaak gebeurt op den avond, als de wind gaat liggen en er een verzoenende kalmte neerdaalt over de gansche schepping. In zulk een avondvrede der ziel wordt onze wil klein en God groot. De Eeuwige rijst als 't ware omhoog achter de kleine, nietige verschijnselen van het leven, die misschien in den heeten drukken dag zoo geweldig en groot lijken. Daar moeten momenten zijn, zal ons leven niet onevenwichtig of oppervlakkig worden, waarin alle waarden worden vereffend. Want in den dagelijkschen strijd des levens kennen wij niet voldoende de dingen in hun werkelijke waarde. Dingen waarover wij ons bedroefden of vertoornden, krijgen een ander aspect ; en dingen, waarover wij ons misschien te zeer verheugden, worden, in minder fel licht, begrepen als toch ook behoorende tot het tijdelijke en dus als niet van het hoogste belang.

IS RETRAITE NOODZAKELIJK ?

Ik geloof te moeten zeggen, dat niet anders geantwoord kan worden dan bevestigend.

Nu wil ik hier gaarne nog iets duidelijker zijn. Ik weet, dat de regelmaat in het beoefenen van het contact met God, ook weer niet ieders werk is. Daar zijn spontane naturen, die ook in hun geestelijk opleven een eigenaardige spontaneïteit vertoonen, innerlijke verheffing komt bij hen onverwacht, plotseling, zonder dat ze er misschien om hebben gevraagd of er bijzonder naar hebben gezocht. Dat wil in dit verband voor mij zeggen : de reëele ervaring van in contact met God te staan, bindt zich nooit aan een bepaalde methode.

Het methodische kan zelfs leiden tot geestelijke slavernij ; of weer anders tot farizeïsme. In het eerste geval wordt dat dagelijksche pogen een lastige plicht ; en in het tweede geval begint men op anderen, die het niet beproeven, min of meer neer te zien.

Wie onzer weet niet hoe noodig het is, God te zoeken en te vinden in zijn leven, telkens weer ? Dag aan dag gaat het leven in zijn wel bonte veelvormigheid, ook in onophoudelijke een-

tonigheid, aan ons voorbij en het neemt, het sleept ons mee, vaak voor wij het willen. Wie onzer kent niet het matte gevoel, dat onze gedurige dagtaak ons vaak geven kan, alles wordt kleurloos en niets trekt ons meer aan.

Wanneer komen wij eigenlijk tot rust, wanneer tot onszelf ? Wij gaan misschien nooit des morgens uit onze slaapkamer, zonder in den spiegel te hebben gezien, of er aan ons uiterlijk ook iets ontbreekt. Maar waar is de geestelijke spiegel, waarin wij des morgens ons zielebeeld beoordeelen ? En wij komen des avonds terug op onze slaapkamer en misschien zien wij dan ook wel eens in den spiegel en merken hoe moeheid zich op ons gelaat afteekent. Beoordeelen wij ook de moeheid, de ongetroostheid van ons innerlijk wezen ? En zoo gaat het dagen en jaren achter elkaar. Wij hollen maar voort, de drukte van ons leven wordt eentonig en de eentonigheid is tegelijkertijd vol drukte. Het is waar, wij hebben allicht wel eenigen tijd vacantie en wij denken misschien daaraan al lang van tevoren met grootsche verwachtingen, maar daar is bijna niemand, die niet van zijn vacantie terugkeert, met een zeker zwaar gevoel in de ziel ; het is toch niet geweest wat men verwachtte. En nu weer de lange, lange werktijd. Arbeidsvreugde is tegenwoordig schier een memoriepost. Enkelen kennen haar misschien nog, maar niet als iets blijvends. De zware taak van het leven drukt ons. Moeite, strijd en verdriet, ja, laten wij het maar eerlijk zeggen, zijn ons dagelijksch brood.

DE CHRISTENEN EN HUN TESTAMENTEN.

En nu is het moeilijke voor allen die christenen zijn, dat zij een Nieuw Testament hebben, dat vol staat van vreugde, vol van goddelijke kracht.

Onlangs zei iemand tegen mij, dat hij het zoo moeilijk vond, op de Zondagsschool te vertellen uit het Oude Testament ; daar stonden zooveel verhalen in, die een andere moraal ademden, dan eigenlijk met het christendom overeenstemt. Ik zei : vind je het dan gemakkelijker uit het Nieuwe Testament te vertellen ? Komt nooit de vraag bij je op : waarom zijn wij niet zooals die stralende, heilige menschen, die dat boek schreven ? Zij hadden het toch, wat het uiterlijke leven betreft, ook niet zoo gemakkelijk.

Hoe komt het, dat die menschen zoo waren ? Zij waren toch evenals wij. Zij hadden wel voorrechten boven ons, maar zij hadden toch denzelfden strijd. Och, als wij in het Nieuwe Testament lezen, hooren wij altijd weer klinken den toon van blijdschap, geschept, elken dag, uit Gods gemeenschap. Deze menschen wisten waar zij het zoeken moesten en zij deden het ook. Zooals Jezus Christus zelf, in Zijn stille gebedsnachten, het wist te vinden. «Een iegelijk ging heen naar zijn huis ; maar Jezus ging naar den Olijfberg».

Waar is onze Olijfberg ? Hebben wij dien wel ? Of vinden wij het niet noodig er een te hebben ?

DE ELEMENTEN DER ZUIVERE RETRAITE.

Indien wij tot de overtuiging gekomen zijn, dat hetgeen met retraite wordt bedoeld niet verwerpelijk, maar veeleer aanbevelingswaardig, noodwendig is voor den goeden gang van ons zieleleven, dan ligt de vraag voor de hand : hoe moet dan zulk een retraite, zal die werkelijk aan het doel beantwoorden, zijn? En dan geloof ik, dat men dat eigenlijk op twee wijzen moet bezien.

Men moet vragen : wat is de inhoud, wat zijn de elementen van een zuivere retraite ; en men moet tevens vragen : welke is de beste vorm ervoor ?

Hoofdelementen eener zuivere retraite zou ik willen noemen : *zelfbezinning* en *oriënteering aan den wil van Christus.*

Zelfbezinning. Met dat woord bedoel ik dit, dat de mensch zich bezint op zijn innerlijk bezit, op zijn innerlijke waarden. Hij moet vragen : wat weet ik uit eigen ervaring van geestelijke dingen. Hij mag daarbij niet steunen op eenig, door traditie verkregen inzicht, want welbeschouwd is het maar geërfd of geleend, maar niet door eigen strijd verkregen. Intusschen zijn er helaas veel menschen, bij wie het er, als het op het eigene aankomt, poover uitziet. Het klinkt misschien vreemd, maar ik geloof toch stellig, dat de meeste menschen, die voor het oog der wereld christenen schijnen, eigenlijk grootendeels steunen op traditioneel bezit, op dingen, die hun zijn bijgebracht in hun opvoeding en die ze steeds voor betrouwbaar hebben gehouden, omdat iedereen in de christelijke gemeenschap, waarin zij verkeerden, ze daarvoor hield.

Als ik vele menschen zie, beklemt mij wel eens de vraag, of zij zooiets eigens wel hebben. Waarom zijn zij anders zoo angstig ? Waarom beven zij voor den dood of sidderen bij de gedachte aan beproeving ? Het traditioneele is het aanvaarde, maar niet het zelf beproefde.

Er zijn menschen, die dat gemis aan eigen bezit nu en dan wel voelen ; en dat gevoel brengt een ontmoedigende stemming teweeg. Ze schromen dan ook voor zelfbezinning, voor alleen zijn ; en het middel, waarmede zij dat gevoel van ontmoediging en leegheid bestrijden, is voor hen dikwijls dit, dat ze in de drukte van een of anderen kring of sfeer, waartoe zij behooren, het trachten tot zwijgen te brengen. Zij beproeven daar dan «in den stroom» te komen. Onder het zingen van liederen en zelfs door het meedoen aan bidstonden en dergelijke, sterk tot het gevoel sprekende middelen, komen zij dan langzamerhand tot een zekere opgewektheid of bewogenheid, waarover zij zich verblijden, maar waarover zij zich eigenlijk moesten bedroeven. Zij hebben gehandeld zooals een zieke handelt, die zich, als hij tot zichzelf komt, uitgeput voelt, maar die, door zich te storten in een stroom van verstrooiingen, zich een oogenblik beter waant. Wat echter door zijn aderen trilt is niet het leven, maar de dood.

Er is een tweede element, niet minder belangrijk : oriënteering aan den wil van Christus.

Zijn er geen tijden bij u, lezer, dat u plotseling als het ware een zekere angst bekruipt, dat gij heel, heel ver van het leven, dat Jezus Christus wil, af zijt ?

Eenigen tijd geleden vertelde ik op de catechisatie de gelijkenis van den Barmhartigen Samaritaan. Duizenden ellendigen liggen aan den weg en wij gaan voorbij, zonder dat het ons merkbaar hindert. Wij doen het elken dag ; en zeker, we kunnen ze ook niet allemaal helpen, wij hebben het zoo druk en wij zijn volledig verantwoord voor iedereen..... Maar ons hart heeft er toch geen vrede bij ; en stilheid en droefheid schaduwen over onze ziel, omdat de liefde niet tot haar recht kwam. En dan vragen wij nog hoe het toch komt, dat wij geestelijk zoo weinig opgewekt zijn ? Dit alles gaat zoo ongemerkt, het gaat haast bij wijze van sleur. Is het dan niet noodig, dat er soms, misschien zelfs met geweld, door ons een poging wordt gedaan om die sleur te breken en ons te oriënteeren aan Christus' wil ?

Het derde element der zuivere retraite is *verlevendiging.*

Verlevendiging. Wie het woord zegt in onze wereld, waar men met gebogen schouders loopt en waar de levensmoed van vele jongeren in den aanvang van hun bestaan soms reeds een doodelijke wond heeft ontvangen, wordt aangestaard met den blik als van den hongerige, die van brood hoort. Zelfs in onze christelijke wereld is het soms zoo duf ; en in menige kerk is de profetische stem zwak. De toehoorders schijnen te denken : «Nu ja, dat weten wij wel» en inderdaad, men weet het ook wel.

Wij kunnen vragen, waarom de wereld zoo afgeleefd is en waarom het Christendom soms niets meer schijnt te kunnen uitgeven dan traditioneele, versleten pasmunten ? Zou het misschien ook hierdoor komen, dat men den directen weg tot verlevendiging, den weg van zelfbezinning en oriënteering, zoo zelden meer gaat ?

WAT IS NOODIG VOOR ECHTE RETRAITE ?

Rust en stilte. Met de stilte omgaan moet men leeren. Het is een groote kunst en die kunst verstaat men niet ineens. Vele menschen, die plotseling in de stilte worden geworpen zonder voorbereiding, worden angstig en verward ; uit den kringloop van hun gedachten zien zij geen ontkomen. Dit is het bezwaar b.v., dat ik meermalen heb gevoeld bij vele «rustkuren».

Indien gij aan zelfbezinning behoefte hebt, ga dan eens dezen eenvoudigen weg : zoek de stilte en denk rustig over wat ge hebt ; of misschien over wat u ontbreekt. Oriënteer u aan Christus' geweldig woord en wordt arm en nietig voor Hem.

Onwillekeurig is reeds met dit laatste gezegd, dat tot den vorm van elke zuivere retraite ook behoort het samenzijn met het Evangelie. Er zullen menschen dit lezen, die zeggen : het Evangelie zegt mij niets meer. Weet gij, hoe dat komt ? Dat komt, omdat het u al zoo lang niets meer heeft *kunnen* zeggen. Maar laat het nu eens toe, u te zeggen wat het wil.

Bij de pogingen om dit alles te bereiken is ongetwijfeld een

zekere methode noodig. Een weinig *zelfdwang* is hier gepast. Neem u vast voor, eenigen tijd aan stilte en overdenking van het Evangelie te wijden en bedenk dan, in die stilte, dat God u aldoor vlak in het gezicht ziet.

Voor zulk een retraite is *volharding* noodig, de wil om genezen te worden. Het is eigenlijk : «ik zal opstaan en tot mijn vader gaan en tot hem zeggen : Vader ik heb gezondigd tegen den hemel en voor u» en : «De vader zeide : breng hier het beste kleed en doe het hem aan».

Een vaste vorm, die voor allen geschikt is, is niet te geven. Men moet het voelen aan eigen persoonlijkheid, hoe deze algemeene vorm in het bijzondere geval moet worden toegepast. Maar in het rustige en vertrouwende, doch ook volhardende pogen ligt hier de kracht ; dit is de kern van alle methode.

RETRAITE ELKEN DAG.

Wie geregeld zijn ziel verzorgt, zal waarschijnlijk nooit zoo zeer de langere retraite noodig hebben. Vaak doet zich de dringende behoefte aan deze laatste pas gevoelen, als de gedurige, zorgzame verpleging van het eigen geestelijk leven in gebreke is gebleven.

Daarom spreek ik hier van retraite elken dag.

Mijn overtuiging is, dat stilte en eenzaamheid beide noodig zijn voor ons innerlijk leven. Daar moet geen dag voorbij gaan, zonder dat wij, al is het dan ook maar een oogenblik, stil en eerlijk worden voor God. Vaak is het mij in mijn innerlijk leven, alsof ik een stille stem hoorde, die mij vermaande : luister even naar mij, laten wij even spreken. Maar, hoe het komt weet ik niet, maar dan is er altijd veel afleiding en ook de gedachte is er : ach, dat is niet noodig, ik weet het immers toch wel. Telkens voel ik dat een dergelijke afwijzing onrecht is tegenover de diepste behoefte van mijn ziel. Ik weet, dat niets zoo noodig is als dat korte en toch geheel eerlijke en open oogenblik onder Gods oog. Wie het verzuimt — en velen doen het geloof ik — raakt de fijnheid, om geestelijke waarden aan te voelen, kwijt.

In het begin van dit boekje sprak ik er reeds over, hoe Jezus des nachts naar den Olijfberg ging. Daar vergaderde Hij kracht voor Zijn wereldverlossend werk ; daar kunnen wij haar vinden voor onzen dagelijkschen arbeid.

Het wonder en de zegen der Stilte

Haar grootste wonder en zegen is gebedsverhooring

Vraag-bidden en Aan-bidden

Bestaat er gebedsverhooring ?

Als hij bidt, kerkt de aardsche mensch bij den geestelijken mensch

Jahweh was in het suizen eener zachte stilte.
(1 Kron. 19: 12.)

Niets is geweldiger dan het gebed, noch daaraan gelijk.
(Chrysostomus).

De Nieuwe Wereldbeschouwing heeft den godsdienstigen mensch geplaatst voor het moeilijkste probleem, dat vermoedelijk ooit aan Adams kroost ter oplossing werd gegeven : het vraagstuk der gebedsverhooring.

Prof. Dr L. J. van Holk heeft gewaagd, het probleem in het April-nummer 1935 van *De Smidse* te stellen en te..... beantwoorden. Zijn antwoord lijkt mij hoofd en hart beide te bevredigen. Ik breng het daarom in hoofdzaak over en ik plaats het nog onder het hoofdstuk der Stilte, omdat zijn beschouwing mij het grootste wonder en de grootste zegen schijnt, welke de Stilte brengen kan aan allen, die tot haar willen gaan en haar stem beluisteren. Het trof me, hoe in de literatuur van onzen dag steeds dringender — in politiek, litterair, oeconomisch en godsdienstig artikel — naar de Stilte en haar wondere schatten wordt verwezen.

Maar het allermerkwaardigste van dit algemeen verwijs naar de Stilte is, dat men ook nu niet van iets nieuws onder de zon kan spreken, want ervoer ook reeds Elia niet, dat Jahweh in het suizen van een zachte stilte tot hem kwam.

De tijden veranderen en wij met hen, maar der Tijden God verandert nooit, zegt een gezangvers.

Er is een climax in de artikelen : Wannée hoorde veel in en van de Stilte, Stegenga hoorde meer, v. Holk het meest, want hij hoorde..... gebedsverhooring.

Het gebed is — begint prof v. Holk — het persoonlijkste en intiemste van ons godsdienstig leven, maar Gods verhooring is een thema, dat allerlei vragen van wereldbeschouwing insluit, die stellig voor de meeste menschen centraal zijn, zoodra zij zich op hun godsdienstig leven bezinnen en de geijkte vormen van het kerkelijk leven toetsen aan hun eigen oordeel.

DE NAIEVE GEBEDSBESCHOUWING.

Eenmaal was het geloof in de gebedsverhooring rotsvast en heerlijk eenvoudig. Eensdeels omdat het naïeve wereldbeeld alle ruimte liet voor een zeer vrijen, menschvormigen omgang van Goden en menschen — daar immers de Goden de wereld naar hun luimen met onverwachtsche openbaringen, geheimzinnige verschijningen, verbijsterende wonderen hun macht betoonen, terwijl anderdeels de naïeve vorm van den godsdienst zelf, de overzichtelijkheid van kleine verhoudingen en het vaste geloof, dat de mensch middelpunt en kroon der schepping zijn zou, het veel waarschijnlijker maakten, dat op smeekbeden, offeranden, omstandige mededeelingen zou worden ingegaan — als men maar volhield. Tot in het Evangelie toe vinden wij deze situatie : een rotsvast Godsvertrouwen ; de aansporing tot vurig gebed, het vanzelfsprekend geloof in de verhooring van onze gebeden. En desgelijks bij Luther, wiens geloof hierin zoo groot is «dass er bisweilen dem Gebet geradezu eine magische Wirkung zuschreibt».

DE MODERNE GEBEDSBESCHOUWING.

Nu zijn juist deze eenvoud en naïveteit van het verleden ons ontgleden.

Ons natuurbeeld heeft den mensch in een gansch andere wereld geplaatst : een door strakke regelmaat geordende, een mateloos groote, naar millioenen lichtjaren te meten, waarin de mensch niet middelpunt is, maar laatkomer op de aarde, stofje aan 't stof en waarom juist kroon ? Waarom zoo belangrijk, dat er op hem gelet moet worden geheel nadrukkelijk en afzonderlijk ? Het geweld der wereldhistorie, haar holen en afgronden van zinneloosheid, ofschoon maar een korte scène in het groote drama der natuur, ligt ons ook veel rauwer, wilder, duisterder voor oogen dan aan de voorgeslachten. Wat zal daarin een ijl gebed ? Ons Godsbeeld is mede anders geworden. Niet willekeur bepaalt dit, maar een zuivere, ondaemonische, geestelijke en heilige liefde. Maar als liefde de wereldleiding bepaalt — waarom dan in verzet gekomen ? Waarom nog iets bizonders vragen ? Waarom zelfs maar trachten in te grijpen in een bestel, dat in wijsheid en goedheid ons verstaan zoo volstrekt te boven gaat ?

Daarmee is ook de godsdienst zelf een andere geworden. Het dwingende, typische eigenschap der aloude magie, is weggevallen en daarmee het ritueele gebaar, de magische gebedsformule (b.v. de litanie). Het zelfzuchtige, door het Christendom gewraakt, moet worden uitgezuiverd : dus moet het gebed ook

niet zijn een voor-zichzelf-vragen, maar overgave, toewijding, een buigen voor Gods wil. Zoo ook leert het Onze Vader immers : «Uw Wil geschiede». Zoo ook de Islam, welk woord onderwerping beteekent. Desgelijks de versregel van Jacqueline van der Waals :

«Leer mij willen en niet willen
Wat Gij wilt, en niet en wilt».

Uit de verbinding dezer motieven is een geheel veranderde houding ten opzichte van het gebed gevolgd, die onze wereldbeschouwing, onze levenshouding en ons Godsbeeld zeer indringend gewijzigd heeft. Het resultaat nu van deze wijziging is een groote aarzeling ten opzichte der gebedsverhooring. Wij, moderne menschen, zijn allen geneigd, Job na te zeggen : «Ik riep tot U ; maar Gij gaaft mij geen antwoord». Deze aarzeling heeft ook het bidden zelf aangetast. Wij hebben de consequentie getrokken uit het gezangvers :

Reeds voor wij U iets vragen
Voorkomt Gij onze beê.

Daarom vragen wij ook liever niet meer. Is het niet wat indiscreet, den Eeuwigen God lastig te vallen met onze wenschen ? Ja, maar daarmee is ook de omgang als zoodanig zeer flauw geworden.

WAT DAN NU ?

Wij zullen natuurlijk dankbaar vasthouden dat het gebed, zoo naar zijn uiterlijke vormen als naar zijn innerlijke beteekenis, een onmisbaar hulpmiddel is onzer godsdienstige zelfopvoeding, voor enkeling en gemeenschap. In onzen jachtenden tijd is deze werking van het gebed als daad van inkeer te weldadig om veel nadere verdediging te behoeven. En ook één stap verder gaan wij gewoonlijk zonder moeite: in zooverre wij religieus zijn, zal de behoefte, niet te vraag-bidden, maar te aanbidden zich als vanzelf melden. Ja, nóg een grooten stap verder durven wij, in hoe moderne opvatting van religie dan ook, gaan : wij erkennen grif de noodzaak, dat het menschenhart zich voor God uitstort, en in het gebed worstelt om aanvaarding, zelfverloochening, loutering. Deze paedagogische waardeering van het gebed beteekent echter niet, dat God ons verhooren zal, maar dat wij het kloppen van God aan de poorten onzer ziel verhooren zullen en Hem zullen opendoen.

Wij moeten ons echter goed duidelijk maken, dat daarmee het oude naïeve vraaggebed volstrekt overwonnen is en zelfs wordt omgekeerd. Gebed drukt nu uit : den strijd om de aanpassing van den mensch aan het lot.

WAT BEDOELT DUS HET GEBED ?

Het is een aanroepen van God, een brengen van menschelijke vreugden en smarten voor God, een binnengaan in ons diepste Zelf, eigenlijk een kerkgaan van den aardschen mensch bij den geestelijken mensch, eigen leven zien «sub specie

aeterni», (onder het licht van het Eeuwige) om met Spinoza te spreken.

Het beleven van Gods Aanwezigheid, dat is wat men in den godsdienst het «Heil» noemt. En daarom vraagt de mensch in het gebed. Natuurlijk, de kleine mensch in ons denkt dat Heil alleen te kunnen beleven in den vorm van vele afzonderlijke goederen : gezondheid, hoogen ouderdom, kinderrijkdom, een grooten veestapel enz. enz. En daarom wordt dan ook *gevraagd* in tallooze gebeden. Want zoo zijn wij immers : wat klein, gulzig en kortzichtig. Maar wij zijn nog wat meer ook. Ten slotte is er een onstilbaar verlangen naar *het* Heil, naar de Gerechtigheid, naar de volkómen Liefde. De diepere mensch in ons vraagt om God zelf. Dat Hij zich aan ons mededeele. Het aangeraakt worden door deze Aanwezigheid, *dat* is het heil. Daarom bad Henriëtte Roland Holst :

Doorscheur 't gezicht eener Alomme Tegenwoordigheid
éénmaal voor mij 't weefsel van ruimte en tijd.

Die bede geeft nieuw licht op de oude aardsche verhoudingen. Zij geeft nieuwe kracht in oude moeiten. Zij drijft aan tot nieuwen arbeid. Zij werkt zich uit als vrijheid, vreugde, vrede. Welnu, was dàt niet, wat de ziel eigenlijk gevraagd had? Nu heeft zij ontvangen, overvloediger dan zij verwacht had ; ook anders nog, dan zij 't zich had voorgesteld. Zij was gekomen met vele vragen, om ze ten slotte alle samen te dringen in die ééne vraag : *God zelf*. En nu zij dit ontvangen heeft, weet zij zich zelve verhoord.

HET ONVERHOORDE GEBED.

Wie nu in zijn gebed deze verbondenheid niet gespeurd heeft, die is langs God heengegaan, die is *niet* verhoord — ook al zouden alle vruchten van den boom der levensvreugden hem achtereenvolgens in den schoot worden geworpen.

Het behoort tot de groote geestelijke smarten van ons leven, dat wij, juist in dezen zin, niet altijd verhoord worden. Dat het geloof er *niet* was. Dat de ziel dor bleef. Dat wij ons gesplitst voorkwamen in 'n biddend en 'n toeschouwend mensch. Dat God zich verborgen hield. Dit alles hebben wij te aanvaarden : God behoeft ons geen rekenschap te geven. Wij kunnen alleen onzen inkeer zuiverder maken, ons wachten nederiger, onze «godgelatenheid» grooter. Misschien keert hij straks tot ons weer.

Er bestaat dus toch ook iets als verhooring ; een dieper indringen in het geheimenis van het gebed gaf een nieuwen sleutel tot het begrip van verhooring. Deze laat echter een vraag over : is er een verband tusschen de beide vormen van verhooring ? Als een zieke om herstel bidt, kan dat niet verhoord worden ? Of anders : zàl het verhoord worden ? Of nog anders: als die zieke herstelt, is dat dan per se verhooring ; indien niet, is er dan géén verhooring ?

Laat ons beginnen met op te merken, dat de inwilliging van

onze wenschen in een overigens door den gang der natuur bepaald proces pure coïncidentie moet heeten. Tegenover één geval dat de wensch in vervulling gaat, staan tien, honderd, of hoeveel dan ook, dat wenschen niet in vervulling gaan.

Het is verbazingwekkend, hoe naïef men veelal *wenschvervulling* gelijk stelt met *gebedsverhooring*. Om een voorbeeld te geven : als de gevaarlijk-zieke herstelt — laat ons nu onderstellen : omdat God ons onze bede voor dat herstel gegund heeft, — is dat dan altijd een zegen ? Is dat *Heil ?* Hebt gij nooit iemand gehoord, die zeide : «ja, vroeger was ik opstandig over zijn heengaan, maar nu denk ik dikwijls : gelukkig dat dit of dat hem is bespaard». Wat beteekent dat anders, dan dat onze wenschen, onze waardeeringsoordeelen zich met de gebeurtenissen wijzigen ? Inderdaad, het weefsel van onze verlangens en inzichten is zóó ondoorzichtig, dat wij nooit erger gestraft konden worden dan met den vloek der vervulling van al onze wenschen. En dit kan men dan aanvullen met het tegendeel : hoe dikwijls zijn niet onze onverhoorde gebeden krachten gebleken, die ons tot dieper nadenken, tot vuriger toewijding, tot ootmoediger inkeer in onszelf brachten ?

HOE IS GEBEDSVERHOORING VAN AUTOSUGGESTIE TE ONDERSCHEIDEN ?

Als iemand zegt door God verhoord te zijn op zijn gebed, dan willen wij graag zien, hoeveel levensmoed, naastenliefde, waarheidszin enz. hij daarmede tevens heeft gewonnen. Evangelisch gesproken of hij «den wil doet van onzen Hemelschen Vader». Gebedsverhooring, die enkel streeling van eigenliefde, van kleine persoonlijke belangetjes zou teweeg brengen, maakt 'n groote kans autosuggestie te wezen.

Hoe edeler, evangelischer de Godsvoorstelling is, des te geringer de kans op autosuggestie.

SAMENVATTING.

Bidden is — vat prof. v. Holk zijn betoog samen — zich God te binnen brengen en wordt daarom in beginsel altijd verhoord. In deze verhooring leeren wij het aanvankelijk gevraagde opgeven aan God om God. Maar omdat het den mensch zeer zwaar valt zoo ver te komen, is hem het vraaggebed een noodwendige opvoeding tot de beoogde volkomen overgave. De heilige verhevenheid Gods in het gebed dwingt ons tot grooten schroom in de beoordeeling van anderen en van onszelf. Om nu de waarachtige verhooring te vinden, is voor alles noodig, dat wij, in deemoed en waakzaamheid, altijd met volle aandacht, als wij bidden, naar God hooren, om te verstaan wat Hij tot ons zegt. Zoo laat gebedsverhooring den modernen mensch in heilzame onzekerheid, tot Hem het Geloof naar de volle zekerheid leidt.

Hoe kom ik met het leven en met den dood in het reine ?

Door te leven met den dag en blijmoedig zelfvertrouwen

Een kosmische toelichting op Paulus' overwinningslied

Het onderstaande is ontleend aan twee artikelen. Het eerste artikel bemoeit zich alleen met het eerste deel der vraag en het antwoord is afkomstig van Dr Johannes Müller, met wiens werk wij reeds kennis maakten door het mooie boek van Ebermayer : *Werktuig in Gods hand.* De vraag : «Hoe kom ik met het Leven in het reine ?» beantwoordt *Dr Müller* in het Maart-nummer 1935 van *Perspectieven van wordende cultuur,* het jonge tijdschrift, dat dapper zijn bestaansrecht handhaaft. Het antwoord herinnert sterk aan dat van Martin Kojc in zijn door de wereldpers zoo gunstig ontvangen boek : *Das Lehrbuch des Lebens.* Zooals men zich herinnert verklaart Kojc den wil tot onzen grootsten vijand, terwijl Müller zegt, dat het blijde «Ik wil» de eerste stap is om met het leven in het reine te komen. De tegenspraak is echter maar schijn. De wil aan de influistering van de Oerkracht te gehoorzamen aanvaardt ook Kojc, maar hij en Müller veroordeelen beiden den wil, die de toekomst wil scheppen, als bron van alle angst, zorg en ellende.

De vraag : Hoe met den Dood in het reine te komen? beantwoordt *M. Beatrice Blankenship* in *Atlantic Monthly,* December-nummer 1934, op m.i. voor het gemoed troostende en voor het denken bevredigende wijze door haar te bezien vanuit het kosmisch standpunt. Er is iets overweldigends in deze benadering van den Dood. De duidelijke vertaling is ontleend aan De Kern van Februari 1935.

CARPE DIEM — MAAK VAN DEN DAG WAT ER VAN TE MAKEN IS.

Het blijde : *Ik wil* is, verklaart Dr Johannes Müller met groote beslistheid, de eerste stap om met het leven in het reine te komen. De tweede stap is : *Doen wat voor de hand ligt en afwachten, wat er uit voortkomt.* Wij moeten ons niet bezorgd maken, ons niet om de toekomst bekommeren, doch doen wat

voor de hand ligt, steeds vastbesloten toegrijpen om de taak van het oogenblik te vervullen, om het werk van den dag te volbrengen en verder afwachten, wat er uit voortkomt. Wij kunnen altijd slechts één schrede doen om tot de volgende te geraken. Doch het komt er op aan, dat wij deze schrede onmiddellijk vastberaden en met stelligheid doen. Anders missen wij de bezieling en de zekerheid voor de volgende. Hoe minder dit geschiedt des te meer wordt het leven een moeizaam, onvolkomen maakwerk. Hoe meer het geschiedt, met hoe grooter intensiteit en vanzelfsprekendheid het leven uit de onmiddellijke voeling van de ziel met de werkelijkheid te voorschijn komt.

Wanneer wij ons zelf ieder oogenblik geheel geven, dan wordt de vraag, hoe wij met het leven in het reine komen, voor ons zelfs in 't geheel niet tot een probleem, daar het leven dan vanzelf aan den dag brengt, waartoe wij zijn voorbestemd.

DENK ZOO MIN MOGELIJK OVER MORGEN.

Dan behoeft men niet van te voren gevolgen te overwegen, mogelijkheden te berekenen, plannen te maken, in de toekomst te zien, daar alles zich vanzelf voltrekt en openbaart. Wij behoeven ons niet af te vragen of wij wel de geschiktheid voor iets bezitten : wanneer de dingen ons grijpen, dan zullen zij vanzelf de geschiktheid in ons tot ontplooiïng brengen. Zoo brengt het leven ons er toe, ermee in het reine te komen, wanneer wij maar doen, wat voor de hand ligt en wachten, wat er uit voortkomt. Het ontheft ons zelfs van den last der keuze en van de moeite der beslissing. Immers bij deze wijze van leven blijkt en openbaart zich vanzelf, wat er gebeuren moet, wanneer wij slechts stap voor stap datgene door de daad belijden, wat de vrucht is van de vervulling van het *momenteel-voor-de-hand-liggende.*

Hoe dikwijls heb ik reeds gezegd : Denkt gij, dat ik ooit met deze enorme onderneming, die Elmau (een eenzaam in de bergen gelegen sanatorium voor menschen, die met hun leven geen weg weten. Men kent het uit Werktuig in Gods Hand. — R.) geworden is, zou zijn begonnen, wanneer ik er van te voren een idee van had gehad, hoe het gaan zou, dat het één aanhoudende strijd zou worden met de geweldige moeilijkheden van den bouw, de exploitatie en de voeding, dat de enorme financieele belasting van transport en verkeer alle schattingen op dit punt teniet zouden doen, dat de maatschappelijke catastrophe het geheel in haar draaikolk zou dreigen mee te sleuren ? Ik zou het dan natuurlijk nooit hebben ondernomen, ik zou tot mij zelf gezegd hebben : dat is absoluut onmogelijk, dat gaat je krachten verre te boven. En het is ook absoluut onmogelijk. Doch alles is mogelijk voor dengene, die gelooft. Wij kunnen schijnbaar onmogelijke dingen volbrengen wanneer wij ze laten groeien uit de verwerkelijking van datgene, wat op het oogenblik mogelijk is. Wanneer wij echter van te voren gaan overwegen hoe het met iets, dat groeien moet, in de toekomst zal gaan, dan leven wij nooit voor de verwerkelijking van wat op

dit oogenblik mogelijk is. Wij menschen zijn nu eenmaal zoo aangelegd, dat wij slechts bij het oogenblik kunnen leven daar wij slechts het oogenblik in de hand hebben. Het verleden is voorgoed voorbij, en de toekomst hebben wij slechts in zooverre in de hand, als zij zich uit het tegenwoordige kan ontwikkelen. Derhalve : doen wat voor de hand ligt en wachten, wat er uit voortkomt.

Gevoelt gij allen, die niet met het leven in het reine zijt, wat dit reeds voor een bevrijding en verlichting is, wanneer men zich beperkt tot hetgeen juist vóór ons ligt en dan toeziet, hoe het verder gaat ? Dan is men immers vrij van alle zorgen, dan vreest men niet meer, neemt niets meer zwaar op, voelt zich niet meer onzeker, dan is men diep vervuld van wat er geschiedt en geheel in beslag genomen door wat men te doen heeft.

TOB NIET EN VERTROUW U ZELF.

Daarmee zijn wij reeds tot den derden raad gekomen, die ik u zou willen geven : *Tob niet !* Wij maken ons leven oneindig veel moeilijker dan het is, doordat wij veel te veel piekeren. Derhalve raad ik u : leef naief, argeloos, heel eenvoudig, rechtuit en ronduit en tob niet ! Pieker vooral niet over u zelf ! — Wat brengt dat niet een ellende en hoe verzwakken de menschen zichzelf daardoor, dat zij zich altijd weer bezig houden met zichzelf.

Al dit gepieker, al deze gedachten over ons zelf, storen het leven en verzwakken ons. Waarom komen toch zoo weinig menschen met het leven in het reine ? Doordat zij geen vertrouwen hebben in zich zelf. En waarom hebben zij geen vertrouwen in zich zelf ? Omdat zij zich zelf steeds voorhouden : dit en dat kan ik niet, daar ben ik veel te zwak voor. Ja, gij dwaze menschenkinderen, bij onze geboorte zijn wij geen van allen tegen het leven opgewassen. Doch wij groeien met elke taak, door alle moeilijkheden, die wij ontmoeten. Daarvoor dienen zij toch juist: Hoe moeilijker het lot, des te meer groei kan het ons brengen. Hoe moeilijker de omstandigheden, des te beter zullen wij ons op grond van deze omstandigheden ontplooien. Gelooft mij, er wordt geen mensch met heerschappij over het leven geboren. Het is niet een quaestie van temperament, doch een kunst, die door het leven wordt geleerd. Ieder kan haar verwerven, daar ieder er mee wordt begenadigd, die op deze wijze God in zich laten werken en heerschen. Doch eenvoudige, naieve, spontane naturen leeren haar natuurlijk van zelf, omdat zij niet piekeren. Gij kent dat immers ook van de sport. Wanneer gij bij het skiloopen, terwijl gij van een helling naar beneden glijdt, angstig wordt, dan ligt gij op hetzelfde moment al op uw rug. Zijt gij niet angstig, dan komt gij met gemak beneden. Wanneer ik bij een bocht in het hooggebergte begin te aarzelen en angstig word, dan word ik duizelig ; aarzel ik niet, dan merk ik de gevaren die mij omringen niet eens op. Al wat in het leven lukt, al wat gaaf en geniaal is, heeft tot voorwaarde,

dat «de linkerhand niet weet, wat de rechter doet», dat het oorspronkelijk en naief gedaan wordt. Alle bijgedachten storen onze spontaneïteit, ook de gedachte aan onze zwakheid of aan ons onvermogen. Hoe zwakker ik ben, hoe grooter de kans is, dat ik aan de eischen, die het leven stelt, sterk zal worden. Zwakheid is geen verhindering om met het leven in het reine te komen. Alle aanvallen van zwakte verdwijnen, wanneer wij ons het woord, dat Paulus vernam, te binnen brengen : «Laat mijn genade U genoeg zijn. Want mijn kracht is machtig in den zwakke». Onze zwakheid wordt van goddelijke kracht vervuld. Laat ons dus getroost zijn over onze zwakheid. God geeft ons de kracht, die wij noodig hebben en niet karig, doch zonder mate. Elke moeite is een bezoeking Gods. Wat Hij ons oplegt, dat helpt Hij ons dragen, want God wil dat wij met het leven in het reine zullen komen. Wie over zijn zwakheid klaagt, gelooft niet aan God, doch meent, dat hij het zelf moet doen. Pieker vooral niet over den medemensch.

PIEKER VOORAL NIET OVER UW MEDEMENSCH.

En pieker ook niet over andere menschen, vooral niet over wat zij wel van ons denken. Neem toch alle menschen zooals zij zijn, altijd maar zooals uw goede hart het u ingeeft. Hoe oneindig veel tijd verliest men, als men zich bezig houdt met de bijgedachten zijner medemenschen ! Doen wij dat, dan loopen wij hopeloos vast in een labyrinth van schijnbeelden. Want meestal is het toch zoo, dat deze bijgedachten in het geheel niet bestaan, en dat wij ze hun slechts toeschrijven, of dat zij geheel anders zijn, dan wij vermoeden. Neen, altijd de menschen juist zoo nemen, als zij zich geven, steeds aan hen gelooven, al zijn zij ook nog zoo slecht, *gelooven aan het goede in hen, dat achter hun ondeugden en zwakheden verborgen ligt.*

Zoo kan men ook kinderen pas opvoeden, wanneer men steeds op het goede in hen vertrouwt.

Wat echter waar is voor de kinderen, dat geldt ook voor volwassenen onder elkaar. Wanneer men steeds wantrouwend tegenover de menschen staat en steeds onoprechtheid achter alles vermoedt, hoe kan men dan ooit onmiddellijke voeling met hen krijgen, hoe schaadt men hen dan door dezen geest van eeuwige negatie ! Is iemand valsch en onecht, dan kan ik slechts oprechtheid in hem wekken door hem als zwak te beschouwen in zijn eigenlijke natuur, in zijn oprechte houding. Ben ik wantrouwend tegenover hem, dan ontneem ik hem daarmee den beschamenden indruk van mijn vertrouwen. Velen echter zijn bang voor deze goedheid, die zichzelf trouw blijft en haar stralen blijft uitzenden, onverschillig, hoe de menschen zijn. Zij willen niet voor dom gehouden worden. Maar dit is toch geen domheid, doch wijsheid. Want door aldus tegenover de menschen te staan, ontsluit men ze voor zich en helpt hen op weg. Alleen op deze wijze kunnen wij vruchtbaar met onze medemenschen samenleven. Hiermee zijn wij verlost van al de

moeite en het verdriet, waarmee de mnschen elkaar het leven tot een hel maken.

HET LEVEN IS NIET ZOO MOEILIJK.

Wanneer gij u dit alles goed voor oogen houdt, dan ziet gij : eigenlijk is het leven heelemaal niet zoo moeilijk. Integendeel, het is heel gemakkelijk en eenvoudig, maar wij maken het ons zoo moeilijk, ja ondragelijk, doordat wij alles verkeerd aanpakken, ons zelf kwellen met overbodige gedachten en zoodoende alles verknoeien. Laten wij het leven dus eens heel eenvoudig opvatten, ons lot liefhebben, onze levensomstandigheden aanvaarden, met onze gansche ziel zijn bij wat er op dit oogenblik moet gebeuren, om het zoo goed mogelijk te kunnen vervullen en laten wij ons dan verder niet bekommeren, volkomen onbezorgd leven.

Naar binnen gezien, is dit ook de eenige voorwaarde, waaronder de kiemen van het zielsleven en het goddelijk leven zich in ons kunnen ontvouwen. En ontvouwen zij zich, dan stijgt in ons de kracht omhoog, die in staat is ook het grootste, het zwaarste te dragen en het geweldigste te volbrengen. Doch wanneer wij ons van het leven afsluiten, ons tegenover alle dingen en omstandigheden verkeerd gedragen, steeds doen alsof wij niet goed bij ons verstand zijn, dan kan het goddelijke zich niet in ons ontvouwen, dan kan God niets met ons beginnen. Zoo hangt het innerlijke en uiterlijke, groeien en leven met elkaar samen. Uw lot is u, veel meer dan gij vermoedt in de hand gegeven. Hef het dus omhoog en verwerkelijk, vervul het !

HOE MET DEN DOOD, DEN VREEMDELING IN HET REINE TE KOMEN ?

De Dood, antwoordt Beatrice Blankenship, verschrikt ons door zijn vreemdheid, maar misschien nog meer door zijn eenzaamheid. Zij, die met ons wandelden en praatten, die intiem met ons hebben omgegaan, zij zijn nu weg en alleen. Waarheen gingen ze ? Als wij dat wisten of als wij hen een eindweegs konden vergezelllen op het onbekende pad, zouden wij gelukkiger zijn. Maar zijn ze wel zoo alleen ? Bestaat er een ervaring, een gevoel of zelfs een gedachte, die niet gedeeld is door tallooze millioenen, gedurende ontelbare eeuwen ? Waar we leven vinden, vinden we dood en waar we dood vinden, vinden we leven, leerde Socrates. Leven en Dood vormen deelen van één geheel, misschien de twee kanten ervan ; zij zijn de schering en inslag van het heelal.

In die overweging vind ik troost, de zekerheid, die geen theorie is welke bewezen moet worden, maar een feit, waarop ik kan rusten. Zooals ge u het leven niet kunt denken zonder dood, zoo kunt ge u het niet denken zonder smart. Van al onze geliefde dooden, die naar het donkere onbekende zijn gegaan, schijnbaar alleen, kunnen we dit weten : *zij zijn niet alleen ;* of er

een bewustzijn voortleeft of niet, *zij vormen evenzeer deel van het heelal als wij zelf.*

In het licht der eeuwigheid bezien zijn de omslachtige en indrukwekkende dingen, die wij op touw zetten, van minder beteekenis dan de dammen, welke spelende kinderen op het strand bouwen tegen het opkomend getij. Gemeten met universeelen maatstaf waren de vier jaren van mijn vroeg gestorven kindje van niet minder beteekenis dan de tachtig van mijn vader. Beiden hadden hun leven en nu zij dood zijn, vormen zij evenzeer deel van het universum als ik. Ergens in den stroom des tijds bestaan zij allen : de ongeborenen van toekomstige millennia, de lang vergeten dooden en zij, wier heengaan nog een schrijnende wond is, die leven in de harten van levenden zoowel als in het heelal.

Als de persoon, die ge lief gehad hebt, ergens in het heelal leeft, al is het niet op deze bepaalde plaats en in dezen beperkten tijd, dan kunt ge toch niet aan haar denken als aan een doode. Haar draad is voor alle eeuwigheid geweven in het patroon van het heelal ; als er een voortbestaand bewustzijn is, oneindig veel beter, maar zoo niet : *haar draad is geweven en is zij veilig.....*

Ik vul de Amerikaansche schrijfster aan met den kosmischen levenszang van Beversluis :

Er is geen dood in het gansch heelal
Alleen verandering eindeloos,
Spreek daarom van de dooden niet
Zij zijn niet dood, zij leven voort,
Zij gingen heen uit 't aardsche huis
Naar het Land van Eeuw'gen Zonneschijn.

Aan Albert Schweitzer den zestigjarige

Een dankbare hulde van zwakken aan den sterke

Hij beziele ons tot Lambarenewerk in eigen kring

Straatsburgs academicus,
Filosoof-aestheticus,
Filoloog-historicus,
Theoloog en medicus
En uitmuntend musicus.
Na hoogleeraar missionaris.
Weer te Straatsburg als vicaris,
Congoziekten-specialist,
Machtig Bach-propagandist —
Wie dan Albert Schweitzer is 't ?

(De Gooi- en Eemlander.)

Eenheid, weekblad voor geestelijke en maatschappelijke stroomingen, is deze keer mijn leidsvrouwe, want ze had een prachtidee: Albert Schweitzers zestigsten verjaardag (1875—1935) te vieren met een soort internationale bloemlezing van wat menschen uit allerlei landen en van de verschillendste geestesrichting over het verschijnsel Schweitzer hebben geschreven en deze bloemlezing hem als verjaarsgeschenk aan te bieden.

Ik veroorloof me uit die verzameling nog weer een keus te doen, niet als geschenk aan den grooten Christen, maar als geschenk voor mijn lezers, in de hoop, dat zij er toe zullen komen, Schweitzers boeken te lezen en te herlezen, niet in de eerste plaats om het werk in Lambarene te steunen, maar voor hun eigenbelang, voor het krijgen van *een houvast in den levensstrijd,* welke nog dagelijks moeilijker schijnt te worden. Want voor ons staat Schweitzer daar als wegwijzer naar en profeet van die Nieuwe Wereld, die komende is. Hij lijkt ons een nieuwe Johannes de Dooper, de wegbereider van een Oecumenische en Oxfordbeweging, de porder aan het geweten der Christelijke Kerken, de man, die, geholpen door zijn tijd, meer nog misschien dan een Franciscus of een Thomas à Kempis, oog, hart en verstand weer opende voor den Christus en voor de altijd vol mysterie

blijvende liefde Gods tot de ellendige wereld. Wie zich op Schweitzer bezint, kan niet meer wanhopen, want de Wereldoorlog *héέft* zijn met ongelooflijke inspanning opgebouwde werk totaal vernietigd en zie..... het staat nu krachtiger en voller en zegenender dan ooit weer overeind !

Zoolang nog een Lambarene-werk mogelijk is, zoolang nog een mensch volgens eenparig oordeel der medemenschen bezig is *Christus te worden,* is er geen plaats voor hen, die in een soort pessimistische wanhoop, het Christendom voor afgedaan verklaren en er «boven uit» willen.

Wat hieronder volgt, is meer dan een aanvulling van Burgers artikel «Wat denkt u van den Christus ?», het is een bevestiging en een..... voltooiïng.

Als één recht had op gediend te worden, dan was het toch zeker wel het Genie-Schweitzer met zijn gaven, maar hij wilde *alléén dienen.* Hij ging met Europas wonderlijke geschenken naar de van alles verstokenen, het om-niet-ontvangene gaf hij om-niet. En het Evangelie was niet zijn voorbeeld, zijn leer, maar zijn *stuwkracht.*

Daarom is Schweitzer ons ook niet als voorbeeld en leeraar geschonken — we kunnen geen Schweitzertjes worden allemaal en dat hoeft ook niet — maar wel weten we, dat zijn Christelijke stuwkracht ook nu weer alleen de wereld redden kan.

Met die stuwkracht moeten we ook aan onze problemen gaan en wij denken weer onweerstaanbaar aan Dr Mecklenburg en de werkeloosheidsbestrijding van Minneapolis en ook aan wat Dr Fetter zeide: «Alweer zeg ik Schweitzer, maar nu heusch voor 't laatst vanavond, want anders ben ik bang vervelend te worden».

Wij durven ook niet meer van hem zeggen, dan de herhaling van : «Er is zonneschijn in het huis, waarin hij geweest is».

Een straaltje Schweitzer-zon, hoe goed kunnen we het gebruiken in ons huis, ons hart, ons leven !

HET WERKTERREIN IN DEN TEMPEL VAN ONGEKORVEN HOUT.

De pakkende beschrijving van het werkterrein ontleen ik aan een artikel van *Emy Hopf* in *Der Kleine Bund.* Emy Hopf is hier geen onbekende, want zij, zelf ook organiste, begeleidde Schweitzer op de laatste rondreis door ons land.

De schrijfster teekent het ontzaggelijke, geheimnisvolle, eentonige en toch zoo boeiende Lambarene als volgt :

's Avonds waren wij langs den donkeren stroom van de Ogowe huiswaarts De ondergaande zon spreidt wondervolle kleuren over het water en het woud, van zacht rose af tot donker violet en achter ons licht de hemel geelgroen, van lieverlee in het

avondlijke olijfgroen overgaand. Bloedrood verdwijnt de zon als een reusachtige schijf achter de palmen, die zich in fijn geciseleerd filigrainwerk als silhouet tegen den avondhemel afteekenen. Een krokodil rust op een uit den stroom omhoog stekenden boomstam en pelikanen, vele in getal, trekken over ons heen, om hun rustplaats op te zoeken. Uit het woud klinken reeds de stemmen van den nacht en aan den hemel glansen de eerste sterren. In zulke oogenblikken ligt er een stemming over het landschap, die onbeschrijfelijk is. Trouwens in de geheele natuur van Afrika.

Alles is groot in Afrika ! Water, land, woud, dier en plant. Mijlenwijd steeds hetzelfde : De oneindige stroom door donkere oermuren omzoomd, geheimzinnige bosschages af en toe onderbroken door eenige primitieve hutten uit bamboe en palmbladeren, dan weer eiland en zandbanken. Van tijd tot tijd duikt een kano op, geluidloos daarheen glijdend, zich steeds schuw langs den oever houdend om zoo min mogelijk opgemerkt te worden en in het duister van de diep in het water afhangende takken te verdwijnen, of ook door het monotone gezang der zwarte roeiers begeleid, deze zoo verstrooide menschen, die zoo goed in dit landschap passen. Natuur en mensch schijnen met elkaar vergroeid te zijn. Iets zwaars, iets melancholieks maakt zich van ons meester en toch is men diep innerlijk gelukkig bij het beleven van deze Afrikaansche oerwereld.

Op het oogenblik zitten we zelf in zoo'n uitgeholden boomstam.

Het wordt steeds stiller en plechtiger. Langzamerhand steekt de hemel zijn lichten aan, die hun mild licht over het water doen glijden en ons de juiste weg wijzen. Omgeven door de oerwereld van Afrika, trekken wij verder in de oneindigheid. Het geheimvolle van den nacht omgeeft ons ; heel dicht langs de zoom van het woud, waaruit een onophoudelijk tjilpen, lokken en roepen klinkt, glijdt onze kano. De boomen langs den oever nemen in het donker bijna grotesk fantastische vormen aan. Men ziet nog slechts hun omtrekken, die zich tot monsters vervormen. De negerjongens beginnen op hun melancholieke wijze te zingen. Ze zetten gebukt op den rand van de kano, starend in het donker en zijn als vergroeid met dit oerlandschap. Hoe nietig gevoelt men zich naast de majesteit van den Schepper en de grootheid van het werk Zijner handen. Hoe klein is alle menschelijke ijdelheid, al ons doen en streven.

Uit deze wereld komen onze patiënten. En als de dagtaak is volbracht zet Schweitzer zich aan het orgel en hij brengt Bach in den tropennacht. Hoe goed past Bach ook in deze oerwereld, in de majesteit en rust der Afrikaansche natuur.

Ook voor de negers is er iedere week eenmaal muziek.

Over zijn werkterrein schreef Schweitzer zelf :

«Altijd weer pakt mij het verdriet aan, dat ik voor een tijd uit dit werk vandaan moet en me van Afrika, dat mij tot zoo'n geliefde woonplaats geworden is, losrukken moet. Het komt me onbegrijpeelijk voor, dat ik de negers voor maanden verla-

ten ga. Hoe gaat men van ze houden, trots de moeite, die ze ons verschaffen. Hoeveel mooie trekken ontdekt men in hen, wanneer men zich door velerlei dwaasheden dier natuurkinderen niet laat verhinderen om den *mensch* in hen te zien. Hoe stellen zij zich voor ons open, wanneer wij de liefde en het geduld hebben, tot ze door te dringen».

DE MAN. PADVINDER. DOKTER. EVANGELIST. VRIEND VAN MENSCH EN DIER.

Wanneer men bedenkt — aldus Emy H. — dat daar waar zich nu het groote werk van het ziekenhuis ontvouwt, voor eenige jaren nog een dicht oerwoud was, waardoor geen pad of weg heenvoerde en dat prof. Schweitzer zelf het eerst het ontginnings- en bouwwerk ter hand nam en leidde, slechts geholpen door eenige onbekwame negers, dan houdt men werkelijk niet op, zich te verwonderen.

Men moet hem gezien hebben bij al zijn doen, om de ongelooflijke som van arbeid eenigermate te kunnen schatten. Alles wat daar staat en bestaat en aan 3000 zieken onderdak, verpleging en onderhoud biedt, is het werk en nog wel de persoonlijke arbeid van Dr Schweitzer.

Dag na dag, als eerste en laatste, ziet men hem aan den arbeid, zich nauwelijks den tijd gunnende voor de noodige maaltijden, zich niet storend aan de tropenhitte en middaggloed.

Wanneer de patiënten komen, dikwijls ver uit het binnenland vandaan na een moeilijke reis van vele weken in hun smalle kano's met hun heele hebben en houden, wanneer zij komen met hun gebreken, hun armoe en hun naaktheid, slechts bezield door één wensch, om in het ziekenhuis van den «grand docteur» gezond te worden, dan wordt er niets nagelaten om voor hen Lambarene tot een tehuis te maken. Men moet hem gezien hebben, hoe hij zich voor hen inspant, hoe geen van hen te gering voor hem is, geen pijn te onbeduidend. Zijn volle hart en kennis geeft hij hun, dezen bruinen menschen met de goede, zoo treurig kijkende oogen en het kinderlijk gemoed. En iederen dag komen nieuwe scharen hulpbehoevenden. Het is een eeuwig komen en gaan.

Maar alles wat ongelukkig en noodlijdend is, of het twee of vier voeten, vleugels of pels heeft, vindt bij hem een toevlucht. Ooievaar, pelikaan, vischadelaar, uil, papegaai, wilde kat en wild zwijn, evenals de huisdieren, die hier voorkomen, *allen* behooren zij tot de groote familie der hulpbehoevenden en hebben aanspraak op verpleging en verzorging, evengoed als de mensch.

Voor zijn kamerdeur verzamelen zich duiven, honden en apen, ja zelfs een geitenbok, voor welke hij steeds wat bij de hand heeft.....

Alle Zondagmorgens om 9 uur klinkt een klok — als «Gods stem», zooals de negers zeggen, die hen tot de godsdienstoefening roept. In de hoofdstraat, tusschen twee rijen ziekenbarakken, verzamelt zich blank en zwart onder de vooruitstekende

daken en iedereen, die niet bedlegerig is, komt naar de Zondagsviering.

Het harmonium wordt gebracht en Albert Schweitzer begint te spelen. Daarna spreekt hij, ongekunsteld en eenvoudig, vertelt van God en Christus, of ook wel zinspelend op gebeurtenissen, die gedurende de week hebben plaats gevonden. Hoe goed verstaat hij het om het evangelie aan de negers uit te leggen en te doen begrijpen. Zin na zin wordt door twee tolken in de meest gebruikte negertalen vertaald, dikwijls met levendige gebaren en veelzeggenden toonval. Men ziet veel opmerkzame gezichten.

En de eenige, maar o zoo groote lof voor den prediker is, dat een inboorling van de streek tot hem komt en zegt... «Aujourdhui tu as parlé très élégant !»

WAT DE WERELD VAN DEZEN MODERNEN FRANCISCUS VAN ASSISI ZEGT.

Wat ons in Schweitzer treft is — schrijft Dr Werner in Kerk en Wereld — zijn diepe eenvoudige menschelijkheid, die de grootste tegenstellingen van ras en stand en richting opheft en verzoent. Hij, de klare, rustige denker, die oproept om denkende menschen te worden, omdat zooveel zonde en verval voortkomt uit gedachteloosheid, hij is ook de innerlijk bewogene, licht ontroerde, die van jongs af lijden moest door het lijden om zich heen.

Toch is hij allerminst een sombere figuur, in hem is ook de stralende humor, waarmee hij de zwaarste dingen draagt en daar is zonneschijn in het huis, waar hij geweest is.

Hij is een man — H. A. C. Snethlage in de N.R.Ct. — voor wien het Christendom allereerst *menschelijkheid* beteekent.

Eerbiedig willen wij ons buigen voor dit onbegrijpelijke : dat een man, zóó geniaal als Schweitzer, in Lambarene heilandswerk doet, zieken geneest, de last der nooden draagt en voor het leven strijdt op een der donkerste plekken van den aardbodem. Dat is grootsch van eenvoud.

En zijn boeken spreken tot ons als een modern Evangelie.

Boven Schweitzers levensbeschrijving zou — zegt De Standaard — te plaatsen zijn : «De liefde vermag alle dingen».

Zeker is niet alles in onzen tijd — meent het Handelsblad — even donker, want alle ellende onzer eeuw vindt in Schweitzer haar tegendeel in zijn rustige geloofsverzekerdheid.

Schweitzer heeft — schrijft Snethlage nog eens in het Utr. Prov. en Sted. Dagbl. — onvergelijkelijk schoon het Christendom waar gemaakt en wel zoo, dat geheel Europa het ziet. Op de vraag van de Fransche courant, die een enquête uitschreef over de vraag : «Wien zoudt gij als dictator willen zien », antwoord ik zonder aarzelen : Albert Schweitzer. *Deze dictatuur zou de wereld kunnen redden en niemand onderdrukken.*

Dat de werken van Schweitzer niet kritiekloos — schrijft de Tijd — door den katholieken lezer aanvaard kunnen worden, behoeft ons niet te beletten, den eerlijken zoeker en offer-

vaardigen strijder hartelijk te huldigen. Gaarne getuigen wij ronduit van onzen eerbied voor den voorbeeldigen werker en ernstig-zoekenden denker.

Uit Duitschen Vrijmetselaarskring :

Albert Schweitzer is geen vrijmetselaar, maar wij noemen hem, omdat zijn geheele levenswijze de verwezenlijking inhoudt van het programma der Vrijmetselaars.

Wanneer in dezen tijd van algemeene crisis, die ook een crisis der humaniteit beteekent, naastenliefde, onzelfzuchtigheid, offervaardigheid ook slechts zelden of slechts voor eenmaal in zulk een volmaaktheid als in de gestalte van Albert Schweitzer voor ons verschijnen, reeds dan alleen moet dit ons in *het geloof aan de onvergankelijkheid en onverwoestbaarheid van deze eeuwige goederen der menschheid* versterken.

Albert Schweitzer liet alle gedachtenillusies over den redelijken oergrond der wereld varen en liet slechts *zijn eigen hart* spreken. Daarin vond hij zooveel levensmoed en zooveel liefde voor al wat leeft, dat slechts het warme licht uit zijn hut alleen, die in de donkere wildernis dwalen, wenkt tot een opgewekter zelfbeschouwing.

Albert Schweitzer geeft ons — Elsa Lauterburg — 'n voorbeeld van de volmaakte toewijding aan zijn overtuiging en *geeft* ons in de eeuw van den wereldoorlog der volkeren en rassenhaat, *het geloof aan cultuur en menschheid terug*. Lambarene is een zichtbaar monument van volkerenverzoening in het klein, naar welke Europa in het groot streeft.

Ieder — schrijft D. D. in Opbouw — die een houdbare levensleer wil opbouwen, doet goed zich in Schweitzers boeken te verdiepen. In het bijzonder zij dit gezegd tot diegenen in onzen tijd, die zonder tot oordeel des onderscheids te zijn gerijpt, als het op geestelijke spijs aankomt, een uitgesproken voorkeur voor de Indische tafel hebben.

SCHWEITZERS KRACHTBRON.

Het laatste woord in dit artikel komt, dunkt me, toe aan den Wonderman van Lambarene zelf. Ergens in zijn boeken schrijft hij niet, maar getuigt :

«Het wezenlijke van het Christendom, zooals Jezus het verkondigde en zooals het door ons denken begrepen wordt, is dit, *dat wij alleen door de liefde in gemeenschap met God kunnen geraken*. Wie erkend heeft, dat de idee der liefde de geestelijke lichtstraal is, die uit de oneindigheid tot ons doordringt, die houdt op van de religie te verlangen, dat zij hem een volkomen begrijpen van het bovenzinnelijke kan geven. In het besef van geestelijk zijn in God door de liefde, bezit hij dat eene, waar het op aan komt.

De kosmische openbaring van den Geest

Een religieuze uitstap in het kosmische

Astrologie — Mediumschap — Het Woord

Steeds voller hooger heerlijkheid
Wordt ons door God bereid.

Tot het wel wat moeilijke maar zeer interessante kosmische uitstapje nopen me drie bijzondere artikelen in het Februari-nummer 1935 van het jonge tijdschrift *Grensgebieden.*

Het doet een beetje komisch aan, dat de redactie de bijzondere artikelen inleidt met de bewering: «De wetenschap heeft gecapituleerd voor de spiritistische verschijnselen», terwijl juist de drie schrijvers van de spiritistische hypothese omtrent de z.g. abnormale of occulte verschijnselen niet zoo heel veel overlaten en op een andere plaats in het blad Lize Deutmann, hoewel overtuigd spiritiste, de séance-praktijk van het huidige spiritisme aan een bijna vernietigende critiek onderwerpt. Op de hedendaagsche spiritistische séance komen de Intelligenties, na zich per bel aangemeld te hebben, bij drommen op bezoek, terwijl zoo goed als vast staat, dat hier zelfbedrog en zelfprojectie op reusachtige schaal in het spel zijn. Heeft men de Mystiek wel eens te groote gemeenzaamheid met God verweten, het huidige spiritisme legt een gemeenzaamheid met intelligenties aan den dag, die gelukkig den laatsten tijd door ernstige spiritisten wordt afgekeurd niet alleen, maar ook als zelfbedrog wordt gehekeld.

Nee, de drie artikelen, waaruit ik het een en ander ga overnemen openen nieuwe vergezichten, wetenschappelijk gestaafde mogelijkheden, welke de spiritistische hypothese werkelijk niet het recht geven, een hooge borst tegenover de wetenschap op te zetten, maar veel meer tot bescheidenheid en dankbaarheid jegens haar moeten stemmen.

EEN ASTROLOGISCH UITSTAPJE.

De heer A. E. Thierens is daarbij onze gids en ik zou wel heel graag willen, dat hem de gave van duidelijke voorlichting meer was toebedeeld.

Astrologie, betoogt hij, is kosmische realiteit en haar bestudeering moet dus noodwendig ontwikkeling van het kosmisch bewustzijn met zich brengen.

Bij een discussie over het al of niet bestaan van hoogere werelden, onzienlijke gebieden, die de mensch na en ook voor zijn

aardsche bestaan zou kunnen bewonen, doet zich vanzelf de vraag voor van het essentieele verschil tusschen die werelden en deze wereld, de zoogenaamde stoffelijke. Er bestaat volgens Thierens geen essentieel onderscheid als wij ons maar moeite geven om te zien. Er bestaat alleen een incenditeel onderscheid, enkel gegrond op onze zintuigen. Deze ontvangen slechts zeer enkele kosmische trillingen, alleen die trillingen, welke de dag ons doet zien (licht), hooren (geluid), voelen (warmte en reuk). Zichtbaarheid en tastbaarheid zijn de eenige kenmerken, waaraan wij de kosmos beseffen. Hebben wij ook maar één plausible reden, om te denken, dat het met die enkele kosmische phenomena (verschijnselen) uit zou zijn ?

Integendeel, dit thans voor ons zichtbare en tastbare «heelal» is slechts een uitzonderlijkheid en het geheele kosmische bestaan is met uitzondering van die heel enkele vibraties voor ons tegenwoordig standpunt onzichtbaar en ontastbaar. Dat is de omgekeerde wereld. Maar de omgekeerde wereld is dan het noumenon (het door het denken geëischte maar ongekende), de kweekbodem, de akker waarop deze uitzonderlijke verschijnselen groeien en waaruit zij voorkomen.

Het menschelijk bewustzijn zal dezelfde omkeering moeten doormaken, welke in deze formule ligt. Wij zullen die uitzonderlijke verschijnselen of verschijningen degelijk en werkelijk moeten zien als den *schijn,* den kosmischen kweekbodem als het *wezen.* De psycho-analyse begint zeer duidelijk te beseffen, dat wat wij noemen de physieke conditiën van den mensch, voortkomen uit zijn *psyche* of ziele-inhoud. Dit is ten slotte niets wonderlijker dan de ontdekking van het wezen van het atoom in de natuurkunde.

Astrologie moge dan een oogenblik heel eenvoudig geleken hebben — dat ééne moment tot wij ons tevreden stelden met de verklaring : electromagneten zijn de hemellichamen — maar wanneer wij doorgaan op den eigenlijken grondslag, die reeds in die formule verborgen ligt, dan eischt inderdaad de studie der astrologie van ons de omkeering van het geheel materialistisch zintuigelijk bewustzijn tot een standpunt van bewustzijn, dat althans boven dat der zintuigen en boven die paar specifieke kosmische trillingsgetallen uitgaat. Dàt bewustzijn ziet duidelijk de hemellichamen als *levend* en niet langer als *doode lichamen,* die, nu ja, misschien wel eenigen invloed kunnen hebben, precies als de zandkorrels aan het strand op onzen voet, gelijk eens een beroemd hoogleeraar in de zuivere rede het uitdrukte, een invloed van nietigheid. «Niet niets», stemde hij weliswaar toe, maar een nietigheid. Het is omgekeerd : indien het *iets* inhoudt, houdt het *alles in.*

Als typisch astrologische cultuur wordt steeds genoemd de Babylonisch-Assyrische. Daargelaten dat nu verder m.i. in elke groote cultuur — d.i. grooten godsdienst — de sporen van kosmischen grondslag duidelijk te herkennen zijn, is de Babylonische zeker bewust geweest van de wet van «inhoud en vorm» en heeft zij stellig de planeten niet als «doode lichamen» ge-

zien. De hemellichamen heeten bij de Babyloniërs en Assyriërs dan ook de boodschappers of uitvoerders van den wil des hemels of der godheid.

Met lichaam en ziel gaat bewustzijn samen, en ook dit is tweeledig. Op grond van de tweeledigheid van het wezen zelf : een innerlijk bewustzijn en een uiterlijk, of een deel van bewustzijn gericht op het Zelf, een deel gericht op het Niet-Zelf. Zoo verschijnen atomen, menschen en hemellichamen alle als bewustzijns-momenten en bewustzijns-centra in het heelal. Met de lichamelijke electromagnetische «invloeden» gaan gepaard de psychische condities en met beide de graden van bewustzijn door de tallooze regionen der kosmische scalas. Dit is de kosmische werkelijkheid, het terrein der astrologische kennis.

EEN HYPOTHESE OMTRENT HET MEDIUMSCHAP.

De grapholoog W. H. Holsboer ontwerpt een hypothese van het verschijnsel der medialiteit, dat nog steeds aan de wetenschap hoofdbrekens kost. Zooals men weet, wordt door velen, o.a. prof. Richet, de verklaring gezocht in een zesde zintuig, dat normale stervelingen missen. Hanussen en Marion wilden daar nooit van weten en de heer Holsboer ook niet. Als grapholoog redeneert hij : als er werkelijk een zesde zintuig was, dan zou men daar toch in het handschrift iets van terug moeten vinden. Hij zocht vergeefs — vond in het schrift van Rudi Schneider zelfs minderwaardige eigenschappen — en hij meent, dat mediumschap geen eigenschap, maar een *toestand* is, waarin ieder levend wezen periodiek komt. Allen verkeeren min of meer in trancetoestand voor het in-slaap-vallen en bij het ontwaken in de slaapdronkenheid.

Een goed getrainde trance-practicus of helderziende weet zich in dit tusschenstadium te handhaven, het te vertragen. Holsboer noemt dit vermogen van bewuste vertraging een «truc», welke den persoon in staat stelt onderbewuste waarneming met bewuste uiting te verbinden. De persoon kan als 't ware langer op de brug blijven staan, welke de beide oevers (onbewuste en bewuste) verbindt. Bij den lichamelijken dood gaat de brug voorgoed omhoog en wij missen, volgens hem, voldoende betrouwbare gegevens omtrent de levensuitingen op den anderen oever en men zij daarom zeer voorzichtig met beschrijvingen en berichten uit Zomerland.

Dat de verbindingsbrug vormende trance-tolk de taal van den onderbewusten «wilden» man zelf maar heel gebrekkig beheerscht, bewijzen de dikwijls erg povere resultaten van mediamieke proefnemingen. De seancebezoeker wordt dan ook makkelijk het slachtoffer van minder scrupuleuze tolken, die hem gaarne van «gene zijde» overbrengen, wat hij maar wenscht te hooren.

Het zij herhaald : het passeeren van de brug zelf is niets bijzonders. Wij allen passeeren dit stadium tweemaal in de 24 uur en wij allen zullen eens, de één vroeger, de ander later, dezen toestand bewust leeren beheerschen en daarmee de taal

en de omgangsvormen in het rijk dat ons aller voorland is, dat de «onbeschaafde» Indiaan aanduidde met de «eeuwige jachtvelden», waarop hij zonder eenigen twijfel zijn voorvaderen zou ontmoeten, terwijl de beschaafde Europeaan zich door twijfelachtige «mediamieke» experimenten moet laten overtuigen.

Hoe echter nu het verband tusschen boven- en onderbewustzijn is, hoe minder ver de oevers van elkaar verwijderd zijn, hoe breeder en solieder de brug is, des te gemakkelijker is de passage en óók het verblijven op de brug.

Het vraagstuk der medialiteit reduceert zich dus op een beoordeeling van aard, sterkte en betrouwbaarheid dezer contactbaan. Deze beoordeeling kan algemeen psychologisch of, gespecialiseerder, graphologisch gebeuren.

Men zal dan ook gaan inzien, dat het een vergissing is, de «medialiteit» slechts in para-psychologische of spiritistische phaenomenen te zoeken of te onderzoeken. Iedere zielsreactie, waarin het onderbewustzijn een rol speelt (meest de hoofdrol, al willen verwoede aanhangers van den vrijen wil dit niet gaarne hooren) is een mediale uiting zij het trance, slaap, droom, emotie, roes, aandacht, liefde of welke gemoedsbeweging ook.

Het aandeel, dat ons onderbewustzijn èn het collectieve bewustzijn aan en in onze bewuste uitingen heeft, dàt bepaalt sterkte, vorm en aard der zoogenaamde medialiteit. Dàárom is zij bij dronkenschap, stadion-enthousiasme, pakkend tooneel en rythmisch dansen evengoed psychologisch te analyseeren als in de seancekamer. Het spijt mij erg, maar ik moet er direct aan toevoegen : beter, veel beter, rijker en genuanceerder.

Waarom ? Omdat de «mediale» condities in de meeste seances abominabel slecht zijn en in intensiteit van contact en reëele «union mystique» het niet halen bij een pakkende tooneelopvoering, muzikalen avond, devote kerkelijke omgeving of intieme persoonlijke bijeenkomst.

De bestudeering van onbewuste zielsreacties in de practijk van het dagelijksche leven kan niet genoeg aanbevolen worden aan iedereen, die de mediale taal werkelijk wil leeren. Hoe sterker en hoe vrijer het onbewuste, des te grooter en machtiger de «medialiteit». Op ieder terrein van het leven !

Tot zoover Holsboers stoute hypothese, waarvan we alleen willen zeggen, dat ze door fel antispiritistische mediums als Hanussen en Marion schijnt bevestigd te worden.

DE AETHER DE IDEOPLASTIE VAN DEN GEEST.

De heer B. van Tricht geeft een uittreksel van een artikel van Andry Bourgeois over de nieuwe aether-theorieën van Louis de Broglie en Henri Joly, welke hij zeer na met elkaar verbindt en welke hem tot de conslusie nopen, dat het bestaan van den aether voor de natuurkundigen geen absoluut noodzakelijk axioma wordt. Volgens Maetherlinck is de aether de vertolker van de Universeele Energie en Lorentz noemde den aether de zetel-zelf der electromagnetische velden.

Terwijl de atomisten of kinetisten, die alles aan de beweeg-

kracht toeschrijven, de *Kracht* niet beschouwen als het primordiale, maar als een gevolg van massa en snelheid, verkondigen de moderne natuurkundigen, o.a. Einstein, het tegendeel. Zij beschouwen de *Massa* als een kristallisatie van de Energie en de *Kracht* als intelligentie-primordiale. De Stof en haar verschijnselen worden volledig ondergeschikt aan de oorspronkelijke, oorzakelijke Gedachte, die de actieve, finale Oorzaak is, de Eeuwige Energie, de Kracht-zonder-steunpunt, *Het Woord !*

Bourgeois komt dan tot dit besluit :

De wetenschap, die inderdaad aanspraak op dien naam wil maken is dus niet meer materialistisch, — kan dit niet meer zijn — maar zij heeft integendeel de neiging zich steeds meer tot den geest te wenden, als de oerdrijfkracht van den kosmos. En de ontwikkeling der wetenschap is, dat zij zich vergeestelijkt, tot groot heil van de menschheid.

Het goede moet zegevieren over het kwade, over datgene wat afbreken wil ; indien dit niet het geval zal zijn, zal dit den ondergang der heele beschaving beteekenen.

De wetenschap staat thans voor de taak om de grootsche synthese tot stand te brengen, tusschen de Relativiteitstheorie, de leer der Quanten en die van de «Mécanique ondulatoire» (golfvormige beweegkracht), een synthese die slechts mogelijk is door het bestaan van den Eeuwigen Aether en van den, de hoogste Energie zijnden, Geest.

Want «Mens agitat molem» (Geest beweegt de massa) is wel de eeuwige openbaring van den Kosmos ; het Heelal en al wat het bevat zou dan zijn de verschijningsvorm — in en door den aether — van de Hoogste Gedachte, de ideoplastie van den Geest.

Wat ons hier geschonken wordt, het vooruitzicht van de vergeestelijking der natuurwetenschap, doet alles — jubelt van Tricht — van haar verwachten. Zij zal daarmede den weg banen tot een algemeene vergeestelijking van de wereldbeschouwing der na ons komende generaties.

Wat dit alles beteekent voor de religiositeit en de moraliteit van Het Westen, is te enorm om te kunnen worden overzien. Zelfs al zouden de verwarring en onverdraagzaamheid, die wij beleven, zich nog over vele decenniën uitstrekken, toch wordt de zoo dreigende voorspelling van den «Untergang des Abendlandes», van den ondergang der Westersche beschaving, door dit vooruitzicht op de vergeestelijking der natuurwetenschap, teruggebracht tot de absurde nachtmerrie van een psychopatischen pessimist.

Tot zoover de heer van Tricht.

Ik meen in de rede van prof. Huizinga te Brussel een verwant optimistisch geluid te hebben gehoord, ja nóg optimistischer, want prof. Huizinga sprak niet van «na ons komende generaties», maar van Onze Jeugd, die den avondhemel van het oudere geslacht kleuren zal met nieuw Geloof, nieuwe Hoop en nieuwe Liefde. Vandaar dat ik het waagde den schoonen Gezangregel boven dit artikel te zetten.

Wij en ons levenslot

Hoe elk lot tot zegen worden kan

Dwaas de mensch die denkt zijn lot te kunnen veranderen

Wijs de mensch die het blijmoedig aanvaardt

Ieder woelt hier om verand'ring
En betreurt ze dag aan dag,
Hunkert naar hetgeen hij zien zal,
wenscht terug 't geen hij eens zag.
Gez. 22.

Het leven is :..... geen vrede alhier
geen wapenstilstand vragen.
Het leven is :..... de Kruisbanier
tot in Gods handen dragen.
Gezelle.

De bruiloftsweelde der natuur, de wijze waarop zij haar lot in bloemkrans en vogellied ondergaat, de tegenstelling tusschen haar en ons lot te pijnlijker doet uitkomen, te somberder ons stemt, te opstandiger ons maakt, te grimmiger ons de tanden op elkaar doet klemmen in het streven naar lotsverandering, waarmede wij lotsverbetering bedoelen.

Voor hen is het artikel dat volgt. Het is afkomstig van den bekenden *Dr Johannes Müller* en het spreekt tot ons door de goede vertaling van J. Balink in het Mei-nummer 1935 van *Perspectieven van wordende Cultuur.*

Men zal weer gedachten ontmoeten uit Martin Kojcs Lehrbuch des Lebens met het groote verschil echter, dat Kojc alleen kent een Oerkracht, welke ieders lot bepaalt, terwijl Müller spreekt van God als Stuurder van ons levenslot.

Maar dit inzicht is voor ons geslacht toch eigenlijk pas weer in de loopgraaf herboren, waar — zooals Drs H. Krekel het uitdrukt (in Algemeen Nederlandsch Tijdschrift voor Wijsbegeerte en Psychologie, blz. 186) — de dood zijn verschrikking verloor en het leven stond in zijn kolossalen eenvoud, zijn vreugdevollen ernst, zijn ongerepte zuiverheid en klaarheid, waar voor hen, die door de verschrikkingen des doods waren heengegaan de zekerheid was, niet meer te verwrikken, omdat de angst in haar opgenomen werd en overwonnen.

Behalve die laatste zekerheid heeft, zegt Krekel, de frontsoldaat nog een ontdekking in de loopgraaf gedaan : den medestrijder, niet als kameraad in den zin der burgerlijke wereld, maar als iets veel simpelers en echters, als den volksgenoot zonder meer, zonder de scheidingen en de staketsels, welke de menschen in de samenleving tusschen elkaar hebben opgericht.

Zóó wil Dr Müller het ook : ja zeggen tot ons levenslot, het aanvaarden en het daardoor voor ieder maken tot een zekeren zegen en..... zege.

Werner Zimmermann heeft dit onlangs zoo teekenend gezegd, toen hij den zijn lot en zijn kruis dragenden wees op de Balineesche vrouwen, die zoo mooi en zoo krachtig zijn, omdat ze hun last *op het hoofd* dragen en daardoor de rechte lijn tusschen aarde en hemel bewaren. Als wij ons lot en ons kruis voortzeulen of voortsleepen dan gaat het hoofd naar den grond en wordt het lichaam gekromd.

En dichtte niet Guido Gezelle reeds, dat het leven is een kruisbanier, die wij moeten dragen..... tot in Gods handen ?

Is er eigenlijk wel een betere Pinkstervoorbereiding en een rijkere Pinksterzegen denkbaar ? En over de heele wereld en uit alle kringen worden dergelijke Pinksterklanken, zangen van een Nieuwen Geest vernomen !

WAT TE DOEN MET ONS LOT ?

Dit is een vraag, die iederen mensch bezig houdt, begint Dr Müller. Slechts weinig menschen zijn gelukkig met hun lot, de meesten klagen er over en lijden er onder. Het is derhalve een beslissende levensvraag van vèrstrekkende beteekenis voor ons: hoe zullen wij ons lot tegemoet treden ?

Wat dit lot is, waarin het nu juist bestaat, doet niet ter zake. Zeker, er zijn vele menschen, die onderscheid maken tusschen slagen van het lot waaraan zijzelf schuldig zijn en andere, die hen buiten hun schuld zouden treffen en zij meenen, dat zij tegenover de eerste anders zouden moeten staan dan tegenover de laatste. Doch dat is een dwaling. In de eerste plaats is het n.l. niet eens mogelijk, onderscheid te maken tusschen lotgevallen waaraan men wèl en andere, waaraan men niet schuldig is, want ten slotte ligt het geheele feit van ons bestaan, van onzen eersten levensdag af, buiten ons toedoen. En wàt nu in het verdere verloop van ons leven daaruit zonder meer voorkomt en wàt vrije daad van ons zelf is, dat is nauwelijks te onderscheiden. Men kan deze zaak van twee verschillende kanten beschouwen. Aan den eenen kant kan men zeggen, dat er bijna geen lotgevallen zijn waaraan wij *geen schuld* hebben, aan den anderen, dat wij aan al onze lotgevallen *onschuldig* zijn. Want het hangt maar van de omstandigheden af, wâârtoe een mensch in staat is.

Ik vind het streven der menschen, om het lot waaronder zij lijden en dat hen ongelukkig maakt, tot elken prijs te veranderen, zeer verkeerd. Wanneer het werkelijk al mogelijk is, ons lot te veranderen, dan is het nog zeer de vraag, of men met het streven naar zulk een lotsverandering goed doet. In ieder geval moest men niet naar verandering trachten vóór men aan den nood den zegen, die daarin verborgen ligt, heeft ontworsteld.

LOTSVERANDERING ONMOGELIJK.

Doch in de meeste gevallen is het immers in het geheel niet mogelijk iets te veranderen. Wij hebben de dingen, de omstandigheden heusch maar niet zoo in onze hand en onszelf het allerminst. Kunnen wij onszelf, zooals wij zijn en geworden zijn, veranderen ? Kunnen wij onszelf een ander lichamelijk en geestelijk gestel geven, dan wij mee op de wereld gebracht hebben ? Of ligt het niet veeleer zoo, dat wij ons gestel als grondslag aanvaardend op grond hiervan moeten leeren leven, werken, scheppen, zooals het voor ons mogelijk is ?

Het is jammer, dat men hiervoor in het algemeen zoo weinig oog heeft. De menschen zouden veel minder ontevreden zijn met zich zelf, indien zij genoegen namen met wat zij zijn en kunnen.

Er zijn zoovele menschen, die eigenlijk hun heele leven lang op hun teenen staan en zich uitrekken naar iets, wat voor hen onbereikbaar is. En toch is er niets wat zoo vermoeit als juist zulke voortdurende krampachtige inspanning boven hun kracht.

Wij hebben er geen idee van, hoeveel wij met onze kleine gaven, met onze beperkte krachten en geringe vermogens kunnen uitrichten, wanneer wij ons daartoe beperken en ernaar streven, anderen ermee te dienen. Wie geeft, wat hij heeft, die ontvangt, wat hem naar zijn aard en bestemming toebehoort en daarbovenuit moet men niets willen hebben of presteeren. Er is niets, wat de menschen zooveel schade doet als eerzucht en Streberei boven hun krachten uit. Tracht derhalve niet uw individueel lot te veranderen, doch stelt u op dezen levensbodem, die de uwe is. Gij zult dan zien, hoe gij u op dezen bodem, hij mag nog zoo mager en onvruchtbaar zijn, gaat ontplooien en ontwikkelen tot dat bizondere, eigenaardige en eenige, waartoe juist gij en waartoe ook slechts gij zijt voorbestemd.

Anders schijnt het te staan met de zoogenaamde uiterlijke levensomstandigheden. Hier heeft men, naar men meent, de dingen veel meer in de hand. Zoo komt het dat menschen zich soms tientallen jaren lang aftobben met pogingen hun omstandigheden, hun beroep, den kring waarin zij leven, te veranderen.

EEN VERKEERDE CONCLUSIE.

Het zou geheel verkeerd zijn, wanneer men hieruit nu de conclusie ging trekken, dat men onder alle omstandigheden alle verhoudingen steeds moest laten zooals zij zijn. Wanneer iemand er bijv. zeer onder lijdt, dat hij in een groote stad moet

wonen, dan moet hij natuurlijk overwegen, of hij niet naar buiten kan trekken en dâár zijn brood verdienen. Doch wanneer hij tot de conclusie komt, dat dat niet gaat, dan moet hij er zich in schikken. Dan is het zijn taak, dit probleem op te lossen : hoe leef ik gezond en menschwaardig, hoe vervul ik mijn bestemming temidden van het groote-stadsleven en in de verhoudingen, die daarmee gegeven zijn ?

Natuurlijk zijn er vele dingen, die men veranderen kan. Wanneer iemand bijv. uit gemak- of genotzucht op te grooten voet leeft en hij als gevolg daarvan dreigt failliet te gaan, dan zal ik niet tot hem zeggen : leef maar zoo door, laat de dingen maar rustig hun loop nemen. Neen, dan is het parool, deze onbehoorlijke manier van leven te veranderen en de tering naar de nering te zetten. Dan moet de mensch zichzelf overwinnen en zijn leven zoodanig inrichten, als het met zijn omstandigheden in overeenstemming is. Op die wijze zal er heel wat veranderd kunnen en ook moeten worden. Ik behoef u slechts te herinneren aan het terrein van ons lichamelijk leven, waarop men door een natuurlijke levenswijze zooveel kan bereiken en er toe bijdragen, dat men gezonder, sterker en tot meer arbeid in staat wordt. Of aan den omgang der menschen met elkaar : er zijn wijzen van omgang, van conversatie, die de mensch lichamelijk en innerlijk eenvoudig niet verdragen kan. Dan moet hij zich daaruit terugtrekken.

DE EENIG JUISTE HOUDING TEGENOVER HET LOT.

Wanneer het nu zoo moeilijk en meestal onmogelijk is, zijn levenslot te veranderen en het leven anders te vormen, dan het geworden is, dan vraagt men zich toch af : Welke houding moet men dan aannemen tegenover dit lot, dat men nemen moet, zooals het is ? Er is hier een houding mogelijk, die men zeer dikwijls kan opmerken. Men neemt zijn lot noodgedwongen op zich, doch draagt het met tegenzin en zoekt zich zoo mogelijk schadeloos te stellen. Men zoekt naar verdooving, verstrooiing, afleiding, naar een surrogaat.

Het is verwonderlijk, waarmee de menschen zich al niet schadeloos stellen ; eigenlijk met alles, waaraan zij hun hart maar kunnen hangen. Doch dit alles is zelfmisleiding. Het eenig juiste is, uw levenslot onder de oogen te zien, er op in te gaan en er een houding tegenover te zoeken, die u in staat stelt, uw lot meester te worden.

Hoe kan dat geschieden ? Slechts doordat men er echt en eerlijk en volstrekt positief tegenover gaat staan, er ja tegen zegt. Met deze innerlijke houding moeten wij het vastbesloten aangrijpen, ons, zonder aan onszelf te denken, aan de oplossing van dit levensprobleem overgeven, ons aan den dienst van deze taak wijden en wel zoodanig, dat wij in het geheel niet meer vragen : hoe kom ik er van af, hoe red en beveilig ik mij? Wij denken dan in het geheel niet meer aan onszelf, doch nog slechts aan deze levenstaak als aan een bewijs van vertrouwen ons door God geschonken en wij zoeken nog slechts Zijn wil

en voorzienigheid te vervullen, die ons in dit levenslot tegemoet treedt en ons daardoor behouden, ons leven en vruchtbaarheid schenken wil. Dan wordt het ons tot een klare zekerheid, dat de zin van ons leven, van dit korte, slechts eenmaal geleefde leven, hierin bestaat, juist *deze* taak te vervullen, op *dezen* levensbodem te groeien, in *dezen* storm sterk te worden. Daarachter opent zich de poort des doods, die ons wacht. Wij weten niet wanneer wij haar bereiken. Doch tusschen ons en den dood staat ons lot en op den weg daarheen moeten wij het meester worden en het in leven omzetten.

Wanneer wij zoo tegenover ons lot komen te staan, dan ontvangen wij de geschiktheid het meester te worden. Doch slechts dan wanneer wij het vrijwillig, met een blij hart en met goeden moed doen, wanneer wij het bittere : *ik moet* overbieden door het blije : *ik wil*. Slechts wie dezen weg is gegaan weet iets te vertellen van de heerlijkheid die er achter de nachtelijk zwarte onweerswolken van het lot verborgen is.

De toetssteen zal steeds deze zijn, of wij ons in den diepsten zin des woords menschwaardig gedragen, dat wij er niet klein, verachtelijk, ellendig, angstig, droefgeestig, nerveus onder worden, doch groot, sterk, dapper, blijmoedig en ruim van hart, geduldig, begrijpend, en medelijdend ook tegenover hen, door wie wij lijden, die ons in nood brachten en daardoor met ons lot verbonden zijn.

Wanneer wij aldus in het leven staan, dan krijgen wij tegenover onze levensverhoudingen en omstandigheden een innerlijk overwicht. Zoodra dat intreedt, worden wij ook vrij van den druk van het lot. Wij lijden dan misschien nog wel uiterlijk, doch niet meer innerlijk. Wij zijn er boven uit. Humor veronderstelt innerlijk overwicht op een of ander gebied. Hij is ons derhalve een symptoom, dat zoo iemand iets zwaars te boven gekomen is en het is dus een algemeene ervaring, dat zoo iets mogelijk is.

Dit richtsnoer wilde ik u toonen. Wèl ù, zoo het u mogelijk is, op deze wijze op uw lot in te gaan en het vruchtbaar te laten worden ! Doet aldus en weest verder onbezorgd, tracht niet uw toekomst te reconstrueeren, doch laat alles zich spontaan ontwikkelen, doordat gij van 's morgens tot 's avonds doet wat voor de hand ligt en voorts wacht, wat er uit voortkomt. Dan zullen in uw leven ook uit het donkerst lot, de voorzienigheid en macht Gods zich openbaren en voor gij het donkere dal des doods betreedt, zult gij begrepen hebben, wat zoo weinig menschen begrijpen, n.l. *wat het leven eigenlijk is.*

ERRATUM :

Op bladz. 23, op de 19e regel van onderaf staat het woord : pylomorphe ; dit is foutief, men leze : polymorphe.